

อารมณฺ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ปริญาณิพนธ์
ของ
ไพศาล กรุมนรัมย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2554

อารมณฺ์ขันในบทะเลครนอกเรื่งสงข์ทง
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพะพุทธเลิศหล้านภาลัย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

พฤษภาคม 2554

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อารมณฺ์ขันในบทธะครนอกรื่องสงข์ทอง
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพะพุทธเลิศหล้านภาลัย

บทคัดย่อ
ของ
ไพศาล กรุมรัมย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

พฤษภาคม 2554

ไพศาล กรุมรัมย์. (2554). *อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย*. ปรินญาณินพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะกรรมการควบคุม: อาจารย์ ดร. วิชชุกร ทองหล่อ. อาจารย์ ดร. พรธาดา สุวัธนวิช.

ปรินญาณินพนธ์เรื่องอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษา 2 ประการคือ ศึกษากลวิธีการสร้างอารมณ์ขันและวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่มีต่อสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่าอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแสดงถึงความสามารถของกวีและสะท้อนรสนิยมด้านอารมณ์ขันของคนไทยโดยมีกลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน 3 ลักษณะได้แก่การสร้างอารมณ์ขันจากเนื้อเรื่อง ตัวละครและภาษา กวีสร้างอารมณ์ขันจากเนื้อเรื่องด้วยความขัดแย้งหรือความไม่ลงรอยกันของตัวละครทั้งที่เป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกันและไม่ได้เป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน กับความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบริบท การสร้างอารมณ์ขันจากตัวละคร ด้วยรูปลักษณะ บุคลิกที่ผิดเพี้ยนไปจากภาวะที่ควรจะเป็น และพฤติกรรมของตัวละครที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพและบทบาททางสังคม การสร้างอารมณ์ขันจากภาษา ด้วยการใช้ภาษาระดับภาษาปากที่เข้าใจง่ายและขัดแย้งกับสถานภาพของตัวละครในความเป็นจริง การใช้เสียง การใช้คำขยายบอกลักษณะ บอกความรู้สึก บอกกิริยาอาการ การใช้สำนวนและโวหารภาพพจน์ประเภทอุปมา อุปลักษณ์ เลียนเสียง อวพจน์ และปฏิพากย์

การสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์นี้มีการแทรกและขยายอารมณ์ขัน เพิ่มเติมเหตุการณ์ที่แสดงอารมณ์ขันมากกว่าบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสมัยอยุธยาและเป็นต้นแบบของการแสดงอารมณ์ขันที่เผยแพร่ในสมัยต่อมา

อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์มีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมไทย 3 ประการ ประการแรกให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน จากความรู้สึกเหนือกว่าด้วยการสวมรอยเป็นตัวละครและความเหนือกว่าในฐานะผู้อ่าน จากการเห็นความไม่เข้ากันและจากการเห็นความบกพร่องหรือความล้มเหลวของผู้อื่น ประการที่สองลดความเครียดจากความคับข้องใจต่อกฎระเบียบของสังคม ต่อปัญหาในครอบครัวและต่อผู้ปกครอง ประการที่สามเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนทางอ้อม

HUMOUR IN SANG THONG
THE DRAMA COMPOSED BY KING RAMA II

Presented in Partial Fulfillment of the Requirement for the
Master of Arts Degree in Thai
at Srinakharinwirot University
May 2011

Phaisan Krumram. (2011). *Humour in Sang Thong The drama composed by King Rama II*.

M.A. Thesis (Thai). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University.

Advisory Committee: Dr. Witchukorn Thonglo. Dr. Porntada Suvatanavanit.

This thesis titled 'Humour in Sang Thong The Drama Composed by King Rama II' aims to study writing techniques to create humour and analyze role of humour in Sang Thong The Drama Composed by King Rama II affecting Thai society.

According to the research, it indicates that the humour in Sang Thong The Drama Composed by King Rama II demonstrates the composer's ability to create the humour and reflects the taste in humour of Thai people. Besides, there are 3 methods of creating humour including story, figures and language. The writer builds the humour from the conflict of story or discordance of the figures, both who are and are not members in the same family. Moreover, the conflict is stemmed from the figures and the context also. This kind of humour is built from the characters' images and personalities which are not concordant with suitable condition, social status and role. On the contrary, the language of humour is shown as spoken language which is easy to understand. The use of language in Sang Thong still opposes the characters' real status, the use of voice, the use of adjectives to present attributes, manners, expressions, figure of speech, simile, metaphor, onomatopoeia, hyperbole and Paradox.

Additional, there are more humour insertion and extension of emotion in Sang Thong The Drama Composed by King Rama II while several humour events are added more than lakorn nok 'Sang Thong' written in Ayudhdhaya Period. It has become later pattern of humour presentation as well.

The humour in Sang Thong The Drama Composed by King Rama II has three types of effects on Thai society. Firstly, readers can enjoy they story because they feel superior to subrogate as the characters and their own status as the readers, too. They can realize dissonance, the deficiency, imperfection or characters' failure. Secondly, this drama helps reduce stress caused from frustration of social regulations, family problems and parents. Finally, the story can be used as a tool to indirectly teach the readers.

ปริญญาานิพนธ์
เรื่อง
อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ของ
ไพศาล กรุ่มรัมย์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สมชาย สันติวัฒนกุล)
วันที่ เดือน พ.ศ. 2554

คณะกรรมการควบคุมปริญญาานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน
(อาจารย์ ดร. วิชชุกร ทองหล่อ)

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ยุพร แสงทักษิณ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. พรชาดา สุวัธนวิช)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. สุภัค มหาวารการ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. วิชชุกร ทองหล่อ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. พรชาดา สุวัธนวิช)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาโทฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก อาจารย์ ดร.วิชชุกร ทองหล่อ ประธานกรรมการควบคุมปริญญาโท และอาจารย์ ดร.พรธาดา สุวัธนวิช กรรมการควบคุมปริญญาโท ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาเพื่อให้คำแนะนำและช่วยตรวจทาน แก้ไขข้อบกพร่องให้ถูกต้อง ผู้วิจัยจึงกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ยุพร แสงทักษิณ ที่กรุณามาเป็นประธานสอบ ปริญญาโท และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. สุภักดิ์ มหาวรากร ที่ได้สละเวลาเป็นกรรมการคุม สอบปริญญาโท ทั้งสองท่านได้ให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันตก รวมถึงครู อาจารย์ทุกคนที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และขอขอบคุณเพื่อนๆ ร่วมชั้นเรียนที่ให้อกำลังใจและให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยเสมอมา

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดาและครอบครัวผู้เป็นแรงใจให้มุ่งมั่นศึกษาจนสำเร็จ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	4
สมมุติฐานของการศึกษาค้นคว้า	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	4
ข้อตกลงเบื้องต้น	5
วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ขัน.....	6
ความสำคัญของอารมณ์ขัน	6
การสร้างอารมณ์ขัน	9
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ขัน	11
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ขัน	16
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง	19
ภูมิหลังบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง	19
คุณค่าของเรื่องสังข์ทอง	22
งานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องสังข์ทอง	24
3 การสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง	27
การสร้างอารมณ์ขันจากเนื้อเรื่อง	27
การสร้างอารมณ์ขันจากตัวละคร	45
การสร้างอารมณ์ขันจากภาษา	81
4 การศึกษาเปรียบเทียบอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับต่าง ๆ	94
การศึกษาบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์	
กับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยา	94
การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่อง	97
การศึกษาเปรียบเทียบอารมณ์ขัน	99

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
การศึกษาบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กับบทละครนอก	
เรื่องสังข์ทอง ตอน นางมณฑาลงกระท่อม ของมหาวิทยาลัยพายัพ พ.ศ. 2537.....	110
การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่อง	110
การศึกษาเปรียบเทียบอารมณ์ขัน	114
5 บทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองต่อสังคม	117
อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน	117
อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองลดความเครียด	126
อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน	131
6 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	134
สรุปผล	134
อภิปรายผล	135
ข้อเสนอแนะ	136
บรรณานุกรม	137
ประวัติย่อผู้วิจัย	143

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 เปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสมัยอยุธยา กับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์	92
2 เปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ กับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน นางมณฑาลงกระท่อม	106

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

อารมณ์ขันเป็นอารมณ์ที่น่าสนใจ ในเบื้องต้นอารมณ์ขันทำให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริง ลดความตึงเครียดช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีคำกล่าวแสดงถึงความสำคัญของอารมณ์ขันว่า “ถ้าปราศจากการหัวเราะชีวิตในจักรวาลนี้ไม่สามารถดำรงอยู่ได้” (สุตสารต์น์ บัวศรี. 2547: 9) และมีคำพูดเปรียบอารมณ์ขันไว้น่าสนใจว่า “คนที่ไร้อารมณ์ขันก็เหมือนรถที่ไร้สปริงมันย่อมกระเดื่องกระดอนเพราะกระวดทุกก้อนบนถนน” (Henry Ward Beecher. 2552: 3) นอกจากแสดงถึงความบันเทิงแล้ว การแสดงอารมณ์ขันถือเป็นการแสดงทัศนะอย่างหนึ่งด้วย เพราะในอารมณ์ขันของมนุษย์มีทั้งหัวเราะเพื่อความบันเทิง หัวเราะเพื่อแสดงความยินดี หัวเราะเพื่อถูกเหยียดหยาม หัวเราะเพื่อประชดประชัน หรือหัวเราะด้วยความเกลียดชัง ฯลฯ ดังนั้นอารมณ์ขันจึงถือเป็นการแสดงทัศนะแบบแอบแฝงซึ่งเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากวิธีการหนึ่ง เพราะเรื่องบางอย่างไม่สามารถกล่าวถึงโดยตรงไปตรงมา แต่สามารถนำมาแสดงผ่านเรื่องตลกขบขันได้ ความจริงบางประการจึงสามารถถ่ายทอดและมองเห็นผ่านเรื่องขบขันได้ชัดเจนกว่าเรื่องประเภทอื่นๆ นอกจากนั้นอารมณ์ขันยังถือเป็นเครื่องมือในการจูงใจได้อีกด้วย เพราะอารมณ์ขันทำให้ผู้รับสารมองข้ามสาระที่แท้จริงจึงเกิดการยอมรับและมีความรู้สึกร่วมได้ง่าย เมื่อแสดงความขบขันกับเรื่องใดก็เท่ากับยอมรับเนื้อหาของเรื่องนั้นและการทำให้เรื่องราวหรือบุคคลใดกลายเป็นเรื่องตลกก็เท่ากับลดความน่าเชื่อถือของเรื่องนั้นและบุคคลนั้นลง

คนไทยเป็นชนชาติที่นิยมความสนุกสนานรื่นเริงจนประเทศไทยได้รับการขนานนามว่า “สยามเมืองยิ้ม” ความนิยมในความสนุกสนานรื่นเริงนี้ทำให้อารมณ์ขันเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของคนไทย สังเกตได้จากกิจกรรมต่างๆ มักมีอารมณ์ขันแทรกอยู่ด้วยเสมอ เช่น มีการร้องรำทำเพลงหยอกเย้ากันในระหว่างการทำงาน ในการประกอบพิธีกรรมสำคัญต่างๆ เช่น งานโกนจุก งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ แม้กระทั่งงานศพก็มีมหรสพหรือการละเล่นสร้างความสนุกสนานแก่ผู้ร่วมงาน การที่คนไทยนิยมอารมณ์ขันทำให้อารมณ์ขันมีความน่าสนใจและสามารถสะท้อนธรรมชาติของคนไทยและสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

ความนิยมในอารมณ์ขันของคนไทยสะท้อนให้เห็นผ่านวรรณคดีไทยด้วยเช่นกัน หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2529: 100) กล่าวถึงอารมณ์ขันในวรรณคดีไทยว่า “อารมณ์ขันปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยจำนวนมากและถือเป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีไทย แม้เรื่องเสรำก็ไม่ขาดอารมณ์ขัน” สอดคล้องกับนงลักษณ์ แซ่มโซติ (2521: 2) กล่าวถึงอารมณ์ขันในวรรณคดีไทยว่า “ในวรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งใกล้ชิดกับวิถีชีวิตชาวบ้านมากที่สุดนั้น เราจะพบมุขตลกในนิทาน

และภาษาที่เล่าสู่กันฟัง” วรรณคดีที่สร้างอารมณ์ขันของไทยเรื่องที่ได้รับการนิยมนิยมและมีความน่าสนใจเรื่องหนึ่งคือบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกขึ้น 5 เรื่องคือ สังข์ทอง ไชยเชษฐา มณีพิชัย ไกรทอง คาวี และในยุคนั้นเดียวกันมีพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์อีก 1 เรื่องคือ สังข์ศิลป์ชัย เป็นที่น่าสังเกตว่าบทละครนอกกรวมสมัยกันทั้ง 6 เรื่อง มี 5 เรื่องตัดตอนเพียงบางส่วนมาพระราชนิพนธ์เท่านั้น มีเรื่องสังข์ทองเพียงเรื่องเดียวที่ได้รับการพระราชนิพนธ์ตั้งแต่ต้นจนจบ

ความน่าสนใจของบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์คือเป็นวรรณคดีที่สร้างอารมณ์ขัน โดยมีอารมณ์ขันปรากฏอยู่มากมายทั้งในเนื้อเรื่อง ตัวละคร ภาษา ฯลฯ หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองแล้ว บทละครนอกเรื่องนี้ก็ได้รับความนิยมสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ได้รับการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ บ่อยครั้ง เช่น ละครรำ การ์ตูน ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ เป็นต้น การนำเสนอแต่ละรูปแบบมีเป้าหมายและวิธีการนำเสนอแตกต่างกัน แต่ลักษณะเด่นที่อยู่คู่กับสังข์ทองเสมอคืออารมณ์ขันสังเกตได้จากเนื้อเรื่องและตัวละครในเรื่องสังข์ทอง เช่น เจ้าเงาะ ท้าวสามนต์ หกเขย ฯลฯ ล้วนได้รับการจดจำในฐานะตัวละครที่สร้างความขบขันทั้งสิ้น ความนิยมนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของกวีและแสดงให้เห็นว่าเรื่องสังข์ทองมีเนื้อหาเหมาะสมแก่รสนิยมของคนไทย สามารถสนองความต้องการของคนไทยได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การที่เรื่องสังข์ทองไม่เคยหายไปจากสังคมไทยยังแสดงให้เห็นว่าเรื่องสังข์ทองมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมไทยและสามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน

ความน่าสนใจของอารมณ์ขันและบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ทำให้ผู้วิจัยศึกษาอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การศึกษาวิจัยนี้มีเป้าหมายในการศึกษา 2 ประการคือ 1.ศึกษากลวิธีสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยศึกษาผ่านองค์ประกอบต่างๆ ของวรรณคดีว่าองค์ประกอบใดมีส่วนทำให้เกิดอารมณ์ขันบ้างและกวีมีกลวิธีสร้างหรือนำเสนออารมณ์ขันผ่านองค์ประกอบเหล่านั้นอย่างไร 2.ศึกษาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่มีต่อสังคมไทย

เพื่อให้เห็นลักษณะเด่นของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ชัดเจนขึ้นผู้วิจัยได้ศึกษาร่วมกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับต่างๆ คือบทละครนอกเรื่องสังข์ทองที่ประพันธ์ขึ้นก่อนฉบับพระราชนิพนธ์และบทละครนอกเรื่องสังข์ทองที่นำบทพระราชนิพนธ์ไปดัดแปลงเพื่อการแสดง เพราะเรื่องสังข์ทองได้รับการประพันธ์ขึ้นหลายครั้งสืบต่อกันมายาวนาน

บทละครนอกที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องสังข์ทองเดิม การศึกษาร่วมกันทำให้เห็นลักษณะเฉพาะและลักษณะเด่นของบทละครฉบับพระราชนิพนธ์ได้ชัดเจนขึ้น

งานวิจัยนี้จะทำให้ทราบกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยอันแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพและรสนิยมด้านอารมณ์ขันของกวีตลอดจนเข้าใจอารมณ์ขันของคนไทยและรสนิยมด้านอารมณ์ขันของคนไทยและเห็นบทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ที่มีต่อสังคมไทย

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษากลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
2. ศึกษาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่มีต่อสังคมไทย

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

งานวิจัยนี้จะทำให้ทราบกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยอันทำให้เข้าใจอารมณ์ขันของคนไทยและรสนิยมด้านอารมณ์ขันของคนไทย ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ที่มีต่อสังคมไทย

สมมุติฐานของการศึกษาค้นคว้า

1. บทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสร้างอารมณ์ขันผ่านเนื้อเรื่อง ตัวละครและภาษา
2. อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแสดงแบบฉบับของอารมณ์ขันในสังคมไทย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้านี้ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะอารมณ์ขันที่ปรากฏในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเท่านั้น

ข้อมูลหลักที่ใช้ศึกษาคือ

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร พ.ศ. 2545

ข้อมูลที่ใช้เปรียบเทียบคือ

1. บทละครนอกสังข์ทองสมัยกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พิมพ์โดยสำนักพิมพ์คลังวิทยา พ.ศ. 2508
2. บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน มณฑลางกระท่อม มหาวิทยาลัยพายัพ พิมพ์โดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2537

ข้อตกลงเบื้องต้น

เพื่อความสะดวกในการอ้างอิงถึงตัวบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้วิจัยอ้างอิงโดยใช้ชื่อหนังสือ “บทละครนอก” แทนชื่อผู้ประพันธ์ โดย “บทละครนอก” หมายถึง หนังสือบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร พ.ศ. 2545 เช่น

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสามนต์จันจิต
กอดเข้าเข้าตะลึงรำพึงคิด	อกกุกุผิดประหลาดใจ
	(บทละครนอก. 2545: 91)

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ขันและบทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขัน
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง
3. วิเคราะห์กลวิธีสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง
4. ศึกษาเปรียบเทียบบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับต่างๆ
5. วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง
6. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้วิจัยแบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 หัวข้อดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ขัน
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ขัน

อารมณ์ขันเป็นความรู้สึกที่เร้าใจที่เกิดจากสิ่งเร้าต่างๆ เช่น คำพูด กริยาท่าทาง การแสดง ภาพวาดหรือวรรณกรรม ฯลฯ เมื่อผู้ถูกเร้าเกิดอารมณ์ขันก็จะแสดงออกเป็นพฤติกรรมเร้าใจ เช่น การยิ้มหรือหัวเราะ เป็นต้น

1.1. ความสำคัญของอารมณ์ขัน

อารมณ์ขันถือเป็นอารมณ์ที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ เทวาทศศุภรักษ์จินดา (2538: 35-39) กล่าวถึงบทบาทของอารมณ์ขันต่อมนุษย์ว่า

1. ผลต่อร่างกาย อารมณ์ขันช่วยให้ร่างกายมีความรู้สึกสดชื่นกระปรี้กระเปร่าขึ้นและรู้สึกมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยอารมณ์ขันมีผลกระทบต่อร่างกายดังนี้
 - 1.1. ระบบโครงสร้างกล้ามเนื้อ การหัวเราะช่วยให้กล้ามเนื้อผ่อนคลาย
 - 1.2. ระบบหายใจ อารมณ์ขันทำให้อัตราการหายใจเข้าออกเพิ่มขึ้นมีการแลกเปลี่ยนก๊าซออกซิเจนมากขึ้น
 - 1.3. ระบบหัวใจและการไหลเวียน อารมณ์ขันกระตุ้นให้เกิดการไหลเวียนเลือดมากขึ้นและกระตุ้นการทำงานของกล้ามเนื้อหัวใจ
 - 1.4. ระบบภูมิคุ้มกัน อารมณ์ขันทำให้การทำงานของระบบภูมิคุ้มกันดีขึ้น
 - 1.5. ระบบต่อมไร้ท่อ อารมณ์ขันกระตุ้นให้ร่างกายหลั่งฮอร์โมนที่เป็นประโยชน์ช่วยลดความเจ็บปวดและรู้สึกสบาย ทำให้ตื่นตัว เพิ่มความสามารถในการจำ การเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์
2. ผลทางด้านจิตใจ อารมณ์ขันช่วยยับยั้งวงจรของความวิตกกังวลมีผลให้ความเครียดลดลง ช่วยให้ความสัมพันธ์ในสังคมดีขึ้น

อารมณ์ขันเป็นอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ในทุกสังคม แต่ถึงอย่างนั้นอารมณ์ขันในแต่ละสังคมก็มีลักษณะแตกต่างกันไปทั้งความแตกต่างของสาเหตุการเกิดอารมณ์ขันและความแตกต่าง

ของวิธีการแสดงอารมณ์ขัน Hughes (อ้างถึงในเมธา เสรีธนาวงศ์.2539:9) กล่าวถึงอารมณ์ขันของแต่ละชนชาติว่า

เรื่องตลกแตกต่างกันไปตามแต่ละประเทศ เพราะความรู้สึกขบขันของแต่ละคนนั้นต่างกัน เช่น คนฝรั่งเศสจะเน้นความสุขความหลักแหลม ตลกสก็อตจะเน้นความสนุกสนานหวานชื่น ตลกอังกฤษจะเน้นความฉลาดสุภาพ ตลกอเมริกันจะเน้นความอึกทึกทะลึ่ง ด้วยเหตุนี้ตลกมักประสบความสำเร็จเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งหรือ ณ ที่ใดที่หนึ่ง แต่จะไม่ประสบความสำเร็จอย่างเดียวกันในที่อื่น

ความแตกต่างนี้เองทำให้อารมณ์ขันมีความน่าสนใจ สามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคม นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจทั้งในด้านรสนิยม ทักษะคติ โลกทัศน์ ฯลฯ ของแต่ละสังคมรวมถึงสังคมไทยด้วย

ชนชาติไทยเป็นชนชาติที่นิยมความสนุกสนานรื่นเริงสังเกตได้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่มักแทรกความขบขันหรือความสนุกสนานอยู่ด้วยเสมอ ในการประกอบอาชีพก็มีกิจกรรมสร้างความบันเทิง เช่น การร้องเพลงเกี่ยวข้าว การร้องเพลงสงฟาง เป็นต้น ในพิธีกรรมสำคัญ เช่น งานโกนจุก งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ แม้กระทั่งงานศพก็มีมหรสพหรือการเล่นมาสร้างความสนุกสนานแก่ผู้ร่วมงาน

ความนิยมในความสนุกสนานรื่นเริงของคนไทยปรากฏในวรรณคดีไทยด้วยเช่นกัน กุหลาบ มลลิกะมาส (2528: 83) กล่าวว่าอารมณ์ขันเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งในวรรณคดีที่ทำให้ผู้อ่านผ่อนคลายความเครียดและสร้างความบันเทิงได้ดียิ่ง อารมณ์ขันเกิดจากการใช้ถ้อยคำ ตัวละคร และสถานการณ์ต่างๆ ในเนื้อเรื่อง สอดคล้องกับบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2529: 100) กล่าวถึงอารมณ์ขันในวรรณคดีไทยว่าอารมณ์ขันปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยจำนวนมากและถือเป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีไทย แม้เรื่องเสภาที่ไม่ขาดอารมณ์ขัน วรรณคดีอารมณ์ขันจึงสามารถสะท้อนภาพคนไทยและสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เพราะผู้ประพันธ์วรรณคดีย่อมนำภาพสังคมที่ตนอาศัยอยู่มาเป็นวัตถุดิบในการประพันธ์ ตัวอย่างเช่น การศึกษาการสร้างมุขตลกในเรื่องขำขันของล้านนาของหทัยวรรณ ไชยะกุล (2539: 198-220) พบว่าอารมณ์ขันที่ปรากฏในเรื่องขำขันของล้านนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับ เพศ, พ่อตา, แม่ยาย, ลูกเขย, พระ, เจ้าเมือง เป็นต้น หรือการศึกษาตัวละครในนิทานมุขตลกภาคกลางของธวัชณ์ กุรมนาถ (2546: 110-129) พบว่าตัวละครสำคัญในนิทานมุขตลกภาคกลางแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ นักบวช กลุ่มเครือญาติ กลุ่มชาวต่างชาติต่างศาสนาและกลุ่มคนพิการยากไร้ซึ่งที่มาของมุขตลกเหล่านี้ก็มาจากคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมนั่นเอง

นอกจากสะท้อนความเป็นไปของสังคมแล้วอารมณ์ขันยังมีบทบาทเป็นเครื่องมือในการแสดงความคิดด้วย ศิริพร ศรีวรกานต์ (2544: 1) กล่าวถึงการแสดงความคิดเห็นผ่านอารมณ์ขันว่า

แท้จริงแล้วบทบาทสำคัญประการหนึ่งของนิทานมุขตลกคือการผ่อนคลายความกดดันอันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคม ซึ่งไม่สามารถพูดได้หรือวิจารณ์ได้ในความเป็นจริง

แต่เมื่ออยู่ในรูปของนิทานซึ่งเป็นโลกสมมุติจึงสามารถฟังได้และหัวเราะได้ โดยที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม เนื่องมาจากผลที่ตามมาหลังจากฟังนิทานมุขตลกคือเสียงหัวเราะซึ่งทำให้ผู้ฟังสนุกสนานและไม่ได้ตรวจสอบคำวิจารณ์ที่แฝงไว้อย่างถี่ถ้วน

อารมณ์ขันจึงอยู่ในฐานะเครื่องมือในการแสดงทัศนวิจารณ์แบบแอบแฝง เพราะในทุกสังคมต่างมีเกณฑ์ที่เข้าใจร่วมกันว่าสิ่งใดที่สามารถพูดได้และสิ่งใดที่เป็นเรื่องต้องห้าม กฎเกณฑ์เหล่านี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แต่เรื่องใดที่สังคมพยายามปกปิดกลับทำให้เรื่องนั้นเป็นที่สนใจใคร่รู้ ความอึดอัดที่ต้องปกปิดกลายเป็นสิ่งที่ต้องระบายออกหรือเปิดเผยในทางใดทางหนึ่ง หนทางหนึ่งคือทำให้เป็นเรื่องตลก เพราะอารมณ์ขันทำให้ผู้ฟังมองข้ามสารที่แท้จริงจึงเกิดการยอมรับและมีความรู้สึกร่วมได้ง่าย ผู้พูดจึงสามารถแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนออกมาได้อย่างเต็มที่ มีคำกล่าวสนับสนุนความคิดเห็นนี้ว่า “เรื่องบางเรื่องพูดไม่ได้แต่ร้องเพลงได้” (กุสุมา รัชชเมณี. 2549: 74) หรือดังที่ทศนีย์ กระจ่างอินทร์ (2521: 227) กล่าวถึงการใช้อารมณ์ขันเป็นเครื่องชี้แนะแนวทางต่อสังคมว่า

นักเขียนใช้กลวิธีในการสร้างวรรณกรรมขบขันอย่างมีจุดมุ่งหมายคือ เพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญและมีจุดมุ่งหมายในการชี้แนะจุดบกพร่องของสังคมหรือพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ตลอดจนเสนอแนะวิธีแก้ไขสังคมให้ดีขึ้นแฝงอยู่ด้วย

การที่ผู้อ่านยอมรับเรื่องขบขันได้ง่ายจึงทำให้อารมณ์ขันถูกใช้เป็นเครื่องมือจูงใจหรือครอบงำทางความคิดที่มีประสิทธิภาพสูงด้วย ดังที่สุรพล บัณฑิตุเสถรณี (2539: 179) กล่าวถึงการใช้อารมณ์ขันเป็นเครื่องมือจูงใจว่า

ความตลกย่อมเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ใช้ในฐานะมุขตลกเข้าโจมตีหรือควบคุมสิ่งใดๆ ได้ จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ผู้แสดงตลกได้แสดงท่าทีจูงใจ โน้มน้าวและครอบงำอยู่ในตัว ผู้ชมที่หัวเราะไม่เคยได้คิดถึงตัวเองในแง่ที่ว่า เมื่อหัวเราะแล้วย่อมเท่ากับเชื่อ คล้อยตามและเป็นพวกไปในตรรกะของมุขตลกแล้ว เพราะมุขตลกที่แท้จริงแล้วก็คือทัศนคติที่แอบแฝงแบบหนึ่งนั่นเอง

ความสำคัญของอารมณ์ขันเหล่านี้ทำให้การศึกษาอารมณ์ขันมีความน่าสนใจ สามารถนำไปสู่ความเข้าใจมนุษย์และสังคมได้ทางหนึ่ง

1.2. การสร้างอารมณ์ขัน

ณรงค์วิทย์ แสนทอง (2547: 24-26) กล่าวถึงกระบวนการเกิดอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1. การรับสิ่งกระตุ้น สิ่งกระตุ้นนี้เป็นปัจจัยภายนอกที่รับรู้ได้จากประสาทสัมผัสต่างๆ
2. การปรุงแต่ง เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในของตัวผู้รับสาร โดยสิ่งปรุงแต่งคือความเชื่อ ทศนคติ ความรู้สึก ประสบการณ์เดิม อุปนิสัยของตน เป็นต้น
3. พฤติกรรมการแสดงออก เช่น สีหน้า แววตา ท่าทาง น้ำเสียง หรืออากัปกริยาต่างๆ

ธิดา โมสิกรัตน์ (อ้างถึงในสุตารัตน์ บัวศรี. 2547: 30-31) แสดงความเห็นว่าคุณสมบัติขององค์ประกอบดังนี้จะเกิดอารมณ์ขันขึ้น

1. นิสัย ผู้อ่านต้องมีทัศนคติที่ดีต่อเรื่องขำขัน
2. อายุและประสบการณ์ ผู้ที่มีอายุมากจะเข้าใจเรื่องอารมณ์ขันได้มากขึ้นสามารถเข้าใจเรื่องได้รวดเร็ว เพราะประสบการณ์ช่วยให้มองเห็นจุดขำขันที่ผู้แต่งเสนอไว้ เช่น เรื่องการเมืองหรือเรื่องเกี่ยวกับเพศซึ่งผู้ใหญ่จะเข้าใจมากกว่าเด็ก
3. ความรู้ ผู้มีความรู้จะสามารถตีความและเข้าใจได้ดียิ่ง ทั้งเรื่องล้อเลียนและยั่วล้อ ถ้าผู้อ่านมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณคดี สังคม การเมือง เป็นพิเศษแล้วจะสามารถรับอารมณ์ขันได้ชัดเจน
4. อารมณ์ หากมีสภาวะอารมณ์เศร้าหมองหรือเคร่งเครียดจะทำให้เกิดอารมณ์ขันได้ยาก ดังนั้นผู้รับสารต้องมีสภาวะอารมณ์ที่เหมาะสมพร้อมที่จะเกิดความขบขันด้วย

ม.ล.ต๋อย ชุมสาย (2524: 150-156) กล่าวถึงถึงเงื่อนไขที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันและหลักเกณฑ์การสร้างอารมณ์ขันว่ามีดังนี้คือ

การเปลี่ยนทิศทางไปอย่างกะทันหัน การให้ผู้อ่านคิดถึงสิ่งที่ปกปิดที่คนสนใจอยู่แล้ว เรื่องเล่าเกินจริงที่เป็นไปไม่ได้แต่ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ การตีความประสบการณ์ผิด การเห็นแบบเพราะไม่ถูกเส้นกัน การเล่าเรื่องเหลวไหล การลวงให้คิด การใช้คำที่มีเสียงคล้ายๆ กันแต่มีความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง ตรรกวิจารณ์ผิดๆ การล้อสังคมและเรื่องสัปดน

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2436: 33 - 50) กล่าวถึงสิ่งที่กระตุ้นทำให้เกิดอารมณ์ขันว่ามีลักษณะดังนี้

1. การเล่นตลกกับภาษา ภาษามีแบบแผนที่ได้รับการยอมรับของสังคม การใช้ภาษา นอกแบบแผนทำให้เกิดอารมณ์ขันได้

2. การเล่นตลกกับสามัญสำนึก ในแต่ละสังคมมีข้อกำหนดว่าเรื่องใดสามารถพูดคุยได้อย่างเปิดเผย เรื่องใดเป็นเรื่องต้องห้าม กฎนี้เป็นสามัญสำนึกของคนในสังคม การกระทำที่ละเมิดสามัญสำนึกนี้ทำให้เกิดอารมณ์ขันได้

3. การเล่นตลกกับความรู้สึก มนุษย์มีแบบแผนการแสดงอารมณ์ตามความรู้สึกแต่ละประเภทการแสดงออกที่แตกต่างจากแบบแผนทำให้เกิดอารมณ์ขันได้แต่ความรู้สึกเป็นสิ่งละเอียดอ่อนการแสดงอารมณ์ขันเช่นนี้ต้องใช้ความระมัดระวังเพราะอาจเป็นการตอกย้ำความรู้สึกทำให้เกิดความเจ็บปวดได้

4. การเล่นตลกกับเรื่องในชีวิตประจำวัน เช่น ครอบครัว การทำงานสามารถนำมาล้อเลียนเสียดสีทำให้เกิดความขบขันได้

5. การเล่นตลกกับกลไกของชีวิต คือการทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิตที่ซ้ำซากเหมือนเครื่องจักร เกิดอาการสะดุดหรือหันเหจากทิศทางที่กำหนดไว้

สุธา ศาสตรี (2529: 55-81) เสนอความตลกด้วยการแสดงออกทางวาจาในหนังสือศาสตร์แห่งภาษาว่า โครงสร้างความตลกประกอบด้วยลักษณะ 6 ประการ คือ

1. การเล่นคำ(pun) เช่น การเล่นคำเดียวแต่มี 2 ความหมาย
2. การพูดเล่นคารม(quip)
3. การพูดสองแง่(double entendre)
4. อุบัต(anecdote) การบรรยายเหตุการณ์ซึ่งจับในตัว จับด้วยข้อความสำคัญที่สร้างความขบขันตอนท้ายเรื่อง(punch line)
5. การเยาะเย้ย(satire)
6. การล้อ(parody)
7. ริกมาโรล(rigmarole)เป็นการเล่าเรื่องเพื่อสร้างความขบขันเพียงอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงเหตุผลว่ามีความเหมาะสมกับเรื่องหรือไม่
8. เอปigram(epigram)เป็นการแต่งคำประพันธ์ขนาดสั้นมีการเล่นคำพลิกแง่เพื่อสร้างอารมณ์ขัน
9. กลอนนिरอรธ(nonsense verse) อยู่ในคำประพันธ์ที่ไม่มีการจำกัดหรือบังคับเรื่องถ้อยคำ

สิทธา พิณิจภูวดล (2541: 503) กล่าวถึงลักษณะของภาษาที่สร้างอารมณ์ขันว่ามี 4 ลักษณะ คือ

1. การเล่นคำ เป็นการนำถ้อยคำมาดัดแปลงด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดอารมณ์ขัน เช่น การดัดแปลงส่วนประกอบของคำ เช่น พยัญชนะ สระ ตัวสะกด การันต์ วรรณยุกต์ การใช้คำกำกวม การใช้ภาษาถิ่น การบรรยายอย่างผิดธรรมชาติ การพูดโพล่งๆ โดยไม่คิดให้รอบคอบ ก่อให้เกิดการหักมุมและการแสดงนัยกลับหรือย้อนทางกับสิ่งที่ปนกติวิสัย เป็นต้น

2. การใช้โวหารยั่วล้อ เป็นการใช้อ้อยคำสำนวนเพื่อเสียดสี(satire) ผู้อื่นโดยการยั่วเล่นหรือหยอกเย้าแต่ไม่ก่อให้เกิดการล่วงเกินสบประมาท

3. การใช้โวหารขัดแย้ง เป็นการนำถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้ามมาเทียบเคียงเข้าคู่กันทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างคำสองคำ ระหว่างสำนวนสองสำนวนหรือระหว่างความคิดสองความคิด

4. การใช้โวหารที่กล่าวเกินจริง เป็นการนำถ้อยคำที่เหลือเชื่อไม่น่าเป็นไปได้ในความเป็นจริงมาใช้ในการแสดงอารมณ์ต่างๆ รวมทั้งอารมณ์ขันเพื่อเน้นความสำคัญและชี้ให้เห็นชัดเจนขึ้นโดยไม่ต้องอธิบาย

ส่วนนิติสรณ์ ศรีชาติดา (2542: 232 - 234) ศึกษาการใช้ภาษาในการแสดงตลก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ พบการใช้ภาษาในการแสดงตลกดังนี้

1. การเล่นคำ พบการเล่นคำพ้อง คำคล้องจอง
2. การใช้คำย่อและอักษรย่อ มักมุ่งให้เกิดความแตกต่างจากแบบแผนหรือความนิยม
3. การใช้คำหยาบและคำพวน เพราะการแสดงตลกมักใช้ภาษาระดับภาษาปากจึงพบคำหยาบและคำพวนมาก
4. การใช้คำสองغامสามแง่มักมุ่งให้เกิดความในเรื่องเพศ
5. การใช้สัญลักษณ์ มักใช้สัญลักษณ์ในคำที่มีความหมายในทางที่ไม่ดี เช่น ความหมายในเรื่องเพศ
6. การใช้ภาพพจน์ พบการใช้อุปมา อุปลักษณ์ อธิพจน์ เพราะการเปรียบเทียบและการกล่าวเกินจริงสามารถสร้างความขบขันได้มาก
7. การใช้ภาษาถิ่นและภาษาต่างประเทศ มุ่งล้อเลียน หรือแปลความหมายต่างจากปกติ
8. การเล่นสำนวน มักเปลี่ยนแปลงถ้อยคำจากสำนวนเดิมเพื่อสื่อความหมายใหม่
9. การพูดขัดแย้งกับความจริง
10. การเย้ยหยัน เป็นการกล่าวเย้ยทั้งในด้านรูปลักษณ์ และพฤติกรรม เพื่อสร้างภาพพจน์ที่น่าขบขัน
11. การประชดประชัน ทั้งในด้านรูปลักษณ์ และพฤติกรรม เพื่อสร้างความขบขัน
12. การถากถางแตกตั้น เป็นกล่าวกล่าวเพื่อให้ผู้อื่นเจ็บใจทำให้ผู้ชมเกิดความขบขัน
13. การล้อเลียนบุคคลและสถานการณ์ ที่อยู่ในความสนใจโดยล้อให้เกินจริงหรือผิดจากความเป็นจริงเพื่อสร้างความขบขัน

1.3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ขัน

อารมณ์ขันได้รับความสนใจศึกษามาเป็นเวลานานทำให้มีทฤษฎีอารมณ์ขันมากมาย แต่ทฤษฎีทั้งหลายก็เป็นเพียงแนวทางในการพิจารณาอารมณ์ขันในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งเท่านั้น ไม่มีทฤษฎีใดได้รับการยอมรับว่าสามารถอธิบายอารมณ์ขันได้อย่างรอบด้านครอบคลุม Elmer Blistein (อ้างถึงในประภัสสร ภัทรนาวิก. 2540-2541: 17-18) ได้รวบรวมทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ขันแล้วแบ่งออกเป็น 3 แนวทางใหญ่ๆ คือ

1. ทฤษฎีความไม่ลงรอยกัน ความผิดหวังจากสิ่งที่คาดหวัง และความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่ไปด้วยกันไม่ได้(Incongruity, Frustration of Expectation and Bisociation)
2. ทฤษฎีความเหนือกว่าและความด้อยกว่า(Superiority and Degradation)
- 3.ทฤษฎีการผ่อนคลายจากความตึงเครียดและการหลุดพ้นจากการยับยั้งชั่งใจ(Relief of Tension and Release from Inhibition)

1.3.1. ทฤษฎีความไม่ลงรอยกัน ความผิดไปจากสิ่งที่คาดหวังและความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่ไปด้วยกันไม่ได้ (Incongruity, Frustration of Expectation and Bisociation) .

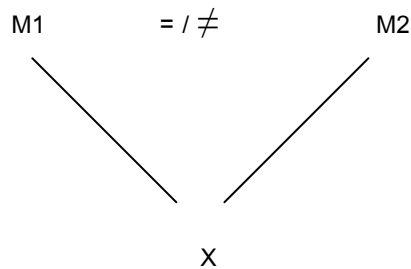
ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นเพราะมนุษย์มีแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ทำให้เกิดรูปแบบปกติ(norm)ขึ้น รูปแบบปกตินี้เป็นความรู้สึกพื้นฐานของสังคม ดังนั้นเมื่อมีการปฏิบัติตนแตกต่างจากที่ควรเป็นก็ทำให้ผู้พบเห็นเกิดอารมณ์ขุ่นขึ้น เพราะผู้ที่ปฏิบัตินั้นไม่ได้ทำตามอย่างที่คุณคาดหวังหรืออย่างที่ควรจะเป็น เช่น การพบเห็นผู้ชายแต่งกายด้วยเสื้อผ้าผู้หญิงหรือการสร้างสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความคาดหวังอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ตอนจบกลับไม่ได้เป็นไปตามที่คาดพบในเรื่องหักมุม เป็นต้น ดังนั้นสาเหตุของความขบขันมาจากการมองเห็นความไม่เข้ากันหรือความขัดแย้งกันระหว่างความรู้สึกหรือความคาดหวังกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง การเบี่ยงเบนนี้มักเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันและเป็นเหตุการณ์ที่ไม่มีผลต่อชีวิตจริง เพราะหากความไม่เข้ากันมีผลต่อชีวิตจริงอาจทำให้เกิดอารมณ์อื่นแทนความขบขัน เช่น ความรุนแรงอาจทำให้เกิดความกลัว ความตกใจ เป็นต้น

ผู้ที่สนับสนุนแนวคิดนี้ได้แก่ ซิดนีย์ สมิท (Sydney Smith) อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) อาเธอร์ โชเพนเฮอเออร์ (Arthur Schopenhauer) แบลส ปาสกาล (Blasé Pascal) พอล อี แมคคี (McGhee,P.E) คริสโตเฟอร์ พี วิลสัน (Christopher P Wilson) เป็นต้น

เพื่ออธิบายกระบวนการเกิดอารมณ์ขุ่นคริสโตเฟอร์ พี วิลสัน(Christopher P Wilson) (อ้างถึงในประภัสสร ภัทรนาวิก. 2540-2541: 20-24) ได้สร้างกรอบรูปแบบ(Model) ในการวิเคราะห์ความตลกขบขันและให้คำอธิบายไว้ดังนี้

ความตลกขบขัน	คือ X	
ของสิ่งหนึ่ง	คือ M1	
ของอีกสิ่งหนึ่ง	คือ M2	
ความสอดคล้องกัน	แทนด้วยเครื่องหมาย	=
ความไม่สอดคล้องกัน	แทนด้วยเครื่องหมาย	≠

ตัวอย่างกรอกรูปแบบ

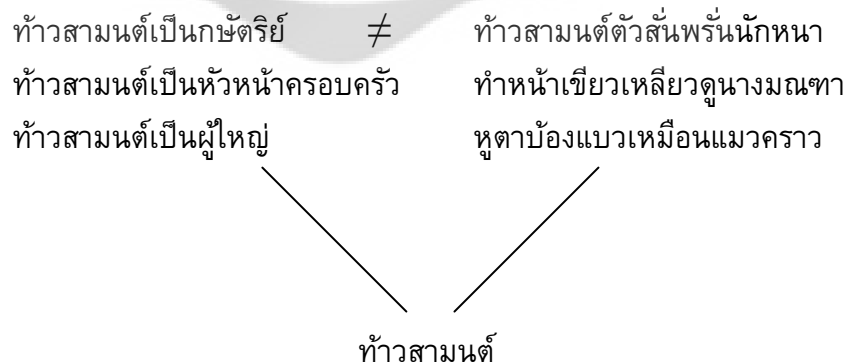

กรอกรูปแบบข้างต้นแทนเหตุการณ์ด้วย M1 และ M2 ถ้า M1 กับ M2 สอดคล้องกันก็จะไม่เกิดความซับซ้อน แต่ถ้า M1 กับ M2 ไม่สอดคล้องกันก็จะทำให้เกิดอารมณ์ซับซ้อน

ตัวอย่างจากบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระอินทร์ให้พระวิศณุกรรมนำสารมาทำท้าวสามนต์ให้ตีคัลลีชิงเมืองกัน ท้าวสามนต์แสดงพฤติกรรมดังนี้

เมื่อนั้น ทำหน้าที่เขี้ยวเหลียวดูนางมณฑา	ท้าวสามนต์ตัวสั้นพรั่นนักหนา หูตาบ้องแหวเหมือนแมวคราว (บทละครนอก.2545 : 148)
---	--

เหตุการณ์ดังกล่าวสามารถเขียนเป็นกรอกรูปแบบโดยเปรียบเทียบสถานภาพท้าวสามนต์กับพฤติกรรมที่แสดงออกว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ เพราะสถานภาพของคนในสังคมทำให้เกิดความคาดหวังในการแสดงพฤติกรรมแตกต่างกันไป

บทประพันธ์ที่ยกมานั้นเห็นได้ว่าท้าวสามนต์ปฏิบัติตนไม่เข้ากับสถานภาพของตนเองที่เป็นกษัตริย์แต่แสดงความหวาดกลัวจนตัวสั้น นอกจากนั้นการเป็นสามีซึ่งถือเป็นหัวหน้าครอบครัวตามคติของสังคมไทยแต่กลับ “ทำหน้าที่เขี้ยวเหลียวดูนางมณฑา” เพื่อขอ

ความช่วยเหลือ และสุดท้ายท้าวสามนต์ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีอายุสูงกลับแสดงอาการ “หูดาบ้องแหว เหมือนแมวคราว” ซึ่งไม่เหมาะกับตนเอง ทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขัน นอกจากนี้เรื่องสังข์ทอง ยังเป็นนิทานที่คนไทยคุ้นเคยเล่าสืบต่อกันมาช้านานจึงอยู่ในกรอบของความเป็นเรื่องเล่าเพื่อความสนุกสนานทำให้ผู้อ่านสามารถหัวเราะได้อย่างสนิทใจ

1.3.2. ทฤษฎีความเหนือกว่าและการทำให้ต่ำลง (Superiority and Degradation)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่าอารมณ์ขันเกิดจากความรู้สึกเหนือกว่าของผู้ขบขัน โดยสิ่งที่ถูกขบขัน จะอยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่า เพราะผู้ขบขันนำลักษณะเด่นของตนเองไปเปรียบกับความบกพร่องหรือ จุดด้อยของผู้อื่น โดยผู้ถูกขบขันมักเป็นผู้ที่มีความผิดปกติ มีความบกพร่องหรือมีลักษณะพิกลพิการ ในทางใดทางหนึ่ง การถือว่าตนเองเหนือกว่าทำให้การหัวเราะหรือการแสดงความขบขันในทฤษฎีนี้ เป็นการแสดงความรู้สึกมีชัย (Sense of triumph) แผงความรู้สึกเหยียดหยามเหยียดหยันและมีความรู้สึกเกลียดชังลงไปด้วย เช่น เราหัวเราะเมื่อเห็นคนตกเก้าอี้หรือหกล้ม เป็นต้น โดยมีเงื่อนไขว่าความบกพร่องหรือการประสพภัยของผู้ที่ถูกขบขันนั้นต้องไม่ใช่เรื่องร้ายแรงเกินไปและอยู่ในกรอบของการเล่น เพราะหากเป็นเรื่องร้ายแรงความขบขันอาจเปลี่ยนเป็นความสงสารแทน

ผู้ที่สนับสนุนแนวคิดนี้ได้แก่ พลาโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) ซีเซโร (Cicero) ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) เรเน เดการ์ต (Rene Descartes) โทมัส ฮอบบ์ (Thomas Hobbes) เป็นต้น

ในชีวิตประจำวันอาจพบอารมณ์ขันที่เกิดจากความรู้สึกเหนือกว่าได้ง่าย แต่เมื่อนำแนวคิดนี้มาใช้พิจารณาวรรณกรรมต้องใช้ร่วมกับแนวคิดเรื่องการสวมรอยจึงจะทำให้เห็นแนวทางการศึกษาได้ชัดเจนขึ้น การสวมรอยคือการที่ผู้อ่านนำตนเองไปสวมทับเป็นตัวละครในเรื่อง โดยตัวละครที่ถูกสวมรอยมากที่สุดคือตัวละครเอกเพราะตัวละครเอกเป็นผู้ดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ การที่ผู้อ่านติดตามเรื่องก็เท่ากับติดตามตัวเอกนั่นเอง ผู้อ่านจึงสวมรอยเป็นตัวเอกโดยอัตโนมัติ ดังนั้นในขณะที่อ่านวรรณกรรมผู้อ่านจึงรับอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครมาเป็นอารมณ์หรือความรู้สึกของตน เมื่อตัวละครเอกมีชัยหรือได้กลั่นแกล้งผู้อื่นก็ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเบิกบานใจร่วมด้วย ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์มีเหตุการณ์หลายเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกแสดงความเหนือกว่าตัวละครอื่นโดยการกลั่นแกล้งหรือทำร้ายผู้อื่น เช่น

เมื่อนั้น	พระสังข์สรวลสันต์กลั่นหัวร่อ
ยืมพลทางตรัสตัดพ้อ	เออะอะไรใจคอเหมือนปลาชิว
แล้วเอามีดกรีดลับกับศิลา	ทั้งหกตกประหม่าหน้านิ้ว
มือบีบหนีบจุมูกไว้สองนิ้ว	อย่าบิดพลิ้วดูดิกพลิกแพลง

ทำเรื่องมีตกระหัยจับจ้อง
เอาแล้วนะจะเชื่อดเลือดแดง

ที่ใจชั้วกั้วร้องจนเสียงแห้ง
จุมุกแหวงโหว่ววันสิ้นทุกคน
(บทละครนอก.2545 : 119)

จากตัวอย่างข้างต้นผู้อ่านที่สวมรอยเป็นพระสังข์หรืออยู่ฝ่ายพระสังข์ย่อมมีความยินดีที่พระสังข์แสดงความเหนือกว่าและสามารถแกลังหกเขยได้ ในการสวมรอยเป็นตัวละครนี้ไม่จำเป็นที่ผู้อ่านต้องสวมรอยเป็นตัวเอกหรือตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเท่านั้น ผู้อ่านสามารถสวมรอยเป็นตัวละครใดก็ได้และสามารถสวมรอยเป็นตัวละครหลายตัวสลับไปมาได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะในชีวิตจริงมนุษย์แต่ละคนมีบทบาทมากมาย เช่น คนเป็นพ่อตาก็เคยเป็นลูกเขยมาก่อน หรือคนเป็นพี่อาจมีสถานะเป็นน้องด้วย ฯลฯ ดังนั้นในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองจึงมีตัวละครมากมายให้ผู้อ่านเลือกสวมบทบาท

1.3.3. ทฤษฎีการผ่อนคลายจากความตึงเครียดและการหลุดพ้นจากการยับยั้งชั่งใจ (Relief of Tension and Release from Inhibition)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่าความขบขันเป็นการระบายออกของความก้าวร้าว มีสาเหตุมาจากความก้าวร้าวของมนุษย์ต้องถูกสะกดไว้ด้วยความมีสติสัมปชัญญะและกฎเกณฑ์ของสังคมทำให้ไม่สามารถระบายความเครียดอย่างที่ต้องการได้ แรงกระตุ้นนี้ทำให้ต้องใช้วิธีการทดแทนหรือการเบี่ยงเบนไปสู่สิ่งอื่นรวมถึงการทำให้เป็นอารมณ์ขัน จึงอาจกล่าวได้ว่าอารมณ์ขันเป็นกระบวนการหักเหจากสิ่งหนึ่งไปยังอีกสิ่งหนึ่ง เช่น การร้องเพลง การผิวปาก การนำเรื่องเพศมาพูดอย่างสนุกสนาน การล้อเลียนบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจในสังคมหรือกล่าวได้ว่าอารมณ์ขันทำหน้าที่ฝ่าฝืนระเบียบสังคมและทำให้รู้สึกผ่อนคลายจากกฎระเบียบนั้น

ผู้ที่สนับสนุนแนวคิดนี้ได้แก่ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ชาลส์ เรอโนวีเยร์ (Charles Renouvier) ออกุส เพนจอน (Auguste Penjon) จอน ดิวอี้ (John Dewey) เป็นต้น

ในการศึกษาวรรณกรรมตามแนวคิดนี้ต้องใช้ร่วมกับแนวคิดการสวมรอยเช่นกัน ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์มีตัวละครหลากหลายบทบาทที่สามารถรองรับการปลดปล่อยความเครียดหรือระบายความอัดอั้นที่ไม่สามารถทำได้ในชีวิตจริง เช่น การแกลังพ่อตา การเหินบแนมแม่ยาย การทำร้ายพี่เขย หรือแม้แต่การเอาชนะเมียน้อยผู้ทำลายครอบครัว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แม้จะเป็นการกระทำในจินตนาการแต่ก็สามารถคลายความอัดอั้นใจในโลกแห่งความเป็นจริงได้ ตัวอย่างเช่นในครอบครัวพ่อถือว่าบุคคลที่ถูกรังควาญให้ความเคารพ หากถูกคนใดล่วงเกิน พ่อก็จะได้รับการตำหนิจากสังคมว่าประพฤติตนไม่เหมาะสม แต่ในชีวิตจริงพ่ออาจรักลูกไม่เท่ากันหรือทำผิดต่อลูก การที่ลูกไม่สามารถตอบโต้พ่อที่ไม่ยุติธรรมหรือทำร้ายตนได้ในชีวิตจริงทำให้เกิดความคับข้องใจ ดังนั้นเมื่อผู้อ่านเห็นนางรจนาประชดท้าวสามนต์ที่ไม่มีความยุติธรรมต่อนางตั้งคำประพันธ์ว่า

ครั้นถึงพระโรงรัตนบุรี	อัญชลีสองกษัตริย์เป็นใหญ่
เจ้าเงาะยืนยิ้มหัวไม่กลัวใคร	ทิ้งปลาลงไว้ให้พ่อบดา
รจนางิ้วทูลบิตรงค์	นี่ปลาส่งส่วนตัวผิวข้า
อุตส่าห์เสาะเพราะเกรงพระอาญา	ได้มาน้อยนักสักสองร้อย
ตามประสายากเย็นเข็ญใจ	ไม่มีป่าว่ามีไพร่ใช้สอย
ผิวเมียสองคนจนกรองกรอย	ไม่เลิศลอยเหมือนลูกสาวของท้าวไท
หกเขยเขาดีมียศศักดิ์	ท่านพ่อบดาโปรดหนักใคร
ไปหาปลามาแล้วหรืออย่างไร	เห็นจะได้มากมายหลายกระบุง
	(บทละครนอก.2545 :121)

เหตุการณ์นี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสนใจและผ่อนคลายปมปัญหาในใจตนได้เพราะอารมณ์ขันช่วยเบี่ยงเบนความรู้ต่อพ่อที่แท้จริงมาระบายกับพ่อในเรื่องเล่า

1.4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ขัน

ทัศนีย์ กระจ่างอินทร์ (2521) ศึกษาอารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยแก้วของไทยระหว่าง พ.ศ. 2453-2516 พบว่านักเขียนสร้างวรรณกรรมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญและมีจุดมุ่งหมายเพื่อชี้แนะจุดบกพร่องของสังคมหรือพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ตลอดจนเสนอแนะวิธีแก้ไขสังคมให้ดีขึ้นแฝงอยู่ การศึกษาของทัศนีย์ กระจ่างอินทร์เป็นการชี้ให้เห็นว่าอารมณ์ขันมีคุณค่าควรแก่การศึกษาในด้านต่าง ๆ

นงลักษณ์ แซ่มโซติ (2521) ศึกษาเรื่องหาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2475 ศึกษาวรรณคดีอารมณ์ขันตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 เพื่อค้นคว้าในเรื่องแรงบันดาลใจ กลวิธี จุดมุ่งหมายและความสัมพันธ์ของหาสยรสกับสังคม พบว่าคนไทยมีลักษณะเด่นคือรักสนุกและมีอารมณ์ขันจึงสร้างวรรณคดีที่มีความขบขันสะท้อนลักษณะของคนไทย โดยใช้ภาพบุคคลและเหตุการณ์ในสังคมเป็นแรงบันดาลใจ จุดมุ่งหมายในการสร้างอารมณ์ขันมี 3 ประการคือ เพื่อสร้างความบันเทิง เพื่อล้อเลียนวรรณกรรม เพื่อเสียดสีล้อเลียนบุคคลและสังคม

สุธา ศาสตรี (2526) นำเสนอรายงานผลการวิจัยโครงสร้างของการเสนอความตลกในละครนอก ศึกษาบทละครนอกจำนวน 20 เรื่องพบว่าความตลกมีโครงสร้างของการเสนอโดยใช้เนื้อเรื่องและตัวละคร โดยมีวิธีการแสดงความตลกของตัวละครรวม 15 ชนิด คือ

1. การตบตี การขู่เข็ญ หมายถึง การแสดงกิริยาอันบังเจตนาที่ทำร้ายร่างกาย
2. การแกล้ง หมายถึง การกระทำซึ่งเป็นผลทางร่างกายแก่ตัวละครอื่น แต่ไม่รุนแรง
3. ท่าทาง หมายถึง กิริยาอาการของตัวละครโดยผู้ดูสนใจเฉพาะผู้กระทำกิริยานั้น

4. การขู่เข็ญ หมายถึง การแสดงท่าทางข่มขู่ที่จะทำให้ร้ายตัวละครอื่น
5. การด่า หมายถึง การใช้วาจารุนแรงและเปิดเผย แสดงความโกรธและความมุ่งร้ายต่อตัวละครอื่น
6. การพูดขู่ หมายถึง การกล่าววาจาข่มขู่ที่จะทำให้ร้ายตัวละครอื่น
7. การเสียดสี หมายถึง การใช้วาจาเพื่อให้ตัวละครอื่นเจ็บใจหรืออายใจแต่ไม่ตรงไปตรงมาโดยผู้พูดจะมีเจตนาร้ายหรือไม่ก็ตาม
8. การใส่เสียง หมายถึง การกล่าววาจาชักพอกตัวละครอื่นเพื่อให้ความจริงบางอย่างประจักษ์
9. การลวง หมายถึง การพูดเพื่อให้ตัวละครอื่นเข้าใจผิดหรือไม่สงสัยเจตนาของผู้พูด
10. การยั่วแหย่ หมายถึง การกล่าววาจาล้อเลียนตัวละครอื่นโดยไม่มีเจตนาร้าย
11. การโอ้อวด หมายถึง การกล่าววาจาให้ตัวละครอื่นเข้าใจว่า ผู้พูดมีความสามารถในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกินกว่าที่เป็นจริงหรือทั้งที่ไม่มีความจริง
12. การพรับเพ้อ หมายถึง การกล่าววาจาแสดงความวิตก ความน้อยใจ ฯลฯ เกินสมควร
13. การแก้ตัว หมายถึง การกล่าววาจาหลบเกลื่อนความผิดหรือให้ผู้พูดพ้นผิด
14. การขอโทษ หมายถึง การกล่าววาจารับผิดชอบต่ออย่างชัดเจน
15. การวิงวอน หมายถึง การกล่าววาจาเพื่อขอร้องตัวละครอื่นอย่างเกินสมควร

ไกล่รุ่ง อามระดิษ (2533) ศึกษาเรื่องร้อยแก้วแนวขบขันของไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 โดยศึกษาในด้านองค์ประกอบ กลวิธีการประพันธ์และความสัมพันธ์กับสังคม ผลการวิจัยสรุปว่าร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 ด้านองค์ประกอบและกลวิธีการประพันธ์สามารถจำแนกได้ 6 กลุ่ม ส่วนใหญ่จะเสนอแนวคิดที่ผูกพันกับยุคสมัยกับสังคมตัวละครเอกมักมีข้อบกพร่อง การใช้ภาษาเบี่ยงเบนไปจากลักษณะการใช้ภาษาโดยทั่วไป นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอันเป็นผลมาจากการรับอารยธรรมจากตะวันตก

กนกวรรณ สุวรรณวิทย์ (2539) ศึกษาอารมณ์ขันในวรรณกรรมของไมตรี ลิมปิชาติ เพื่อศึกษากลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีและสารคดีของไมตรี ลิมปิชาติ พบว่ามีกลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน 3 ด้านคือ 1.เนื้อหา 2.ภาษา 3. กลวิธีการเล่าเรื่อง เนื้อเรื่องที่นำมาสร้างความขบขันได้แก่เรื่องสัปดน ลักษณะรูปร่างของคน พฤติกรรมของคน ในเรื่องขบขันมีทั้งข้อตำหนิและข้อเสนอแนะข้อบกพร่อง การศึกษาของกนกวรรณ สุวรรณวิทย์แสดงให้เห็นรสนิยมเรื่องอารมณ์ขันของคนไทย โดยบทบาทของเรื่องขบขันที่พบคือเป็นภาพสะท้อนสังคมและใช้อารมณ์ขันเพื่อตำหนิข้อบกพร่องของสังคมตลอดจนเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาด้วย

สุรพล บัณฑุเศรษฐี (2539) ศึกษา อารมณฺ์ชั้นใน พล นิกร กิมหงวน ของป.อินทรปาลิต มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหลักการสร้างอารมณฺ์ชั้น และวิเคราะห์ห้ตีความมุขตลก พบว่ากลวิธีการสร้างอารมณฺ์ชั้นมี 5 ประเภท คือ อารมณฺ์ชั้นที่เกิดจากบุคลิก อากัปกิริยา พฤติกรรม สถานการณ์ และคำพูด โดยอารมณฺ์ชั้นดังกล่าวมุ่งประชด เสียดสี เยาะเย้ยและล้อเล่น โดยการกลับหัวกลับหาง เป็นหัวใจสำคัญของนวนิยายชุดนี้ เนื้อหาสะท้อนค่านิยมของสังคมไทยในช่วงต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงสมัยรัชกาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม

หทัยวรรณ ไชยะกุล (2539) ศึกษาเรื่องการสร้างมุขตลกในเรื่องข้าขันของล้านนา ผ่านเรื่องข้าขันล้านนา 740 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่าเรื่องข้าขันล้านนาหรือ “เจี้ยก้อม” เหล่านี้เป็นนิทานตลกขนาดสั้นที่มีโครงเรื่องไม่ซับซ้อน ส่วนวิธีการสร้างมุขตลกนั้นสร้างขึ้นจากพฤติกรรมแสดง 17 พฤติกรรม อันได้แก่ การใช้กลลวง เรื่องเกี่ยวกับเพศ ความหลงลืม-ขาดสติ ความโง่-ความฉลาด ความละโมภ-ความตระหนี่ เรื่องไม้-ไอ้อวด ความเข้าใจผิดความกลัวเสียหน้า การเย้ยหยัน ความเกียจจน ความเขินอาย ความกลัวเกินเหตุ การกล่าวหาที่ผิด ชีวิตผกผัน ความโกรธ และการใช้ภาษาสื่อสาร ซึ่งมีตัวละครคือคนจากกลุ่มต่างๆ ในสังคม เช่น กลุ่มนักบวชและผู้เกี่ยวข้องหรือกลุ่มคนในครอบครัว เป็นต้น

วัลลภา สว่างแจ้ง (2542) ศึกษาเรื่อง “อารมณฺ์ชั้นของพยาบาลวิชาชีพที่ให้การดูแลผู้ป่วยจิตเวช” ผู้วิจัยศึกษาอารมณฺ์ชั้นและวิธีการที่ช่วยให้เกิดอารมณฺ์ชั้นของพยาบาลวิชาชีพที่ให้การดูแลผู้ป่วยจิตเวช ของโรงพยาบาลจิตเวชสังกัดกรมสุขภาพจิต 10 แห่ง จำนวน 233 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความชื่นชอบต่ออารมณฺ์ชั้น และใช้อารมณฺ์ชั้นในการเผชิญความเครียด โดยวิธีการที่ทำให้เกิดอารมณฺ์ชั้น คือ การดูรายการโทรทัศน์ที่สนุกสนานการดูภาพยนตร์ การอ่านหนังสือ การศึกษาของวัลลภา สว่างแจ้งแสดงให้เห็นบทบาทของอารมณฺ์ชั้นต่อจิตใจได้เป็นอย่างดี

ชนวัฒน์ กุมนารถ (2546) ศึกษาเรื่องตัวละครในนิทานมุขตลกภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ผลจากการศึกษาพบว่าตัวละครในนิทานมุขตลกแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มคือกลุ่มนักบวช กลุ่มเครือญาติ กลุ่มคนต่างชาติต่างสังคม และกลุ่มคนยากไร้และพิการ โดยตัวละครตลกจะเป็นตัวละครที่พ่ายแพ้ต่อความปรารถนาฝ่ายต่ำ มีบุคลิกภาพที่ประสานกันระหว่างความรักและความก้าวร้าว อันเนื่องมาจากสัญชาตญาณมุ่งเป็นกับสัญชาตญาณมุ่งตายของแต่ละบุคคล โดยตัวละครทั้งหมดสะท้อนภาพของสังคมไทยภาคกลาง

สุภารัตน์ บัวศรี (2547) ศึกษาเรื่องการศึกษาภาษาและกลวิธีการสร้างอารมณฺ์ชั้นจากเรื่องขบขันในนิตยสารแพรวและชีวจิต เพื่อศึกษาภาษาที่ใช้ในเรื่องขบขันและกลวิธีการสร้างอารมณฺ์ชั้นที่ปรากฏในเรื่องขบขัน ผลการศึกษาพบลักษณะภาษาที่ใช้ในเรื่องขบขัน 3 ด้าน คือ 1.ด้านการใช้คำ และกลุ่มคำมีการใช้คำที่ใช้ในภาษาพูด คำภาษาต่างประเทศ คำซ้อน คำซ้ำ และคำขยาย 2.ด้านการใช้

ใช้ประโยคมีการใช้ประโยคคำถาม ประโยคคำสั่ง และประโยคบอกเล่า 3. ด้านการใช้เครื่องหมาย มีการใช้เครื่องหมายที่ถูกต้องและการใช้เครื่องหมายที่แตกต่างไปจากหลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายวรรคตอน ส่วนผลการหากลวิธีการสร้างอารมณ์ขันนั้นมีหลักการที่ใช้กลวิธีสร้างจากเนื้อเรื่องและกลวิธีที่สร้างจากภาษาได้กลวิธีย่อยรวมทั้งหมด 27 กลวิธี กลวิธีที่พบมากที่สุดคือความไม่เข้ากัน สุตารัตน์ตั้งข้อสังเกตว่าวิธีนี้มีความเป็นสากลจึงมักใช้ในงานเขียน

วรรณรินทร์ วจินิจเจริญ (2547) ศึกษาเรื่องการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในเพลงตลกคำเมือง : การศึกษาตามแนววรรณคดี และวัจนปฏิบัติศาสตร์ โดยศึกษาบทพูดจำนวน 660 บท ในเพลงตลกคำเมืองที่เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ.2535 – 2545 ผลการศึกษาพบว่าในเพลงตลกคำเมืองมีการสร้างอารมณ์ขันตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์ มากกว่าตามแนววรรณคดี โดยการสร้างอารมณ์ขันตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์ พบกลวิธีดังนี้ 1.การใช้ความหมายบ่งชี้เป็นนัย 2.การใช้การเป็นไปตามคาดนัย 3.การใช้วัจนกรรมตรง 4.การใช้วัจนกรรมความหมาย 5.การใช้หลักการร่วมมือในการสนทนาด้านคุณภาพ 6.การใช้วัจนกรรมอ้อม 7.การใช้หลักการร่วมมือในการสนทนาด้านปริมาณ 8.การใช้วัจนกรรมตามอักษร 9.การใช้หลักการร่วมมือในการสนทนาด้านความสัมพันธ์ ส่วนการสร้างอารมณ์ขันตามแนววรรณคดีมีกลวิธีดังนี้ 1.การใช้ความหมายตามบริบท 2.การใช้คำพ้องเสียง 3.การใช้คำพ้องความหมาย 4.การใช้ความหมายประจำรูป 5.การใช้คำเกินคู่กัน 6.การใช้คำร่วมกลุ่ม 7.การใช้คำแย้งความหมาย 8.การใช้คำหลายหน้าที่

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง

2.1. ภูมิหลังบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ราตรี ผลาภิรมย์ตั้งข้อสันนิษฐานว่าเรื่องสังข์ทองน่าจะเป็นนิทานที่ไทยรับมาจากอินเดีย โดยสังเกตจากพิธีแต่งงานในเรื่องที่ให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเลือกผู้ชายว่าไม่ใช่ธรรมเนียมของชาวไทย แต่สอดคล้องกับอินเดีย ราตรี ผลาภิรมย์(2520: 275-285) ศึกษาเปรียบเทียบนิทานสังข์ทองของไทยกับนิทานอินเดียเรื่องท้าววิกรมทิตยต์ตอนเลือกคู่พบว่า มีเนื้อหาคล้ายคลึงกันจึงได้สันนิษฐานถึงการเดินทางของเรื่องสังข์ทองว่า

เรื่องสังข์ทองของไทยคล้ายกับนิทานเบงกอลเรื่องท้าววิกรมทิตยต์ตอนเลือกคู่ของอินเดีย อีกทั้งประเพณีการแต่งงานในเรื่องก็สอดคล้องกับธรรมเนียมของชาวอินเดีย ดังนั้นเรื่องสังข์ทองน่าจะมีในอินเดียก่อน ต่อมานิทานเรื่องนี้คงเผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อมกับวัฒนธรรมอินเดียอื่นๆ ที่เริ่มเผยแพร่เข้าประเทศไทยราว พ.ศ. 110 โดยเดินทางทางเรือเข้ามาทางภาคใต้ก่อน ต่อมาชาวเหนือมีการนิมนต์พระเถระจากจังหวัดนครศรีธรรมราชขึ้นไปเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ พระภิกษุชาวเหนือคงได้ฟังนิทานเรื่องหอยสังข์จากพระเถระแล้วนำมาแต่งเป็น

ปัญญาสาตกเลียนแบบนิบาตชาตก นิทานเรื่องสังข์ทองก็แพร่หลายไปสู่อยุธยาเป็นที่ชื่นชอบ มีการนำไปแต่งเป็นสังข์ทองกลอนสวดและละครนอกเรื่องสังข์ทอง

หลังจากได้รับการเผยแพร่ในเมืองไทย เรื่องสังข์ทองก็ได้รับความนิยมอย่างมาก และแพร่หลายไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ของไทยจากการสำรวจของวัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2545: 12) สามารถรวบรวมนิทานเรื่องสังข์ทองได้ถึง 72 สำนัก ความนิยมและความแพร่หลายนี้ทำให้เรื่องสังข์ทองผูกพันเข้ากับคนไทยและกลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชุมชนต่างๆ ดังที่ ราตรี ผลาภิรมย์ (2520: 96 -148) กล่าวว่า

ในภาคใต้มีนิทานเรื่องสังข์ทองจังหวัดพังงาชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมืองร้างที่ทุ่งตึกในเขตอำเภอเมืองกระบี่เป็นเมืองยศวิมล จิตรกรรมฝาผนังรูปปลาและสัตว์สี่เท้าที่เกาะบันหยี เชื่อว่าเป็นเวทมนตร์ที่นางพันธุรัตเขียนให้พระสังข์ ภาคเหนือมีเรื่องสังข์ทองจังหวัดอุตรดิตถ์ชาวบ้านเชื่อว่าทุ่งยังเป็นเมืองของท้าวศวิมล มีลานศิลาแลงเชื่อว่าเป็นสนามที่พระสังข์ตีคลีกับพระอินทร์ ส่วนภาคกลางมีเรื่องสังข์ทองจังหวัดนครสวรรค์มีภูเขาลูกหนึ่งชื่อว่าเขานางพันธุรัต มีร่องรอยการเขียนผนังถ้ำ เชื่อว่าเป็นเวทมนตร์ที่นางพันธุรัตเขียนให้พระสังข์

ความนิยมนี้แสดงให้เห็นว่าเรื่องสังข์ทองมีเนื้อหาเหมาะสมกับบรรณนิมของคนไทยได้เป็นอย่างดี เรื่องสังข์ทองที่พบตามแหล่งต่างๆ ของไทยส่วนมากอยู่ในรูปของนิทานมุขปาฐะเพื่องมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรภายหลัง การเล่าต่อๆ กันมาทำให้มีการแต่งเติมเปลี่ยนแปลงเนื้อหาอยู่ตลอดจึงไม่สามารถระบุได้แน่นอนว่าเรื่องสังข์ทองเกิดครั้งแรกขึ้นในสมัยใดและเกิดในชุมชนใดก่อน โดยวรรณคดีลายลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ถึงปัจจุบัน เช่น สุวรรณสังข์ชาตกในปัญญาสาตกสังข์ทองกลอนสวดสมัยอยุธยา สังข์ทองคำฉันท์สมัยอยุธยา บทละครนอกสังข์ทองฉบับอยุธยา ฯลฯ โดยส่วนใหญ่ชำรุดเสียหายมีเนื้อหาไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกขึ้น 5 เรื่องคือ สังข์ทอง ไชยเชษฐ มณีพิชัย ไกรทอง คาวี แต่มีเพียงเรื่องสังข์ทองเพียงเรื่องเดียวที่ได้รับการพระราชนิพนธ์ตั้งแต่ต้นจนจบและเป็นเรื่องที่ได้รับการนิยมนับเป็นจำนวนมากจนถึงปัจจุบัน อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (2547: 2) กล่าวถึงความนิยมนี้ว่า

เรื่องราวของพระสังข์หรือเจ้าเงาะเป็นที่รู้จักของชาวบ้านทั่วไปเป็นอย่างดีสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมของประชาชนที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง สังข์ทองฉบับที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันคือบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความนิยมในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ได้เป็นอย่างดีคือบทละครนอกฉบับนี้ได้รับการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น การนำไปแสดงละคร

การนำไปตัดแปลงเป็นนิทาน การ์ตูน ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ ฯลฯ โดยความโดดเด่นสำหรับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสำนวนนี้คือการสร้างอารมณ์ขัน ตัวละครเจ้าเงาะ ท้าวสามนต์ หกเขย ล้วนได้รับการจดจำในฐานะตัวละครที่สร้างความขบขันทั้งสิ้น

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย(พ.ศ. 2310 - พ.ศ. 2367)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ทรงพระราชสมภพเมื่อวันพุธ ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 4 ปีกุน เวลาเช้า 5 ยาม ตรงกับวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2310 เป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ 4 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระนามเดิมว่า ฉิม ในปีทีประสูติพระราชบิดาทรงดำรงตำแหน่งหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี พระองค์ประสูติได้ไม่นานกรุงศรีอยุธยา ก็เสียแก่พม่า ในวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2310 ต่อมาเมื่อพระเจ้าตากสินทรงกู้กรุงได้สำเร็จ พระราชบิดาก็ทรงเข้ารับราชการในรัชสมัยพระเจ้าตาก

วันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ขณะมีพระชนมายุได้ 15 พรรษา ต่อมาใน พ.ศ. 2352 ทรงได้รับการสถาปนาเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จขึ้นครองราชย์ในวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2352

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตในวันที่ 21 ก.ค. พ.ศ. 2367 ขณะมีพระชนมายุได้ 57 พรรษา 5 เดือน รวมสิริดำรงราชสมบัติ 15 ปี มีพระราชโอรสพระราชธิดารวมทั้งสิ้น 73 พระองค์

ยุคสมัยที่ประพันธ์

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์นี้ประพันธ์ขึ้นเมื่อใดไม่ทราบระยะเวลาที่แน่นอน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ (บทละครนอก. 2545: (3)) ทรงสันนิษฐานเรื่องระยะเวลาในการพระราชนิพนธ์ว่า

แต่พระราชนิพนธ์บทละครทั้ง 6 เรื่องนี้ จะทรงพระราชนิพนธ์เรื่องไหนก่อนเรื่องไหนทีหลัง ขอนี้หาปรากฏคำชี้แจงมาแต่ก่อนไม่ได้แต่สังเกตสำนวนกลอน ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าเห็นจะทรงพระราชนิพนธ์เรื่องไชยเชษฐาก่อนแล้วเรื่องอื่นๆ ต่อมา ทำนองเรียงลำดับไว้ในสมุดนี้ เชื่อว่าเรื่องควินั้นเห็นจะทรงทีหลังเรื่องอื่นๆ เพราะสังเกตดูทั้งทางความและทางกลอนซ้ำของยิ่งนัก

ในการพระราชนิพนธ์วรรณคดีเรื่องต่างๆ นั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไม่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เพียงพระองค์เดียวทั้งหมด แต่มีกวีอื่นช่วยแต่งถวาย ดังที่สมเด็จพระเจ้า

บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (อ้างถึงในสมพันธ์ เลขะพันธ์. 2530: 94 - 95) กล่าวถึง การทรงพระราชนิพนธ์บทละครในสมัยรัชกาลที่ 2 ไว้ว่า

ในการทรงพระราชนิพนธ์บทละครครั้งรัชกาลที่ 2 นั้นทรงเลือกสรรเจ้านายและ ข้าราชการที่เป็นกวีชานาญกลอนไว้สำหรับทรงปรึกษา กล่าวว่ามี 7 คนด้วยกัน ที่ทราบแน่ คือกรม หมื่นเจษฎาบดินทร์ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ขุนสุนทรโวหาร(ภู่) และอาจมีกรมหมื่นสุนทร รักษ์และพระยาไชยวิชิต (เผือก) ด้วย ตอนใดที่ไม่ทรงพระราชนิพนธ์เองก็พระราชทานให้กวีเหล่านั้น รับผิดชอบไปแต่งแล้วนำมาอ่านถวายในที่ประชุมกวีหน้าพระที่นั่งเพื่อช่วยกันแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์เองก็มีกวีอื่นช่วยแต่งถวายหลายคน เช่น กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ขุนสุนทรโวหาร(ภู่) เป็นต้น สาเหตุที่ทราบว่ามีการช่วยกันแต่งก็มาจก เหตุการณ์ความขัดแย้งหน้าพระที่นั่งระหว่างกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์กับขุนสุนทรโวหาร(ภู่) ในการ ทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนเลือกคู่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรง ราชานุภาพ (2464: 115-116) กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า

เมื่อทรงพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทองพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับบท ตอนต้นไปแต่ง ทรงแต่งบทท้าวสามนต์ปรารภจะให้ลูกสาวเลือกคู่ว่า

“จำจะปลุกฝังเสียยังแล้ว ให้ลูกแก้วสมมาดปรารภนา”

เมื่ออ่านถวายสุนทรภู่ว่ากล่าวเป็นคำถามว่า “ลูกปรารภอะไร” พระบาทสมเด็จพระนั่ง เกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงแก้เป็น

“จำจะปลุกฝังเสียยังแล้ว ให้ลูกแก้วมีคู่เสนาหา”

จุดมุ่งหมายในการประพันธ์

เพื่อให้คณะละครหญิงของหลวงแสดงซึ่งถือเป็นความเปลี่ยนแปลงของการแสดงละครนอก เพราะแต่เดิมละครนอกใช้ตัวละครชายล้วนในการแสดง เมื่อทรงพระราชนิพนธ์สำหรับละครผู้หญิง ก็มีการปรับเปลี่ยนท่ารำ การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งได้ถือเป็นแบบฉบับสืบมาถึงปัจจุบัน

2.2. คุณค่าของเรื่องสังข์ทอง

การที่เรื่องสังข์ทองได้รับความนิยมสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแสดงให้เห็นว่า เรื่องสังข์ทองมีเนื้อหาสอดคล้องกับรสนิยมของคนไทย สามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งผู้เล่า และผู้ฟัง แม้เรื่องเล่าจะเป็นเรื่องสมมุติแต่ก็มีคุณค่าแฝงอยู่มากมาย เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2541: 277) กล่าวถึงการศึกษานิทานว่า

นิทานคือซากที่จะนำไปสู่ชีวิต การที่ตัวละครแม้จะแปลกประหลาด แต่ก็ถูกประดิษฐ์สร้าง โดยคนธรรมดาจึงมีความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ เช่นเดียวกับมนุษย์ธรรมดา เราจึงสามารถอธิบาย พฤติกรรมเหล่านั้นได้เช่นเดียวกับการอธิบายคนธรรมดา

เรื่องสังข์ทองมิได้สะท้อนเพียงความคิดในอดีตเท่านั้น แต่ยังสามารถสะท้อนความรู้สึก นึกคิดของคนในสังคมในปัจจุบันได้อีกด้วย ศิราพร ณ ถลาง (2539: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “ศึกษา สังข์ทอง: ความแตกต่างในการตีความโดยบุคคลต่างสถานภาพในครอบครัว” โดยนำนิทานเรื่อง สังข์ทองมาเป็นกรณีศึกษาในการเก็บข้อมูลภาคสนามที่จังหวัดสิงห์บุรี เรื่องการตีความบทบาท ของตัวละครเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสถานภาพต่างๆ ในครอบครัว โดยเฉพาะพ่อตา ลูกเขย เมียหลวง เมียน้อย ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างตีความหรือวินิจฉัยพฤติกรรมตัวละคร โดยใช้สถานภาพหรือบทบาทที่ตนดำรงอยู่ในครอบครัวทำความเข้าใจละคร จากการศึกษาศึกษาของ ศิราพรแสดงให้เห็นว่าเรื่องสังข์ทองมีความสัมพันธ์กับสังคมปัจจุบันด้วย โดยเฉพาะในประเด็นเรื่อง ความขัดแย้งในละครมีความสัมพันธ์กับความขัดแย้งที่ปรากฏจริงในสังคมไทยแสดงให้เห็น ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับสังคมได้เป็นอย่างดี

นอกจากนำเสนอเพื่อสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้วนิทานหรือเรื่องเล่ายังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมโลกทัศน์หรือถ่ายทอดโลกทัศน์จากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลอื่น ดังที่ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์(2541: 81) กล่าวถึงคุณค่าของเรื่องสังข์ทองว่า “เรื่องสังข์ทองเป็น อุดมการณ์ที่ผู้แต่งต้องการปลูกฝังให้สังคม” สอดคล้องกับเบญจวรรณ จัตุระเนตร (2518: 212) กล่าวถึงคุณค่าของเรื่องสังข์ทองว่า

เรื่องสังข์ทองมีแก่นเรื่องมุ่งสร้างสรรค์สังคมไทย เพราะเสนอแนวทางประพฤติปฏิบัติ ที่ดีให้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและเสนอแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีเพื่อให้เห็นตัวอย่าง ในทางเสื่อมจะได้เป็นเครื่องเตือนใจไม่ประพฤติปฏิบัติตามนั้นและด้วยเหตุที่แนวทางประพฤติปฏิบัติ ที่ปรากฏเป็นแก่นเรื่องยังคงใช้ได้ ในสังคมปัจจุบัน จึงมีผลให้พระราชนิพนธ์บทละครนอกยังคงทันสมัย และอยู่ในความสนใจของคนทั่วไปตราบเท่าทุกวันนี้

โดยข้อคิดสำคัญในแก่นเรื่องที่สามารนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้คือการพิจารณาบุคคล ไม่ควรพิจารณาเพียงรูปลักษณ์ภายนอกเสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2538: 219) กล่าวถึงแก่นคิดใน เรื่องนี้ว่า

การสร้างเรื่องในลักษณะนี้ก็มีความมุ่งหมายให้ผู้อ่านได้ข้อคิดว่าการพิจารณาบุคคลนั้น ไม่ควรพิจารณาจากรูปร่างหน้าตาชาติตระกูลหรือยศศักดิ์ แต่ควรพิจารณาที่สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และความดีงาม สิ่งเหล่านี้อาจจะแฝงอยู่ในตัวบุคคล เช่นเดียวกับรูปทองที่แฝงอยู่ในรูปเงาะ ก็ได้

แต่คุณค่าที่เป็นประเด็นสำคัญของบทละครนอกเรื่องสังข์ทองคือการให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลินซึ่งถือเป็นเป้าหมายหลักของการประพันธ์บทละครนอก โดยในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์มีอารมณ์ขันปรากฏอยู่มากมายทั้งในเนื้อเรื่อง ตัวละคร ภาษา ฯลฯ

2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2515) ศึกษาบทละครนอกสมัยอยุธยา จำนวน 19 เรื่องในด้าน ประวัติความเป็นมา กลวิธีการจารึก แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์ เพลง แบบแผน การแสดงละคร ผลการศึกษาของเสาวลักษณ์แสดงให้เห็นว่าบทละครนอกเป็นภาพสะท้อนสังคมไทย ในด้านชีวิตความเป็นอยู่ สภาพจิตใจ ความเชื่อ ความยึดมั่น และขนบธรรมเนียมประเพณี ของชาวบ้าน โดยบทละครนอกในสมัยอยุธยาหลายเรื่องเป็นต้นเค้าของละครนอกฉบับ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เบญจวรรณ ฉัตรเนตร (2518) ศึกษาพระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ 2: การศึกษาเชิงวิจารณ์ เพื่อพิจารณาคูณค่าของแก่นเรื่อง สัญลักษณ์ และโวหารภาพพจน์ โดยละเอียด พบว่าองค์ประกอบทั้ง 3 ประการมีส่วนทำให้บทละครนอกของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นผลงานชิ้นเอก ในเรื่องสังข์ทองแก่นเรื่องมุ่งสร้างสรรค์สังคมไทย เป็นแนวทาง ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี สัญลักษณ์ที่พบในเรื่องสังข์ทองคือ รูปหอยสังข์ รูปเงาะ บ่อทอง รูปทอง รูปยักษ์ของนางพันธุรัต รูปมนุษย์ของนางพันธุรัต และพระอินทร์ โวหารภาพพจน์ที่นิยมใช้คือ อุปมาอุปไมยซึ่งการใช้โวหารภาพพจน์ช่วยให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

ราตรี ผลาภิรมย์ (2520) ศึกษาการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังข์ทอง โดยนำนิทานเรื่องสังข์ทองในภูมิภาคต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศมาศึกษาเปรียบเทียบว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไรบ้าง ราตรีสันนิษฐานว่าเรื่องสังข์ทองไม่น่าจะเป็นนิทานพื้นเมืองของไทย เพราะประเพณีการให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเลือกผู้ชายไม่ใช่ประเพณีไทย เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับนิทานต่างชาติแล้วพบว่าเรื่องสังข์ทองมีความคล้ายคลึงกับนิทานของอินเดียและประเพณีการเลือกคู่ก็สอดคล้องกับประเพณีอินเดีย จึงสันนิษฐานว่าเรื่องสังข์ทองน่าจะได้รับอิทธิพลจากอินเดีย โดยเรื่องสังข์ทองของไทย สามารถสะท้อนภาพสังคม สภาพความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของคนในสังคม

สมพร ร่วมสุข (2521) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทตัวละครมนุษย์ในบทละครในและละครนอก เพื่อค้นคว้าเกี่ยวกับที่มา ลักษณะ อุปนิสัย ประเภท บทบาท และคุณค่าของตัวละครมนุษย์ ผลการศึกษาพบว่าตัวละครมนุษย์ในบทละครในและบทละครนอกส่วนใหญ่มีที่มาจากศาสนา

ความเชื่อในคติพราหมณ์ และคติพุทธศาสนา ชาว เป็นต้น ตัวละครมนุษย์แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือตัวละครฝ่ายดีและตัวละครฝ่ายร้าย โดยตัวละครมนุษย์มีคุณค่าในการดำเนินเรื่องทำให้เนื้อหามีความน่าสนใจและมีคุณค่าด้านการสอนศีลธรรมอีกด้วย

ยุรฉัตร บุญสนิท (2522) ศึกษาพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย: การวิเคราะห์ในด้านระบบครอบครัวและการสมรส เพื่อศึกษาแนวคิด อิทธิพล รวมถึงวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว พบว่าภาพสะท้อนสังคมในละครนอกมีความคล้ายคลึงกับลักษณะครอบครัวและการสมรสของคนไทยในสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ ตอนต้นคือ ในการสมรสผู้ปกครองและอำนาจเหนือธรรมชาติมีบทบาทสำคัญ ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวผสมมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติทั้ง 2 ฝ่ายอย่างใกล้ชิด โดยให้อำนาจแก่ฝ่ายชาย เป็นใหญ่ สามารถมีภรรยาได้หลายคน การมอบมรดกจะมอบให้บุตรชายหรือบุตรเขยที่มีความสามารถ ตัวละครในละครนอกไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือเสนา แสดงลักษณะนิสัยเหมือนคนธรรมดามากกว่าตามสถานะในบทบาท เช่น เป็นคนขลาด เงอะงะ ตัดสินใจผิดพลาด เนื้อเรื่องในละครนอกดำเนินไปตามคติทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วและการให้อภัย เรื่องสังข์ทองเป็นวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศทำให้มีลักษณะแตกต่างจากสังข์ทองไทยบ้าง เช่นการให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเลือกผู้ชาย

พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ (2523) ศึกษาลักษณะความขัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพื่อค้นคว้าลักษณะขัดแย้ง ความขัดแย้งและนาฏการที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง ดีความความขัดแย้งเหล่านั้นในแง่ของการสะท้อนภาพสังคมและการแสดงโลกทัศน์ของกวี พบว่ามีความขัดแย้งดังนี้ ความขัดแย้งภายนอก ความขัดแย้งภายในและความขัดแย้งทางสังคม ความขัดแย้งเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันส่งเสริมการพัฒนาเรื่องและแก่นเรื่องให้ชัดเจนขึ้น โดยความขัดแย้งที่ปรากฏมีความสัมพันธ์กับสังคมและกวีแสดงโลกทัศน์ต่อลักษณะขัดแย้งไว้อย่างน่าสนใจ

อัญชลี นิ่มสะอาด (2537) ศึกษาการวิเคราะห์ความหมายแฝงในบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ศึกษาบทละครนอก 5 เรื่องพบความหมายแฝง 5 ลักษณะคือ ความหมายแฝงในโวหาร ความหมายแฝงในจินตภาพ ความหมายแฝงในสัญลักษณ์ ความหมายแฝงในเนื้อเรื่อง ความหมายแฝงในตัวละคร โดยความหมายแฝงมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในครอบครัว การพิจารณาบุคคล การปกครอง ปรัชญา ความรัก

ศิริพร ณ ถกลาง (2539) ศึกษาเรื่องศึกษาสังข์ทอง: ความแตกต่างในการตีความโดยบุคคลต่างสถานภาพในครอบครัว โดยนำนิทานเรื่องสังข์ทองมาเป็นกรณีศึกษาในการเก็บข้อมูลภาคสนามที่จังหวัดสิงห์บุรี เรื่องการตีความบทบาทของตัวละครเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง

บุคคลสถานภาพต่าง ๆ ในครอบครัว โดยเฉพาะพ่อตา ลูกเขย เมียหลวง เมียน้อย ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างตีความหรือวินิจฉัยพฤติกรรมตัวละครโดยใช้สถานภาพหรือบทบาทที่ตนดำรงอยู่ในครอบครัว

สมบุรณ์ ศรีระสันต์ (2542) ศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมทางสังคมและการใช้ภาษาจากคำบริภาษในบทละครนอกพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ศึกษาการใช้ถ้อยคำในการบริภาษ 6 ประเด็น คือ 1.การใช้คำหยาบ 2.การใช้คำประชด 3.การใช้คำเหยียดหยาม 4.การใช้คำกล่าวโทษ 5.การใช้คำเหน็บแนม 6.การใช้คำอาฆาต การใช้ภาษาจากคำบริภาษสะท้อนค่านิยมทางสังคม ด้านกริยามารยาท ด้านการเลือกคู่ครอง ด้านความกล้าหาญ ด้านการลงโทษและด้านความเหลื่อมล้ำทางสังคม

สุภัค มหาวรรการ (2548) ศึกษาการแปรรูปวรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง โดยศึกษาเรื่องสังข์ทอง 4 ส่วน คือ สุวรรณสังข์ชาติก บทละครนอกเรื่องสังข์ทองสำนวนอยุธยา บทละครนอกเรื่องสังข์ทองสำนวนรัตนโกสินทร์ตอนต้นและนิทานเรื่องสังข์ทองของจินตนิยน์ พงศ์ประยูร พบว่าจุดมุ่งหมายในการแต่งและสภาพสังคมที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยมีผลทำให้เรื่องสังข์ทองมีรายละเอียดต่างกัน แต่ก็ยังมีลักษณะร่วมที่สำคัญคือตัวละคร

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยต่อไป

บทที่ 3

กลวิธีการสร้างอารมณ์ชั้นในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กลวิธีการสร้างอารมณ์ชั้นในเป็นวิธีการของกวีในการทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกขบขันกับเรื่องราวที่กวีนำเสนอ การศึกษากลวิธีการสร้างอารมณ์ชั้นในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ ผู้วิจัยศึกษาผ่านองค์ประกอบต่างๆ ของวรรณคดีว่าองค์ประกอบใดมีส่วนทำให้เกิดอารมณ์ชั้นในบ้างและกวีมีกลวิธีสร้างหรือนำเสนออารมณ์ชั้นในผ่านองค์ประกอบเหล่านั้นอย่างไร ผลการศึกษาพบว่ากวีสร้างอารมณ์ชั้นในผ่านองค์ประกอบเหล่านี้คือ

1. การสร้างอารมณ์ชั้นในจากเนื้อเรื่อง
2. การสร้างอารมณ์ชั้นในจากตัวละคร
3. การสร้างอารมณ์ชั้นในจากภาษา

1. การสร้างอารมณ์ชั้นในจากเนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่อง หมายถึง เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องที่กวีสร้างขึ้นเพื่อนำเสนอต่อผู้อ่าน โดยหวังว่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวเหล่านั้นทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสนุกสนานได้จากการศึกษาเนื้อเรื่องในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์พบว่าความขัดแย้งหรือความไม่ลงรอยกันเป็นองค์ประกอบสำคัญของเนื้อเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ชั้น

ความขัดแย้งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับวรรณคดีเพราะมีผลต่อโครงเรื่องทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างน่าสนใจ ความขัดแย้งที่ปรากฏในวรรณคดีไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองแต่เป็นสิ่งที่กวีสร้างขึ้น ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นกลวิธีนำเสนอเรื่องอย่างหนึ่งของกวีที่ทำให้ผู้อ่านสนใจหรือเกิดความสนุกสนาน กวีจึงต้องสร้างลักษณะความขัดแย้งเหล่านั้นอย่างประณีตเพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ต้องการ ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กวีสร้างเหตุการณ์ความขัดแย้งเพื่อให้เนื้อเรื่องสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน

ความขัดแย้งหรือความไม่ลงรอยกันสร้างความขบขันเพราะเป็นการนำสิ่งที่ไม่เข้ากัน เช่น วัตถุ บุคคล ความรู้สึกหรือความคิด ฯลฯ ที่แตกต่างกันมานำเสนอร่วมกันหรือนำเสนอสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความคาดหวังอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ตอนจบกลับไม่ได้เป็นไปตามที่คาด เมื่อผู้อ่านมองเห็นความไม่เข้ากันหรือความขัดแย้งกันระหว่างความรู้สึกหรือความคาดหวังกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงทำให้เกิดอารมณ์ชั้นในขึ้น ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กวีสร้างอารมณ์ชั้นในผ่านความขัดแย้งดังนี้

1.1. เหตุการณ์ความขัดแย้งจากความไม่ลงรอยกันของตัวละคร

ความไม่ลงรอยกันของตัวละครสร้างความซับซ้อนเพราะผู้อ่านได้เห็นตัวละครเอกแสดงความเหนือกว่าตัวละครปรปักษ์ การเห็นตัวละครปรปักษ์ล้มเหลวหรือความขัดแย้งทำให้ตัวละครตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตน ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มเหตุการณ์ความขัดแย้งเป็น 2 กลุ่มคือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่เป็นสมาชิกในครอบครัวและความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่ไม่ใช่สมาชิกในครอบครัวดังนี้

1.1.1. ความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่เป็นสมาชิกในครอบครัว

ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์พบอารมณ์ขันที่เกิดจากความขัดแย้งของตัวละครที่เป็นสมาชิกในครอบครัวดังนี้

1.1.1.1. ความขัดแย้งระหว่างท้าวสามนต์กับเจ้าเงาะ

ท้าวสามนต์กับเจ้าเงาะมีความสัมพันธ์กันในฐานะพ่อตากับลูกเขย สาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากนางรจนาพระธิดาของท้าวสามนต์เลือกเจ้าเงาะซึ่งเป็นคนชั้นต่ำ รูปร่างอัปลักษณ์เป็นคู่ครอง ทำให้ท้าวสามนต์รู้สึกอับอายและโกรธแค้น ท้าวสามนต์พยายามกำจัดเจ้าเงาะหลายครั้งแต่ก็ล้มเหลวและถูกเจ้าเงาะกลั่นแกล้งกลับทุกครั้ง เมื่อพระอินทร์ยกกองทัพมาล้อมเมืองทำท้าวสามนต์แข่งตีกลองชิงบ้านเมืองปรากฏว่าหกเขยสู้พระอินทร์ไม่ได้ท้าวสามนต์ต้องขอให้เจ้าเงาะมาช่วยตีกลอง

ความขัดแย้งระหว่างท้าวสามนต์กับเจ้าเงาะสร้างความซับซ้อนเพราะผู้อ่านเห็นเจ้าเงาะซึ่งเป็นตัวละครเอกกลั่นแกล้งท้าวสามนต์ซึ่งเป็นตัวละครปรปักษ์ให้เกิดความหวาดกลัวได้อีกทั้งทำให้ท้าวสามนต์ตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตนที่เป็นกษัตริย์และเป็นพ่อตาแต่กลับหวาดกลัวเจ้าเงาะซึ่งเป็นคนชั้นต่ำและเป็นลูกเขยของตนเอง

ดังตัวอย่างเมื่อท้าวสามนต์คิดกำจัดเจ้าเงาะโดยการให้เหล่าลูกเขยแข่งกันหาเนื้อ ถ้าใครหาไม่ได้ตามจำนวนต้องถูกลงโทษประหารชีวิต เพราะคิดว่าเจ้าเงาะคงหาไม่ได้ ผลปรากฏว่าหกแพ้วแต่ท้าวสามนต์ไม่ลงโทษหกเขยตามที่กล่าวไว้ เจ้าเงาะจึงกลั่นแกล้งท้าวสามนต์โดยการขู่ว่ากลัวตั้งคำประพันธ์ว่า

เห็นท้าวสามนต์อยู่บนเตียง	ก็ยืนเมียงเขม่นมองบ้องหน้า
ชูตะคอกหลอกล้อพ่อตา	เงื่อง่าทำที่จะตีรัน
เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ตื่นกลัวตัวสั่น
ไม่สู้ไม่รบหลบเป็นคว้น	งันงันงกกพลัดตกเตียง
สำคัญว่าเงาะตีถูกศีรษะ	สิ้นสติมานะร้องเต็มเสียง
นี่แนยาดูทีหรือที่เพรียง	หัวขำแตกก็เสียงไม่รู้เลย

นางมณฑาว่าไฮ้ที่ไหนนั้น	เมื่อต้อยู่ทั้งนั้นนี่พ่อเอ๋ย
ตื่นตื่นเช่นนี้ขามิเคย	ลูกเขยของตัวกลัวมันไย
ท้าวสามนต์ว่ากล้าก็อย่าหนี	เหลือกำลังแล้วพี่ไม่อยู่ได้
ว่าพลางเหวี่ยงวัตสะบัดไป	เมื่อยุดจุดไว้พัลวัน

(บทละครนอก.2545: 140)

เหตุการณ์ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นเจ้าเงาะสามารถกลั่นแกล้งท้าวสามนต์ผู้เป็นพ่อที่ไม่มีความยุติธรรมกับตนเองได้ อีกทั้งทำให้ท้าวสามนต์ตกอยู่ในสภาพที่น่าขันเพราะเป็นกษัตริย์และเป็นพ่อตาของเจ้าเงาะแต่กลับแสดงความหวาดกลัวลูกเขยตนเองที่เป็นสามัญชน

1.1.1.2. ความขัดแย้งระหว่างท้าวสามนต์กับหกเขย

ท้าวสามนต์กับหกเขยมีความสัมพันธ์กันในฐานะพ่อตากับลูกเขย หกเขยเป็นลูกเขยที่ท้าวสามนต์โปรดปรานเพราะคิดว่าหกเขยมีคุณสมบัติตามที่ตนคาดหวังคือเพียบพร้อมไปด้วยฐานะ รูปลักษณ์และความสามารถ แต่หกเขยกลับเป็นคนไร้ความสามารถ ไม่อาจทำตามความต้องการของท้าวสามนต์ได้ไม่ว่าจะเป็นภาระเนื้อหาปลาญก็แพ้เจ้าเงาะ เมื่อให้ไปตีคลีกับพระอินทร์ก็แพ้พระอินทร์แบบหมดรูปทำให้ท้าวสามนต์โกรธหลายครั้ง

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างท้าวสามนต์กับหกเขยสร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นความผิดหวังของท้าวสามนต์และเห็นความล้มเหลวของหกเขยที่ไม่สามารถปฏิบัติตามที่ท้าวสามนต์ต้องการได้เลย อีกทั้งท้าวสามนต์และหกเขยต่างก็เป็นตัวละครปรบักษ์ที่มุ่งร้ายต่อเจ้าเงาะ การที่เห็นตัวละครปรบักษ์ทะเลาะกันเองทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นฝ่ายเดียวกับเจ้าเงาะเกิดความรู้สึกขบขัน

ดังตัวอย่างเมื่อท้าวสามนต์ให้เหล่าลูกเขยไปหาปลามาส่งคนละหนึ่งร้อยตัว ผลปรากฏว่าเจ้าเงาะหาได้เป็นจำนวนมากและกลับมาถึงก่อน ส่วนหกเขยซึ่งมีบริวารมากมายแต่หาปลาได้เพียงคนละตัวสองตัวเท่านั้นทำให้ท้าวสามนต์หันมาดูตาหกเขยดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์เคืองขุนหนูหัน
จึงว่าไปแกหกเขยนั้น	กูจะใคร่ฆ่าพันบั้นรอน
แต่อ้ายเงาะทรพลคนอัปรีย	มันยังดีกว่ามึงมาถึงก่อน
เออนี้มีไปเที่ยวจอดนอน	ไม่รู้เรูรู้ร้อนเจ้าคนดี
บ่าวไพร่ไปด้วยก็หนักหนา	ได้ปลามาไม่พอจะเซ่นผี
กูคิดนึกเดียวดอกครั้งนี้	หาไม่ซีวีจะบรรลย์

(บทละครนอก.2545 :122)

จากตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างท้าวสามนต์กับหกเขยที่ยกมานั้นสร้างความขบขันเมื่อผู้อ่านเห็นความผิดหวังของท้าวสามนต์ที่ไม่สามารถกำจัดเจ้าเงาะได้เพราะหกเขยไม่มีความสามารถดังที่คาดไว้ อีกทั้งเมื่อผู้อ่านเห็นตัวละครปรปักษ์ซึ่งเป็นพวกเดียวกันทะเลาะกันเองทำให้ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายตัวละครเอกรู้สึกขบขัน

1.1.1.3. ความขัดแย้งระหว่างหกเขยกับพระสังข์

หกเขยกับพระสังข์มีความสัมพันธ์กันในฐานะต่างก็เป็นลูกเขยของท้าวสามนต์สาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากท้าวสามนต์คิดกำจัดเจ้าเงาะจึงให้เหล่าลูกเขยแข่งกันหาปลาหาเนื้อมาส่งทำให้เจ้าเงาะและหกเขยกลายเป็นตัวละครปรปักษ์ต่อกัน ในการแข่งขันหาปลาหาเนื้อนั้นเจ้าเงาะถอดรูปเป็นพระสังข์ไข้มหาจินดามนต์เรียกปลาเรียกเนื้อมารวมกันทำให้หกเขยหาไม่ได้ เมื่อหกเขยมาขอปลาขอเนื้อพระสังข์จึงกลั่นแกล้งหกเขยโดยการตัดปลายจมูกและใบหู

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างหกเขยและพระสังข์สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นตัวละครเอกแสดงความเหนือกว่าตัวละครปรปักษ์โดยการกลั่นแกล้งและทำร้ายหกเขยทำให้ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายพระสังข์รู้สึกขบขันด้วยความเบิกบานใจ

ดังตัวอย่างเมื่อท้าวสามนต์ให้เหล่าลูกเขยหาเนื้อแข่งกัน พระสังข์ไข้มหาจินดามนต์เรียกเนื้อมารวมกันทำให้หกเขยหาไม่ได้ต้องมาขอจากพระสังข์ที่ปลอมเป็นเทวดา พระสังข์จึงแกล้งทำร้ายหกเขยโดยการตัดใบหูตัดคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์จุดหูกกระชากลากหลุน
จะเชือดแต่เบาเบาเอาบุญ	แล้วชักดาบฎีปุ่นออกเงือดเงื้อ
เขยใหญ่ขยันพรันพรึง	ร้องอึ้งอูยหนานาเจ็บเหลือ
อย่างนี้ที่ไหนจะได้เนื้อ	ทำที่จะเชือดเถื่อแล้วร้องร้อ
แกล้งขยับจับจ้องลงใจ	เลือกเอาข้างไหนจะดีหนอ
เห็นยาวหูขวาลงให้กึ่งคอ	แข่งข้อเชือดขาดเลือดสดาไป
	(บทละครนอก.2545 : 134)

ตัวอย่างนี้สร้างความขบขันเพราะเห็นท่าทางเงือดดาบของพระสังข์ประกอบกับอาการประหวั่นพรันพรึงของหกเขยเป็นภาพที่ขัดแย้งกัน อีกทั้งเป็นการกลั่นแกล้งหกเขยทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขัน

1.1.1.4. ความขัดแย้งระหว่างหกเขยกับเจ้าเงาะ

หกเขยกับเจ้าเงาะมีความสัมพันธ์กันในฐานะต่างก็เป็นลูกเขยของท้าวสามนต์เหมือนกัน โดยหกเขยเป็นลูกเขยที่ท้าวสามนต์โปรดปรานแต่เจ้าเงาะเป็นลูกเขยที่ท้าวสามนต์รังเกียจ ความขัดแย้งระหว่างหกเขยกับเจ้าเงาะมีสาเหตุมาจากท้าวสามนต์ต้องการกำจัดเงาะจึง

ให้เหล่าลูกเขยหาเนื้อหาปลาประกวดกัน ทำให้หกเขยกับเจ้าเงาะเป็นตัวละครคู่ปรับหรือตัวละครปรปักษ์ต่อกัน

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างหกเขยกับเจ้าเงาะสร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นตัวละครเอกแสดงความเหนือกว่าหรือสามารถเอาชนะตัวละครปรปักษ์ได้ เมื่อหกเขยเผชิญหน้ากับเจ้าเงาะก็มักถูกเจ้าเงาะกลั่นแกล้งหรือทำร้าย ทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นฝ่ายเจ้าเงาะรู้สึกขบขัน ตัวอย่างคำประพันธ์เหตุการณ์เจ้าเงาะกลั่นแกล้งทำร้ายหกเขยเมื่อครั้งหาปลาแข่งกันว่า

เมื่อนั้น	หกเขยขัดใจเป็นหนักหนา
เห็นเงาะเวยะหยอกกรรยา	โกรธาตาเขี้ยวเหลียวดูกัน
โมโหฮึดฮัดขัดเขมร	โจงกระเบนคาดกระเบนเสียให้มัน
หมายเขม้นกำหมัดกัดฟัน	มูทะลุตุตันไม่พริ้นพริ้ง
ลางคนบ่นตำเงาะอุบาทว์	จะใคร่เอาเท้าคาดเข้าสักฝั่ง
บ้างว่าจะถองสักสองตึง	ทำไมมีงมาหยอกหลอกเมียกู
ดูเถิดเกิดมาไม่เคยพบ	บ้าไปบัดชบทำลบหลู่
จงหองถองเสียให้เมียดู	ตำปลางทางกรูกันเข้าไป
เห็นเงาะเงื่อไม้ไล่กวัดแกว่ง	ระรันทันหน้าแข็งไม่เข้าใกล้
บ้างนั่งลงลูบลอยที่รอยไม้	น้ำตาไหลครางออกดอกดมือ
บ้างหลับตาหน้าเหม็นซอมหมัด	เงาะวัดลัมกลิ้งลูกวิ่งตือ
ทรุดนั่งลงนวดปวดสะตือ	ครางฮือไปที่เดียวไม่เหลียวแล
เขยใหญ่ย่างเท้าก้าวถล่ำ	เงาะตำตอยจุมูกถูกแผล
ลัมลงกลอกคอทำท้อแท้	เมียมาช่วยแก้ทุบตันคอ
ลางคนถอยหลังเข้าบังเสา	ร้องว่าพวกเรอย่ากลัวพอ
บ้างกำหมัดขัดเขมรไม่ย่อท้อ	ใจคอเหี้ยมฮึกบึกบึน
เข้าชกเงาะเตาะเอาด้วยเขาลา	ลัมผวาเจ็บจุกลูกไม่ขึ้น
พูดไม่ออกกลอกหัวมัวมึน	เพื่อนกันวิ่งครืนกระจะวายไป

(บทละครนอก.2545 : 125-126)

เหตุการณ์ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเมื่อผู้อ่านเห็นหกเขยสู้เจ้าเงาะที่ตนดูถูกว่าบ้าไปและโง่เขอะไม่ได้ รายละเอียดที่แสดงอาการหวาดกลัวของหกเขยแต่ละคนทำให้เกิดความขบขัน

1.1.1.5. ความขัดแย้งระหว่างท้าวยศวิมลกับนางจันทา

ท้าวยศวิมลกับนางจันทามีความสัมพันธ์กันในฐานะสามีภรรยา สาเหตุของความขัดแย้งเกิดขึ้นจากนางจันทาต้องการได้ตำแหน่งมเหสีเอกแต่ท้าวยศวิมลไม่ยอมแต่งตั้งนาง เป็นสาเหตุให้ทั้งสองทะเลาะโต้เถียงและทำร้ายกัน

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างนางจันทากับท้าวศวมิลสร้างความขบขันเพราะ เหตุการณ์ความขัดแย้งทุกครั้งลงเอยด้วยท้าวศวมิลทำร้ายนางจันทาซึ่งถือเป็นตัวละครปรปักษ์ กับตัวเอกทำให้ผู้อ่านรู้สึกชอบใจที่เห็นนางจันทาถูกทำร้าย

ดังตัวอย่างเมื่อท้าวศวมิลจะไปรับนางจันท์เทวีกลับมาครองเมือง นางจันทาเกรง ความผิดของตนที่เคยใส่ความนางจันท์เทวีจะปรากฏและทำให้ได้รับโทษจึงกล่าวถ้อยคำเยาะเย้ย เสียดสีให้ท้าวศวมิลอับอายจะได้เปลี่ยนความตั้งใจตั้งคำประพันธ์ว่า

ครั้นถึงจึงแกลังทำระแอม	ยืมแยมเยาะองค์พระทรงศักดิ์
เออออะไรก็ทักคึกคัก	ไม่รู้จักเหตุผลต้นปลายเลย
จะยกกรีกีพลไปไหนหนอ	นำหัวร่อนักหนาเจ้าข้าเอ๋ย
ทุกขรื้อนถึงใครไม่เสบบ	ฮัดเซยกุ่ยกุ่ยฮ่วยห่วยเจียว
ดูเหมือนบ้าหลังนั่งมัวมีน	จนผ้าขึ้นจับหน้าขอบตาเขียว
เซอะซมม गयाไปฝ่ายเดียว	ช่างไม่เหลียวหลังนึกตรึกตรา
	(บทละครนอก.2545 :187)

คำพูดของนางจันทาทำให้ท้าวศวมิลโกรธและลงเอยด้วยการทำร้ายนางจันทา ดังคำประพันธ์ว่า

อโอยอิจันทา	กล้าดีแล้วอย่าทำตาเหมียว
ฉวยได้ไม่เรียว	ไล่เลี้ยวพัลวัน
ดูคู่ด้านหน้า	กลับมาเหยยหยัน
โกรธเกรี้ยวเคี้ยวฟัน	ตี่รินรำไป
ขึ้นเอยขึ้นจ้าน	งุ่นงานพาลโกรธโลดได้
เขาว่าถูกใจ	จับไม้ไล่ตี
ตบหัตถ์ผัดพ้อ	เลี้ยวล้อหลีกหนี
เยาะเย้ยภูมิ	ทำที่แยบคาย
ดูเอยดูเอา	ขึ้นเฝ้าเข้ายั่วไม่กลัวหวาย
ดีเสียให้ตาย	แสนร้ายรังแก
หวดด้วยไม้เรียว	ซ้ำเขี้ยวหลายแผล
คนขยั้นนั้นแน่	วิ่งแรไปโย
ภูเอยภูมิ	มาทำโอยโอยตีไม่ปราศรัย
แต่ก่อนร่อนชะไร	ท้าวไม่มุทะลุ
เดี๋ยวนี้หนีหนอ	ใจคอร้ายดู
ยิ่งกว่าบ้าย	ดูร่นาซัง
แกลังเยยยืมหัว	เยาะยั่วให้คลัง
เลี้ยวล้ออรัง	เหลียวหลังแล่นไป

อีเอยอีชาติชั่ว	ขึ้นเสียงเถียงผัวหากกลัวไม่
เลี้ยงมันไว้โย	จัญไรใจคด
ล้อเล่นเช่นนี้	เหลือที่จะอด
ตัวดีมีพยศ	ไม่ลดละมีง
ทั้งดีทั้งดำ	ปากว่ามีเอถึง
ถูกถองสองตึง	ร้องอึ้งอ้อไป
เมื่อนั้น	นางจันทาเศร้าสร้อยละห้อยให้
เจ็บปวดยับย้อยด้วยรอยไม้	น้ำตาไหลเป็นคราบอบแค้นคาง
ความกลัวตัวสั้นงนัง	พลัดตกอ้อมจันทร์ถึงชั้นล่าง
ลุกขึ้นเดินด่วนครวญคราง	กลับมาตำหนักนางทันใด

(บทละครนอก.2545 :189-191)

จากตัวอย่างความขัดแย้งนี้ลงเอยด้วยนางจันทาซึ่งเป็นตัวละครปรปักษ์ถูกทำร้าย ทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นฝ่ายตัวละครเอกรู้สึกขบขันด้วยความสมใจที่นางจันทาผิดหวังและได้รับบาดเจ็บ

1.1.1.6. ความขัดแย้งระหว่างนางมณฑากับท้าวสามนต์

นางมณฑากับท้าวสามนต์มีความสัมพันธ์กันในฐานะสามีกับภรรยา สาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากตัวละครมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตนทำให้เกิดความขัดแย้งกัน โดยท้าวสามนต์เป็นหัวหน้าครอบครัวและเป็นกษัตริย์แต่กลับเป็นคนขี้ขลาดไม่สามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ ส่วนนางมณฑาเป็นภรรยาแต่มีความสุขรอบคอบ สามารถเตือนสติสามีในยามคับขันได้ ในยามที่โต้เถียงกันนางมณฑามักเป็นฝ่ายตำหนิท้าวสามนต์ ฯลฯ ความขัดแย้งทำให้ตัวละครมีพฤติกรรมไม่สอดคล้องกับสถานภาพนี้ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกขบขัน

ตัวอย่างเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างท้าวสามนต์กับนางมณฑาเมื่อเจ้าเงาะแกล้งทำให้ท้าวสามนต์หวาดกลัว นางมณฑาเห็นท้าวสามนต์กลัวเจ้าเงาะจึงเตือนให้ได้สติ การกระทำของนางมณฑาทำให้ท้าวสามนต์ดูน่าขบขันดังคำกลอนว่า

เมื่อนั้น	นางมณฑาเห็นผัวกลัวเงาะไป
วิ่งหนีเหินหนีบอบหอบหายใจ	จึงว่าไอ้อะไรนี่น่าขง
พ่อเจ้าเกิดพ่อคุณอย่าวุ่นวาย	ไม่อดสูดูร้ายเขามั่ง
ว่าแล้วลากลู่ถูกัง	ผลึกไ้หนั่งบนเตียงเสียงตึง
เห็นผัวตัวสั้นขวัญแขวน	คอยจะแล่นลุกยืนตื่นทะเลิ่ง
นางฉวยฉูดยุดมืออย่าดี้อตึง	หยิกทั้งทุบหลังไ้หนั่งลง
ท้าวสามนต์ได้คิดผิดแล้วแม่	คนแก่คนเฒ่าเฝ้าลิ้มหลง
พี่ไม่ขี้ขลาดดอกบอกตรงตรง	ที่นี้คงค่อยยังชั่วไม่กลัวมัน

(บทละครนอก.2545 : 141)

จากตัวอย่างข้างต้นความขัดแย้งระหว่างนางมณฑากับท้าวสามนต์สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นนางมณฑาซึ่งเป็นภรรยาเป็นฝ่ายเตือนสติมีทั้งจุดลากหยิกตีท้าวสามนต์ซึ่งเป็นสามี

ต่อมาเจ้าเงาะถอดรูปเป็นพระสังข์ นางมณฑาเรียกให้ท้าวสามนต์มาดูพระสังข์ในกระท่อมแต่ท้าวสามนต์ไม่ยอมมาและนินทานางมณฑาให้เสนาฟังดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์หัวเราะเยาะยิ้มอยู่
เออรากับใครเขาไม่รู้	รำคาญหูจี้ไปที่เดียว
ซินจะให้ไปตูลูกเขยเงาะ	มันสิเหมาะหนักหนาเหมือนมาเหมียว
อย่าอวดโอ้ไปปดลดเลี้ยว	พระอินทร์มาเขี้ยวเขี้ยวไม่เชื่อเลย
แล้วตรัสกับเสนานินทาเมีย	ตะแกเสียจริตผิดแล้วเหวย
รูปทองที่ไหนเล่าเฝ้าชมเขย	เงาะเงยหน้าเกลียดขี้เกียจไป
เมื่อนั้น	นางมณฑาว่าคู่ดีไปได้
เขาจะริบฉิบหายทั้งเวียงชัย	น่าซังซ่างกระไรไม่เชื่อเลย
กลับมาหัวเราะเยาะเย้ยซ้ำ	จะว่าใครเป็นบ้านิจจาเอ๋ย
ไม่ลวงหลอกดอกนะพระเอย	ลูกเขยเราไซรมิใช่เงาะ
ฟ้าผีเถิดหนาไม่ว่าเล่น	ท้าวเห็นกลัวแต่จะชมเปาะ
จริงจริงนะขอาอย่าหัวเราะ	แมนไม่เหมาะดีเมียเสียให้ตาย
	(บทละครนอก.2545 :166)

เหตุการณ์นี้สร้างความขบขันเพราะบทสนทนาและพฤติกรรมของนางมณฑากับท้าวสามนต์เหมือนกับชาวบ้านทั่วไปไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละครที่เป็นกษัตริย์ อีกทั้งท้าวสามนต์ผู้เป็นสามีก็ถือตนว่าเป็นผู้นำทั้งที่เวลามีปัญหา กลับแก้ไขไม่ได้

1.1.1.7. ความขัดแย้งระหว่างนางรจนากับพระธิดาทิ้งหอก

นางรจนากับพระธิดาทิ้งหอกมีความสัมพันธ์กันในฐานะพี่น้องร่วมบิดามารดาสาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากนางรจนาเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง พระธิดาทิ้งหอกซึ่งเป็นพี่สาวได้รับความอับอายจึงเกิดการทะเลาะโต้เถียงกันทำให้นางรจนากับพระธิดาทิ้งหอกเป็นตัวละครปรปักษ์ต่อกันและทะเลาะโต้เถียงกันทุกครั้งที่พบกัน

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างนางรจนากับพระธิดาทิ้งหอกสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะนางรจนากับพระธิดาทิ้งหอกต่างก็เป็นบุคคลที่มีฐานะสูงแต่กลับโต้เถียงกันโดยใช้ถ้อยคำและท่าทางราวกับชาวบ้าน อีกทั้งพระธิดาทิ้งหอกถือเป็นตัวละครปรปักษ์การที่นางรจนากล้าโต้เถียงพี่ที่ดูถูกเหยียดหยามตนทำให้ผู้อ่านรู้สึกถูกใจ

ดังตัวอย่างเหตุการณ์โต้เถียงกันเมื่อเจ้าเงาะหาปลาได้มากกว่าและกลับมาถึงก่อนนางรจนาก็ได้โอกาสจึงเยาะเย้ยพี่สาวทำให้เกิดการทะเลาะโต้เถียงกันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
ต่างคนชี้หน้าแล้วว่าไป
เหตุว่าผิวมึงมาถึงก่อน
ผิวกูไม่รู้จักจับผักปลา
ดูเยี่ยงผิวเจ้ามันเคล่าคล่อง
นางเมียรื่นหน้ามาหัวเราะ
เขาขับไล่ไปอยู่เสียปลายนา
ไม่มีความยำเียงเกรงกลัว

เมื่อนั้น
ชีชะหม่อมพี่ที่ขึ้นชัง
เฝ้ามาขับไล่ไสหัว
แต่เห็นเขาหัวร่อกระแวง
ผิวพี่ไปหาปลากับบ่าวไพร่
ผิวข้าหาปลาประสาไซ
พอรู้เช่นเห็นอยู่ว่าเท็จจริง
จะให้หัวหรือจะว่าออกเตี้ยวนี้
แค้นใจคิดจะใคร่อยู่ทะเลาะ
ถ่มน้ำลายรดให้แล้วโคลคลา

หกนางเคืองขัดอชฌาสัย
หัวเราะเยาะใครอีจนา
ทำแสนงอนเจ้อเจ้อสะอะอะหน้า
จึงได้มาไม่มากเหมือนหม่อมเงาะ
หัวหนองเหนื่อได้เข้าใจเสาะ
เปรียบเปรยเย้ยเยาะไม่เจียมตัว
ยังถือด้านเข้ามาว่าแทนผิว
ไสหัวออกไปเสียจากวัง
รจนาทอไปตั้งใจหวัง
ออกประดิ่งดำทอเล่นพอแรง
โกรธหรือว่าตูดมูกแหง
ออกสกัดสแกงแกลิ่งพาล
น้อยหรือช่างได้มออีกโข
แต่จูดมูกไม่ไหวเหมือนผู้ดี
สู้ปิดปากหากนึ่งเสียดอกพี่
แล้วเหลียวดูสามีเห็นขิงตา
แต่เจ้าเงาะชี้ชวนไปเคหา
ตามผิวออกมาไม่พริ้นพริ้ง
(บทละครนอก.2545 :123-124)

เหตุการณ์ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นนางรจนาได้เยาะเย้ยพี่สาวที่เคยดูถูกตนเองผู้อ่านซึ่งเป็นฝ่ายนางรจนาจึงรู้สึกสนใจไปกับตัวละคร อีกทั้งความขัดแย้งนี้ทำให้ตัวละครอยู่ในสถานการณ์ที่ผิดไปจากสถานภาพของตนและผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่าน เพราะเหล่าพระธิดาถือเป็นบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงแต่กลับโต้เถียงกันโดยใช้คำบริภาษราวกับชาวบ้านไม่เหมาะสมกับฐานะของตัวละคร

1.1.1.8. ความขัดแย้งระหว่างพระธิดาทั้งหกกับหกเชย

พระธิดาทั้งหกกับหกเชยมีความสัมพันธ์กันในฐานะสามีภรรยา สาเหตุของความขัดแย้งเกิดขึ้นจากหกเชยเป็นบุคคลไร้ความสามารถแพ้เจ้าเงาะในการหาเนื้อหาปลาและแพ้พระอินทร์ในการตีกลีทำให้หกธิดาได้รับความอับอายเสมอจึงเกิดความขัดแย้งกันขึ้นหลายครั้ง

เหตุการณ์ความขัดแย้งความขัดแย้งระหว่างพระธิดาทั้งหกกับหกเชยสร้างความขบขันเพราะทั้งหกเชยและพระธิดาทั้งหกเป็นตัวละครปรปักษ์ที่ถูกเหยียดหยามและมุงร้ายต่อตัวละครเอก การที่เห็นตัวละครปรปักษ์ล้มเหลวและทะเลาะกันเองทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกขบขัน

ดังตัวอย่างเมื่อหกเชยหาเนื้อได้น้อยกว่าเจ้าเงาะแถมยังถูกตัดใบหูแหงทำให้พระธิดาทั้งหกเกิดความอับอายดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ทกนางต่างพิศดูผิว
สารพัดวิปริตผิดตัว	มันช่างชั่วจริงจริงทุกสิ่งไป
จมูกโหว่แล้วมีหน้าซ้ำหูแหวง	เหมือนใครแก้งเอามีดเชือดเลือดไหล
กลางคนบ่นว่าไม่น่าอะไร	จมูกไปหูวันสิ้นนาม
บ้างว่าน่าอายกับอายเงาะ	มันยิ่งพันหัวเราะเยาะเย้ยหยาม
ดูตู่หน้าดำเป็นน้ำคราม	ไม่หมดจดงดงามเหมือนเก่าเลย
กลางคนเคืองค้อนแล้วค้อนว่า	สมเพชเวทนานิจจาเอ๋ย
ไม่น่าสมาคมชมเชย	แต่นี้ไปไม่เลยแล้วพ่อคุณ
บ้างบ่นออกดอกดอเข้าเกาหัว	โกรธผิวตัวสิ้นหันหุน
ทุกข์ทนพันกำลังนั่งวังงุน	ต่างคนเคืองชุนวุ่นวายใจ
	(บทละครนอก.2545 :138)

และเมื่อหกเขยต่อสู้กับเจ้าเงาะผลปรากฏว่าหกเขยสู้เจ้าเงาะไม่ได้ทำให้ พระธิดา ทั้งหกโกรธต่อว่าหกเขยดังคำประพันธ์ว่า

เห็นผิวกลัวเงาะก็ขัดใจ	จึงว่าเอออะไรช่างไม่อาย
แต่เงาะป่าบ้าไปบัดสี	ช่างชวนกันวิ่งหนีมันง่ายง่าย
เสียแรงกำเนิดเกิดเป็นชาย	ไม่อดสู่อุร้ายเขามั่งเลย
	(บทละครนอก.2545 :127)

จากตัวอย่างข้างต้นภาพความล้มเหลวและการทะเลาะกันเองของตัวละครปรปักษ์ ดังกล่าวทำให้ผู้อ่านขบขัน นอกจากนั้นการที่ตัวละครซึ่งมีบทบาทเป็นภรรยามาด้าทอปริภาสสามมี ขัดแย้งกับสถานภาพความเป็นจริงในสังคมที่สามีย่อมอยู่ในสถานะที่เหนือกว่าภรรยาทำให้น่าขบขัน ยิ่งขึ้น

1.1.1.9. ความขัดแย้งระหว่างพระสังข์กับนางรจนา

พระสังข์กับนางรจนามีความสัมพันธ์กันในฐานะสามีภรรยา สาเหตุของความ ขัดแย้งเกิดขึ้นจากนางรจนาต้องการให้พระสังข์เลิกสวมรูปเงาะจึงลักเอารูปเงาะไปทำลาย เมื่อ พระสังข์มาเห็นจึงเกิดการโต้เถียงยื้อแย่งกัน

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างพระสังข์กับนางรจนาแย่งชิงรูปเงาะสร้างความ ขบขันเพราะเป็นเหตุการณ์ที่ผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านที่เห็นตัวละครพระนางและ มีสถานภาพทางสังคมสูงกลับโต้เถียงกันและแย่งชิงรูปเงาะกันเหมือนเด็ก ๆ ดังคำประพันธ์ว่า

เห็นนงเยาว์เฝ้าเงาะเอาไฟสุ่ม	จึงตักน้ำในตุ่มมาดับเสีย
แล้วว่าน่าซังซางทำเย็บ	ชิงเงาะทะเลาะเมียมีไฟ

ดูตู่ยังดื้อเข้าย้อคร่า	ยั้งว่าแล้วยังหาฟังไม่
จะเอาเงาะของเขาไปเผาไฟ	ทำได้ไม่เกรงข่มเหงกัน
หรือเจ้าชอบใจจะใส่เล่น	จะได้เป็นนางเงาะเหมาะจะขัน
นอกรีดน้อยหรือมือคั่นคั่น	จะใคร่รันเข้าสักผางนางคนดี
ทรงเอยทรงฤทธิ์	ชอบผิดจะรับใส่เกศี
แม้ไม่เมตดาจะฆ่าตี	น้องนี้จะสู้ม้วยมุต
พระสวมเงาะร้ายชายหน้าเมีย	จะชิงเอาเผาเสียให้สิ้นสุด
ถึงพระเรียวแรงจะแยงยุต	ผิดชอบแขนหลุดไม่วางมือ
นำเอยนำหัวเราะ	แก้แล้วนี่เงาะของเจ้าหรือ
กลับเถียงเสียงแข็งเข้าแยงย้อ	เอออะไรใจดีจริงจริงเจียว
ถึงเจ้ามิให้ก็ไม่ฟัง	นำชงน้อยหรือนางมือเหนียว
อีตขัดขัดเขมรเป็นเกลียว	แยงยุตจุดเหนียวกันไปมา
ซึ่งรูปเงาะได้ใส่สวมองค์	ทำก้มลงหลอนหลอกกลอกหน้า
ตบมือเย้ยหยันกัลยา	แล้วคืนเข้าเคหาห้องนอน

(บทละครนอก.2545 :109)

จากคำประพันธ์ข้างต้นพระสังข์กับนางรจนาเป็นตัวละครเอกที่มีสถานภาพทางสังคมสูงและเป็นคู่ครองกันแต่กลับทะเลาะโต้เถียงกันเองโดยใช้ถ้อยคำและกิริยาท่าทางราวกับสามัญชนทำให้ผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านและไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละคร และในตอนท้ายที่พระสังข์แยงรูปเงาะไปสวมได้สำเร็จและแสดงท่าทางยั่วนางรจนาทำให้ดูน่าขบขันอีกด้วย

1.1.1.10. ความขัดแย้งระหว่างตากับยาย

ตากับยายมีความสัมพันธ์กันในฐานะสามีภรรยา สาเหตุของความขัดแย้งเกิดขึ้นจากนางจันท์เทวีถูกเนรเทศไปอยู่ในป่า นางเดินทางมาถึงกระท่อมของตายาย ยายเห็นผู้หญิงมาถึงกระท่อมก็คิดว่าเป็นชู้ของตาจึงแสดงความหึงหวงต่อว่าตา

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างตากับยายสร้างความขบขันเพราะผู้อ่านรู้ว่ายายเข้าใจผิดทำให้การแสดงอาการหึงหวงของยายน่าขบขันดังคำประพันธ์ว่า

ตานี้ดีร้ายจะไม่ตรง	มันคงกุคิดหาผิดไม่
นัดแนะกันมาหรือว่าไร	ตาเอาใจออกนอกกัน
น้อยหรือนั้นรูปร่างอย่างกินนร	ยายค้อนตามัวจนตัวสั้น
ฝ่ายตาโกรธยายเอาไม่รัน	มึงเห็นสำคัญด้วยอันใด

(บทละครนอก.2545 :21-22)

จากเหตุการณ์ข้างต้นขยายเข้าใจผิดจึงแสดงอาการหึงหวงขึ้นอีกทั้งความขัดแย้งนี้ไม่สอดคล้องกับสภาพของตัวละครที่อายุมากแล้วแต่กลับยังหึงหวงกันอยู่ทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขัน

1.1.1.11. ความขัดแย้งระหว่างนางรจนากับท้าวสามนต์

นางรจนากับท้าวสามนต์มีความสัมพันธ์กันในฐานะพ่อกับลูก สาเหตุของความขัดแย้งเกิดขึ้นจากท้าวสามนต์ไม่พอใจที่นางรจนาเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ทำให้ท้าวสามนต์โกรธนางรจนาและมักเข้าข้างพระธิดาทังหกและหกเขย

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างท้าวสามนต์กับนางรจนาส่งสร้างความขบขันเพราะท้าวสามนต์เป็นตัวละครที่มุ่งร้ายกับเจ้าเงาะและนางรจนา การที่รจนาไม่ยอมรับคำตัดสินและแสดงความไม่เคารพท้าวสามนต์ทำให้เกิดพฤติกรรมที่น่าขบขันด้วยความสนใจของผู้อ่านดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	รจนานุหนักหมั่นไส้
เห็นบิดาเคืองขุนฟุนไฟ	เข้าข้างเขยใหญ่ก็เดือดดาล
จึงชวนผิวไปลาพ่อตาเสีย	อย่าอยู่ซ้ำพามีออกไปบ้าน
นางสอนให้นั่งลูกคูกุลลาน	กราบกรานท่านเสียหน่อยหนึ่งตามจน
	(บทละครนอก.2545 :128-129)

เหตุการณ์นี้สร้างความขบขันเพราะเป็นความขัดแย้งที่ไม่สอดคล้องกับสภาพของตัวละครคือท้าวสามนต์เป็นพ่อแต่กลับถูกนางรจนาซึ่งเป็นลูกประชดประชัน และประกอบกับท้าวสามนต์เป็นตัวละครปรปักษ์ที่ไม่มีความยุติธรรม เมื่อเห็นนางรจนาแสดงท่าทางไม่ยอมรับในอำนาจของท้าวสามนต์ที่มีสถานภาพเป็นพ่อและเป็นกษัตริย์ทำให้เกิดความขบขันขึ้นเมื่อตัวละครที่มีสถานภาพด้อยกว่าแสดงความเหนือกว่า

1.1.1.12. ความขัดแย้งระหว่างเจ้าเงาะกับพระธิดาทังหก

เจ้าเงาะกับพระธิดาทังหกมีความสัมพันธ์กันในฐานะน้องเขยกับพี่ภรรยา สาเหตุของความขัดแย้งเกิดขึ้นจากพระธิดาทังหกรังเกียจเงาะทำให้กลายเป็นตัวละครปรปักษ์ต่อกัน ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นเจ้าเงาะได้กลั่นแกล้งตัวละครปรปักษ์ที่แสดงมารังเกียจและดูถูกตนเองทำให้ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายเดียวกับเจ้าเงาะรู้สึกสนใจ

ตัวอย่างเหตุการณ์หาปลาแข่งกับหกเขย เจ้าเงาะเห็นพระธิดาทังหกโต้เถียงกับนางรจนาจึงเข้าไปแสดงพฤติกรรมล้อเลียนพระธิดาทังหกดั่งคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะเห็นวุ่นวายเข้าากงกัน
ทำบอกใบ้ให้รู้สำคัญ	แกลังกระชั้นกระโชคโขกมือ
ก้มลงหลอนหลอกกลอกคอก	ทกนางคำทอกก็ไม่ถือ
ทำเหมือนบ้ำใบ้ได้แต่อื้อ	ตบมือหัวร้อล้อเลียนนาง
เห็นพี่เมียชำเลียงเคื่องค้อน	ก็จุดเมียมาสอนให้ค้อนบ้าง
ถือไม้เท้าก้าวเดินเป็นท่าทาง	ที่เสื่อลากหางให้นางกลัว
แล้วเต็ดใบไม้ปิดจุมูกเล่น	ทำเป็นปิดแมลงวันสั้นหัว
ชี้มือให้เห็นแล้วเล่นตัว	เข้ายั่วพี่เมียไปมา
	(บทละครนอก.2545 :125).

เหตุการณ์ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นเจ้าเงาะล้อเลียนพระธิดาทังหกซึ่งเป็นตัวละครที่อยู่ในสถานภาพที่สูงกว่าตน การล้อเลียนแสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าของเจ้าเงาะ ทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นฝ่ายเดียวกับเจ้าเงาะรู้สึกขบขันด้วยความสามมใจร่วมไปกับเจ้าเงาะด้วย

1.1.2. ความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่ไม่ใช่สมาชิกในครอบครัว

ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์พบอารมณ์ขันจากความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่ไม่ใช่สมาชิกในครอบครัวดังนี้

1.1.2.1. ความขัดแย้งระหว่างบริวารยักษ์กับพระสังข์

บริวารยักษ์เป็นบริวารของนางพันธุรัต เกิดความขัดแย้งกับพระสังข์เพราะพระสังข์หนีจากเมืองยักษ์ นางพันธุรัตจึงให้เหล่าบริวารยักษ์ออกติดตามทำให้บริวารยักษ์กลายเป็นตัวละครปรปักษ์กับพระสังข์

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างบริวารยักษ์กับพระสังข์สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นพระสังข์เอาชนะบริวารยักษ์ซึ่งเป็นตัวละครปรปักษ์ได้ ดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	หม่อมมารทหารน้อยใหญ่
เห็นพระสังข์นั่งอยู่บนต้นไทร	มิได้รู้จักแต่สักตน
เพ่งพิศดูกลางไม่วางตา	คิดว่าเทวาในไพรสมนต์
ผิวพรรณผุดผาดประหลาดคน	ให้วงงงจนสนเท่ห์ใจ
จึงถามว่าดูก่อนเทวา	เห็นเจ้าเงาะเหาะมามั่งหรือไม
อย่าแกลังกล่าวคำอำไว้	จงบอกไปตามจริงบัดนี้
เมื่อนั้น	พระสังข์ฟังคำยักษ์
บอกพลางทางยกมือชี้	เห็นเหาะไปทิศนี้ระฆุนมาร

บัดนั้น
ดีใจเสือกสนลนลาน

ยักขาได้ฟังว่าขาน
เหาะทะยานติดตามไปพลัน
(บทละครนอก.2545 : 72-73)

ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นตัวละครเอกสามารถหลอกตัวละครปรปักษ์ให้หลงเชื่อทำให้รอดพ้นจากอันตรายได้จึงรู้สึกขบขันที่เหตุการณ์พลิกผันอย่างง่ายดาย

1.1.2.2. ความขัดแย้งระหว่างโอรสภคิณีร้อยเอ็ดเมือง

ความขัดแย้งระหว่างโอรสภคิณีร้อยเอ็ดเมืองด้วยกันเกิดจากเหล่าโอรสภคิณีร้อยเอ็ดเมืองเข้ามารับการเลือกคู่จากพระธิดาทองเจ็ดของท้าวสามนต์ ด้วยเหล่าโอรสมีจำนวนมากกว่าพระธิดาทำให้ต่างเป็นตัวละครปรปักษ์ต่อกันจึงเกิดการทะเลาะกันมีทั้งการโต้เถียงหรือถ่มน้ำลายใส่กัน

เหตุการณ์ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเพราะเป็นเหตุการณ์ที่ผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านที่เห็นเหล่าเจ้าชายซึ่งเป็นผู้มีสถานภาพสูงในสังคมทะเลาะแย่งชิงกันราวกับเด็ก ๆ ตัวละครตั้งตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ต่างชิงขึ้นหน้าว่าไม่ฟัง

บ้างถ่มเถียงเสียงดังอิงไป
(บทละครนอก.2545 :83)

บ้างพูดกับเพื่อนสนิทไม่คิดอาย
เดี๋ยวนี้และมาลัยจะลอยมา

อันห้องนุชสุดท่ายคงตายช้า
เจ้าคนนั้นกันหน้าข้าไว้โย

บ้างพลงโกรธชิงหึงเพื่อนกัน

นางคนนั้นของข้าใครอย่าหมาย

ต่างทะเลาะเกาะเกาะกันวันวาย

ถ่มเถียงทำทนายมากมายไป
(บทละครนอก.2545 :86)

เหตุการณ์นี้สร้างความขบขันเพราะตัวละครแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับฐานะของตน ประกอบกับผู้อ่านทราบว่าเหล่าโอรสภคิณีที่ทะเลาะโต้เถียงกันนี้ส่วนใหญ่จะไม่ได้รับการคัดเลือกทำให้เกิดความขบขันยิ่งขึ้น

1.1.2.3. ความขัดแย้งระหว่างชายชาวบ้าน

ความขัดแย้งระหว่างชายชาวบ้านด้วยกันเองเกิดขึ้นจากเหล่าชายชาวบ้านเข้ามารับการเลือกคู่จากรจนเป็นจำนวนมากทำให้ต่างก็เป็นคู่แข่งต่อกันจึงเกิดการทะเลาะแย่งชิงกันเอง

เหตุการณ์ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเพราะเหล่าชายชาวบ้านแย่งชิงในสิ่งที่ตนไม่คู่ควร อีกทั้งผู้อ่านทราบว่านางรจนางจะไม่เลือกใครเป็นคู่ครองทำให้การทะเลาะกันเองนี้ไม่เกิดประโยชน์และน่าขันดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

คับคั่งทั้งห้องพระโรงชัย	ผู้ตีปนเข็ญใจก็ไม่ว่า
อยากจะได้ใคร่ต้องค์พระธิดา	ต่างคิดสมบัติบ่าอยู่ทุกคน
บ้างชิงที่ตีต่อปะตะปะตะ	อะอะอึ้งคะนึ่งสับสน
ตำราวังถึงอวยว้างวอน	ใส่ชูผู้คนอยู่เป็นควัน

(บทละครนอก.2545 :89)

เหตุการณ์นี้สร้างความขบขันเพราะเห็นความสับสนวุ่นวายของตัวละครชายชาวบ้านที่แสดงความคาดหวังที่ไม่เหมาะสมกับฐานะของตนเองคือคาดหวังว่าจะได้รับการเลือกจากนางรจนาง ประกอบกับผู้อ่านทราบว่าชายชาวบ้านที่ทะเลาะโต้เถียงกันนี้จะไม่ได้รับการเลือก ทำให้รู้สึกขบขันยิ่งขึ้น

1.1.2.4. ความขัดแย้งระหว่างเจ้าเงาะกับเสนาของท้าวสามนต์

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าเงาะกับเสนาท้าวสามนต์เกิดจากเสนาได้รับคำสั่งจากท้าวสามนต์ให้ทำร้ายเจ้าเงาะทำให้เสนาท้าวสามนต์กลายเป็นตัวละครปรปักษ์ต่อกัน

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างเจ้าเงาะกับเสนาท้าวสามนต์สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นเจ้าเงาะสามารถเอาชนะตัวละครปรปักษ์ได้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	เสนาค่านับรับสั่ง
ลุกขึ้นขัดเขมรเหน็บรัง	พร้อมพรังนายไพร่ไม่ย่อท้อ
บ้างชูขบจับไม้เงื่อง่า	เงาะป่าไม่กลัวทำห้าวร้อ
लगคนเข้าไปจะไสคอ	เจ้าเงาะงอหมัดชกก็ตกใจ
บ้างยุคนข้างหน้าว่าอย่ากลัว	ปลิ้นปลอกออกตัวไม่เข้าใกล้
หกเขยร้องว่าซ้าอยู่โย	เข้าผลักไสเสนาให้คร่ายื้อ
ผู้คนเข้าพร้อมล้อมหน้าหลัง	ลากลู่ถูกังออกอึ้งอื้อ
เจ้าเงาะเหวี่ยงวัดสะบัดมือ	บ้างล้มกลิ้งว้างฮือกระจายไป
เมื่อนั้น	เจ้าเงาะทำโกรธาคว่าไขว่
ปะตะต่อยุทูปถองว่องไว	เลี้ยวไล่ประชิดติดพัน
มือจับอำมาตย์ข้างละคน	เอาหัวชนกันเล่นให้เห็นขัน
ทั้งสองร้องดิ้นอยู่ย่นยัน	เจ้าเงาะหัวเราะเงินชอบใจ

(บทละครนอก.2545 :139-140)

เหตุการณ์ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นเจ้าเงาะกลั่นแกล้งเหล่าเสนาอย่างสนุกสนาน การที่เห็นเจ้าเงาะสามารถเอาชนะตัวละครปรีภักที่เข้ามาทำร้ายตนเองได้ทำให้ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายเดียวกับเจ้าเงาะรู้สึกขบขัน

1.1.2.5. ความขัดแย้งระหว่างเสนาของท้าวสามนต์กับเด็กเลี้ยงโค

ความขัดแย้งระหว่างเสนาของท้าวสามนต์กับเด็กเลี้ยงโคเกิดขึ้นจากท้าวสามนต์ให้เหล่าเสนาไปจับเจ้าเงาะมาเข้ารับการเลือกคู่เหล่าเด็กเลี้ยงโคถือว่าตนเองเป็นเจ้าของเจ้าเงาะจึงเข้าไปข่มขู่เหล่าเสนาทำให้เด็กเลี้ยงโคกับเสนาเป็นตัวละครปรีภักต่อกัน

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างเสนาของท้าวสามนต์กับเด็กเลี้ยงโคสร้างความขบขันเพราะเห็นตัวละครปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตนและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างกะทันหันของเด็กเลี้ยงโคดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	ฝูงเด็กเลี้ยงโคน้อยใหญ่
เห็นคนกลุ่มมรดมดเงาะไพร	ขัดใจวิ่งพลางทางร้อง
จะเอาเงาะเขาไปข้างไหนนั้น	ข่มเหงกันไม่บอกเราเจ้าของ
มิฎฐอิฐหัวฝาก็อย่าลอง	ไว้โยไล่ต่องให้แทบตาย
บัดนั้น	เสนาฮึกฮักชักหวาย
เหมเจ้าเหล่านี้หลังจะลาย	อย่าวุ่นวายอ้ายหัวเหาเต่าเส้น
รับสั่งให้เอาตัวอ้ายเงาะป่า	จะทอดพระเนตรหน้าตาไม่เคยเห็น
มันเป็นไปบ่าวว่ายากเย็น	เอ็งรู้ใจได้เล่นกับมันมา
เคยอย่างไรจงบอกอย่าหลอกกัน	ให้ได้มันเข้าไปถวายหน้า
กูจะให้ขนมแข่งของทยา	กินอ้อยหนักหนาประสาจน
บัดนั้น	ฝูงเด็กดีใจเสลือกสลด
ต่างชิงกันบอกออกกลน	แต่เป็นคนแล้วอย่าจุดให้เหน้อยแรง
ถ้าขึ้นหยักเหยาเข้าชี้	มันขัดใจจะหนีไปแอบแฝง
จงให้ไปเก็บดอกไม้แดง	มาผูกปลายไม้แกว่งแต่ไกลไกล
ค่อยวิ่งรอรอส่อเล่น	เงาะเห็นก็จะผลุนหมุนไล่
จะพาไปถึงวังใต้ตั้งใจ	เอาขนมมาให้ข้าเถิดรา

(บทละครนอก.2545 :92-93)

เหตุการณ์ความขัดแย้งนี้ทำให้เกิดความขบขันเพราะเห็นเด็กเลี้ยงโคแสดงว่าข่มขู่เสนาที่มาจับเจ้าเงาะซึ่งไม่เหมาะกับสถานภาพของตนที่เป็นเด็กแต่กลับข่มขู่เสนาที่เป็นผู้ใหญ่และเป็นทหารที่มีกำลังมากกว่า และรู้สึกขบขันเมื่อเด็กเลี้ยงโคการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างกะทันหันจากเดิมที่ต้องการช่วยเหลือเจ้าเงาะเป็นช่วยแนะนำเสนาให้จับเจ้าเงาะเพราะอยากได้ขนม

1.1.2.6. ความขัดแย้งระหว่างพระอินทร์กับท้าวศวมล

ความขัดแย้งนี้เกิดจากพระอินทร์ต้องการให้ท้าวศวมลไปรับพระสังข์กับนางจันท์เทวีกลับมาครองเมืองจึงเข้าไปขู่ท้าวศวมลให้ท้าวศวมลหวาดกลัว

เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างพระอินทร์กับท้าวศวมลสร้างอารมณ์ขันเพราะผู้อ่านรู้สึกสนใจที่ท้าวศวมลซึ่งขี้ขลาดนางจันท์เทวีและพระสังข์ถูกพระอินทร์ตำหนิ และเมื่อคิดว่าความขัดแย้งนี้ทำให้นางจันท์เทวีได้กลับมาครองเมืองก็ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเบิกบานใจด้วย อีกทั้งความขัดแย้งนี้ทำให้ท้าวศวมลตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตนเองที่เป็นกษัตริย์แต่กลับถูกข่มขู่และแสดงความหวาดกลัวลนลานดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	สหัสนัยนี้ไต่ย็นก็ยืมหัว
ฟังท้าวเธอมอบครอบครวั	เห็นเต็มกลัวตั้งกระชู่ขู่สำทับ
นางซังนักษนาพระยาเคอะ	พูดเลาะหลงไหลไม่ได้ศัพท์
มันหน้าตีจริงหนอให้คอพับ	ยังจะกลับงอนง้อขอชีวิต
มีแต่โง่งเงาเมามัว	ไม่รู้หรือที่ตัวกระทำผิด
เชื่อแต่เมียน้อยไปเป็นนิจ	จะทำไม่ไม่พิจารณา
นางจันท์นั้นผิดสิ่งไร	จึงขี้ขลาดที่ปล่อยออกอยู่ป่า
มีหน้าซ้ำจับพระสังข์มา	ถ่วงลงคงคาไม่ปราณี
ทำยุ่งหยาบบาปกรรมไม่คิดเห็น	เสียแรงเป็นถึงท้าวเจ้ากรุงศรี
เชื่อคนริษยาทั้งตาปี	วันนี้ชีวิตจะบรรลัย
แม้รักตัวกลัวตายอย่างหนึ่งเสีย	ไปตามลูกตามเมียมาให้ได้
แล้วเงือดเงื่อตระบองจ้องไว้	ทำฮึดฮัดขัดใจจะตีรัน
เมื่อนั้น	ท้าวศวมลไม่มีขวัญ
ทำตาปลกปลกงกน	ปากสั่นเสียงสั่นขอโทษตัว
ซึ่งวอยงหลงเชื่อผู้หญิง	ไม่ทันคิดผิดจริงนะทูนหัว
เหมือนหนึ่งคนโง่เงาเมามัว	ความชั่วเป็นพันคณนา
อันนางจันท์นั้นซ้ำให้ขี้ขลาด	ก็สูญเสียไปหลายปีนักหนา
หอยสังข์ถ่วงลงในคงคา	ปานนี้ปลามันกินสิ้นชีวิต
จะไปตามทีไหนมาได้เล่า	อันโทษซ้ำเจ้าไม่พินิจ
มีเมตตาฆ่าตีคงม้วยมิด	ขอพระองค์ทรงฤทธิ์จงโปรดปราณ
	(บทละครนอก.2545 :184)

ความขัดแย้งนี้สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นท้าวศวมลซึ่งหูเบาหลงเชื่อนางจันท์ถูกพระอินทร์ตำหนิอย่างไม่ไว้หน้าซ้ำยังขู่ว่าจะทำร้ายอีกด้วย และการที่ท้าวสามนต์แสดงความหวาดกลัวลนลานเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพความเป็นกษัตริย์ของตัวละครทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขัน

1.2. ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบริบท

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบริบท เกิดจากความไม่สอดคล้องกันระหว่างตัวละครกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังนี้

1.2.1. ความขัดแย้งระหว่างชายชาวเมืองกับพิธีเลือกคู่

เหตุการณ์ความไม่สอดคล้องกันนี้เกิดขึ้นจากท้าวสามนต์ให้ชายชาวเมืองเข้ารับการเลือกคู่จากนางรจนา เหล่าชายชาวเมืองที่เข้ารับการเลือกคู่ล้วนมีฐานะต่ำต้อย บางคนสูงอายุ บางคนมีร่างกายพิการ ซึ่งไม่เหมาะสมควรคู่กับพระธิดาเลยสร้างความขบขันแก่ผู้อ่าน ดังคำประพันธ์ว่า

ครั้นไถ่ขันแซ่เสียงเที่ยงคืน	ต่างคนต่างตื่นขึ้นแต่เด็ก
ตลกแต่งกายาโอพาริก	อ้ออ้ออีกทีก็ไปทุกคน
บ้างทาแป้งแต่งตัวฉุยฉาย	นุ่งลายนอกอย่างหางปัดสั้น
บ้างนุ่งห่มสมตัวตามจน	สับสนอลหม่านไม่หลับนอน
พอท้องฟ้าขาวเช้าตรู่	ที่ใครอยู่บ้านใกล้ก็ไปก่อน
เนื่องแน่นถนนในนคร	ค่อยผ่อนเข้าไปในวัง
ลางคนแก่เฒ่าเกือบเข้าโลง	ก็เดินหอบหืดโครมมาข้างหลัง
ถือไม้เท้าไซเซกักัง	เข้ามาด้วยเขามั่งไม่เจียมตน
ที่เป็นน่อยเปลี้ยเสียแข้งขา	ก็นั่งถดถัดมาตามถนน
เจ็บปวดไม่ว่าอุตสาห์ทน	เสือกสลนกล่นเคลื่อนกันมา
คับคั่งทั้งท้องพระโรงชัย	ผู้ตีบเข็ญใจก็ไม่ว่า
อยากจะได้ใคร่ต้องค์พระธิดา	ต่างคิดสมบัติบ้ายู่ทุกคน
บ้างซึ่งที่ตีต่อปะตะปะตะ	อะอะอึ้งคะนึ่งสับสน
ตำรวจวังถือหวายวิ้งวน	ไล้ชูผู้คนอยู่เป็นคว้น

(บทละครนอก. 2545: 89)

จากตัวอย่างข้างต้นภาพตัวละครชายชาวเมืองสามนต์แต่งองค์ทรงเครื่องมาให้พระธิดาเลือกคู่จนเกิดความโกลาหลไปทั่ว ผู้เข้ารับการเลือกคู่แต่ละคนไม่เหมาะสมกับพระธิดาเลยสร้างความขบขันแก่ผู้อ่าน

ผลจากการศึกษาการสร้างอารมณ์ขันจากเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นว่ากวีสร้างอารมณ์ขันจากเหตุการณ์ที่มีความขัดแย้ง โดยพบความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครมากที่สุดเป็นเพราะบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงละครนอก ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครเป็นสิ่งที่แสดงออกได้ง่ายและเห็นได้ชัดเจนที่สุด ทำให้ผู้อ่านและผู้ชมละครเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นและเกิดอารมณ์ตอบสนองได้ง่าย

เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มคนที่มีความขัดแย้งกันนั้นเป็นกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ การนำความขัดแย้งในครอบครัวมาสร้างเป็นอารมณ์ขันนี้เองเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บทละครนอกเรื่องสังข์ทองได้รับความนิยมจากผู้อ่าน เพราะการที่วรรณคดีเรื่องหนึ่งได้รับความนิยมสืบต่อกันมายาวนานผ่านยุคสมัยต่างๆ ได้นั้น แสดงให้เห็นว่าวรรณคดีเรื่องนั้นสามารถเข้าถึงความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง การนำเรื่องครอบครัวมาสร้างเป็นอารมณ์ขันนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ได้รับความนิยมยาวนาน เพราะความขัดแย้งภายในครอบครัวเป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นปัญหาพื้นฐานที่ผู้คนทุกยุคสมัยต้องเผชิญ ความใกล้ชิดนี้ทำให้ผู้อ่านทำความเข้าใจบทละครได้ง่ายและบทละครเองก็เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านได้เป็นอย่างดีเช่นกัน ในขณะที่เดียวกันเหตุการณ์ความขัดแย้งเหล่านี้ก็สามารถสะท้อนภาพครอบครัวไทยในอดีตได้ทางหนึ่ง

2. การสร้างอารมณ์ขันจากตัวละคร

ตัวละครในวรรณคดีเป็นสิ่งที่กวีสร้างขึ้นทั้งรูปลักษณะภายนอก ลักษณะนิสัย ตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออก การสร้างตัวละครจึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของกวีในการสร้างอารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้อ่าน ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ตัวละครถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างอารมณ์ขันดังนี้

2.1. การสร้างอารมณ์ขันผ่านรูปลักษณะของตัวละคร

รูปลักษณะ เป็นลักษณะภายนอกของตัวละคร ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กวีสร้างอารมณ์ขันผ่านตัวละครที่มีรูปลักษณะบกพร่องหรือผิดปกติแตกต่างไปจากลักษณะปกติของมนุษย์ทั่วไปหรือผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านดังนี้

2.1.1. เจ้าเงาะ

รูปลักษณะของตัวละครเจ้าเงาะสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะเจ้าเงาะมีรูปร่างอัปลักษณ์ มีลักษณะแตกต่างจากคนปกติทั่วไปมาก คือรูปร่างสูงใหญ่ “รูปร่างช่างกระไรเหมือนยักษ์มาร ล่ำสันชันจ้านสักเท่าพ้อม” เนื้อตัวลาย “เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสือปลา” ผมหยิกยุ่งเหยิง “ผมหยิกยุ่งเหยิงเหมือนเซิงพัก” ท่าทางไม่กลัวใคร รูปร่างโดยรวมแล้วมีลักษณะดังคำกล่าวของนางกำนัลของเมืองสามนตว่า “รูปร่างอัปรีขี้ทิ้ง เหมือนหนึ่งภูตผีที่กลางนา” ด้วยรูปลักษณะของเจ้าเงาะที่ประหลาดผิดมาตรฐานปกติ (norm) ของลักษณะมนุษย์ทั่วไปทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันเมื่อจินตนาการตามคำประพันธ์ของกวี

ตัวอย่างอารมณ์ขันที่เกิดจากรูปลักษณะของเจ้าเงาะเมื่อเจ้าเงาะกล่าวรูปร่างหน้าตาของตัวเองดังคำประพันธ์ว่า

โถมเอยโถมเฉลา
 แสนเฉลียวฉลาดสว่างท้วงติง
 ชื่นจะมาควักค้อนค่อนว่า
 ผู้หญิงมักต้องจิตประสทธิ
 ถึงหนดเครารุงรังข้างเป็นไร
 หัวพริกหยิกยุ่งอย่าเยาะเย้ย
 ทำไมกับรูปชั่วตัวดำ
 ละลายดินสอพองสักสองซาม
 ถึงตาพองท้องพลุ่ยพีพลุ
 จงปรานีเงาะป่าเถิดอย่ากลัว

เออะอะไรรู้เท่าไปทุกสิ่ง
 มันก็จริงกระนั้นนั่นและช
 เงาะของข้าเคยใส่ทำไมสิ
 อย่าเฝ้าตีตะบอยไปหน่อยเลย
 เอาแหนบถอนเสียได้ดอกน้องเอ๋ย
 ถ้าหิวเสียสอยหยั่งแล้วคงงาม
 จะอาบน้ำขี้สัสสัมมะขาม
 ทำให้งามตลอดเท้าขาวทั้งตัว
 อย่าดูหมิ่นกินจุมมิใช่ชัว
 จะแต่งตัวให้งามตามใจน้อง
 (บทละครนอก. 2545: 103)

จากตัวอย่างข้างต้นเมื่อผู้อ่านจินตนาการตามคำพูดของเจ้าเงาะก็จะเห็นว่าเจ้าเงาะมีรูปลักษณะประหลาดน่าขบขัน

2.1.2. พระโอรสภคินทรียที่เข้ารับการเลือกคู่

รูปลักษณะของตัวละครพระโอรสภคินทรียที่เข้ารับการเลือกคู่สร้างความขบขันเพราะโดยทั่วไปเหล่าโอรสมักมีรูปร่างหน้าตางดงามทำให้ผู้อ่านคาดหวังว่าพระโอรสที่มาเข้ารับการเลือกคู่ก็คงมีรูปร่างหน้าตางดงามเช่นกัน แต่เมื่อพระโอรสภคินทรียบางพระองค์ไม่งดงามสมกับฐานะความเป็นพระโอรส เช่น บางพระองค์อ้วนดำ “รูปร่างจ้ำม่ำดำมิดหมี” บางพระองค์มีผีที่หน้า “หน้างอกออกผีประปราย” รูปลักษณะที่ขัดแย้งกับฐานะของตัวละครนี้ผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านทำให้เกิดความขบขันขึ้น ดังคำประพันธ์เหตุการณ์ตอนท้าวสามนต์ชวนนางมณฑาไปดูเหล่าพระโอรสว่า

เมื่อนั้น
 จึงชวนเมียรักร่วมใจ
 เห็นหนอกษัตริย์ที่มานั้น
 คนข้างหลังลาดเลาเป็นเจ้าชู้
 คนโน้นรูปร่างกระจ้อยร่อย
 คนนี้ที่ถัดกันลงมา
 โนนแนคนนั้นอยู่ชั้นล่าง
 เห็นหรือไม่คนนั้นชั้นสันดี
 ดูพลางทางสั่งเมียรัก
 จงเร่งรัดจัดแจงแต่งกาย

ท้าวสามนต์ยิ้มแยมแจ่มใส
 ออกไปแยมแกลแลดู
 หน้าตาคนสันขยันอยู่
 ตาหูขอบกลเจ้ามณฑา
 หนุ่มน้อยน่ารักหนักหนา
 หน้าตาเป็นประมาณพานพอดี
 รูปร่างจ้ำม่ำดำมิดหมี
 หน้างอกออกผีประปราย
 อย่าช้านักเลยเจ้าจะจวนสาย
 บุตรีโถมฉายขึ้นมา
 (บทละครนอก. 2545: 83)

จากคำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีเจ้าชายบางพระองค์มีรูปลักษณะไม่งดงามสมความเป็นเจ้าชายเลย ผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านทำให้เกิดความขบขัน

2.2. การสร้างอารมณ์ขันผ่านบุคลิกของตัวละคร

บุคลิกเป็นลักษณะเฉพาะตัวของตัวละครเมื่อปรากฏตัวขึ้นมักแสดงให้เห็นและทำให้เกิดความขบขัน ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์พบการสร้างอารมณ์ขันผ่านบุคลิกของตัวละครดังนี้

2.2.1. เจ้าเงาะ

ลักษณะเฉพาะของเจ้าเงาะคือเป็นคนบ้าใบ้ มักแสดงกิริยาท่าทางที่แตกต่างจากผู้อื่น ชอบกลั่นแกล้งตัวละครอื่น ด้วยบุคลิกเช่นนี้ทำให้เจ้าเงาะสร้างความขบขันได้ทุกครั้งที่ปรากฏตัว โดยความขบขันเกิดจากการให้เห็นกิริยาท่าทางที่ผิดแปลกของเจ้าเงาะและจากการเห็นเจ้าเงาะกลั่นแกล้งผู้อื่น ตัวอย่างเจ้าเงาะแสดงพฤติกรรมผิดแปลกไปจากคนปกติดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะปรีดีเปรมเกษมศานต์
เข้าไปในห้องมีทันนาน	เที่ยวดูของประทานทั้งปวง
แกล้งหยิบกระโถนมาโยนเล่น	ทำเป็นเหมือนกับรับลูกช่วง
แลเขม้นเห็นหวดกันกลวง	เอามาจ้วงตักน้ำทำจะกิน
รจนาวาไฮ้ช่างไม่อาย	เบื้อจะตายผมเผ้าเขาเป็ยกลิ้น
เจ้าเงาะเมินขายหูไม่ได้ยิน	ทำฉวยพัดปัดรีนปัดยุง
แล้วแกล้งหยิบครุตั้งบนเชิงกราน	ควักข้าวสารมาใส่ก่อไฟหุง
คลี่ผ้ากุศราชออกคาดพุง	กางมุ้งเสียให้ตีแต่หัววัน
แล้วหยิบหมอนมาอิงอิงฟันขาว	กระดิกเท้าทำเล่นให้เห็นขัน
พอโพล่เพล้เพลลาสายัณห์	จึงรำพันพูดเกี้ยวเลียवलด

(บทละครนอก. 2545: 100-101)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมที่ผิดไปจากคนปกติของเจ้าเงาะทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขัน หรือตัวอย่างเหตุการณ์เจ้าเงาะกลั่นแกล้งผู้อื่นด้วยท่าทางน่าขบขันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะทำเงื่อตอกบอกใบ้
เหลียวหลังเหลียวหน้าคว่ำไม้	กวัดแกวงแกล้งไล่กระชั้นชิด
เห็นเขยทั้งหกตกประหมา	ก็หวดไปหวดมาให้ผิดผิด
ควงกระบองลงแรงแผลงฤทธิ์	ไล่ติดตามตีหนีกระจุย
ดูเห็นเต็มกลักก็หัวเราะ	ยิ้มเยาะยกมือขึ้นกุกุก
ตั้งท่าที่ท่าเป็นรำชุย	เบี้ยวบู้ปากหลอกกลอกหน้าตา

เห็นหกเขยคอยจะถอยหลัง
แล้วอย่างเท่าสาวหมดเข้ามา

ก็หยุดยั้งยืนมองบึ้งหน้า
ถลิ่งตาขู่เข็ญเขม้นดู
(บทละครนอก. 2545: 126)

จากตัวอย่างข้างต้นท่าทางกลั่นแกล้งผู้อื่นด้วยความสนุกสนานและน่าขบขันของเจ้าเงาะทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ขันขึ้น

2.2.2. ท้าวสามนต์

ลักษณะเฉพาะของท้าวสามนต์ที่ทำให้เกิดความขบขันคือเป็นกษัตริย์ชราที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับสถานภาพ ไม่มีความยุติธรรม ชี้อวดแต่รักโอ้อวด ทำให้ท้าวสามนต์สร้างความขบขันให้กับผู้อ่านเมื่อปรากฏตัว โดยความขบขันเกิดจากการเห็นท้าวสามนต์ผิดหวัง ถูกเจ้าเงาะกลั่นแกล้งและแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ท้าวสามนต์แสดงความหวาดกลัวข้าศึกดังคำว่า

เมื่อนั้น
ให้คิดคร่ำครั้นหวั่นวิญญาน์
ความกลัวตัวสั่นนิ่ง
ค่อยกระซิบถามเมียเจียหุพัง
เอ๊ะกูอยู่แล้วนะเสนี่
นี่หากว่ากล้าหาญพานยังยืน
เสียแต่แก่ชราหูดามัว
ถ้าหนุ่มแน่นแมนเหมือนแต่ก่อนไซร์

ท้าวสามนต์ตระหนกตกประหม่า
เหลียวซ้ายแลขวาละล้าละลัง
เพื่อพุกพุดจาเหมือนบ้าหลัง
เสียงอะไรตึงตังตึงเหมือนปืน
เห็นไฟริจะมากมายหลายหมื่น
จึงไม่ตื่นตระหนกตกใจ
ทั้งตัวก็เจ็บปวดป่วยไข้
จะเกรงกลัวอะไรกับไฟริ
(บทละครนอก. 2545: 145)

จากตัวอย่างข้างต้นท้าวสามนต์กลัวข้าศึกจนลนลานแต่ก็ยังกล่าวว่าตนกล้าหาญจึงไม่ตกใจและโอ้อวดว่าถ้ายังหนุ่มแน่นเหมือนแต่ก่อนจะไม่กลัวข้าศึกเลย หรือเมื่อเผชิญหน้ากับเจ้าเงาะผู้เป็นลูกเขย ท้าวสามนต์มักถูกเจ้าเงาะกลั่นแกล้งเสมอ ดังตัวอย่างคำประพันธ์เมื่อเจ้าเงาะกลั่นแกล้งให้ท้าวสามนต์ตกใจกลัวว่า

เห็นท้าวสามนต์อยู่บนเตียง
ขู่ตะคอกหลอกล้อฟ้อตา
เมื่อนั้น
ไม่สู้ไม่รบหลบเป็นควัน

ก็ยืนเมียงเขม้นมองบึ้งหน้า
เงื่อง่าทำทีจะตีรัน
ท้าวสามนต์ตื่นกลัวตัวสั่น
จันนั่งงกกพลัดตกเตียง
(บทละครนอก. 2545: 140)

2.2.3. หกเขย

ลักษณะที่สร้างความขบขันของหกเขยคือเป็นคนชอบโอ้อวดแต่ไร้ความสามารถ หกเขยสร้างความขบขันให้แก่ผู้อ่านจากการเห็นความผิดหวังและความล้มเหลวของหกเขย จากการถูกพระสังข์และเจ้าเงาะกลั่นแกล้งและทำร้ายและการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพ ตัวอย่างหกเขยโอ้อวดว่าตนมีความสามารถเหนือกว่าเจ้าเงาะดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	หกเขยเกษมสันต์หรรษา
ยืมพลางทางตอบเสนา	ผักปลาหน้านี้มีถมไป
อย่าว่าแต่เท่านั้นท่านจะเอา	ถึงจะลงสำเภาก็รับได้
อาสาพ้อตาแล้วเต็มใจ	จะหาให้สุดฤทธิ์ไม่บิดพลิ้ว
สงสารแต่เงาะป่าประดาเสีย	จะพาเมียสู่มัจฉอนจนอ่อนทิว
เต็มทีจะได้มาแค่ปลาชิว	ทำว่าจะกริ้วโกรธาให้ฆ่าฟัน
	(บทละครนอก. 2545: 112)

แต่ผลกลับกลายเป็นว่าหกเขยหาปลาได้น้อยกว่าเจ้าเงาะทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขัน หรือเมื่อเผชิญหน้ากับเจ้าเงาะหกเขยมักถูกเจ้าเงาะกลั่นแกล้งทำร้ายทำให้หกเขยแสดงความขลาดกลัว ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	หกเขยเข็ดขยาดไม่อาจสู้
เหลียวซ้ายแลขวาหาประตุ	เอ๊ะอยู่แล้วกระมังครั้งนี้
บ้างเข้าแอบหลังภรรยา	รูนเมียออกหน้าเจ้าอย่าหนี
ความกลัวตัวสั่นไม่สมประดี	เต็มทีลงนั่งภาวนา
บ้างกำหมัดขัดเขมรหมายเขม่น	ทำเป็นว่านี่คนกล้า
ครั้นเห็นเงาะถือไม้ไถลเข้ามา	ก็วิ่งล้มถลาขาแข่งเพลิง
กลางคนยืนนิ่งไม่วิ่งหนี	อุตส่าห์ทำใจดีแก้เบียด
พูดจาวดฮึกศีกหน้าเมีย	สู้เสียชีวิตไม่คิดกลัว
ทำเห็นบริ้งตั้งมวยอยู่แต่บอก	เห็นเจ้าเงาะเงื้อมมือก็กลอกหัว
ย่อท้อถอยหลังระวังตัว	ต่างกลัวเงาะป่าทุกคนไป
	(บทละครนอก. 2545: 126)

จากตัวอย่างการที่เห็นหกเขยถูกเจ้าเงาะกลั่นแกล้งและการแสดงความขลาดกลัวของหกเขยสร้างความขบขันให้แก่ผู้อ่าน

2.3. การสร้างอารมณ์ขึ้นผ่านพฤติกรรมของตัวละคร

การสร้างอารมณ์ขึ้นผ่านพฤติกรรมของตัวละครมักให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมที่ผิดไปจากปกติของคนทั่วไป หรือแสดงพฤติกรรมไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตนหรือผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านทำให้เกิดความรู้สึกขบขัน ตัวละครในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองมีพฤติกรรมที่น่าขบขันดังนี้

2.3.1. ตัวละครที่มีสถานะทางสังคมสูง

หมายถึงตัวละครที่มีสถานะทางสังคมสูงกว่าตัวละครอื่นคือ กษัตริย์ พระมเหสี พระโอรสและพระธิดา สถานภาพทางสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดว่าบุคคลควรมีพฤติกรรมอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับฐานะของตน หากบุคคลใดแสดงพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องหรือผิดไปจากที่สังคมกำหนดว่าควรเป็นก็จะทำให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกขบขันขึ้นได้ ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ก็สร้างอารมณ์ขึ้นผ่านพฤติกรรมของตัวละครที่มีฐานะสูงดังนี้

2.3.1.1. พฤติกรรมหลอกลวง

พฤติกรรมหลอกลวงที่สร้างอารมณ์ขึ้นมี 2 ลักษณะคือ การหลอกลวงของตัวเอกหรือตัวละครฝ่ายดีและการหลอกลวงของตัวละครปรปักษ์

การหลอกลวงของตัวเอกหรือตัวละครฝ่ายดีสร้างความขบขันเพราะผู้อ่านอยู่ฝ่ายเดียวกับตัวละครเอก เมื่อติดตามพฤติกรรมของตัวละครที่หลอกลวงเท่ากับผู้อ่านร่วมหลอกลวงไปด้วย ความขบขันจึงเกิดขึ้นเมื่อเห็นการหลอกลวงนั้นสำเร็จ

ตัวอย่างเหตุการณ์พระสังข์ปลอมเป็นเทวดาหลอกลวงเหยย พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนต์ให้เหล่าลูกเขยหาปลาแข่งกัน พระสังข์ถอดรูปเงาะแล้วใช้มหาจินตามนต์เรียกปลา มารวมกันทำให้หกเขยหาไม่ได้ เมื่อหกเขยมาขอพระสังข์จึงหลอกลวงเหยยว่าตนเป็นเทวดา ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์นั่งยิ้มอยู่ในหน้า
เห็นหกเขยเคอะเซอะมา	สมดังจินดาก็ยินดี
จึงเสแสร้งแก่งทำไม่รู้จัก	ถามทักซักไซ้ไปไหนนี่
เอ๊ะแล้วอ้อเจ้าเหล่านี้	หน่วยก้านพานจะดีมีฝีมือ
เรือแพแหวนก็เอามา	จะลอบลักตักปลาของข้าหรือ
เราเป็นเทพเจ้าเล่าลือ	นับถือทุกแห่งแพร่พราย
แต่หักคอกคนตายเสียหลายพัน	อย่าดูดินดูหมิ่นมั่งกาย
มหาเรานี้ดีหรือร้าย	บอกยุบลตันปลายให้แจ้งใจ
เมื่อนั้น	ทั้งหกอกสันห้วนไหว
สำคัญจิตคิดว่าพระไพร	กราบไหว้ท่วมหัวกลัวฤทธา

ใจคอทีกทีกนิกพรัน	ปากสั้นเสียงสั้นซังตายว่า
ท่านท้าวสามนต์ผู้พ่อตา	ให้หาปลาประกวดกับอ้ายเงาะ
ข้าทอดแหแปรช้อนแต่เช้าตรู่	ออกอ่อนหูหิวหอบเทียวรอบเกาะ
ไม่ได้ปลาสักหนอยชะรอยเคราะห์	ฉวยแพ้อ้ายเงาะสิน่าอาย
กลัวท้าวพ่อตาจะฆ่าเสีย	สงสารแต่เมียจะเป็นม่าย
เทวดาเลี้ยงปลาไว้มากมาย	ข้าขอไปถวายพอรอดตัว

(บทละครนอก. 2545: 145-146)

จากตัวอย่างการหลอกลวงนี้สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านซึ่งติดตามเรื่องมาตั้งแต่ต้นรู้ว่าเจ้าเงาะและพระสังข์เป็นคนเดียวกัน อีกทั้งการหลอกลวงนี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อกลั่นแกล้งหกเขยซึ่งเป็นตัวละครปรปักษ์ ผู้อ่านเป็นฝ่ายเดียวกับพระสังข์จึงรู้สึกสนุกสนานร่วมไปกับตัวละครด้วย เมื่อเห็นพระสังข์ส่ายท้าวตนเป็นเทวดาที่มีชื่อเสียงเคยฆ่าคนมาแล้วหลายพันเป็นการเพิ่มระดับการหลอกลวงให้น่ากลัวขึ้นทำให้ความสนุกสนานเพิ่มขึ้นเช่นกัน และเมื่อเห็นหกเขยหลงเชื่อแสดงความหวาดกลัวจนตัวสั่นจึงสร้างความขบขันให้กับผู้อ่านเพราะเห็นการหลอกลวงบรรลุผลสำเร็จ

ส่วนการหลอกลวงของตัวละครปรปักษ์สร้างความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะผู้อ่านรู้ทันว่าคำหลอกลวงเหล่านั้นไม่เป็นความจริง อารมณ์ขันจึงเกิดขึ้นจากทั้งผู้หลอกลวงที่กล่าวไม่จริงและผู้ที่ถูกหลอกลวงที่เชื่อความเท็จ

ตัวอย่างหกเขยหลอกท้าวสามนต์ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อหกเขยหาปลาแพ้อ้ายเงาะและถูกพระสังข์ตีตบปลายจมูก เมื่อท้าวสามนต์ซักถามหกเขยจึงต้องหลอกลวงเพื่อให้พ้นผิดดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	เขยใหญ่ทั้งหกตกประหม่า
แกล้งทูลเลี้ยวลดปิดพ่อตา	แต่เข้าข้าก็ไปไม่เชื่อนาแซ
ลงติววนจุดลากที่ปากลัด	ปากเป่ากัจจุมูกถูกเป็นแผล
ในแม่น้ำล้าคลองทั้งสองแคว	ไม่มีปลาเลยแต่สักตัวเดียว
สูทันแดดแผนร้อนไปยังคำ	จนตัวลอกออกดำเหมือนมาเหมี่ยว
อุตสำหรับุกขึ้นบกรกเรียว	ไปได้ปลาหนอยเดียวที่ในบึง
ไม่เคยพบเคยเห็นเลยเช่นนี้	ชะรอยผีโขมดมันโกรธซัง
ให้ปวดหัวมัวตาหน้าตึง	แทบจะไม่มาถึงท้าวไท

(บทละครนอก.2545: 122-123)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมหลอกลวงของหกเขยทำให้หกเขยน่าขบขันเสียเอง เพราะผู้อ่านรู้ทันว่าหกเขยพูดเท็จและยังทำให้ท้าวสามนต์ดูน่าขบขันด้วยเพราะเชื่อถ้อยคำเท็จที่ไม่น่าเป็นไปได้เลย

2.3.1.2. พฤติกรรมทำร้าย

พฤติกรรมทำร้ายสร้างความขบขันเมื่อตัวละครเอกหรือตัวละครฝ่ายดีเป็นฝ่ายทำร้ายตัวละครปรปักษ์ เป็นผลมาจากผู้อ่านอยู่ฝ่ายเดียวกับตัวละครที่ทำร้ายผู้อื่นจึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกร่วมไปกับตัวละครที่ทำร้ายด้วย ความรู้สึกที่เกิดขึ้นคือความรู้สึกเหนือกว่าหรือเกิดความรู้สึกมีชัยชนะทำให้เกิดความขบขันด้วยความเบิกบานใจ

ตัวอย่างพระสังข์ทำร้ายหกเขย พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนต์ให้เหล่าลูกเขยหาเนื้อแข่งกัน พระสังข์ปลอมเป็นเทวดาเรียกเนื้อมารวมกันเมื่อเหล่าหกเขยหาไม่ได้จึงมาขอจากพระสังข์ พระสังข์จึงกลั่นแกล้งทำร้ายหกเขยโดยการตัดปลายหูตั้งคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์จุดหูกะชากลากหลุน
จะเชือดแต่เบาเบาเอาบุญ	แล้วชักดาบญี่ปุ่นออกเงือดเงื้อ
เขยใหญ่ขยันพรันพริง	ร้องอึ้งอูยหนาน่าเจ็บเหลือ
อย่างนี้ที่ไหนจะได้เนื้อ	ทำที่จะเชือดเถื่อแล้วร้งรอก
แกล้งขยับจับจ้องลงใจ	เลือกเอาข้างไหนจะดีหนอ
เหนียวหูขวาลงให้ก่งคอ	แข็งข้อเชือดขาดเลือดสดาไป
เมื่อนั้น	หกเขยนี้วหน้าน้ำตาไหล
จมูกแล้วหูเส่าเฝ้าเสียใจ	นี่เนื้อกรรมกระไรของเรา
เจ็บปวดหนักหนาอุดสำหันทน	ต่างคนบ่นอดนึ่งกอดเข่า
เร่รอรักษ์ตักเตือนรบเร้า	เนื้อจะให้ไหนเล่าอย่างนี้หนาน
	(บทละครนอก. 2545: 134)

พฤติกรรมของพระสังข์สร้างความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะผู้อ่านเป็นฝ่ายเดียวกับตัวละครที่ทำร้ายผู้อื่น อีกทั้งการทำร้ายนี้เป็นการกลั่นแกล้งตัวละครปรปักษ์ของตัวละครเอก ท่าทางของพระสังข์ที่ทำท่าจะเชือดแล้วร้งรอกหรือแกล้งเลือกว่าจะเชือดข้างไหนดี ทำให้ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายเดียวกับพระสังข์รู้สึกสนุกสนานร่วมไปกับตัวละครด้วย และเมื่อเห็นเหล่าหกเขยได้รับบาดเจ็บและมีบาดแผลที่ทำให้เกิดความอับอายก็ยิ่งทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันด้วยความเบิกบานใจยิ่งขึ้น

2.3.1.3. พฤติกรรมโต้เถียง

การเห็นตัวละครโต้เถียงกันสร้างความขบขันเพราะตัวละครที่โต้เถียงกันนั้นมีสถานภาพสูงในสังคม บุคคลที่มีสถานภาพสูงย่อมได้รับความคาดหวังว่าควรมีกิริยาจรรยาวัตรที่งดงาม การที่ตัวละครโต้เถียงกันโดยใช้กิริยาท่าทางและคำพูดราวกับชาวบ้านจึงทำให้เกิดความน่าขบขันขึ้น

ตัวอย่างพระธิดาทิ้งหกโต้เถียงกับนางรจนา พฤติกรรมนี้เกิดจากเจ้าเงาะหาปลาได้มากกว่าหกเขย นางรจนาได้ทีจึงเยาะเย้ยพี่สาวทำให้เกิดการทะเลาะโต้เถียงกันขึ้นดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
ต่างคนชี้หน้าแล้วว่าไป
เหตุว่าผิวมึงมาถึงก่อน
ผิวกูไม่รู้จักจับผักปลา
ดูเยี่ยงผิวเจ้ามันเคล่าคล่อง
นางเมียรื่นหน้ามาหัวเราะ
เขาขับไล่ไปอยู่เสียปลายนา
ไม่มีความยำเกรงกลัว

เมื่อนั้น
ชีชะหม่อมพี่ที่ขึ้นชัง
เฝ้ามาขับไล่ไสหัว
แต่เห็นเขาหัวร่อกระแวง
ผิวพี่ไปหาปลากับบ่าวไพร่
ผิวข้าหาปลาประสาไซ
พอรู้เช่นเห็นอยู่ว่าเท็จจริง
จะให้หัวหรือจะว่าออกเตี้ยวนี้
แค้นใจคิดจะใคร่อยู่ทะเลาะ
ถ่มน้ำลายรดให้แล้วโคลคลา

หกนางเคืองขัดอัชฌาสัย
หัวเราะเยาะใครอีจนา
ทำแสนงอนเจ้อเจ้อสะอะอะหน้า
จึงได้มาไม่มากเหมือนหม่อมเงาะ
ห้วยหนองเหนื่อได้เข้าใจเสาะ
เปรียบเปรยเย้ยเยาะไม่เจียมตัว
ยังถือด้านเข้ามาว่าแทนผิว
ไสหัวออกไปเสียจากวัง
รจนาทอไปตั้งใจหวัง
ออกประดิ่งดำทอเล่นพอแรง
โกรธหรือว่าตูดมูกแหว่ง
ออกสกัดสแกงแกล้งพาล
น้อยหรือช่างได้ม้ออีกโข
แต่จูดมูกไม่ไหวเหมือนผู้ดี
สู้ปิดปากหากนึ่งเสียดอกพี
แล้วเหลียวดูสามีเห็นขิงต
แต่เจ้าเงาะชี้ชวนไปเคหา
ตามผิวออกมาไม่พรั่นพรั้ง
(บทละครนอก. 2545: 123-124)

จากตัวอย่างข้างต้นผู้ที่โต้เถียงกันล้วนเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคมสูง ย่อมได้รับความคาดหวังว่าควรมีกริยามารยาทงดงามแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป แต่เหล่าพระธิดากลับทะเลาะโต้เถียงกันโดยใช้ท่าทางและคำพูดไม่ต่างจากชาวบ้าน เช่น พระธิดาทิ้งหูกชี้หน้าว่านางรจนา ส่วนนางรจนาก็ถ่มน้ำลายรดพื้น ฯลฯ หรือคำเรียกขาน เช่น กู มึง ผิว ฯลฯ ล้วนไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตัวละครและผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านทำให้เกิดความขบขันแก่ผู้อ่าน

2.3.1.4. พฤติกรรมโกรธ

ผู้มีฐานะสูงย่อมได้รับความคาดหวังว่าเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมงดงามและสามารถควบคุมตนเองได้ดีกว่าบุคคลทั่วไป การที่ผู้มีฐานะสูงแสดงความโกรธอย่างขาดสติจึงไม่สอดคล้องกับสถานภาพและผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่าน ความโกรธของผู้มีสถานภาพสูงที่สร้างอารมณ์ขันมี 2 ลักษณะคือ ตัวละครประทุษร้ายตัวละครเอกและตัวละครประทุษร้ายโกรธกันเอง

ตัวละครประทุษร้ายโกรธตัวละครเอก ตัวอย่างท้าวสามนต์แสดงความโกรธเจ้าเงาะ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อเจ้าเงาะหาเนื้อได้มากกว่าหกเขย แต่ท้าวสามนต์ไม่ยอมลงโทษหกเขยตามที่ลั่นหน้าจาไว้ จึงถูกเจ้าเงาะล้อเลียนทำให้ท้าวสามนต์โกรธตั้งคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
เห็นพ่อตาอาธรรม์เข้ากันไป
ทำนบเนื้อที่กองลงเล่น
ชี้ไปตรงพระแสงแกล้งกลอกตา
แล้วชี้เข้าที่คอเขยใหญ่
ตบมือหัวร่ออยู่องัน

เมื่อนั้น
จงหองพองชนพันปัญญา
กลับจะมาชี้มือทำชื้อรู้
มีหน้าซ้ำหัวเราะเยาะเย้ย
รู้แล้วคะชะเจ้ามันดีเหลือ
ขึ้นหน้ามาอวดซ้ำหรือไร
คิดคิดขึ้นมาแต่อยตบ
เถิดจะดอดโมโหถวายพระ
ดูคู้ยังงะนองอาจ
พระกริ้วโกรธโกรธาต่าอึง

เจ้าเงาะอย่างย่องมองมาใกล้
ไม่เอาโทษเขยใหญ่ตั้งสัญญา
จะให้เห็นว่าใครได้มากกว่า
เงื่อง่าทำที่เหมือนฟาดฟัน
บอกใบ้ให้รู้ดูชั้นชั้น
เย้ยหยันหยอกล้อทำพ่อตา
ท้าวสามนต์ว่าเหมอ้ายเงาะป่า
ไปบ้าไม่เสงี่ยมเจียมตัวเลย
สอนกูให้ฆ่าอ้ายหกเขย
เกินเลยนักหนาน่าขัดใจ
หาเนื้อได้มากกว่าเขยใหญ่
กูผูกมึงไว้ด้วยเถิดวะ
บ้าใบ้ตบตบฟังพบปะ
ถ้าที่หลังแล้วนะไม่ละมึง
หัวจะขาดแมนมันสักวันหนึ่ง
แล้วผินหลังนั่งบึ้งอยู่บนเตียง
(บทละครนอก. 2545: 139)

ความโกรธของท้าวสามนต์สร้างความขบขันเพราะตัวละครแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับสถานภาพทั้งที่เป็นกษัตริย์แต่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ อีกทั้งความโกรธนี้เกิดจากความพ่ายแพ้แก่ตัวละครเอก การที่เห็นท้าวสามนต์โกรธเจ้าเงาะแต่ไม่สามารถทำอะไรเจ้าเงาะได้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันด้วยความเบิกบานใจ

ส่วนตัวละครปรปักษ์โกรธกันเองดังตัวอย่างท้าวสามนต์โกรธหกเขย พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อเหล่าหกเขยแพ้เจ้าเงาะในการหาปลา ทำให้ท้าวสามนต์โกรธหกเขยที่มีข้าทาสบริวารมากมายแต่ไม่สามารถเอาชนะเจ้าเงาะได้และทำให้แผนการที่จะทำร้ายเจ้าเงาะของท้าวสามนต์ไม่ประสบความสำเร็จดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
จึงว่าไปแกหกเขยนั้น
แต่อ้ายเงาะทรพลคนอัปรีดิ์
เออนี้มีไปเที่ยวจอดนอน
บ่าวไพร่ไปด้วยก็หนักหนา
กุคิดนิตเตียวดอกครั้งนี้
เออจมูกนั้นถูกอะไรนั้น
จงบอกให้แจ้กูแคลงใจ

ท้าวสามนต์เคืองขุนหนูหัน
กูจะใครฆ่าฟันบั้นรอน
มันยังดีกว่ามึงมาถึงก่อน
ไม่รู้เรื่อรู้ร้อนเจ้าคนดี
ได้ปลามาไม่พอจะเซ่นผี
หาไม่ชีวิตจะบรรลัย
เหมือนกันกับเขาเชือดเลือดไหล
อย่าได้เอาเท็จมาเจรจา
(บทละครนอก. 2545: 121-122)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมโกรธของท้าวสามนต์ต่อหกเขยนอกจากเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพแล้ว การเห็นตัวละครปรปักษ์ที่มุ่งร้ายกับตัวละครเอกทะเลาะกันเองทำให้ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายเดียวกับตัวละครเอกรู้สึกขบขันยิ่งขึ้น

2.3.1.5. พฤติกรรมเยาะเย้ย

พฤติกรรมเยาะเย้ยสร้างความขบขันเพราะเป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นด้านเลวหรือความบกพร่องทางพฤติกรรมของผู้เยาะเย้ยนั้น ตัวละครที่มีสถานภาพสูงย่อมได้รับการคาดหวังว่าควรมีพฤติกรรมที่ดีงามเป็นแบบอย่างแก่ผู้ที่มีสถานะต่ำกว่า การแสดงพฤติกรรมเยาะเย้ยผู้อื่นจึงน่าขบขันเพราะเป็นการกระทำที่ผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านและขัดแย้งกับสถานภาพของตน

ตัวอย่างหกเขยเยาะเย้ยโอรสภคินทรีย์ที่ไม่ได้รับเลือกเป็นคู่ครองจากพระธิดาทั้งเจ็ด พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนต์จัดพิธีเลือกคู่ให้เหล่าพระธิดา หกเขยที่ได้รับเลือกต่างแสดงพฤติกรรมเยาะเย้ยเหล่าโอรสภคินทรีย์ที่ผิดหวัง ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	หนอกษัตริย์ทั้งหกเร่งหรรษา
นั่งสบายอารมณ์ดมมาลา	หัวเราะราชาแข่งกระดิกเพลลา
บ้างพูดจาเปรียบเปรยเย้ยเพื่อนกัน	อย่างไรนั้นลงนั่งกอดเข้า
วสนหาไม่แล้วชาวเรา	แต่ได้เข้ามาเห็นก็เป็นดี
	(บทละครนอก. 2545: 88)

จากตัวอย่างนี้น่าขบขันเพราะเห็นเหล่าเจ้าชายเยาะเย้ยกันเอง ด้วยท่าทางและถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพความเป็นโอรสภคินทรีย์เลย เช่น นั่งดมพวงมาลัยกระดิกขา ฯลฯ อีกทั้งเหล่าหกเขยก่อนได้รับเลือกก็ได้รับการกล่าวถึงในทางที่ตีการเปลี่ยนนิสัยอย่างกะทันหันผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านจึงทำให้เกิดความขบขันขึ้น

2.3.1.6. พฤติกรรมดูถูก

พฤติกรรมดูถูกที่สร้างอารมณ์ขันแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือตัวละครปรปักษ์ดูถูกตัวละครเอกและตัวละครปรปักษ์ถูกตัวละครอื่นดูถูก

ตัวละครปรปักษ์ดูถูกตัวละครเอกสร้างความขบขันเพราะผู้อ่านความจริงว่าตัวละครเอกนั้นไม่ได้เป็นไปตามคำดูถูกนั้นเลย จึงทำให้ตัวละครที่ดูถูกนั้นน่าขบขันเสียเอง

ตัวอย่างท้าวสามนต์ดูถูกเจ้าเงาะ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนต์ให้เหล่าลูกเขยหาปลาแข่งกัน ท้าวสามนต์ดูถูกเจ้าเงาะว่าเป็นคนไร้ความสามารถไม่น่าจะหาปลาได้ ดังคำประพันธ์ว่า

คิดพลางทางสั่งเสนาใน	จงรีบไปบอกบรรดาลูกเขย
จะให้แต่งตั้งสังเวย	ตามเคยบวงสรวงเทวดา
พรุ่งนี้หาปลาคนละร้อย	ใครได้น้อยจะฆ่าให้อาสน์
ทั้งอ้ายเงาะชี้ครอกจงบอกมัน	มิได้ปลามาทันจะบรลัย
	(บทละครนอก. 2545: 112)

จากตัวอย่างข้างต้นผู้อ่านรู้ว่าเจ้าเงาะนั้นคือพระสังข์ที่มีความสามารถมาก พฤติกรรมของท้าวสามนต์จึงทำให้ท้าวสามนต์ดูน่าขันเสียเอง

ส่วนตัวละครปรปักษ์ถูกตัวละครอื่นดูถูกสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะผู้อ่านรู้สึกสนใจที่เห็นผู้ที่คิดร้ายต่อตัวละครเอกถูกผู้อื่นดูถูก

ตัวอย่างท้าวสามนต์ถูกพระวิศณุกรรมดูถูก พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อพระวิศณุกรรมทำหน้าที่ส่งสารจากพระอินทร์ทำท้าวสามนต์ตีคัลี พระวิศณุกรรมพูดจาดูถูกท้าวสามนต์ว่าไร้ความสามารถทำให้ท้าวสามนต์ดูน่าขบขันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	พระวิศณุกรรมก็ยิ้มหัว
นี่แน่ท้าวสามนต์คนเมามัว	ใจคอพอด้วยยังชั่วครั้น
พูดจาปากกล้าแต่ตาขาว	เนื้อแท้ท้าวก็กลัวจนตัวสั่น
จะให้หูกเขยตีคัลีพนั้น	ว่าให้แมนมันเหมือนสัจญา
แมนไม่ออกไปสนามตามกำหนด	มิรีบลูกเมียหมดก็จึงว่า
แกล้งซู่ส่าทับกำขับกำชา	แล้วทวารรีบกลับไปฉับไว
	(บทละครนอก. 2545: 148)

จากตัวอย่างข้างต้นผู้อ่านรู้สึกขบขันเพราะท้าวสามนต์เป็นตัวละครปรปักษ์ คิดร้ายต่อเจ้าเงาะอีกทั้งท้าวสามนต์เป็นกษัตริย์ถือว่ามีสถานภาพสูงสุดแต่กลับถูกผู้อื่นดูถูกต่อหน้าในที่สาธารณะ การเห็นท้าวสามนต์ถูกดูถูกจึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกสนใจและรู้สึกขบขันด้วยความเบิกบานใจ

2.3.1.7. พฤติกรรมอับอายขายหน้า

พฤติกรรมอับอายที่สร้างอารมณ์ขันล้วนเป็นความอับอายของตัวละครปรปักษ์ทั้งสิ้น ผู้อ่านรู้สึกขบขันเพราะความอับอายนี้แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของตัวละครปรปักษ์และเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงชัยชนะหรือความเหนือกว่าของตัวละครเอก

ตัวอย่างหูกเขยอวยเรื่องแพ้วพระสังข์ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อพระสังข์ถอดรูปเงาะทำให้หูกเขยรู้ว่าพระสังข์กับเจ้าเงาะเป็นคนเดียวกันจึงรู้สึกอับอายที่เคยไปขอให้พระสังข์ช่วย เมื่อครั้งหาเนื้อหาปลาตั้งคำประพันธ์ว่า

ครั้นถึงจึงบังคมเคารพ	นอบนบสองกษัตริย์เป็นใหญ่
เห็นพระสัจย์ทองของโย	จำได้แน่จิตสะกิดกัน
อ้ายรูปทองคนนี้เจียวสีหว่า	ที่ทำเป็นเจ้าป่าพนาสัตย์
หาปลาหาเนื้อเมื่อคราวนั้น	ต้องไปร้องขอมันไม่ทันรู้
มันเป็นฝัวจนาอิจณาเรา	จึงเล่นเอาจมูกกับใบหู
ต่างก้มคล่ำผลไม่แลดู	อภัยสอดสูเสียน้ำใจ
	(บทละครนอก. 2545: 170)

จากตัวอย่างข้างต้นความอับอายของทกเขยสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะเห็นความพ่ายแพ้ของตัวละครปรีกษ์ที่เคยดูถูกเจ้าเงาะ

2.3.1.8. พฤติกรรมกลัว

ตัวละครที่มีสถานภาพสูงควรมีพฤติกรรมหนักแน่น อีกทั้งหากเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองก็ควรมีความสามารถและความกล้าหาญเหนือกว่าผู้อื่น การเห็นตัวละครที่มีสถานภาพสูงแสดงพฤติกรรมกลัวสร้างความขบขันเพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอหรือความพ่ายแพ้ หากเป็นความกลัวที่มากเกินไปเหตุก็จะทำให้เกิดความรู้สึกขบขันยิ่งขึ้น

ตัวอย่างท้าวสามนตักลับฆ่าศึก พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อเมื่อพระอินทร์ยกกองทัพมาล้อมเมือง ท้าวสามนต์ไม่ทราบเรื่องราวเพียงแต่ได้ยินเสียงอีกทีก็แสดงความหวาดกลัวดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ตระหนกตกประหม่า
ให้คิดคร้ามครันหวั่นวิญญาน์	เหลียวซ้ายแลขวาละล้าละลัง
ความกลัวตัวสั่นงันงก	เพื่อพกพุดจาเหมือนบ้าหลัง
ค่อยกระซิบถามเมียเจียหุพัง	เสียงอะไรตึงตังดังเหมือนปืน
เอ๊ะกูดอยู่แล้วนะเสนี่	เห็นไฟริจะมากมายหลายหมื่น
นี่หากว่ากล้าหาญพานยังยืน	จึงไม่ตื่นตระหนกตกใจ
เสียแต่แก่ชราหูตามัว	ทั้งตัวก็เจ็บปวดป่วยไข้
ถ้าหนุ่มแน่นแมนเหมือนแต่ก่อนไซ้	จะเกรงกลัวอะไรกับไฟริ
เหวยหม่อมมาตยาข้าเฝ้า	อย่างไรเล่าเราจะสู้หรือจะหนี
กูเห็นเหลือกำลังแล้วครั้งนี้	สุดที่จะต้านต่อให้ท้อแท้
ได้ยินคนข้างหลังกระทั้งไอ	ตกใจจริงจริงออกวิ่งแรร
ร้องเรียกเมียตัวสั่นวานั้นแน่	เสียงแซ่กกลัวทั้งรั้ววัง
	(บทละครนอก. 2545 : 145-146)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมของท้าวสามนต์สร้างความขบขันเพราะเป็นพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพความเป็นกษัตริย์ซึ่งถือเป็นผู้นำและเป็นที่ยิ่งของผู้อื่น

นอกจากนั้นความกลัวของท้าวสามนตย์ยังถือว่าเป็นความกลัวที่มากเกินไปเกินกว่าเหตุ เช่น แค้ไต้ยีนเสียงคนไอก็วิ่งหนีเสียแล้ว ฯลฯ อีกทั้งผู้อ่านทราบว่กองทัพที่ยกมานั้นไม่ได้มุ่งร้ายทำให้ความกลัวของท้าวสามนตย์น่าขบขันยิ่งขึ้น

2.3.1.9. พฤติกรรมแก้ตัว

พฤติกรรมแก้ตัวสร้างความขบขันเพราะผู้อ่านรู้ว่าคำแก้ตัวเหล่านั้นไม่เป็นความจริงทำให้ผู้ที่พยายามแก้ตัวดูน่าขบขันเสียเอง

ตัวอย่างท้าวสามนตย์แก้ตัวที่ปฏิบัติตนไม่ดีกับเจ้าเงาะ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อพระสังข์ถอดรูปเงาะ ท้าวสามนตย์เคยทำไม่ดีกับเจ้าเงาะจึงพยายามแก้ตัวว่าตนไม่ผิดดังคำประพันธ์ว่า

อ้ายหกเขยยุพื่อให้ขับเจ้า	แค้นใจยายเฒ่าก็ไม่ห้าม
บิดาโศคนาเบาความ	ไม่รู้เลยว่างามถึงเพียงนี้
อย่าถือโทษโกรธพื่อเลยหนอลูก	ว่าลบหลูตูกขับหนี
แม่นเจ้ามีชัยชนะคลี่	พื่อจะมอบบุรีให้ครอบครอง
	(บทละครนอก. 2545: 167)

จากตัวอย่างข้างต้นท้าวสามนตย์แก้ตัวว่าที่เคยคิดร้ายต่อเจ้าเงาะนั้นเป็นเพราะถูกยุยงและไม่มีคนห้าม พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะผู้อ่านรู้ว่าท้าวสามนตย์แสดงความรังเกียจและคิดร้ายต่อเจ้าเงาะเองไม่มีใครยุยงทำให้ข้อแก้ตัวนี้ไม่สมเหตุสมผลและไม่น่าเชื่อถือ อีกทั้งการเห็นตัวละครปรบักษ์ยอมรับและต้องฟังความสามารถของตัวละครเอกที่ตนเคยคิดร้ายทำให้ผู้อ่านรู้สึกสนใจและเกิดความขบขันขึ้น

2.3.1.10. พฤติกรรมเขินอาย

ความเขินอายทำให้ตัวละครวางหน้าไม่สนิท รู้สึกกระดาก ไม่กล้าสู้หน้า หรือตกอยู่ในสภาพกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกขบขัน

ตัวอย่างนางรจนาเขินอายเมื่อถูกเงาะเกี้ยวพาราสี พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อนางรจนาและเจ้าเงาะถูกเนรเทศให้ไปอยู่กระท่อมปลายนา เจ้าเงาะเกี้ยวพาราสีนางทำให้นางรจนาเขินอายดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	นวลนางรจนาโฉมฉาย
ได้ฟังเจ้าเงาะพูดเราะราย	แยบคายคมสันขันคะนอง
นำสารวลสรวลสันต์ไม่กลั่นได้	อรไทสะเทินเมินยัมย่อง
แก้ขวยฉวยมีตมาเจียนตอง	กรีดเล็บเย็บซองจะใส่พลู

เจ้าเงาะรื้อเรียกข้าทำกระบวน	เมียงชม้อยม่อม้วนหน้าอยู่
อิดเอื้อนเขื่อนแซ่ไม่แลดู	เป็นครุมีใครจะพาที
คิดถึงรูปทองยังต้องใจ	เสียแรงได้ติดตามมาถึงนี้
ครั้นจะมีพูดด้วยก็ไม่ได้	เทวีจึงตอบวาจา
	(บทละครนอก. 2545: 101)

จากตัวอย่างกิริยาของนางรจนาสรางความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นความเขินอายของหญิงสาวจากการถูกเกี่ยวพาราสีที่มีทั้งความรู้สึกเขินอายและความรู้สึกพึงพอใจในคราวเดียวกัน

2.3.1.11. พุทธิกรรมโลก

พุทธิกรรมโลกสร้าง ความขบขันเพราะเป็นความอยากได้ที่เกินพอดี แสดงให้เห็นความบกพร่องทางนิสัยและพุทธิกรรมของตัวละครที่แสดงความเป็นโลกนั้น

ตัวอย่างพระยาร้อยเอ็ดเมืองอยากได้พระธิดาท้าวสามนต์เป็นสะใภ้ พุทธิกรรมนี้เกิดจากท้าวสามนต์ต้องการให้พระธิดามีคู่ครอง จึงให้พระยาร้อยเอ็ดส่งพระโอรสมาเข้าพิธีเลือกคู่ พระยาร้อยเอ็ดเมืองต่างแสดงความดีใจออกนอกหน้า ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ฝ่ายพระยาร้อยเอ็ดบุรีศรี
คลี่สาส์นอ่านดูรู้คดี	เปรมปรีดีเป็นพันคนนา
ต่างเรียกโอรสมาบอกเล่า	เป็นลาภเราแล้วลูกเสนา
จงตรวจตราว่าไพร่เร่งไคลคลา	ไปพาราสามนต์ให้ทันการ
บ้างคิดมุขลุกให้หย่าเมีย	จำจะทิ้งเบรี่ยวเสียไปกินหวาน
ที่บุตรหามีไม่ใจทะยาน	คิดจัดแจงแต่งหลานเปลี่ยนไป
	(บทละครนอก. 2545: 81)

จากตัวอย่างข้างต้นพุทธิกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะพระยาร้อยเอ็ดเมืองแสดงพุทธิที่ไม่เหมาะสมกับสภาพของตนเองที่เป็นกษัตริย์และเป็นพ่อตา อยากให้พระโอรสได้พระธิดาท้าวสามนต์เป็นคู่ครองถึงขนาดว่าโอรสของตนมีคู่ครองอยู่แล้วก็ให้หย่าเสีย ใครที่ไม่มีลูกก็ส่งหลานไปแทน

2.3.1.12. พุทธิกรรมผิดหวัง

ความผิดหวังที่สร้างอารมณ์ขันเป็นความผิดหวังของตัวละครปรปักษ์หรือตัวละครประกอบ อารมณ์ขันเกิดจากตัวละครเหล่านั้นแสดงพุทธิกรรมที่ผิดไปจากปรกติที่ควรเป็น ไม่เหมาะสมกับสภาพของตนเองที่เป็นบุคคลที่มีสถานภาพสูง

ตัวอย่างความผิดหวังของท้าวสามนต์เมื่อนางรจนานำไม่ยอมเลือกคู่ครอง ความผิดหวังนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนต์จัดพิธีเลือกคู่ให้พระธิดาทังเจ็ด โดยให้เหล่าพระโอรสจากเมืองต่าง ๆ

เข้ามารับการเลือกคู่ แต่นางรจนาไม่ยอมเลือกใครเป็นคู่ครองทำให้ท้าวสามนต์ผิดหวังเสียใจ ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสามนต์จหนัก
กอดเข้าเข้าตะลึงรำพึงคิด	อกถูกดูผิดประหลาดใจ
	(บทละครนอก. 2545: 90)

จากตัวอย่างข้างต้นความผิดหวังจากการที่นางรจนาไม่ยอมเลือกใครเป็นคู่ครอง ทำให้ท้าวสามนต์ผิดหวังเสียใจนี้กอดเข้า สร้างความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะท้าวสามนต์เป็นกษัตริย์ จึงควรมีบุคลิกน่าเกรงขามและมีอารมณ์หนักแน่น การเสียใจกอดเข้าให้ผู้อื่นเห็นจึงไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง

นอกจากเป็นการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตัวละครแล้ว ความผิดหวังของตัวละครประปรายยังทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันมากขึ้นอีกด้วยเช่นความผิดหวังของท้าวสามนต์เมื่อไม่สามารถหาเหตุกำจัดเจ้าเงาะได้ดังตัวอย่างคำประพันธ์ตอนหาเนื้อว่าว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์เห็นมันให้คันหัว
เรียวแรงกระไรเหมือนควายวัว	เนือยี่สิบตัวช่างหามา
ไม่สมหวังดังจิตที่คิดไว้	หุนหันหมั่นไส้จะใครฆ่า
เห็นมันแล้วหรือเจ้ามณฑา	หยาบช้าทะนงไม่กลัวใคร
แค้นใจไอ้เขยทั้งหกคน	มันไปเที่ยวชุกชอนอยู่ข้างไหน
ทำให้อายขายหน้าทุกคราไป	อี่เมียก็ไม่ว่าชบกัน
	(บทละครนอก. 2545: 136)

ความผิดหวังของท้าวสามนต์จากตัวอย่างข้างต้นนอกจากเป็นการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพแล้วยังทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันเพราะความสนใจที่เห็นตัวละครประปรายไม่สามารถทำร้ายตัวละครเอกได้อีกด้วย

2.3.1.13. พฤติกรรมไอ้อวด

การไอ้อวดเป็นการแสดงสรรพคุณของตนทั้งที่ตนอาจไม่มีคุณสมบัติเช่นนั้นก็ได้ การไอ้อวดจึงน่าขบขันเพราะผู้อ่านรู้ว่าเป็นการพูดไม่จริงหรือพูดเกินความจริง อีกทั้งการไอ้อวดยังถือเป็นการแสดงความบกพร่องทางลักษณะนิสัยของตัวละครจึงถือเป็นการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับตัวละครที่มีสถานภาพสูงด้วย

ตัวอย่างท้าวสามนต์ไอ้อวดเรื่องรูปร่างหน้าตา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อพระสังข์ ถอดรูปเงาะ ท้าวสามนต์เห็นพระสังข์มีรูปร่างงดงามจึงไอ้อวดว่าเมื่อยังหนุ่มตนเองก็รูปงามเช่นกัน ดังคำประพันธ์ว่า

ฟ้าผีเถิดเอ๋ยลูกเขยเรา	งามจริงแล้วเจ้านางมณฑา
ถึงตัวพี่เมื่อครั้งยังหนุ่มแน่น	รูปร่างก็อ่อนแอ้นไ้อ้อ่า
ไม่แกล้งอวดทรวงทรวงหน้าตา	ใส่ชฎาเครื่องประดับก็รับรอง
แต่ไม่เหมาะเหมือนลูกเขยคนนี้	เป็นต่อที่อยู่ราวสักสามสอง
แพ้เขาที่เนื้อไม่เป็นทอง	กระนั้นน้องยังรักว่ารูปงาม
ตรัสพลางแย้มยิ้มพริ้มพราย	แล้วภิปรายปราศรัยใต้ถาม

(บทละครนอก. 2545: 166-167)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมของท้าวสามนต์น่าขบขันเพราะท้าวสามนต์ถือว่าเป็นผู้ใหญ่และเป็นกษัตริย์แต่กลับมีพฤติกรรมโ้อวดไม่ยอมแพ้เหมือนเด็ก ๆ ขัดกับสถานภาพของตนเอง

นอกจากแสดงให้เห็นถึงความไม่สอดคล้องกับสถานภาพแล้ว หากผู้โ้อวดไม่สามารถทำดังที่กล่าวไว้ได้ก็ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันเช่นกัน

ตัวอย่างหกเขยโ้อวดว่าสามารถเอาชนะเจ้าเงาะได้ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนต์ต้องการกำจัดเจ้าเงาะจึงให้เหล่าลูกเขยหาปลามาส่ง ถ้าใครหาได้ไม่ครบตามจำนวนต้องถูกประหารชีวิต หกเขยโ้อวดว่าตนเองสามารถหาปลาชนะเจ้าเงาะได้อย่างง่ายดาย ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	หกเขยเกษมสันต์หรรษา
ยิ้มพลางทางตอบเสนา	ฝึกปลาหน้านี้มีถมไป
อย่าว่าแต่เท่านั้นท่านจะเอา	ถึงจะลงสำเภาก็รับได้
อาสาพ้อตาแล้วเต็มใจ	จะหาให้สุดฤทธิ์ไม่บิดพลิ้ว
สงสารแต่เงาะป่าประดาเสียบ	จะพาเมียสู่มื้อนอนอ่อนนหิว
เต็มทีจะได้มาแค่ปลาชิว	ท้าวจะกริ้วโกรธาให้ฆ่าฟัน

(บทละครนอก. 2545: 113)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมของหกเขยน่าขบขันเพราะผู้อ่านรู้ว่าเจ้าเงาะคือพระสังข์ที่มีความสามารถเหนือกว่าหกเขย และผู้อ่านรู้ผลของการแข่งขันนี้ว่าหกเขยต้องพ่ายแพ้เมื่อหกเขยโ้อวดว่าตนเหนือกว่าจึงทำให้หกเขยดูน่าขบขันเสียเอง

2.3.1.14. พฤติกรรมพรั้าเพื่อ

พฤติกรรมพรั้าเพื่อสร้างความขบขันเพราะเป็นการพูดซ้ำซากถึงเรื่องที่ไม่อาจเป็นจริง

โอรสกษัตริย์ร้อยเอ็ดเมืองพม่าเพื่อว่าจะได้รับเลือกจากพระธิดา พฤติกรรมนี้
เกิดจากเหล่าโอรสกษัตริย์ร้อยเอ็ดเมืองที่มาเข้ารับการเลือกคู่จากพระธิดาของท้าวสามนต์ต่างก็
พม่าเพื่อว่าตนเองจะได้รับเลือกไม่ยอมหลบหลีก ดั่งคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	พวกเหล่าท้าวพระยาทั้งหลาย
ต่างองค์กระหึ่มพริ้มพราย	ให้กระสันมั่นหมายวุ่นวายใจ
บ้างหยิบฝ้ายกทองนุ่งลงดู	ใครใครเห็นไม่สู้รูปดูได้
พรงี้มีคนหนึ่งก็คนไร	จะจงจิตพิสมัยเป็นมั่นคง
บ้างนั่งนึกตรึกหาอุปเท่ห์	จะทำด้วยเสนห์ให้ลุ่มหลง
เห็นจะรุมรักเราทั้งเจ็ดองค์	คิดทะนงเปรมปรีมกระหึ่มใจ
กลางองค์ถ้อมันโดยปัญญา	วาสนาหลังส่งแล้วคงได้
สุดแท้แต่กุศลสร้างไว้	จะเดือดเนื้อร้อนใจไปไยมี
บ้างเรียกหาหมอดูมาจับยาม	ให้ทายตามชะตาราตี
จะสมคะเนหรือไม่ในพรงี้	แต่เข้าซึ้งกัไซ้ไม่นิทรา
	(บทละครนอก. 2545: 82)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมพม่าเพื่อของเหล่าพระโอรสสร้างความขบขันเพราะ
ต่างแสดงพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพความเป็นเจ้าชายเลย อีกทั้งผู้อ่านรู้ว่า
ความคาดหวังเหล่านี้ไม่เป็นจริงเพราะจำนวนพระธิดามีน้อยกว่าจำนวนพระโอรสที่เข้ามารับ
การเลือกคู่ทำให้ต้องมีผู้ผิดหวังมากกว่าผู้ที่สมหวัง

2.3.1.15. พฤติกรรมซุ่มซำม

ความซุ่มซำมสร้างความขบขันเพราะเป็นการทำอะไรพลาดพลั้งโดยไม่ทันระวังตัว
ทำให้เกิดความอับอายขายหน้าและสร้างความขบขันแก่ผู้พบเห็น

ตัวอย่างท้าวสามนต์แสดงพฤติกรรมซุ่มซำม พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อพระสังข์ตีคลี
กับพระอินทร์ ท้าวสามนต์แสดงความซุ่มซำมดั่งคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ร้องรับให้ตีฟอ
ตบมืออือเออเซเง้อคอ	เห็นลูกเขยเป็นต่อหัวร่อคัก
ลุกขึ้นโลดเต้นเขม้นมุง	พลัดผลุดลงมาขาแทบหัก
มีนเมื่อยเหนื่อยบอบหอบฮัก	ฟิงพนักนั่งโยกตะโพกเปลี้ย
ฉวยคนโทถมยามาตีมน้ำ	หกดว่าสลักแล้วบัววันเสี้ย
หยิบบุหรี่ปูไฟไหม้ลามเลีย	วัดถูกจุมกเมียไม่รู้ตัว
สาละวนตึงตึงกำลังวุ่น	แม่มคุณขอโทษอย่าโกรธผัว

พีกีพานแก่ชราหูตามัว
ว่าพลางทางเรียกเอาแว่นตา

ไม่เห็นตัวว่าใครข้างไหนเลย
ใส่จมูกแหงนหน้าดูลูกเขย
(บทละครนอก. 2545: 175-176)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมของท้าวสามนต์น่าขบขันเพราะจะทำอะไรก็พลาดพลั้งไปหมดขัดกับสถานภาพความเป็นกษัตริย์ที่ต้องมีความสง่าผ่าเผย

2.3.1.16. พฤติกรรมเหน้อยอ่อน

ความรู้สึกเหน้อยอ่อนของตัวละครสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละครฐานะสูงที่ควรมีความสง่าผ่าเผย

ตัวอย่างท้าวยศวิมลเหน้อยอ่อนจากการไล่ตีจันทา พฤติกรรมนี้เกิดจากท้าวยศวิมล ไล่ตีนางจันทาด้วยความโกรธ ทำให้พระองค์รู้สึกเหน้อยดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
หยุดนิ่งเหน้อยบอบหอบหายใจ
กูดยากน้ำอยากทานักหนานัก
กินน้ำสลักกลืนไม่ทัน

ท้าวยศวิมลบนเมื่อยไหล่
ร้องเรียกไปใครนี่ก็กำนัล
เร็วเร็วไปตักมาสักขัน
มือสั่นงันกหกเพื่อไป
(บทละครนอก. 2545: 191)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมของท้าวยศวิมลสร้างความขบขันเพราะท้าวยศวิมลเป็นฝ่ายทำร้ายนางจันทาแต่กลับเหน้อยเสียเอง อีกทั้งกิริยาที่แสดงถึงความเหน้อยล้วนเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นกษัตริย์ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขัน

2.3.1.17. พฤติกรรมซุลมุนวุ่นวาย

ความซุลมุนสร้างความขบขันเพราะแสดงให้เห็นถึงความสับสนวุ่นวาย ความไม่เป็นระเบียบ และความไร้ประสิทธิภาพ อีกทั้งตัวละครที่มีฐานะสูงควรมีกิริยามารยาทที่งดงามเรียบร้อยการแสดงพฤติกรรมซุลมุนวุ่นวายจึงเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตัวละคร

ตัวอย่างความซุลมุนของนางจันทาและบริวาร พฤติกรรมนี้เกิดจากนางจันทาต้องการได้ตำแหน่งมเหสีจึงให้ลูกสาวคือนางจันทาไปขอตำแหน่งจากท้าวยศวิมล แต่ท้าวยศวิมลไม่ยอมยกให้จึงเกิดการโต้เถียงกัน ท้าวยศวิมลใช้พระขรรค์ไล่ทำร้ายทำให้นางจันทาและบริวารวิ่งหนีวุ่นวายสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านดังคำประพันธ์ว่า

หัวจะปลิวไปไม่ทันรู้
ฉวยพระแสงพลันมีทันช้า

มึงดูถูกเล่นเป็นหนักหนา
จันทาลูกวิ่งเป็นสิ่งคลี

พระฟาดฟันผิดติดทวาร
มึงอย่าเข้ามาพันอีจันท์

บ้างล้มลุกคลุกคลานทะยานหนี
พระบุตรีนวยฉุดยุตกร
(บทละครนอก. 2545: 30-31)

จากตัวอย่างข้างต้นความสับสนวุ่นวายของนางจันทาและพวกสร้างความขบขัน เพราะพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละคร เช่นภานางจันทาลูกวิ่ง เป็นสิ่งคลี่ อีกนางจันทาเป็นตัวละครปรปักษ์การที่เห็นนางจันทาล้มเหลวทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันยิ่งขึ้น

2.3.1.18. พฤติกรรมอิจจาริษา

ความอิจจาริษาเป็นความรู้สึกทนไม่ได้ที่เห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน ความอิจจาริษา ที่สร้างอารมณ์เป็นพฤติกรรมของตัวละครปรปักษ์ทั้งสิ้นจึงเป็นสิ่งแสดงให้เห็นชัยชนะหรือ ความเหนือกว่าของตัวละครเอก ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายตัวละครเอกจึงรู้สึกขบขันด้วยความสะใจ

พระธิดาทิ้งหกอิจจาริษานางรจนา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อพระธิดาทิ้งหกเห็น พระสังข์มีรูปร่างงดงามก็เกิดอิจจาริษานางรจนาดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ทั้งหกบุตรีผู้ใหญ่
เห็นพระสังข์นั่งดูตะลึงตะไล	พิศวงหลงไหลใจปอง
งามจริงยิ่งมนุษย์ในใต้หล้า	น้อยหรือน่าร่วมภิรมย์สมสอง
สอดใส่เครื่องประดับก็รับรอง	ผิวเนียนวลละอองดังทองทา
ดูพลงทางท่าสะเทินอาย	ซักชายผ้าหมักมหน้า
เมียงชม้อยคอยรับนัยนา	เสนหาต้องจิตติดใจ
แล้วเหลียวดูผิวของตัวมั่ง	เห็นนั่งทุกข็ร้อนก็ค้อนไให้
รู้กระนี้ที่ทั้งพวงมาลัย	จะเลือกเจ้าเงาะไว้เป็นของตัว
ต่างคิดริษยาน้องสาว	มานั่งทำแขนเคียงอยู่กับผิว
เริงร่าหน้าบานเป็นใบบัว	ลื้มกลัวบิดาร้องว่าไป

(บทละครนอก. 2545: 171)

ความอิจจานี้สร้างความขบขันเพราะเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพ ของตัวละครที่เป็นผู้หญิงที่มีฐานะสูงและมีสามีแล้วแต่กลับอิจจาน้องอยากได้พระสังข์มาเป็นของตัว อีกทั้งที่ผ่านมาพระธิดาทิ้งหกเคยดูถูกเจ้าเงาะและนางรจนาเมื่อครั้งเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง การ เห็นความเสียดายของพระธิดาทิ้งหกทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันยิ่งขึ้น

2.3.1.19. พฤติกรรมหยอกล้อ

การเห็นคนอื่นหยอกล้อกันสร้างความขบขันเพราะการหยอกล้อเป็นการเข้าหาเหยื่ออื่นเพื่อความสนุกสนานของผู้หยอกล้อและถือเป็นการกลั่นแกล้งอย่างหนึ่งผู้อ่านที่ติดตามตัวละครจึงเกิดความรู้สึกสนุกสนานร่วมไปกับผู้กลั่นแกล้งนั้นด้วย

ตัวอย่างพระสังข์หยอกนางรจนา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อนางรจนาแสดงความรังเกียจรูปร่างของเจ้าเงาะจึงหันหลังให้ไม่คุยด้วย พระสังข์ถอดรูปเงาะซ่อนไว้แล้วแกล้งหยอกนางรจนาให้เข้าใจว่าเงาะแกล้ง ดังคำประพันธ์ว่า

ว่าพลางทางถอดเงาะเสีย	เอาซ่อนเมียวางไว้ในห้อง
รูปทรงโสภาดังทาทอง	ค่อยย่องมานั่งข้างหลังนาง
เห็นหม่อมฟ้าสไปไหลพลิว	ทำย่นนิ้วจะจีที่สีข้าง
กระทั่งไถกระแอมแอมยืมปลาง	สะกิดนางให้รู้ตุ๋นี่แน
	(บทละครนอก. 2545: 103)

จากตัวอย่างข้างต้นเมื่อผู้อ่านเห็นท่าทางของพระสังข์ที่แกล้งหยอกนางรจนาทำให้เกิดความรู้สึกขบขัน

2.3.1.20. พฤติกรรมประชด

พฤติกรรมประชดสร้างความขบขันเพราะเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตัวละครชั้นสูงจึงเท่ากับเป็นการแสดงให้เห็นความบกพร่องของผู้ที่ประชดนั่นเอง และหากผู้อ่านเป็นฝ่ายเดียวกับตัวละครที่ประชดก็จะทำให้รู้สึกเบื่อกันใจร่วมไปกับผู้ประชดนั้นด้วย

ตัวอย่างเช่นท้าวสามนต์ประชดนางรจนา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อนางรจนาไม่ยอมเลือกโอรสภักษัตริย์และชายชาวบ้านเป็นคู่ครอง ท้าวสามนต์จึงประชดด้วยการนำเจ้าเงาะซึ่งมีรูปร่างไม่งดงามมาให้เลือกดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ฟังแจ้งแถลงไข
ด้วยเดชเทพเจ้าเข้าดลใจ	เผอิญให้กริ้วโกรธบุตรี
จึงตรัสแก่องค์อัครชายา	น้อยหรือรจนาลูกสาวศรี
เลือกคู่ดูใครไม่ไยดี	จนสิ้นชายไม่มีทั้งพารา
เหลือแต่เงาะป่าเป็นบำไ้	เอามาให้มันเลือกสมน้ำหน้า
ว่าพลางทางสั่งเสนา	จงไปพาอ้ายเงาะมาในวัง
	(บทละครนอก. 2545: 91)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมนี้นอกจากไม่เหมาะสมกับสถานภาพความเป็น กษัตริย์และพ่อแล้วการที่ผู้อ่านรู้ว่านางรจนางจะเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครองทำให้ท้าวสามนต์น่าขบขัน ยิ่งขึ้น

แต่หากผู้ที่ถูกประชดเป็นตัวละครปรับแก้ดังตัวอย่างนางรจนางประชดท้าวสามนต์ ที่เข้าข้างหกเขยกับหกธิดาดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	รจนางุนหันหมั้นไล่
เห็นบิดาเคืองชุนฟูนไฟ	เข้าข้างเขยใหญ่ก็เดือดดาล
จึงชวนผัวไปลาพ่อตาเสีย	อย่าอยู่ซ้ำพาเมียออกไปบ้าน
นางสอนให้หนึ่งลูกคูกกลาน	กราบกรานท่านเสียหน่อยหนึ่งตามจน
	(บทละครนอก. 2545: 128-129)

จากตัวอย่างข้างต้นพฤติกรรมนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสะใจร่วมกับนางรจนางเพราะ เป็นการประชดตัวละครที่ไม่ยุติธรรมต่อตนเองทำให้ผู้อ่านรู้สึกชอบใจ

2.3.1.21. พฤติกรรมเข้าใจผิด

ความเข้าใจผิดทำให้ตัวละครมีพฤติกรรมผิดไปจากที่ควรเป็นทำให้ ผู้อ่านรู้สึก ขบขัน

ตัวอย่างนางมณฑาเข้าใจผิดว่าพระสังข์เป็นเทวดา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อนางมณฑาไปขอร้องให้เจ้าเงาะไปตีคลีกับพระอินทร์ พระสังข์ส่งสารนางรจนางจึงยอมถอดรูปเงาะ ออก นางมณฑาเห็นพระสังข์มีรูปร่างงดงามผิวกายเป็นสีทองก็คิดว่าเป็นเทวดาจึงทำความเคารพ ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	นางมณฑาแลดูไม่รู้จัก
คิดว่าเทวาสุรารักษ์	อกใจทักทักให้ครั้นคร้าม
นางนบมอบหมอบกราบกราบไหว้	ลูกสาวยุตฉุดไว้แล้วร้องห้าม
พระมารดาหนึ่งอยู่ไม่รู้ความ	ลูกเขยถอดเงาะงามแล้วเป็นไร
	(บทละครนอก. 2545: 165)

พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะนางมณฑาแสดงพฤติกรรมผิดไปจากที่ควร คือทำความเคารพลูกเขยของตนเอง

แต่ถ้าความเข้าใจผิดทำให้ผู้ถูกเข้าใจผิดตกอยู่ในสถานภาพที่ผิดไปจาก สถานภาพของตนยอมทำให้ผู้ถูกเข้าใจผิดนั้นน่าขบขันเช่นกัน

ตัวอย่างท้าวศวิมลถูกนางจันทิเข้าใจผิด พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นจากนางจันทิทำเสน่ห์ให้ท้าวศวิมลลงไปหานางที่ตำหนักในตอนกลางคืน เมื่อท้าวศวิมลไปถึงเตียงนางจันทิหิวนมตื่นขึ้นมาคว้าได้บิดาก็ร้องไห้จะกินนมดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	พระบุตรภูมิโถมเฉลา
ผวาตื่นพี่น้องคั่นงเยาว์	คว้าเอาบิดาว่ามารดร
คลำหาพระเต้าเจ้าจะกิน	ผิดกลืนตักใจร้องไห้อ่อน
ใครนี่แม่ขาเข้ามานอน	แทรกซ้อนซ่อนแม่ข้าไว้ไย
	(บทละครนอก. 2545: 35)

พฤติกรรมของจันทิที่ทำให้ท้าวศวิมลดูน่าขบขัน เพราะท้าวศวิมลเป็นผู้ชาย แต่กลับถูกเข้าใจผิดว่าเป็นผู้หญิงและถูก “คลำหาพระเต้าเจ้าจะกิน” ซึ่งผิดสถานภาพทางเพศของตน

2.3.1.22. พฤติกรรมง้ออ่อน

การง้อสร้างความขบขันเพราะเห็นตัวละครที่มีฐานะสูงแสดงพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตน

นางรจนาง้อพระสังข์ พฤติกรรมนี้เกิดจากนางรจนานี้ต้องการให้พระสังข์สวมรูปเงาะอีกต่อไปจึงลักรูปเงาะไปทำลายทำให้พระสังข์โกรธ นางรจนาก็ง้อพระสังข์ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	นวลนางรจนาดวงสมร
จึงตามมางอนง้อขอโทษกรรม	วิงวอนสามีพิริพีไร
น้องได้ผิดพลั้งแต่ครั้งหนึ่ง	จะพิโรธโกรธซึ่งไปถึงไหน
ผิวเมื่อยสองคนจนไร	ชั่วดีได้เห็นหน้ากัน
ถ้าที่หลังยังขึ้นทำเช่นนี้	จงทำโทษโยยตีให้อาสัญ
ว่าพลงนางเข้าไปนวดฟัน	หลังไหลไหนคั้นจะช่วยเกา
ยื่นมือมาจีที่สีข้าง	จะหย่าร้างกันจริงเจียวหรือเจ้า
เอนอิงพิงทับลงกับเพลา	ถอนหนวดถอนเคราให้เจ้าเงาะ
แล้วหีบหมากมาป้อนวอนขอชาน	เคี้ยวประทานสักคำทำปะเหลาะ
ยียวนชวนผิวให้หัวเราะ	แสร์ง้อเซาะสรวลสันต์จ้านรรจา
	(บทละครนอก. 2545: 110)

จากตัวอย่างข้างต้นผู้อ่านรู้สึกขบขันกับพฤติกรรมง้ออ่อนโดยการเกาหลังและจีที่สีข้างของนางรจนานี้เพราะผิดไปจากจากการง้อทั่วไป

2.3.1.23. พฤติกรรมชี้เซา

อาการชี้เซาสร้างความขบขันเพราะเป็นพฤติกรรมที่ถือเป็นการบกพร่องทางนิสัยอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะตัวละครที่อยู่ในฐานะสูงมีภาระรับผิดชอบมากมาย การแสดงพฤติกรรมชี้เซาจึงถือว่าไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตน

ท้าวสามนต์นอนชี้เซาเมื่อพระอินทร์มาล้อมเมือง พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อพระอินทร์ปลอมเป็นข้าศึกมาล้อมเมืองเสียงดังอีกทีก็ไปทั่วแต่ท้าวสามนต์กลับนอนชี้เซาไม่ยอมตื่นดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ราชชนเรนทร์สุร
หลับอยู่ไม่รู้คำมูล	แว่วเสียงสนมทูลก็ตกใจ
ผวาตื่นพื้นตัวยังมัวเมื่อย	จัวเจียวโงกหงับหลับไปใหม่
นางมณฑาตื่นก่อนนอนไว	หลงไหลทะเลลึงลูกปลุกสามมี
ท้าวสามนต์ละเมอเพื่อฟ้า	คิดว่าผีอำทำอุ๊ย
ลุกขึ้นแก้ผ้าชั้นสั้นที่	เห็นจะดีหรือร้ายช่วยทนายดู
นางมณฑาว่าไอ้อะไรนั้น	ยังจะมาแก้ผ้ากันอยู่
	(บทละครนอก. 2545: 144-145)

พฤติกรรมของท้าวสามนต์สร้างความขบขันเพราะท้าวสามนต์เป็นกษัตริย์ปกครองแผ่นดินเป็นที่พึ่งของประชาชน ดังนั้นตามสถานภาพแล้วต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง แต่ในเหตุการณ์นี้ท้าวสามนต์ได้ยินนางสนมมาทูลเรื่องข้าศึกแทนที่จะรีบปลุกกลับนอนหลับไปอีก แม้ว่านางมณฑาจะช่วยปลุกแต่ก็ยังไม่ตื่นสติพูดจาอุ๊ยอุ๊ยคิดว่าผีไป พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขัน

2.3.1.24. พฤติกรรมวิพากษ์วิจารณ์

พฤติกรรมวิพากษ์วิจารณ์สร้างความขบขันเพราะเป็นการกล่าวถึงข้อบกพร่องหรือความผิดปกติของตัวละครให้ผู้อ่านเห็นภาพที่น่าขบขัน

โอรสกษัตริย์ร้อยเอ็ดเมืองถูกท้าวสามนต์กล่าวถึง พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อเหล่าโอรสกษัตริย์เข้ามารับการเลือกคู่ ท้าวสามนต์ชวนนางมณฑามาดูแล้วกล่าวถึงลักษณะของโอรสกษัตริย์ร้อยเอ็ดเหล่านั้น ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ยิ้มแยมแจ่มใส
จึงชวนเมียรักร่วมใจ	ออกไปแยมแกลแลดู
เห็นหนอกษัตริย์ที่มานั้น	หน้าตาคนสนขยันอยู่
คนข้างหลังลาดเลาเป็นเจ้าชู	ตาหูชอบกลแจ่มฉันทา

คนโน้นรูปร่างกระจอยร่อย	หนุ่มน้อยน่ารักหนักหนา
คนนี่ที่ถัดกันลงมา	หน้าตาเป็นประมาณพานพอดี
โน้นแน่คนนั้นอยู่ชั้นล่าง	รูปร่างจ๋าม่าดำมิดหมี
เห็นหรือไม่คนนั้นชั้นลั่นดี	หน้างอกออกผีประปราย
ดูพลางทางสั่งเมียรัก	อย่าช้านักเลยเจ้าจะจวนสาย
จงเร่งรัดจัดแจงแต่งกาย	บุตรโณมฉายขึ้นมา

(บทละครนอก. 2545: 83)

พฤติกรรมของท้าวสามนต์ทำให้โอรสภักษัตริย์นำขบขันเพราะทำให้เห็นรูปลักษณ์ของเหล่าโอรสภักษัตริย์ที่บางพระองค์ที่ไม่งดงามเหมาะสมกับฐานะเจ้าชาย

2.3.2. ตัวละครสามัญชน

ตัวละครสามัญหมายถึงตัวละครทั่วไป ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองกวีสร้างอารมณ์ขึ้นจากพฤติกรรมของตัวละครสามัญชน

2.3.2.1. พฤติกรรมผิดหวัง

ความผิดหวังที่สร้างอารมณ์ขันล้วนเป็นความผิดหวังของตัวละครปรปักษ์หรือตัวละครที่มีพฤติกรรมในทางไม่ดีทั้งสิ้น ดังนั้นอารมณ์ขันจึงเกิดจากการเห็นตัวละครปรปักษ์หรือตัวละครไม่ดีล้มเหลวในพฤติกรรมที่ไม่ดีนั้น

ตัวอย่างโหรผิดหวังในการล่อลวงหญิงแม่ครัว พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อนางจันทาให้หญิงแม่ครัวไปติดสินบนโหรที่บ้าน โหรต้องการร่วมประเวณีกับหญิงแม่ครัวจึงลอกให้เข้าไปเหยียบของในห้องนอนแต่หญิงแม่ครัวรู้ทันจึงปฏิเสธดังคำประพันธ์ว่า

แลเหลียวเปลี่ยวคนที่บนเรือน	อิดเอื้อนจะใคร่ประสมศรี
สาวใช้เจ้าเข้าไปในที่	วานเหยียบบุหรืที่ริมเตียง
สาวใช้อดสูก็รู้เท่า	ไฮ้คุณตาเจ้าช่างกล่าวเกลี้ยง
ใครจะเข้าไปถึงเตียง	ข้าวของรายเรียงจะหายไป
สะบัดมือได้แล้วไหว้ลา	อย่านะฉันหาอะไรไม่
จึงวิ่งผลุนหนีพลันทันใด	มายังวังไนไปแจ้งความ

(บทละครนอก. 2545: 11-12)

ความผิดหวังของโหรสร้างความขบขันเพราะโหรถือเป็นผู้สูงอายุและเป็นผู้ที่ได้รับเคารพเชื่อถืออย่างสูงจากพระมหากษัตริย์และประชาชน การที่โหรคิดล่อลวงนางแม่ครัวจึงถือเป็นการประพฤติน่าไม่เหมาะสมกับสถานภาพและความคาดหวังของสังคม ดังนั้นเมื่อเห็นโหรผิดหวังจึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขัน

2.3.2.2. พฤติกรรมเสียใจ

ความเสียใจที่สร้างความขบขันเป็นความเสียใจของตัวละครปรปักษ์หรือตัวละครประกอบ อารมณ์ขันเกิดผู้อ่านเห็นตัวละครปรปักษ์เสียใจหรือเห็นท่าทางที่น่าขบขันของตัวละคร ตัวอย่างชาวเมืองสามนตเสียใจที่หกเขยที่แพ้พระอินทร์ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อหกเขยตีคลีแพ้พระอินทร์ชาวเมืองสามนตแสดงเสียใจออกมาต่างๆ นานาดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	ชาวเมืองที่อยู่อิงมี
เห็นหกเขยยอมแพ้แก่ไฟรี	ไฟรีผู้ตีเสียใจสิ้นทุกคน
ต่างพุดงุบงิบกระซิบต่ำ	ลูกเขยพระยาไม่เป็นผล
มันพอสมน้ำหน้าท้าวสามนต	พลอยให้คนฉิบหายทั้งพารา
บ้างว่าจะร้อนใจไปไยเล่า	ใครเขามีบุญก็เป็นข้า
เห็นจะต้องรีบแน่แต่พระยา	เราเป็นไฟรีฟ้าผ่าแผ่นดิน
บ้างตะโกนโพนทนาท้าวสามนต	ช่างเชื่อคนหูแหงจุมกวัน
หน่วยก้านเช่นนี้ดีแต่กิน	ต้องเป็นข้าเขาสันสาแก่ใจ
บ้างพุดจาอีกอักษักพยกยัด	ฟ้าผีเกิดหาว่าเล่นไม่
แม้เราได้ลูกสาวของท้าวไท	จะตีคลีมิให้พ่ายแพ้
	(บทละครนอก. 2545: 153-154)

พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะกิริยาท่าทางและคำพุดของชาวเมืองน่าขบขัน บางคนก็โอ้อวดว่าถ้าเป็นตนก็คงไม่แพ้ อีกทั้งยังถ้อยคำตำหนิติเตียนท้าวสามนตและหกเขยซึ่งเป็นตัวละครปรปักษ์ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขัน

2.3.2.3. พฤติกรรมกลัว

ความกลัวสร้างความขบขันเพราะตัวละครแสดงความกลัวในสิ่งที่ไม่สมควรกลัว หรือแสดงความกลัวมากเกินไปทำให้ผู้พบเห็นเกิดความขบขัน

ตัวอย่างเสนากลัวสุนัข พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนตต้องการให้เสนาไปแจ้งเจ้าเงาะให้หาปลาแข่งกับเหล่าหกเขย เหล่าเสนาไปถึงกระท่อมของเจ้าเงาะแต่ไม่กล้าเข้าไป เพราะความกลัวสุนัขดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	เสนาหกเขยใหญ่
ชวนกันรีบออกนอกเวียงชัย	ตรงไปยังบ้านปลาหนา
ครั้นถึงจึงยืนอยู่นอกรั้ว	ระวังตัวกลัวสุนัขหนักหนา
ร้องเรียกเข้าไปมิได้เข้า	หม่อมแม่รจนายู่แห่งใด
	(บทละครนอก. 2545: 113)

พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะเห็นเหล่าเสนาเป็นทหารและมีจำนวนมาก
กลับแสดงความเกรงกลัวสุนัขถือเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง

ตัวอย่างตายายกลัวท้าวยศวิมล พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวยศวิมลมารับ
นางจันท์เทวี ตายายเห็นคนมามากมายทำให้เกิดความกลัวหนีไปซ่อนอย่างรวดเร็วไม่เหลียวหลัง
ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายสองเหล่าชราตายาย	เห็นคนมามากมายไม่อยู่ได้
ตัวสั่นนั่งงตกใจ	วิ่งขึ้นกระโดดไม่เหลียวแล
เข้าถึงห้องในยังไม่หยุด	ยายพาตามุดเข้าใต้แคร่
กลัวจะตั้งกรียบกรอบหมอบกระแต	ไม่ไหวตึงนั่งแนหนาว

(บทละครนอก. 2545: 193-194)

พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะตายายแสดงความกลัวลนลานแค่เพียงเห็น
คนมากมายก็วิ่งหนีด้วยความตกใจแม้เข้าไปในห้องแล้วก็ยังไม่ยอมหยุด อีกผู้อ่านทราบดีว่าผู้ที่มานั้น
ไม่ได้มุ่งร้ายจึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันกับพฤติกรรมของตายายมากยิ่งขึ้น

2.3.2.4. พฤติกรรมเยื่อหยิ่ง

ความเยื่อหยิ่งสร้างความขบขันเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงนิสัยอย่างกะทันหัน
ของตัวละคร

ตายายเยื่อหยิ่งหลังจากได้รับรางวัล พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวยศวิมลมารับ
นางจันท์เทวีแล้วปูนบำเหน็จตายายที่ช่วยดูแลนางจันท์เทวีและพระสังข์โดยให้ทรัพย์สินและให้ดำรง
ตำแหน่งนายบ้าน ตายายเมื่อได้รับรางวัลก็ถือตัวไม่ทักทายใครดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	สองเฒ่ารับรางวัลทรรษา
ชื่นชมสมจิตจินดา	ถวายบังคมลาทั้งตายาย
เรียกบรรดาข้าคนให้ชนของ	เงินทองผ้าเสื้อเหลือหลาย
ผ้าเมี่ยงกระหึ่มพริ้มพราย	ใครทักทายทำเมินเดินยิ้มไป

(บทละครนอก. 2545: 197)

พฤติกรรมของตายายทำให้เกิดความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะตายายเปลี่ยน
พฤติกรรมไปจากเดิมอย่างกะทันหันจากที่เคยเป็นผู้โอบอ้อมอารีสังเกตได้จากการช่วยเหลือ
นางจันท์เทวีและพระสังข์กลายเป็นคนเยื่อหยิ่งไม่ทักทายใคร สร้างความขบขันแก่ผู้อ่าน

2.3.2.5. พฤติกรรมหยอกล้อ

การหยอกล้อสร้างความขบขันเพราะเป็นการล้อเล่นไม่จริงจังหรือเย้าแหย่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้หยอกล้อเกิดความรู้สึกเบิกบานใจ ทำให้ผู้อ่านที่ติดตามพฤติกรรมของตัวละครรู้สึกขบขันและสนุกสนานร่วมไปกับตัวละครด้วย

ตัวอย่างเจ้าเงาะหยอกนางรจนา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อนางรจนาและเจ้าเงาะถูกเนรเทศให้ไปอยู่กระท่อมปลายนา เจ้าเงาะเห็นนางรจนาโศกเศร้าจึงหยอกล้อนางดังคำประพันธ์ว่า

แกล้งหีบกระโถนมาโยนเล่น	ทำเป็นเหมือนกับรับลูกช่วง
แลเขม้นเห็นหวดก้นกลวง	เอามาจ้วงตักน้ำทำจะกิน
รจนาวาไ้ซ่างไม่อาย	เบื่จะตายผมเผ้าเขาเปียกลิ้น
เจ้าเงาะเมินชายหู่ไม่ได้ยีน	ทำจวยพัดปัดรี้นปัดยุง
แล้วแกล้งหีบครุตั้งบนเชิงกราน	ควักข้าวสารมาใส่ก่อไฟหุง
คลี่ผ้ากุศราชออกคาคดพุง	กางมุ้งเสียให้ตีแต่่ววัน
แล้วหีบหมอนมาอึงยึงพันขาว	กระดิกเท้าทำเล่นให้เห็นขัน
พอโพล้เพล้เพลลาสายัณห์	จึงรำพันพูดเกี่ยวเลี้ยวลด

(บทละครนอก. 2545: 100-101)

พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะกิริยาท่าทางของเงาะที่แสดงออกมา เช่น การเอาหวดก้นกลวงมาตักน้ำ หรือการกางมุ้งตั้งแต่กลางวัน ฯลฯ เป็นพฤติกรรมที่ผิดไปจากปกติ การหยอกเย้านี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นางรจนาขบขันคลายความเศร้าทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันไปกับตัวละครด้วย

2.3.2.6. พฤติกรรมขู่

การขู่สร้างความขบขันเพราะผู้ขู่เป็นตัวละครเอก การขู่จึงเป็นการแสดงความเหนือกว่าตัวละครปรปักษ์ ทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นฝ่ายตัวละครเอกรู้สึกขบขัน

ตัวอย่างเจ้าเงาะขู่ท้าวสามนต์ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนต์ให้เหล่าลูกเขยหาเนื้อแข่งกันใครหาได้ไม่ครบตามจำนวนจะถูกลงโทษประหารชีวิต ผลปรากฏว่าเจ้าเงาะเอาชนะหกเขยได้ แต่ท้าวสามนต์กลับไม่ลงโทษหกเขยตามที่กล่าวไว้ เงาะจึงกลั่นแกล้งท้าวสามนต์โดยการทำทีว่าจะทำร้ายดังคำประพันธ์ว่า

เห็นท้าวสามนต์อยู่บนเตียง	ก็ยืนเมียงเขม้นมองบ้องหน้า
ขู่ตะคอกหลอกล้อพ้อตา	เงื่อง่าทำที่जेตีสัน
เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ตื่นกลัวตัวสั่น
ไม่สู้ไม่รบหลบเป็นควีน	จันงันงกมลัดตักเตียง

สำคัญว่าเงาะที่ถูกตีระนะ
นี้แนยาดูที่หรือที่เพรียง

สิ้นสติมานะร้องเต็มเสียง
หัวขำแตกก็เสียงไม่รู้เลย
(บทละครนอก. 2545: 140)

พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะท่าทางของเจ้าเงาะนำขบขัน อีกทั้ง
ท้าวสามนต์ถือเป็นตัวละครปรปักษ์ดังนั้นเมื่อเห็นท้าวสามนต์แสดงความหวาดกลัวจนตัวสั่นพลัดตก
จากเตียง ผู้อ่านจึงรู้สึกยินดีและขบขันที่เห็นเจ้าเงาะแสดงความเหนือกว่าตัวละครปรปักษ์

นอกจากแสดงถึงความเหนือกว่าแล้วการขู่ที่ไม่เหมาะสมก็สร้างความขบขันขึ้นได้
เช่นเด็กเลี้ยงโคขู่เสนา เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อเหล่าเสนามาจับเจ้าเงาะไปเข้าเฝ้า เหล่าเด็กเลี้ยงโค
ถือว่าเงาะเป็นของตนจึงเข้าไปขู่เหล่าเสนาดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น
เห็นคนกลุ่มมุดเงาะไพร
จะเอาเงาะเขาไปข้างไหนนั้น
มิถูกอิฐหัวฝาก็อย่าลอง

ฝูงเด็กเลี้ยงโคน้อยใหญ่
ขี้ใจวิ่งพลางทางร้อง
ข่มเหงกันไม่บอกเราเจ้าของ
ไวโยไลถองให้แถบตาย
(บทละครนอก. 2545: 92)

การขู่นี้สร้างความขบขันเพราะเด็กเลี้ยงโคแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม
กับสถานะภาพของตนเองที่เป็นเด็กแต่กลับขู่เหล่าเสนาซึ่งเป็นผู้ใหญ่

2.3.2.7. พฤติกรรมโลก

ความโลภสร้างความขบขันเพราะเป็นความอยากได้ที่มากเกินไปทำให้ตัวละคร
มีพฤติกรรมแตกต่างจากปกติที่ควรเป็น

ตัวอย่างเด็กเลี้ยงโคอยากได้สินบนของเสนา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อเหล่าเสนา
ไปจับเจ้าเงาะมาเข้าเฝ้า เด็กเลี้ยงโคเข้าไปช่วยเจ้าเงาะโดยการขู่จะทำร้ายเหล่าเสนา แต่เมื่อเหล่า
เสนาสัญญาจะให้ขนมเป็นสินบนหากใครบอกวิธีล่อลวงเงาะเข้าวังได้ เหล่าเด็กเลี้ยงโคอยากได้ขนม
แย่งชิงกันตอบดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น
เหมเจ้าเหล่านี้หลังจะลาย
รับสั่งให้เอาตัวอ้ายเงาะป่า
มันเป็นไม้บัวว่ายากเย็น
เคยอย่างไรจงบอกอย่าหลอกกัน
กูจะให้ขนมแข่งของทยา

บัดนั้น
ต่างชิงกันบอกออกกลน

เสนาฮึกฮักชักหวาย
อย่าวุ่นวายอ้ายหัวเหาเต่าเส้น
จะทอดพระเนตรหน้าตาไม่เคยเห็น
เอ็งรู้ใจได้เล่นกับมันมา
ให้ได้มันเข้าไปถวายหน้า
กินอร่อยหนักหนาประสาจน
ฝูงเด็กดีใจเสลือกสลด
แต่เป็นคนแล้วอย่าดูให้เหน้อยแรง

ถ้าขึ้นยักเย้าเข้าซี้	มันขัดใจจะหนีไปแอบแฝง
จงให้ไปเก็บดอกไม้แดง	มาผูกปลายไม้แกว่งแต่ไกลไกล
ค่อยวิ่งรอรอล้อเล่น	เงาะเห็นก็จะผลุนหมุนไล่
จะพาไปถึงวังใต้ตั้งใจ	เอาขนมมาให้ข้าเถิดตรา
	(บทละครนอก. 2545: 92)

ความโลภนี้สร้างความขบขันแก่ผู้อ่านเพราะเด็กเลี้ยงโคเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างกะทันหันไม่สอดคล้องกับท่าทีในตอนต้น

2.3.2.8. พฤติกรรมพรั้าเพื่อ

พรั้าเพื่อเป็นอาการพูดซ้ำซากถึงเรื่องที่ไม่อาจเป็นจริงจึงสร้างความขบขันแก่ผู้อ่าน

ตัวอย่างชายชาวเมืองสามนต์พรั้าเพื่อถึงการได้รับการเลือกคู่จากนางรจนา พฤติกรรมนี้เกิดจากชายชาวเมืองยินดีที่ได้โอกาสเข้ารับการเลือกคู่ทำให้แสดงกิริยาพรั้าเพื่อไปต่างๆ นานาดังประพันธ์ว่า

บัดนั้น	ประชาชายรู้ทั่วทุกบ้านช่อง
บางเต้นบางรำทำคะนอง	กระหึ่มยิ้มย่องอยู่ทุกคน
พวกนักเลงเล่นเบี่ยงเสียถั่ว	ครอบครัวอวดคัตขัดสน
ไม่มีผ้าเสื้อแสงจะแต่งตน	เที่ยวชุกชนยิ้มหิบบเพื่อนกัน
เหล่าพวกอุตุรีร้าง	ตัดผมยกอย่างให้ขอยสัน
หวีกระจายรายเส้นเป็นแปรงชัน	เช็ดน้ำมันกันหน้าด้วยมีดน้อย
บ้างติดตำหรับใหญ่เอาไฟอั้ง	กระจกตั้งนั่งหยั่งกอดสอย
แค้นใจไม่ใคร่จะเรียบร้อย	เผ้าตะบอยหรีหัวมัวเมา
พวกเหล่าเจ้าชู้หัวอกกรม	เผ้าผมตกแสกทำหน้าที่เศร้า
เชิงจะพูดจะจาควัตาเพรา	นั่งไหนกอดเข้าเผ้าทำทุกข์
พวกขุนนางต่างแต่งตัวลอง	นุ่งยกทองเกี่ยวสำนสีหามากสุก
บ้างนุ่งลายพื้นดองลงนั่งลุก	ดูกระปุกกระปุกกรุยกราย
ที่ป่วยไข้ได้ข่าวเขาปาวร้อง	ลุกขึ้นเดินได้คล่องเหมือนหนึ่งหาย
พาลโกรธภรรยาตำแม่ยาย	เคื่องชุ่นวุ่นวายเพราะรายนี้
ครั้นไก่อ้นแซ่เสียงเที่ยงคืน	ต่างคนต่างตื่นขึ้นแต่ดึก
ตกแต่งกายาโอพารีก	อื้ออึงอีกก็ไปทุกคน
บ้างทาแป้งแต่งตัวฉุยฉาย	นุ่งลายนอกอย่างหางบัตสัน
บ้างนุ่งห่มสมตัวตามจน	สับสนอลหม่านไม่หลับนอน
พอท้องฟ้าขาวเข้าตรู	ที่ใครอยู่บ้านใกล้ก็ไปก่อน
เนื่องแน่นถนนในนคร	ค่อยผ่อนเข้าไปในวัง

กลางคนแก่เฒ่าเกือบเข้าโลง	ก็เดินหอบหืดโคร่งมาข้างหลัง
ถือไม้เท้าโซเซแก๊ง	เข้ามาด้วยเขามั่งไม่เจียมตน
ที่เป็นน่อยเปลี้ยเสียแข้งขา	ก็นั่งถดถุดมาตามถนน
เจ็บปวดไม่ว่าอุตสำหรับ	เสือกสลดกลั่นเกลื่อนกันมา
	(บทละครนอก. 2545: 88-89)

กิริยาพรวดเพื่อไปต่างๆ นานาปรารถนาที่จะได้นางรจนามาเป็นคู่ครองทำให้เกิดภาพที่น่าขบขัน อีกทั้งผู้อ่านรู้ดีว่าทั้งหมดจะไม่ได้รับเลือกทำให้ผู้อ่านขบขันยิ่งขึ้น

2.3.2.9. พฤติกรรมซุ่มนุ่หน่วย

ความซุ่มนุ่ทำให้เกิดความขบขันเพราะแสดงให้เห็นถึงความสับสนนุ่หน่วย ความไม่เป็นระเบียบและความไร้ประสิทธิภาพ

ตัวอย่างชายชาวเมืองเข้ารับการเลือกคู่ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนต์ให้เหล่าชายชาวเมืองเข้ารับการเลือกคู่จากนางรจนาดังคำประพันธ์ว่า

คับคั่งทั้งท้องพระโรงชัย	ผู้ตบเน้ญใจก็ไม่ว่า
อยากจใคร่ต้องค์พระธิดา	ต่างคิดสมบัติบ่าอยู่ทุกคน
บ้างซึ่งที่ต้อยปะเตะปะตะ	เอะอะอึงคะนึ่งสับสน
ตำรวจวังถือหวายวิงวน	ใส่ชูผู้คนอยู่เป็นวัน
	(บทละครนอก. 2545: 89)

เหตุการณ์นี้สร้างความน่าขบขันเพราะชาวเมืองเข้ามารับการเลือกคู่มากมายทำให้เกิดความสับสนนุ่หน่วยความไม่เป็นระเบียบมีทั้งโต้เถียง ทำร้ายกัน อีกทั้งผู้อ่านรู้ดีว่าทั้งหมดจะไม่ได้รับเลือกทำให้ผู้อ่านขบขันยิ่งขึ้น

2.3.2.10. พฤติกรรมหึ่งหวง

ความหึ่งหวงสร้างความขบขันเพราะเป็นความหึ่งหวงที่เกิดจากความเข้าใจผิด และเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตัวละคร

ยายหึ่งตา ความหึ่งหวงนี้เกิดขึ้นเมื่อนางจันท์เทวีถูกเนรเทศออกจากเมืองไปอยู่ในป่าทางเดินทางมาถึงกระท่อมของตายาย ยายเห็นผู้หญิงสาวมาถึงกระท่อมก็คิดว่าเป็นชู้ของตา จึงแสดงความหึ่งหวงดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายว่าสองราดูหน้ากัน	ยายถามตานั่นทันใด
ตานี้ดีร้ายจะไม่ตรง	มันคงกุศิดหาผิดไม่

นัดแนะกันมาหรือว่าไร	ตาเอาใจออกนอกกัน
น้อยหรือนั้นรูปร่างอย่างกินนร	ยายค้อนตาผัวจนตัวสั้น
ฝ่ายตาโกรธยายเอาไม่รับ	มึงเห็นสำคัญด้วยอันใด
คราวลูกคราวหลานก็ไม่ว่า	มันบ้าอย่าถือแม่ข้าไหว
มาแต่ตำบลหนไต่	บอกให้แจ้งใจยายตา

(บทละครนอก. 2545: 21-22)

พฤติกรรมของยายสร้างความขบขันเพราะผู้อ่านทราบว่าความหึงหวงของยายเป็นการเข้าใจผิด และการแสดงอาการหึงหวงของยายที่ค้อนตาผัวจนตัวสั้นก็ไม่เหมาะสมกับสถานภาพของคนชราทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขัน

2.3.2.11. พฤติกรรมหลอกล่อ

การหลอกล่อสร้างความขบขันเพราะผู้หลอกล่อแสดงอาการหวาดกลัวไปพร้อมกับการหลอกล่อทำให้มีท่าทางน่าขบขัน

เสนาหลอกล่อเงาะ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อเสนาได้ฟังคำแนะนำวิธีในการพาเงาะเข้าวังจากเด็กเลี้ยงโค จึงเด็ดดอกชบาามัดปลายไม้หลอกล่อเงาะให้ตามไปตั้งคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	อำมาตย์ตบมือหัวเราะรำ
ต่างวิ่งชิงเก็บดอกชบา	ผูกปลายไม้มาล่อเงาะ
พวกหลังไสรส่งให้ตรงไป	ถือดอกไม้หน้าหน้าพาวิ่งเหาะ
लगคนบ้างกลัวบ้างหัวเราะ	ล่อเงาะเข้าไปถึงวังใน

(บทละครนอก. 2545 :92)

พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะท่าทางของเหล่าเสนาที่หลอกล่อเงาะด้วยความหวาดกลัวสร้างความขบขันแก่ผู้อ่าน

2.3.2.12. พฤติกรรมสงสัย

ความสงสัยสร้างความขบขันเพราะผู้อ่านเห็นความไม่รู้ของตัวละครในสิ่งที่ผู้อ่านรู้เป็นอย่างดี

เด็กเลี้ยงโคแสดงความสงสัยในตัวเงาะ เหตุการณ์นี้เกิดเมื่อเงาะเหาะมาถึงเมืองสามนต์เหล่าเด็กเลี้ยงโคไม่รู้จักเงาะต่างสันนิษฐานไปต่างๆ นานาดังคำประพันธ์ว่า

ครั้นออกมาถึงที่ท่าไร	จึงปล่อยโคไว้ให้กินหญ้า
เห็นเงาะยืนอยู่บนคันทนา	อ้ายนี่บ้าหรือมิใช่ใช้อย่างนี้

รูปร่างหัวหูกี้ดูแปลก	ลางคนว่าแขกกะลาสี
อย่าไว้ใจมันมักควักเอาดี	นี่กลัวเต็มทีวังหนีพลาง
บ้างว่าอายนี้ลึงทะโมนใหญ่	บ้างเถียงว่าทำไมไม่มีหาง
หน้าตามันขันยั้งฟันฟาง	หรือจะเป็นผีसाงที่กลางนา

(บทละครนอก.2545 :78)

พฤติกรรมของเด็กเลี้ยงโคนี้สร้างความขบขันเพราะกิริยาท่าทางและคำพูดของเด็กเลี้ยงโคที่คาดเดาไปต่างๆ นานา ทำให้ผู้อ่านที่รู้จักเจ้าเงาะดีเกิดความรู้สึกขบขัน

2.3.2.13. พฤติกรรมทำร้าย

พฤติกรรมทำร้ายสร้างความขบขันเมื่อตัวละครเอกหรือตัวละครฝ่ายดีทำร้ายตัวละครปรปักษ์ การที่เห็นตัวละครเอกทำร้ายตัวละครปรปักษ์ได้ทำให้ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายเดียวกับตัวละครเอกเกิดความรู้สึกขบขันเบิกบานใจ

ตัวอย่างเจ้าเงาะทำร้ายเหล่าเสนา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าวสามนต์ให้เหล่าเสนารุมทำร้ายเจ้าเงาะ แต่เหล่าเสนาสู้เจ้าเงาะไม่ได้กลับถูกทำร้ายเสียเองตั้งคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะทำโกรธาคว่าไขว่
ปะตะต๋อยทุบทองว่องไว	เลี้ยวไล่ประชิดติดพัน
มือจับอำมาตย์ข้างละคน	เอาหัวชนกันเล่นให้เห็นขัน
ทั้งสองร้องดินอยู่ยันยัน	เจ้าเงาะหัวเราะงันชอบใจ
เห็นเขยทั้งหกทำงเงิน	แกว่งไม้เท้าก้าวเดินเข้ามาใกล้
ยิ่งถอยยิ่งประชิดติดไป	ยิ่งวิ่งยิ่งไล่กระโศกมา
เห็นท้าวสามนต์อยู่บนเตียง	ก็ยืนเมียงเขม้นมองบ้องหน้า
ชู่ตะคอกหลอกล้อฟ้อตา	เงื่อง่าทำทีจะตีรัน

(บทละครนอก. 2545: 139-140)

การทำร้ายนี้สร้างความขบขันเพราะเหล่าเสนาเป็นผู้ที่มุ่งร้ายต่อเจ้าเงาะเมื่อเห็นเจ้าเงาะทำร้ายเสนาได้ทำให้ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายเงาะรู้สึกขบขัน

2.3.2.14. พฤติกรรมประชด

การประชดสร้างความขบขันเพราะเป็นการประชดของตัวละครเอก ทำให้ผู้อ่านที่เป็นฝ่ายตัวละครเอกรู้สึกเบิกบานใจ

ตัวอย่างเจ้าเงาะประชดนางมณฑา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อนางมณฑาขอร้องให้เจ้าเงาะไปติดสีกับพระอินทร์ การที่นางมณฑาต้องมาขอร้องให้เจ้าเงาะช่วย ทำให้ถูกเจ้าเงาะ

ประชดเพราะที่ผ่านมาเจ้าเงาะมักถูกดูถูกและได้รับความไม่เป็นธรรมจากครอบครัวของนางรจนา โดยเฉพาะจากท้าวสามนต์ตั้งคำกลอนว่า

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะสำรวจสรรพสันต์
จึงตอบวาจามารดาพลัน	จะรับอาสนั้นสุดปัญญา
เงาะนี้พวกปีศาจอุบาทว์ร้าย	มากลับกลายสรรเสริญเห็นเกินหน้า
จะล่อลวงให้หลงอย่าสงกา	ลูกกลัวพระบิดาจะฆ่าแกง
ท่านคิดแยบยลเป็นกลใน	แต่หลังอย่างไรพระยอมแจ้ง
ใช้ลูกจะรังเกียจเสียดแทง	พระมารดาอย่าระแวงฤทัยนี้
อันท่านทั้งหกข่อยยอมเคยคลี	ต่อตียังแพ่แก่ข้าศึก
นับประสาหน้าเงาะนี้เห็นลี้	จะฟังพาวยานึกให้ป่วยการ
แต่ธูระของข้าหาใส่ปาก	แสนยากก็ไม่มีใครสงสาร
ฟังเห็นว่าชนนี้โปรตปราน	อุตสาห์มาถึงบ้านข้าขอบใจ
	(บทละครนอก. 2545 :159)

พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะเห็นตัวละครที่เคยดูถูกเจ้าเงาะกลับต้องให้เจ้าเงาะช่วยเหลือ การเห็นเจ้าเงาะพูดประชดกับผู้อื่นเคยปฏิบัติไม่ดีกับตน ทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นฝ่ายเงาะรู้สึกสมใจที่เห็นเงาะแสดงความเหนือกว่าตัวละครที่เคยดูถูกตนเองได้กับตนได้

2.3.2.15. พฤติกรรมล้อเลียน

การล้อเลียนเป็นการกลั่นแกล้งเพื่อให้ได้รับความอับอาย การล้อเลียนสร้างความขบขันเพราะตัวละครเอกเป็นฝ่ายล้อเลียนตัวละครปรปักษ์

ตัวอย่างเจ้าเงาะล้อเลียนท้าวสามนต์ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อเงาะหาปลาได้มากกว่าหกเขย เจ้าเงาะจึงกลั่นแกล้งท้าวสามนต์โดยการล้อเลียนตั้งคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะก้มกราบยิบสักสิบหน
แกล้งเลียนล้อต่อหน้าท้าวสามนต์	เผ่ากันหัวเราะกริกระดิกเท้า
เห็นพ่อตาทำไรก็ทำมั่ง	เหมือนน้ำหลังจิ้งจิงยั้งฟันขาว
ทำโจงกระเบนใหม่ไว้หางยาว	แกล้วยัดหัวฝั้วที่สาวของเมียไป
แล้วยืนมองบ้องหน้าดูจุมุก	เห็นรอยถูกมีดเชือดเลือดยั้งไหล
ตบมือหัวเราะเยาะไยไพ	บอกไปบู้ปากให้เมียดู
เห็นทั้งหกตกประหม่าก้มหน้านิ่ง	ไม่ไหวติงเต็มกแล้วตัวเป็นหนู
จึงชวนรจนาโฉมตรู	ออกประตุรีบกลับไปจับปลัน
	(บทละครนอก. 2545: 129)

พฤติกรรมนี้สร้างความขบขันเพราะเป็นการกลั่นแกล้งเข้าเหย้าพ้อตาที่ไม่มี
ความยุติธรรม เมื่อผู้อ่านเห็นเจ้าเงาะสามารถกลั่นแกล้งท้าวสามนต์ซึ่งถือเป็นตัวละครปรบักษ์ได้
ทำให้รู้สึกยินดี

2.3.2.16. พฤติกรรมโ้อวด

การโ้อวดสร้างความขบขันเพราะผู้อ่านรู้ว่าเป็นการแสดงสรรพคุณที่มีฝีมืออยู่
หรือพูดเกินความจริง

ตัวอย่างเจ้าเงาะโ้อวดเรื่องทรัพย์ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อนางรจนาเลือกเจ้าเงาะ
เป็นคู่ครองจึงถูกท้าวสามนต์เนรเทศโดยให้เหล่าเสนาไปปลุกกระท่อมให้อยู่อาศัยที่ปลายนา
เจ้าเงาะโ้อวดว่าร่ำรวยที่ได้รับพระราชทานข้าวของเครื่องเรือนมากมายดังคำประพันธ์ว่า

พระโปรดปรานประทานทับกระท่อม ทั้งเครื่องใช้ได้พร้อมเพราะบุญพี่
นำชมสมบัติเรามั่งมี มารศรีอย่าเศร้าเสียใจ
(บทละครนอก. 2545: 101)

การโ้อวดนี้น่าขำเพราะของที่ได้รับพระราชทานมาล้วนเป็นสิ่งของธรรมดาสามัญ
อีกทั้งการโ้อวดนี้เป็นการเข้าเหย้าให้นางคล้ายเศร้าโดยการกล่าวตรงกันข้ามกับสิ่งที่เป็นจริงเพื่อให้
นางรจนาขบขันซึ่งทำให้อ่านขบขันไปด้วย

2.3.2.17. พฤติกรรมเมามาย

พฤติกรรมของคนเมาสร้างความขบขันเพราะคนเมาไม่สามารถควบคุมสติและ
พฤติกรรมของตนได้ ทำให้แสดงพฤติกรรมที่ผิดปกติน่าขบขัน

ทหารท้าวยศวิมลเมา พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นเมื่อเหล่าทหารที่ติดตามท้าวยศวิมล
ไปเมืองสามนต์เพื่อรับพระสังข์กลับไปครองเมือง เหล่าทหารของท้าวยศวิมลได้รับการเลี้ยงต้อนรับ
จากฝ่ายเมืองสามนต์เป็นอย่างดี เมื่อกินเหล้าเมาแล้วต่างก็แสดงกิริยาอาการน่าขบขัน
ดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	พวกเสนีร้พลทั้งหลาย
ต่างคนกินเหล้าเมามาย	ไม่มีอายพูดโป่งโผงอิ่ง
บ้างลุกขึ้นเดินรำทันทึ	กู่จะชัฒชาติรักหน้อยหนึ่ง
เพื่อนกันห้ามว่าอย่าเม้มิ่ง	มันจะอิ่งอ้อไปอ้ายเกลอ
กลางคนประกวดอวดรู้	การกู่แล้วใครไม่เสมอ
พูดกันเอะอะคะเออ	บ้างอ้าปากกรากเรอวุ่นไป
	(บทละครนอก. 2545: 216)

อารมณ์ขันนี้เกิดจากการเห็นอาการของคนเมาที่แสดงพฤติกรรมเหลวไหลไร้สาระ บ้างก็พูดจาเสียงดังเอะอะ บ้างก็โอ้อวดความสามารถของตนเอง บางคนลุกขึ้นเต้นรำแม่เพื่อน พยายามห้ามปรามก็ไม่ฟัง บางคนเมาอาเจียนออกมา

2.3.2.18. พฤติกรรมวิพากษ์วิจารณ์

พฤติกรรมวิพากษ์วิจารณ์สร้างความขบขันเพราะเป็นการกล่าวถึงข้อบกพร่อง หรือความผิดปกติของตัวละครให้ผู้อ่านเห็นภาพที่น่าขบขัน

ตัวอย่างเจ้าเงาะถูกเหล่านางกำนัลกล่าวถึง พฤติกรรมของนางกำนัลนี้เกิดขึ้นเมื่อเสนาหน้าตัวเจ้าเงาะมาเข้าเฝ้าเพื่อเข้ารับการเลือกคู่จากนางรจนา เหล่านางกำนัลแอบดูเจ้าเงาะแล้วกล่าวถึงรูปร่างของเจ้าเงาะว่าอัปลักษณ์ดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	ผู้สนมกำนัลน้อยใหญ่
แอบดูอยู่ที่บัญชีชัย	แลไปเห็นเงาะหัวเราะอึ้ง
บ้างว่าน่าซึ้งเป็นหนักหนา	แลดูหูตาตื่นทะเลิ่ง
รูปร่างอัปรีขี้ทึ่ง	เหมือนหนึ่งกูดผีที่กลางนา
กลางคนบ่นว่าถ้าเช่นนี้	ฟ้าผู้เกิดไม่นึกปรารถนา
นากลัวตัวดำเหมือนคูลา	ต่างติเงาะป่าวว่าวุ่นไป
	(บทละครนอก. 2545: 93)

พฤติกรรมและถ้อยคำที่เหล่านางกำนัลทำให้เจ้าเงาะน่าขบขันเพราะแสดงให้เห็นว่ารูปร่างหน้าตาของเงาะนั้นอัปลักษณ์และแตกต่างไปจากผู้คนทั่วไปมาก ความแตกต่างหรือความผิดไปจากความเป็นปกติทำให้ผู้อ่านขบขันรูปลักษณ์ของเจ้าเงาะได้

ผลจากการศึกษาอารมณ์ขันจากตัวละครพบว่ากวีสร้างอารมณ์ขันผ่านตัวละครที่มีฐานะสูงมากกว่าตัวละครสามัญชน โดยกวีมีวิธีการสร้างอารมณ์ขันจากตัวละครคือใช้พฤติกรรมของตัวละครที่น่าขบขันเช่นพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ทางความคิด อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสามอย่างรวมกัน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความขบขันซึ่งเป็นวิธีการที่พบมากที่สุด การที่ผู้ประพันธ์สร้างอารมณ์ขันจากพฤติกรรมของตัวละครมากกว่าวิธีการอื่นเป็นเพราะบทละครนอกเรื่องสังข์ทองเป็นวรรณคดีที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงละคร การสื่อสารโดยใช้พฤติกรรมของตัวละครจึงเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้ชมเข้าใจและเกิดความรู้สึกร่วมได้ง่าย

เป็นที่น่าสังเกตว่าการสร้างอารมณ์ขันผ่านพฤติกรรมของตัวละครที่มีฐานะสูงและตัวละครที่เป็นสามัญชนนั้นไม่มีความแตกต่างกัน เช่น ตัวละครท้าวสามนต์กับตัวละครตายายแสดงความกลัวลนลานไม่ต่างกัน แสดงให้เห็นว่าในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ฐานะของตัวละครเป็นเพียงสิ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องเท่านั้นไม่มีผลต่อการแสดงแต่อย่างใด

ตัวละครฐานะสูงจึงสามารถแสดงบทตลกได้เช่นเดียวกับตัวละครอื่นหรือแสดงบทข้าชั้นในฉากเดียวกันกับตัวละครสามัญชนได้

3. การสร้างอารมณ์ขันจากภาษา

ภาษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของกวีและเป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้อ่าน ภาษาจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์พบการสร้างอารมณ์ขันจากภาษาดังนี้

3.1. การสร้างอารมณ์ขันจากระดับภาษา

ภาษาไทยแบ่งภาษาออกเป็นหลายระดับตามสถานภาพของบุคคลและโอกาสในการใช้ภาษาดังนี้ ภาษาระดับพิธีการ ภาษาระดับทางการ ภาษาระดับกึ่งทางการ ภาษาระดับสนทนา และภาษาระดับกันเองหรือภาษาปาก นอกจากนี้ยังมีคำราชาศัพท์ซึ่งเป็นภาษาสำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย

ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กวีเลือกใช้ภาษาระดับภาษาปากหรือภาษาพูดของสามัญชนทั่วไป แม้ตัวละครที่มีสถานภาพสูง เช่น พระมหากษัตริย์ พระมเหสี พระโอรสและพระธิดา ฯลฯ ก็ไม่ใช่คำราชาศัพท์ การใช้ภาษาปากทำให้เกิดความขบขันได้ดังนี้

3.1.1. ภาษาปากเป็นถ้อยคำที่เข้าใจง่าย

ภาษาปากทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องหรือเหตุการณ์ต่างๆ ได้ง่ายและชัดเจนไม่เกิดความสงสัยหรือต้องใช้เวลาพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนานเกินไป เหมาะสมกับการเล่าเรื่องที่มุ่งทำให้เกิดความสนุกสนานขบขัน เพราะอารมณ์ขันเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นฉับพลันผู้อ่านจึงต้องเข้าใจเรื่องราวได้ชัดเจนอย่างรวดเร็ว

ดังตัวอย่างเหตุการณ์พระธิดาทิ้งหกโต้เถียงกับนางรจนา แม้ตัวละครที่ได้เถียงกันเป็นพระธิดาแต่กวีกล่าวถึงเหตุการณ์นี้โดยใช้ถ้อยคำสามัญไม่ใช่คำราชาศัพท์หรือคำที่ยากแก่การเข้าใจเลยดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	หกนางเคืองขัดอชฌาสัย
ต่างคนชี้หน้าแล้วว่าไป	หัวเราะเยาะใครอีจนา
เหตุว่าผิวมึงมาถึงก่อน	ทำแสนงอนเจ้าเจื้อยสะเอะหน้า
ผิวกูไม่รู้จักจับผักปลา	จึงได้มาไม่มากเหมือนหม่อมงา
ดูเยี่ยงผิวเจ้ามันเคล่าคล่อง	ห้วยหนองเหนือได้เข้าใจเสาะ
นางเมียขึ้นหน้ามาหัวเราะ	เปรียบเปรยเย้ยเยาะไม่เจียมตัว
เขาขับไล่ไปอยู่เสียปลายนา	ยังถือด้านเข้ามาว่าแทนผิว
ไม่มีความยำเียงเกรงกลัว	ไสหัวออกไปเสียจากวัง

เมื่อนั้น
 ชีชะหม่อมพี่ที่ขึ้นชัง
 เผ่ามาขับไล่ไสหัว
 แต่เห็นเขาหัวร่อก็ระแวง
 ผัวพี่ไปหาปลากับบ่าวไพร่
 ผัวข้าหาปลาประสาไซ
 พอรู้เช่นเห็นอยู่ว่าเท็จจริง
 จะให้ว่าหรือจะว่าออกเดี๋ยวนี้
 แค้นใจคิดจะใคร่อยู่ทะเลาะ
 ถ่มน้ำลายรดให้แล้วโคลคลา

รจนาทอบไปตั้งใจหวัง
 ออกประดิ่งด่าทอเล่นพอแรง
 โกรธหรือว่าดูจุกแหว่ง
 ออกสกัศสแกงแกล้งพาโล
 น้อยหรือช่างได้มาอีกโข
 แต่จุกไม่ไหวเหมือนผู้ตี
 สู้ปิดปากหากนึ่งเสียดอกพี่
 แล้วเหลียวดูสามมีเห็นขิงตา
 แต่เจ้าเงาะชี้ชวนไปเคหา
 ตามผัวออกมาไม่พรั่นพรั้ง
 (บทละครนอก. 2545: 123-124)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีใช้ภาษาระดับภาษาปากหรือถ้อยคำสามัญ เช่น เมื่อกกล่าวถึง พระธิดาทิ้งแหกแทนที่จะใช้คำราชาศัพท์ก็เรียกว่า “หกนาง” เมื่อกกล่าวถึงความรู้สึกโกรธของ เหล่าพระธิดาก็ใช้คำว่า “เคือง” แม้ในถ้อยคำสนทนาด้วยตนเองของเหล่าพระธิดาซึ่งถือเป็นพระบรม วงศานุวงศ์ชั้นสูงก็ใช้ภาษาปากไม่ใช้คำราชาศัพท์เลย เช่น ใช้คำสรรพนามว่า อี มิ่ง ผัว เมีย ฯลฯ

การใช้ภาษาระดับภาษาปากซึ่งเป็นถ้อยคำสามัญจึงทำให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นได้ง่ายเห็นภาพตัวละครทะเลาะกันได้ชัดเจนเหมาะสมกับบทละครนอกที่เน้นความ สนุกสนาน

เมื่อเปรียบเทียบกับบทละครในเรื่องอิเหนา ในเหตุการณ์ที่นางบุษบาแสดงความ ขัดเคืองใจต่อนางจินตะหราพบว่ากวีใช้คำราชาศัพท์และถ้อยคำที่มีระดับภาษาเหมาะสม กับสถานภาพของตัวละครพระธิดาดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
 ดูที่ชนนี้ก็แจ้งใจ
 จึงหยิบพานสลามาวาง
 มิได้เคียมคัลวันทา
 เมื่อนั้น
 เห็นนางบุษบานารี
 ยิ่งแค้นเคืองระคายนัยนา
 จึงเอาพระหัตถ์ช้ายทรามวัย

ระเด่นบุษบาศรีไส
 ขุ่นเคืองพระทัยไปมา
 เชิญเสวยพื๋นางจินตะหรา
 แต่ซาเลื่องนัยนาดูที่
 ระเด่นจินตะหรามารศรี
 ทำที่กิริยาคมใน
 กัลยามิใคร่จะทนได้
 รับพานเสือกไสไว้ตรงพักตร์
 (บทละครเรื่องอิเหนา. 2512: 1063-1064)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่าถ้อยคำในบทละครเรื่องอิเหนานั้นผู้อ่านต้องแปล ความหมายคำศัพท์และคำราชาศัพท์หลายคำจึงจะเห็นภาพความขัดแย้งระหว่างนางบุษบากับนาง จินตะหราได้ชัดเจนซึ่งเหมาะสมกับบทละครในที่เน้นความไพเราะของถ้อยคำ

3.1.2. ภาษาปากขัดแย้งกับสถานภาพตัวละคร

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ตัวละครสำคัญในเรื่องล้วนเป็นพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งมีสถานภาพทางสังคมสูง ตามฐานะของตัวละครแล้วสมควรใช้คำราชาศัพท์ แต่ในบทละครเรื่องนี้ก็กลับใช้ถ้อยคำภาษาปากทำให้ไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละคร ตัวอย่างการโต้เถียงกันของเหล่าพระธิดาดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	รจนาเถียงทะเลาะเยาะหยัน
ช่างแคะไต่ค่อนว่าสารพัน	ฝากไว้ก็วันจะเอาไป
อย่าอ้ออึ้งมึงมันกระนั้นนะ	ไม่ลดละกันดอกจะบอกให้
ผัวพี่รอดตัวเพราะผัวใคร	เห็นเขาไม่ว่าไรแล้วได้ที
เมื่อนั้น	ทกนางร่อนใจตั้งไฟจี้
จึงว่าเห็นผัวกูชั่วดี	อย่างไรนี้ว่าไปให้จริงจัง
อย่าสบประมาทกันกระนั้นเจ้า	นี่เปล่าเปล่าเตือนค่อนใส่สันหลัง
เร่งว่าออกไปจะได้ฟัง	ใครอำปลังยังไว้มิใช่คน
	(บทละครนอก. 2545: 171)

จากตัวอย่างข้างต้นเหล่าพระธิดาเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงแต่กลับโต้เถียงกันโดยใช้ถ้อยคำไม่ต่างจากชาวบ้าน เรียกขานกันด้วยคำว่า มึง มัน กู ผัว เมีย ฯลฯ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสถานภาพความเป็นพระธิดาเลยทำให้ผู้พบเห็นเกิดความขบขัน

ตัวอย่างท้าวยศวิมลกล่าวนางจันทาที่มาพูดจาเหน็บแนมตนเพื่อไม่ให้ไปรับนางจันทเทวี ถ้อยคำที่ท้าวยศวิมลกล่าวล้วนเป็นภาษาปากที่หยาบคาบดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

อีเอยอีชาติชั่ว	ขึ้นเสียงเถียงผัวหากกลัวไม่
เลี้ยงมันไว้โย	จัญไรใจคด
ล้อเล่นเช่นนี้	เหลือที่จะอด
ตัวดีมีพยศ	ไม่ลดละมึง
ทั้งตีทั้งด่า	ปากว่ามีมือถึง
ถูกถองสองตึง	ร้องอึ้งอ้อไป
	(บทละครนอก. 2545: 190)

จากตัวอย่างข้างต้นคำที่ท้าวยศวิมลยกมาด่าว่านางจันทา เช่น “อีชาติชั่ว” “จัญไร” หรือคำเรียกขานว่า “ผัว” “มึง” ไม่เหมาะสมกับทั้งผู้พูดคือท้าวสามนต์ที่เป็นกษัตริย์และผู้ฟังคือนางจันทาเพราะเป็นมเหสี

3.2. การสร้างอารมณ์ขึ้นจากเสียง

การใช้เสียงหมายถึงการใช้คำที่มีเสียงสระ เสียงพยัญชนะ เสียงสัมผัส ทำให้เกิดความคล่องจองและมีความหมายทำให้เข้าใจยิ่งขึ้น ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์มีการสร้างอารมณ์ขึ้นจากเสียงดังนี้

3.2.1. การสร้างอารมณ์ขึ้นจากเสียงของคำ

เสียงของคำมีผลต่อความรู้สึกของผู้อ่าน รวมถึงทำให้เกิดความรู้สึกขบขันด้วย ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ก็สร้างอารมณ์ขึ้นจากเสียงของคำดังตัวอย่างคำประพันธ์เหตุการณ์เจ้าเงาะเกี่ยวพาราสีนางรจนาวา

แสนเอยแสนแขนง	น้อยหรือแกล้งตัดพ้อเล่นต่อหน้า
ดีเล็กดีน้อยคอยนิินทา	ก่อนว่าพิไรไค้ <u>แคะ</u>
พี่ก็ไม่หลีกเสียงเถียงสักสิ่ง	มันก็จริงกระนั้นนั่นแหละ
เจ้าเอยเอะว่าเงาะไม่งาม <u>แงะ</u>	<u>แอะแอะ</u> ว่าเล่นหรือว่าจริง
อย่าประมาทรูปพี่เห็นขี้เหร่	ไม่ว่าเล่นเป็นเสน่ห์หุบใจหญิง
ซาวรั้วซาวงังไม่ซังซิง	อุตสาห์ทิ้งมาลัยมาให้เงาะ
ใช้ว่าจะแสร้งแกล้งอวดตัว	นานไปพี่กลัวจะ <u>ชมเปาะ</u>
ว่าพลงเข้ายวนชวนหัวเราะ	แกล้ง <u>ปะเหลาะปะเหละ</u> และเลียม
	(บทละครนอก. 2545: 102)

จากตัวอย่างเสียงของคำว่า แคะ แงะ แอะแอะ เปาะ ปะเหลาะปะเหละ กระตุ้นให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเสียงเกิดความรู้สึกขบขันได้

3.2.2. การสร้างอารมณ์ขึ้นเสียงสัมผัส

เสียงสัมผัสเกิดจากการนำคำที่มีเสียงคล้ายกันมาเขียนเรียงกันทำให้เกิดเสียงและช่วยให้เห็นภาพที่น่าขบขัน ดังตัวอย่างเหตุการณ์นางจันทาโต้เถียงกับท้าวยศวิมล กวีใช้คำว่า “ฮัดเซยกุ่ยกุ่ยฮุ่ยหุยเจียว” และ “กุ่ยกุ่ย” แม้ผู้อ่านไม่เข้าใจความหมายแต่เสียงของคำทำให้เกิดอารมณ์ขบขันขึ้นได้ดังคำประพันธ์ว่า

จะยกกรี้กริปไปไหนหนอ	นำหัวร่อนักหนาเจ้าข้าเอ๋ย
ทุกขัร้อจนถึงใครไม่เสบย	<u>ฮัดเซยกุ่ยกุ่ยฮุ่ยหุยเจียว</u>
ดูเหมือนบ้ำหลังนั่งมัวมีน	จนผ้าขึ้นจับหน้าขอบตาเขียว
	(บทละครนอก. 2545: 187)

ดวงกระบองลงแรงแฝงฤทธิ์	ไล่ติดตามตีหนีกระจุย
ดูเห็นเต็มกลักก็หัวเราะ	ยิ้มเยาะยกมือขึ้น <u>กุกุก</u>
ตั้งท่าที่ท่าเป็นรำซุย	เบี้ยวบู้ปากหลอกกลอกหน้าตา
	(บทละครนอก. 2545: 126)

ตัวอย่างเหตุการณ์ชายชาวบ้านเข้ารับการเลือกคู่จากนางรจนากวีใช้เสียงของคำ ทำให้เห็นภาพความซุ่มนุ่นวายชัดเจนนั่นทำให้เกิดอารมณ์ขันขึ้นได้ตั้งคำประพันธ์ว่า

คับคั่งทั้งท้องพระโรงชัย	ผู้ตีปนเขี้ยวใจก็ไม่ว่า
อยากจะใคร่ไต่องค์พระธิดา	ต่างคิดสมบัติบ้าอยู่ทุกคน
บ้างซึ่งที่ <u>ดีต่อปะตะปะตะ</u>	<u>เอะอะอึ้งคะนึ่ง</u> สับสน
ตำรวจวังถือหวายวิ้งวาน	ไล่ชูผู้คนอยู่เป็นคว้น
	(บทละครนอก. 2545: 89)

ตัวอย่างเหตุการณ์หกเขยตองหาปลาใกล้ถึงหกเขยโดยใช้กลุ่มคำสัมผัส คล้องจองกันว่า “เซอะกระเจอะกระเจิง” และ “เซอะเซ็ง” ทำให้มีเสียงและเกิมนโนภาพหกเขยที่ นำขบขันตั้งคำประพันธ์ว่า

อ้ายหกเขย <u>เซอะกระเจอะกระเจิง</u>	เที่ยวเซอะเซ็งหาปลาก็ขัดสน
ไปประสบพบที่ <u>ฝั้งชล</u>	ทั้งหกคนกราบกรานขอทานปลา
	(บทละครนอก. 2545: 121)

3.3. การสร้างอารมณ์ขันจากการใช้คำขยาย

คำขยายช่วยให้เห็นภาพของสิ่งที่ขยายนั้นชัดเจนนั่น จึงทำให้ผู้อ่านมีปฏิกริยาตอบสนอง ได้รวดเร็วขึ้นเช่นกัน ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์พบการใช้คำขยายทำให้เกิดความขบขันดังนี้

3.3.1. คำขยายบอกลักษณะ

คำขยายบอกลักษณะทำให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของสิ่งที่ขยายชัดเจนนั่น คำขยายบอกลักษณะทำให้เกิดอารมณ์ขันเพราะทำให้เห็นลักษณะที่ผิดไปจากปกติหรือผิดไปจากที่ควรเป็น ดังตัวอย่างเช่น เมื่อท้าวสามนต์ให้เสนาไปบอกเจ้าเงาะให้หาปลามาส่งนั้นท้าวสามนต์เรียกเจ้าเงาะ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

คิดพลงทางสั่งเสนาใน	จงรีบไปบอกบรรดาลูกเขย
กูจะให้แต่งตั้งสังเวย	ตามเคยบวงสรวงเทวัญ

พรุ้งนี้หาลามาคนละร้อย
ทั้งอายเงาะชี้ครอกจงบอกมัน

ใครได้น้อยจะฆ่าให้อาสัญ
มิได้ปลามาทันจะบรรลัย
(บทละครนอก. 2545: 113)

คำว่าชี้ครอกเป็นคำดูถูกหมายถึงลูกของทาส ทำให้เห็นภาพผู้ที่ถูกล่าวถึงว่าต่ำต้อย ไร้ค่า หรือไร้ความสามารถน่าขบขัน

ตัวอย่างเมื่อพระธิดาทิ้งหมกมาต่อว่าที่นางรจนาลือกรเจ้าเงาะซึ่งมีรูปร่างอัปลักษณ์เป็นคู่ครอง นางรจนาจึ่งตอบโต้โดยกล่าวถึงรูปร่างของหกเขยดังคำประพันธ์ว่า

อันผิวที่ตีเหลือเป็นเนื้อหน่อ
รูปร่างน้อยจ้อยอร่อยใจ
ถึงพี่จะรุ่งเรืองไปเบื้องหน้า
ดีแต่จะมาพานรานทาง

เห็นต่อจะบุญหนักศักดิ์ใหญ่
จงกอดไว้เกิดคอะยาละวาง
ก็ไม่ฟังวาสนายาวอดอ้าย
ไม่อดสูฝีสางบ้างเลย
(บทละครนอก. 2545: 98)

นางรจนากล่าวถึงหกเขยว่าเป็นโอรสภษัตริย์มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่แต่เมื่อกล่าวถึงรูปร่างว่าน้อยจ้อยอร่อยใจทำให้เกิดภาพที่น่าขบขัน

ตัวอย่างเหตุการณ์ตอนหาลา หกเขยหาลาไม่ได้ต้องไปขอจากพระสังข์ กวีใช้คำขยายลักษณะของหกเขยว่า “เห็นหกเขยเคอะเซอะมา” คำว่าเคอะแสดงให้เห็นลักษณะประหม่าขาดความมั่นใจของหกเขยทำให้ดูละครดูน่าขบขันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
เห็นหกเขยเคอะเซอะมา

พระสังข์นั่งยิ้มอยู่ในหน้า
สมตั้งจินตาก็ยินดี
(บทละครนอก. 2545: 117)

3.3.2. คำขยายบอกความรู้สึก

คำขยายบอกความรู้สึกทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตัวละครได้ชัดเจนขึ้น ตัวอย่างเหตุการณ์หกเขยแสดงความหวาดกลัวพระสังข์ที่ปลอมเป็นเทวดากวีขยายกริยากราบเทวดาของหกเขยว่า “ไหว้ท่วมหัวกลัวฤทธา” และแสดงความรู้สึกของหกเขยว่า “ใจคอทีกทิกนี้กรับรีน” ทำให้เห็นความรู้สึกกลัวของหกเขยได้ชัดเจนทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
สำคัญจิตคิดว่าพระไพร
ใจคอทีกทิกนี้กรับรีน
ท่านท้าวสามนต์ผู้พ่อตา

ทั้งหกอกสั่นหัวนไหว
กราบไหว้ท่วมหัวกลัวฤทธา
ปากสั่นเสียงสั่นซังตายว่า
ให้หาลาประกวัดกับอายเงาะ

ข้าทอแดแหแปรซ้อนแต่เข้าตรู้	ออกอ้อนหุหิวหอบเทียรวอบเกาะ
ไม่ได้ปลาสักหนอยชะรอยเคราะห์	ฉวยแพ้อ้ายเงาะสีน้าอาย
กลัวท้าวพ่อตาจะฆ่าเสีย	สงสารแต่เมียจะเป็นม่าย
เทวดาเลี้ยงปลาไว้มากมาย	ข้าขอไปถวายพอรอดตัว
	(บทละครนอก. 2545: 118)

ตัวอย่างเมื่อกกล่าวถึงความกลัวของท้าวสามนต์กวีใช้คำขยายว่า “ตระหนกตกประหม่า” ทำให้เห็นภาพความกลัวของท้าวสามนต์ได้อย่างชัดเจน และเมื่อนึกถึงฐานะความเป็นกษัตริย์ของท้าวสามนต์แต่กลับแสดงความขลาดกลัวจนลานทำให้เกิดความขบขันขึ้นดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ <u>ตระหนกตกประหม่า</u>
ให้คิดคร้ามครันหวั่นวิญญาณ์	เหลียวซ้ายแลขวาละล้าละลัง
	(บทละครนอก.2545 : 145)

3.3.3. คำขยายบอกกิริยาอาการ

คำขยายบอกอาการทำให้ผู้อ่านเห็นกิริยาอาการของตัวละครได้ชัดเจนและน่าขบขันมากขึ้น ดังตัวอย่างเมื่อกกล่าวถึงกิริยาถอยหนีด้วยความกลัวของตายายกวีขยายกิริยาถอยด้วยคำว่า “หดหิ้ว” ทำให้เห็นความกลัวได้ชัดเจนขึ้นดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	ตายายถอยถอด <u>หดหิ้ว</u>
ต่างคนต่างไม่ไว้ใจตัว	เมียผัวขยั้นพรั่นเต็มที
ทำลี้ลับล่อล่ออรอรั้ง	เหลียวหลังลนลานคลานหนี
แล้วแข็งขึ้นอารมณ์สมประดี	ออกมาเฝ้าภูมิมีทันนาน
	(บทละครนอก.2545 :196)

ตัวอย่างคำขยายอาการพูดของเหล่าเสนาด้วยคำว่า “ละล้าละลัก หายใจหอบฮักขยักขย่อน” ทำให้เห็นการพูดด้วยความตื่นตระหนกได้ชัดเจนขึ้นดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	เสนาข้าเฝ้าน้อยใหญ่
ไต่ยินสุรเสียงท้าวไท	ต่างคลานเข้าไปตรงบัญชา
พิศทูลถ้อยคำละล้าละลัก	<u>หายใจหอบฮักขยักขย่อน</u>
ไม่รู้ว้าไครมาล้อมนคร	พระภุชรงจทราบพระบาทา
	(บทละครนอก.2545 :145)

ตัวอย่างเหตุการณ์พระสังข์ยื้อแย่งรูปเงาะกับนางรจนากวีใช้คำแสดงกิริยาของนางรจนาวา “นางมือเหนียว” ทำให้เห็นภาพนางรจนายื้อแย่งไม่ยอมปล่อยได้ชัดเจนและทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขันดังคำประพันธ์ว่า

นำเอาน้ำหัวเราะ	แก้แล้วนี้เงาะของเจ้าหรือ
กลับเถียงเสียงแข็งเข้าแย่งยื้อ	เออะอะไรใจดีจริงจริงเจียว
ถึงเจ้ามิให้ก็ไม่ฟัง	นางช้อยหรือนาง <u>มือเหนียว</u>
ฮึดฮัดขัดเขมรเป็นเกลียว	แย่งยุดจุดเหนียวกันไปมา
	(บทละครนอก.2545 :109)

3.4. การสร้างอารมณ์ขันจากสำนวน

สำนวนคือการใช้ถ้อยคำในลักษณะที่ไม่กล่าวถึงโดยตรงหรือกล่าวอย่างหนึ่งแต่หมายถึงอีกอย่างอย่างหนึ่งผู้อ่านต้องอาศัยการตีความจึงจะเข้าใจ ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองกวีใช้สำนวนเพื่อสร้างภาพให้เกิดความขบขันดังตัวอย่างเช่น

กวีใช้สำนวน “ใจเหมือนปลาชิว” เพื่อแสดงให้เห็นความซื่อสัตตาขาวของหกเขย ทำให้หกเขยดูน่าขบขันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์สรวลสันต์กลั่นหัวร่อ
ยิ้มพลางทางตรัสตัดพ้อ	เออะอะไรใจ <u>คอเหมือนปลาชิว</u>
แล้วเอามีตกรีดลับกับศิลา	ทั้งหกตกประหม่าหน้านี้ว
มือบีบหนีบจุมูกไว้สองนิ้ว	อย่าบีบปลิวตุ๊กตักพลิกพลาง
ทำเจือมีดกระหยับจับจ้อง	ที่ใจชิวกลัวร้องจนเสียงแห้ง
เอาแล้วนะจะเชือดเลือดแดง	จุมูกแหวงโหว่ววินสิ้นทุกคน
	(บทละครนอก.2545 : 119)

ตัวอย่างต่อมา กวีใช้สำนวน “เสื่อลากหาง” หมายถึง การทำท่าที่เป็นเชิงขี้มหรือไม่สนใจ ซึ่งเป็นกลอุบายให้ผู้อื่นตายใจแล้วเข้าทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่ทันให้รู้ตัว ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพการกลั่นแกล้งที่น่าขบขันของเจ้าเงาะดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะเห็นนูนวางเข้ากางกัน
ทำบอกใบ้ให้รู้สำคัญ	แกลังกระชั้นกระชอกโบกมือ
ก้มลงหลอนหลอกกลอกคอก	หกนางตาทอกก็ไม่ถือ
ทำเหมือนบ้าใบ้ได้แต่อื้อ	ตบมือหัวร่อล้อเสียนาง
เห็นพี่เมียชำเลื่องเคื่องค้อน	ก็จุดเมียมาสอนให้ค้อนบ้าง
ถือไม้เท้าก้าวเดินเป็น <u>ท่าทาง</u>	<u>ที่เสื่อลากหางให้นางกลัว</u>

แล้วเต็ดใบไม้ปิดจุมกเล่น
ซึ่มือให้เห็นแล้วเล่นตัว

ทำเป็นปิดแมลงวันสั้นหัว
เขี้ยวพีเมียไปมา

(บทละครนอก.2545 :125).

3.5. การสร้างอารมณ์ขันจากโวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ คือ กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อให้ผู้อ่านเกิดภาพในใจ การใช้โวหารภาพพจน์ช่วยทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่น่าขบขันชัดเจนขึ้น ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพบว่ากวีใช้โวหารภาพพจน์สร้างอารมณ์ขันดังนี้

3.5.1. อุปมา

อุปมา คือ การเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่ง อุปมาช่วยทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่น่าขบขันชัดเจน ดังตัวอย่างเมื่อกกล่าวถึงรูปลักษณะของเจ้าเงาะกวีเปรียบร่างกายเจ้าเงาะว่าเหมือนกับสิ่งต่างๆ ที่ผิดไปจากลักษณะของคนปกติทำให้เกิดภาพที่น่าขบขันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสื่อปลา
ผมหยิกยุ่งเหยิงเหมือนเชิงฟัก

ทำสามนต์เห็นเงาะซังหน้าหน้า
ไม่กลัวใครใจกล้าตุตัน
หน้าตาตละยักซ์มีกกะสัน
(บทละครนอก.2545 :93-94)

ชะนางคนดีไม่มีชั่ว
รูปร่างหน้าหัวร่อเหมือนตอไม้
มันหน้าเขยหน้าชมสมประกอบ
หูตบบังแหวเหมือนแมวคราว

ช่างเลือกฟัวงามนักรักใคร่
เออะไรฟุงโรส้นหลังยาว
พอชอบทำนองหม่อมน้องสาว
เขาเล่าลืออ้อฉาวช่างไม่อาย
(บทละครนอก. 2545: 97)

เมื่อเจ้าเงาะแสดงความดีใจที่ได้รับพระราชทานกระท่อมและของใช้กวีให้นางธนาเปรียบกระท่อมที่อยู่หน้าเหมือนรังอีกาทำให้เห็นว่าคำกล่าวของเจ้าเงาะไม่จริงและความดีใจนั้นน่าขบขันดังคำประพันธ์ว่า

นำเอยนำซัง
เขี้ยวเรื้อนเหมือนกันกับรังกา

ช่างอวดมั่งอวดมีไม่อายหน้า
แค้นคิดสมบัติบ้านหัวเราะ
(บทละครนอก.2545 :101-102)

เมื่อกล่าวถึงความอาการตัวสั้นเพราะความกลัวของตายายก็เปรียบเหมือนปลาที่ถูกทุบหัว “ระริ้วตัวสั้นดังตีปลา” ทำให้ผู้อ่านเห็นความหวาดกลัวของตายายได้ชัดเจนและทำให้เกิดความขบขันขึ้นดังคำประพันธ์ว่า

ดาร์องดำพลันมีทันรู้	ใครทำหลานกูไ้อ้ฉิบหาย
วิ่งพันกันมาทั้งตายาย	เห็นเขาวุ่นวายก็ตกใจ
<u>ระริ้วตัวสั้นดังตีปลา</u>	กลับวิ่งหนีมหาห่าช้าไม่
ปากตัวกูขี้เป็นพันไป	ดำให้หากเขามีไต่ยีน
	(บทละครนอก.2545 :39)

3.5.2. อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ คือการเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง อุปลักษณ์ช่วยทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่นาขบขันชัดตัวอย่าง เช่น เหตุการณ์ที่เหล่าเสนาไปจับพระสังข์ ตายายวิ่งออกมาช่วยเหลือพระสังข์ กวีใช้คำว่า “วิ่งพันกันมาทั้งตายาย” ทำให้เห็นภาพของตายายที่วิ่งมาพร้อมกันและวิ่งกลับไปพร้อมกันด้วยความกลัวสร้างความขบขันแก่ผู้อ่าน

ดาร์องดำพลันมีทันรู้	ใครทำหลานกูไ้อ้ฉิบหาย
วิ่ง <u>พันกันมาทั้งตายาย</u>	เห็นเขาวุ่นวายก็ตกใจ
ระริ้วตัวสั้นดังตีปลา	กลับวิ่งหนีมหาห่าช้าไม่
ปากตัวกูขี้เป็นพันไป	ดำให้หากเขามีไต่ยีน
	(บทละครนอก.2545 :39)

ตัวอย่างนางรจนากล่าวถึงรูปร่างของเจ้าเงาะโดยการเปรียบว่าตาของเจ้าเงาะเท่าไข่ห่าน ส่วนรูปร่างเท่าพ้อม ซึ่งเป็นภาษาชนขนาดใหญ่สำหรับบรรจข้าวเปลือก ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพรูปร่างหน้าตาของเจ้าเงาะมีความแปลกประหลาดน่าขบขันดังคำประพันธ์ว่า

น้อยหรือนั้นนารักอยู่อกโข	<u>หูหนาตาโตเท่าไข่ห่าน</u>
รูปร่างช่างกระไรเหมือนยักษ์มาร	<u>ลำสั้นชันจ้านสักเท่าพ้อม</u>
บิตุรงค์ทรงศกัศริ์กไคร่	จึงโปรดให้สิงสู่อยู่กระท่อม
จอบเสียมสารพัดจัดให้พร้อม	พอสวมที่ทำปลอมแปลงมา
	(บทละครนอก.2545 :101-102)

3.5.3. เลียนเสียง

การเลียนเสียง หมายถึง การใช้คำเพื่อเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้ภาพพจน์ประเภทนี้ทำให้เหมือนได้ยินเสียงนั้นจริงๆ ดังตัวอย่างเมื่อกล่าวถึงการโต้เถียงกันระหว่างพระสังข์กับ

นางรจนา พระสังข์ขู่ว่าจะทำร้ายนางรจนาโดยเลียนเสียงการตีว่า “สั๊กผาง” เมื่อพิจารณาผู้กล่าวเป็นตัวละครเอกทำให้เกิดภาพที่นำขบขันขึ้นดังคำประพันธ์ว่า

แล้วว่าน่าซังซ่างทำเยียบ	ชิงเงาะทะเลาะเมียมีไป
ดูตูดยั้งตื้อเข้าย้อคร่า	ยั้งว่าแล้วยังหาฟังไม่
จะเอาเงาะของเขาไปเผาไฟ	ทำได้ไม่เกรงข่มเหงกัน
หรือเจ้าชอบใจจะใส่เส้น	จะได้เป็นนางเงาะเหมาะจะขัน
นอกรีดน้อยหรือมือคั้นคั้น	จะใครรันเข้าสั๊กผางนางคนดี

(บทละครนอก.2545 :109)

ตัวอย่างเหตุการณ์ตายายกลัวท้าวยศวิมลหนีขึ้นไปซ่อนบนเรือน ตายายไม่กล้าทำเสียงดังเพราะกลัวท้าวยศวิมลรู้ว่าตนซ่อนอยู่ที่ไหน กวีใช้คำเลียนเสียงว่า “กลัวจะดังกรึ๊บกกร็อบหมอบกระแต” ซึ่งแสดงให้เห็นความกลัวของตายายชัดเจนและทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขันดังคำประพันธ์ว่า

เข้าถึงห้องในยังไม่หยุด	ยายพาตามุดเข้าใต้แคร่
กลัวจะดัง <u>กรึ๊บกกร็อบ</u> หมอบกระแต	ไม่ไหวตึงนั่งแน่นภาวนา

(บทละครนอก.2545 :194)

3.5.4. อวพจน์

อวพจน์ คือโวหารที่กล่าวน้อยเกินความจริง เพื่อเน้นความรู้สึกทำให้เห็นภาพได้ง่ายและแสดงความรู้สึกได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเหตุการณ์เมื่อหกเขยหาปลามาได้คนละตัวสองตัวท้าวสามนต์จึงตำหนิดังคำประพันธ์ว่า

บ่าวไพร่ไปด้วยก็หนักหนา	<u>ได้ปลามาไม่พอจะเช่นผี</u>
กุศลินิดเดียวดอกครั้งนี้	หาไม่ชีวิตจะบรรลัย

(บทละครนอก.2545 :122)

การเช่นไหวผีปกติใช้อาหารเพียงนิดเดียวเท่านั้น การที่ท้าวสามนต์กล่าวว่าปลาที่หกเขยได้มานั้นไม่พอจะเช่นผีเป็นการกล่าวน้อยกว่าความเป็นจริงเพื่อเน้นความรู้สึกว่าหกเขยหาได้นิดเดียวทำให้เกิดความขบขันขึ้น

ตัวอย่างเมื่อเสนาไปจับเจ้าเงาะมาเข้ารับการเลือกคู่ เหล่าเด็กเลี้ยงโคเข้ามาข่มขู่ห้ามไม่ให้จับเจ้าเงาะ เหล่าเสนาจึงขู่ว่าจะตีเหล่าเด็กเลี้ยงโคและเรียกเหล่าเด็กเลี้ยงโคว่า “หัวเหาเต่าเส้น” ดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น เหมเจ้าเหล่านี้หลังจะลาย รับสั่งให้เอาตัวอ้ายเงาะป่า มันเป็นไปบ่าวายากเย็น	เสนาอี๊กฮักซั๊กหวาย อย่าวุ่นวาย <u>อ้ายหัวเหาเต่าเส้น</u> จะทอดพระเนตรหน้าตาไม่เคยเห็น เอ็งรู้ใจได้เล่นกับมันมา (บทละครนอก.2545 :92)
---	--

การเรียกเด็กเลี้ยงโคว่าหัวเหาเต่าเส้นเป็นการกล่าวน้อยกว่าความเป็นจริง เพราะอย่างไรหัวคนก็ใหญ่กว่าหัวเหาแน่นอน การกล่าวเช่นนี้เน้นให้เห็นว่าเหล่าเด็กเลี้ยงโคเป็นเด็กเล็ก ไม่มีพิษสงอะไรแต่กลับกล้ามาข่มขู่เหล่าเสนาทำให้ผู้อ่านเห็นภาพที่น่าขบขัน

3.5.5. ปฏิพากย์

ปฏิพากย์ คือการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกันมากล่าวร่วมกัน ตัวอย่างเมื่อนางรจนาและเจ้าเงาะถูกขับไล่ให้ไปอยู่กระท่อมปลายนา เจ้าเงาะแสดงความดีใจที่ได้รับพระราชทานกระท่อมและข้าวของว่า “พระโปรดปรานประทานทับกระท่อมม ทั้งเครื่องใช้ได้พร้อม เพราะบุญพี่ นำชมสมบัติเรามั่งมี มารศรีอย่าเศร้าเสียใจ” นางรจนาจึงต่อว่าเจ้าเงาะตั้งคำประพันธ์ว่า

นำเอยนำซัง เหย้าเรือนเหมือนกันกับรังกา	ช่างอวดมั่งอวดมีไม่อายหน้า แค้นคิด <u>สมบัติบ้าน</u> หัวเราะ (บทละครนอก.2545 :101-102)
---	--

จากตัวอย่างข้างต้นนางรจนา กล่าวถึงสิ่งที่ได้รับว่าเป็น “สมบัติบ้าน” ถือเป็นคำปฏิพากย์เพราะ “สมบัติ” หมายถึงทรัพย์ที่มีค่าเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ส่วน “บ้าน” หมายถึงอาการเสียจริตเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่น่าปรารถนา การนำมากล่าวร่วมกันทำให้เกิดความขบขัน

ผลจากการศึกษาการสร้างอารมณ์ขันผ่านกลวิธีทางภาษาในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์มีดังนี้ การใช้ถ้อยคำสามัญทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายและเป็นระดับภาษาที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละคร การใช้เสียงของคำและเสียงสัมผัส การใช้คำขยายบอกลักษณะ คำขยายบอกความรู้สึกและคำขยายบอกกิริยาอาการ การสร้างอารมณ์ขันจากสำนวนและโวหารภาพพจน์

กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กวีมีกลวิธีในการสร้างอารมณ์ขัน 3 ลักษณะคือ การสร้างอารมณ์ขันจากเนื้อเรื่อง การสร้างอารมณ์ขันจากตัวละครและการสร้างอารมณ์ขันจากภาษา ดังนี้

การสร้างอารมณ์ขันจากเนื้อเรื่อง กวีสร้างอารมณ์จากเนื้อเรื่องที่มีเหตุการณ์ความขัดแย้ง 2 ประเภทคือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่ไม่ลงรอยกันและความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบริบท ความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่ไม่ลงรอยกันสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่เป็นสมาชิกในครอบครัวและความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่ไม่เป็นสมาชิกในครอบครัว โดยพบความไม่ลงรอยกันของตัวละครที่เป็นสมาชิกในครอบครัวมากที่สุด ภาพความขัดแย้งในครอบครัวเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนครอบครัวไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี ส่วนความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบริบทเป็นความไม่สอดคล้องกันระหว่างตัวละครกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

การสร้างอารมณ์ขันจากตัวละคร กวีมีกลวิธีดังนี้คือ การสร้างอารมณ์ขันผ่านรูปลักษณ์ของตัวละคร กวีสร้างอารมณ์ขันจากตัวละครที่มีรูปลักษณ์บกพร่องหรือผิดไปจากลักษณะปกติของมนุษย์ทั่วไปหรือผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่าน การสร้างอารมณ์ขันผ่านบุคลิกของตัวละคร กวีสร้างอารมณ์ขันจากตัวละครที่มีบุคลิกขบถกลับแก่งผู้อื่น บุคลิกขลาดกลัว และบุคลิกโอดอวดแต่ไร้ความสามารถ ส่วนการสร้างอารมณ์ขันผ่านพฤติกรรมของตัวละคร กวีให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมที่ผิดไปจากปกติหรือแสดงพฤติกรรมไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตนทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันดังนี้ พฤติกรรมหลอกลวง พฤติกรรมทำร้าย พฤติกรรมโต้เถียง พฤติกรรมโกรธ พฤติกรรมเยาะเย้ย พฤติกรรมดูถูก พฤติกรรมอับอายขายหน้า พฤติกรรมกลัว พฤติกรรมแก้ตัว พฤติกรรมหยอกล้อ พฤติกรรมเขินอาย พฤติกรรมผิดหวัง พฤติกรรมโอดอวด พฤติกรรมพรั่นเพื่อ พฤติกรรมซุ่มซ่าม พฤติกรรมเหนียวอ่อน พฤติกรรมซูลมุนวุ่นวาย พฤติกรรมอิจฉาริษยา พฤติกรรมประชด พฤติกรรมเข้าใจผิด พฤติกรรมขี้เซา พฤติกรรมวิพากษ์วิจารณ์ พฤติกรรมเสียใจ พฤติกรรมเย่อหยิ่ง พฤติกรรมขมขู่ พฤติกรรมง้องอน พฤติกรรมหึ่งหวง พฤติกรรมโลภ พฤติกรรมสงสัย พฤติกรรมหลอกล้อ และพฤติกรรมเมามาย

การศึกษากวีสร้างอารมณ์ขันผ่านกลวิธีทางภาษา กวีสร้างอารมณ์ขันโดยใช้ถ้อยคำสามัญทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายและเป็นระดับภาษาที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละครที่เป็นกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ การใช้เสียงของคำและเสียงสัมผัส การใช้คำขยายบอกลักษณะ คำขยายบอกความรู้สึกและคำขยายบอกกิริยาอาการ การสร้างอารมณ์ขันจากสำนวนและโวหารภาพพจน์คือ อุปมา อุปลักษณ์ เลียนเสียง อวพจน์ และปฏิพากย์

บทที่ 4

การศึกษาเปรียบเทียบบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ กับบทละครเรื่องสังข์ทองฉบับต่าง ๆ

การศึกษาเปรียบเทียบบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กับบทละครเรื่องสังข์ทองฉบับต่าง ๆ นี้เป็นการศึกษาบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ร่วมกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอื่น คือบทละครนอกเรื่องสังข์ทองที่ประพันธ์ขึ้นก่อนฉบับพระราชนิพนธ์และบทละครนอกเรื่องสังข์ทองที่นำบทพระราชนิพนธ์ไปดัดแปลงเพื่อใช้ในการแสดงละคร เพราะเรื่องสังข์ทองเป็นวรรณคดีที่มีการเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ดังนั้นเรื่องสังข์ทองที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องสังข์ทองที่ประพันธ์ขึ้นก่อน การศึกษาร่วมกันแสดงให้เห็นลักษณะร่วมตลอดจนลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นของบทละครฉบับพระราชนิพนธ์ได้ชัดเจนขึ้น

การศึกษาเปรียบเทียบบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กับบทละครเรื่องสังข์ทองฉบับต่าง ๆ นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาร่วมกับบทละครเรื่องสังข์ทองดังนี้

1. บทละครนอกสังข์ทองสมัยกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พิมพ์โดยสำนักพิมพ์คลังวิทยาพ.ศ. 2508

2. บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน มณฑลลงกระท่อม มหาวิทยาลัยพายัพ พิมพ์โดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2537

1. การศึกษาบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสมัยกรุงศรีอยุธยา

การศึกษามบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยาซึ่งเป็นบทละครที่ได้รับการประพันธ์ขึ้นก่อนเป็นการศึกษาเพื่อทำให้ได้ทราบว่าผู้ประพันธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ได้สืบทอดสิ่งใดมาจากฉบับก่อนหน้าและสิ่งใดเป็นสิ่งที่ผู้ประพันธ์ฉบับพระราชนิพนธ์เพิ่มเติมเข้าไป มีการแก้ไขปรับเปลี่ยนอย่างไรบ้างอันจะทำให้เห็นลักษณะเฉพาะและลักษณะร่วมของบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ได้ชัดเจน

บทละครนอกสังข์ทองฉบับอยุธยาที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันมีเพียงตอนเดียวคือตอนตีคิลิเริ่มต้นเนื้อหาหลังจากหกเขยแพ้การตีคิลิแล้วว่า

ได้ฟัง ถ้อยทีคำเจ้าฉายา ท่านหัวสามนตราชา กลับคืนเข้าไปปราสาทชัย

(บทละครนอกฉบับอยุธยา. 2508:74)

ถึงพระสังข์เลียนนครความว่า

ขึ้นมหารถทองผ่องใส โยธาแห่แห่นนไป สั่งให้สารถีขั้บรถ ออกนอกทวารวังใน
เที่ยวรอบขอบๆ

(บทละครนอกฉบับอยุธยา.2508:130)

เมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อหาของบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์พบว่า
ตรงกับตอนที่ 8 พระสังข์ตีคัลโดยเริ่มตั้งแต่

ครั้นถึงไพชนมนเที่ยวทอง	เสด็จตรงขึ้นท้องพระโรงหลัง
ลดองค์ลงนั่งบนบัลลังก์	นั่งครางออกดอกอดมือ
จึงดำรัสตรัสเรียกนางมณฑา	แม่เอ๋ยมาใกล้พี่ถึงนี้หรือ
ความทุกข์จะปรึกษาหารือ	จะทำถือเชิงชั้นฉนั้นนโย
เจ้าเดือนสติพี่เมื่อกนั้น	จริงอยู่หาท้นคิดไม่
อันเจ้าเงาะลูกเขยของเราไซ้ไร	เห็นจะกู้เวียงชัยได้ตั้งคิด
เจ้าอุตสาห์แข็งใจออกไปหา	บอกว่าพี่เฒ่านี้รับผิด
ให้เจ้าเงาะปรานีช่วยชีวิต	มาต่อฤทธิ์ตีคัลแทนบิดา

(บทละครนอก.2545 :155-156)

ถึงตอนที่ 9 ท้าวยศวิมลตามพระสังข์ความว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์ทรงตักดากล้าหาญ
เสด็จยังเกยลาหน้าพระลาน	ขึ้นทรงขจรสารชาญชัย
ข้างทรงตรงออกทวารวัง	โยธาหน้าหลังไม่นับได้
เสียงฆ้องกลองชนะสนั่นไป	คลาไคลไปตามมรคา

(บทละครนอก.2545: 202)

แม้เนื้อหาของบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยาที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันมีไม่ครบถ้วน
สมบูรณ์ แต่ก็ถือว่ามีเนื้อหาเพียงพอที่จะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง
ฉบับพระราชนิพนธ์ได้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงคุ้นเคยกับบทละครนอกเรื่อง
สังข์ทองฉบับอยุธยาเป็นอย่างดี สังเกตได้จากทั้งสองฉบับมีเนื้อหาและถ้อยคำคล้ายกันหลาย
ประการ เช่น ตอนท้าวสามนต์นำเครื่องทรงมาให้เจ้าเงาะแล้วเงาะไม่ชอบใจทำให้ท้าวสามนต์โกรธ
บทละครนอกฉบับอยุธยากล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี่ว่า

เมื่อนั้น ท้าวสามนต์ได้ฟังซังหน้าหน้า มันจะเอาอย่างไรที่ไหนมา ซิอ้ายเงาะปานี
เหลือใจ เครื่องทรงของกุมมิไซ้ซัว เกินตัวมันเสียเป็นไหนไหน จองหงองพองขนเป็นพันใจ มัน

เห็นไม่มีที่พึ่งแล้ว ได้ความเจ็บช้ำระกำใจ เพราะอีจันไรลูกแก้ว เสียตายของกูไม่รู้แล้ว
เครื่องแก้วแต่ครั้งพระอัยกา จะให้อ้ายเงาะสวมกาย ความกูเสียตายเป็นหนักหนา มิให้จำให้
อ้ายเงาะป้า สั่งให้อามาทันใด

(บทละครนอกฉบับอยุธยา.2508:79-80)

ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กล่าวถึงเหตุการณ์เดียวกันนี้ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ฟังซังน้ำหน้า
อ้ายเงาะถ้อยร้อยอย่างช่างมารยา	กว่าไม่ผิดปากจะยากเย็น
นี่แม่ยายแล้วสิริให้	เมื่อมันไม่เคยพบเคยเห็น
น้ำหน้าจะสอดใส่ที่ไหนเป็น	ทำเล่นเครื่องตันเลือกคนรู้
แล้วจัดเครื่องทรงอย่างเอก	แต่ครั้งอภิเษกพระเจ้าปู่
คิดเสียตายนักของรักกู	จนอยู่จำใจต้องให้มัน
ว่าพลางทางร้องเรียกไป	เหวยเสนาในใครอยู่นั้น
จงเตรียมพลผูกข้างฉับพลัน	กูจะจรจรลไปปลายนา
	(บทละครนอก.2545 :163)

หรือเหตุการณ์เมื่อพระสังข์ถอดรูปเงาะบทละครนอกสมัยอยุธยา กล่าวถึงท่าทางของท้าว
สามนต์ว่า

เข้าไปในทับเห็นลูกเขย พ่อเจ้ากูเอียงงามเหลือใจ วังเข้าสวมกอดลูกเขยไว้ ทำให้พ่อ
โกรธโกรธา พ่อไม่รู้เลยเท่ากึ่งก้อย ลูกน้อยมางามเป็นหนักหนา พระอินทร์มาล้อมพระพารา
จิ้งวอนลูกยาให้ถอดเงาะ

(บทละครนอกฉบับอยุธยา.2508:82)

ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กล่าวถึงเหตุการณ์เดียวกันนี้ว่า

เข้าไปในทับเห็นลูกเขย	พ่อเจ้าลูกเอียงงามหนักหนา
น้อยหรือรูปร่างเหมือนเทวดา	หน้าตาจิ้มลิ้มพริ้มเพรา
ผิวเนื้อเรื่อเรืองเหลืองประหลาด	ดังทองคำธรรมชาติหล่อเหล่า
ฟ้าผืนเกิดเอ๋ยลูกเขยเรา	งามจริงแล้วเจ้านางมณฑา
	(บทละครนอก.2545 :163)

จากตัวอย่างที่ยกมานั้นแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราช
นิพนธ์ทรงคุ้นเคยกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยาเป็นอย่างดีและนำบทละครฉบับอยุธยา

มาเป็นต้นเค้าในการพระพันธ์ฉบับพระราชนิพนธ์ การศึกษาเปรียบเทียบบทละครนอกทั้งสองฉบับ ได้ผลดังนี้

1.1. การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่อง

ผลจากการศึกษาพบว่าเนื้อเรื่องของทั้งสองฉบับมีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ มีเหตุการณ์สำคัญที่แตกต่างกันอยู่เพียงเหตุการณ์เดียวคือ ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยา มีเหตุการณ์ประหารชีวิตนางจันทาที่ทำเสน่ห์ให้ท้าววยศวิมลหลงใหล ในขณะที่ฉบับพระราชนิพนธ์ไม่มีเหตุการณ์นี้ ฉบับพระราชนิพนธ์มีเพียงถ้อยคำที่ท้าววยศวิมลพูดกับนางจันทาเทวี่ถึงการลงโทษนางจันทาว่า

แม่ันได้ลูกเรามาถึงธานี จะฆ่าอีกนร่ายให้ตายหมด
อย่าเศร้าสร้อยโศกศัลย์รันทด พี่ไม่ปดไม่หลงเจ้าดวงใจ
(บทละครนอก.2545:195)

หลังจากนั้นในฉบับพระราชนิพนธ์ก็ไม่ได้มีการกล่าวถึงหรือลงโทษนางจันทาเลย ส่วนเหตุการณ์อื่นๆ นั้นต่างกันเพียงรายละเอียดปลีกย่อย เช่น บทละครนอกฉบับอยุธยาท้าววยศวิมลให้เสนาไปรับนางจันทาเทวี่ก่อน เมื่อนางไม่ยอมมาจึงเสด็จด้วยพระองค์เอง แต่ในฉบับพระราชนิพนธ์พระองค์เสด็จเองตั้งแต่ต้น เป็นต้น เพื่อให้เห็นความแตกต่างชัดเจนขึ้นผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางเปรียบเทียบเนื้อเรื่องดังนี้

ตาราง 1 เปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างบทละครนอกสมัยอยุธยากับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองสมัยอยุธยา	บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์
-นางมณฑาไปขอร้องให้เงาะช่วยตีคัลลี	-นางมณฑาไปขอร้องให้เงาะช่วยตีคัลลี
-พระสังข์สามารถเอาชนะพระอินทร์ได้ครองเมืองสามนต์	-พระสังข์สามารถเอาชนะพระอินทร์ได้ครองเมืองสามนต์
-พระอินทร์ไปขู่ท้าววยศวิมลให้ไปรับนางจันทาเทวี่กับพระสังข์กลับมาครองเมือง	-พระอินทร์ไปขู่ท้าววยศวิมลให้ไปรับนางจันทาเทวี่กับพระสังข์กลับมาครองเมือง
-ท้าววยศวิมลส่งเสนาไปตามหานางจันทาเทวี่แต่นางไม่ยอมกลับ	

**ตาราง 1(ต่อ) เปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างบทละครนอกสมัยอยุธยา กับบทละครนอก
เรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์**

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองสมัยอยุธยา	บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์
-นางจันทาทราบข่าวว่าท้าวศวมิลจะไปรับนางจันท์เทวีด้วยพระองค์เองจึงเข้าไปเยาะเย้ยให้เปลี่ยนใจแต่ถูกท้าวศวมิลไล่ตี	-นางจันทาทราบข่าวว่าท้าวศวมิลจะไปรับนางจันท์เทวีด้วยพระองค์เองจึงเข้าไปเยาะเย้ยให้เปลี่ยนใจแต่ถูกท้าวศวมิลไล่ตี
-นางจันทาให้แม่หม่อมมาสุเมธาเข้ามาทำเสน่ห์อีกครั้งแต่ท้าวศวมิลมาพบเสียก่อน	
-ท้าวศวมิลสั่งประหารชีวิตจันทาและพวกข้าหาทำเสน่ห์	
-ท้าวสามนต์ไปรับนางจันท์เทวี	-ท้าวสามนต์ไปรับนางจันท์เทวี
-ท้าวสามนต์และนางจันท์เทวีปลอมตัวเข้าเมืองสามนต์	-ท้าวสามนต์และนางจันท์เทวีปลอมตัวเข้าเมืองสามนต์
-เทวดาดลใจให้พระสังข์กระวนกระวายใจเสด็จเลียบพระนคร	-เทวดาดลใจให้พระสังข์กระวนกระวายใจเสด็จเลียบพระนคร

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงปรับปรุงเนื้อเรื่องบทละครจากสมัยอยุธยาโดยการตัดเหตุการณ์ที่ไม่สร้างความขบขันและเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดอารมณ์โศกเศร้าทำให้ฉบับพระราชนิพนธ์สร้างความสนุกสนานมากขึ้น เพราะการให้เสนาไปรับนางจันท์เทวีก่อนตั้งในฉบับอยุธยานั้นไม่ทำให้เกิดความขบขันได้เท่ากับให้ท้าวศวมิลเสด็จไปเอง ส่วนเหตุการณ์ประหารชีวิตนางจันทานั้นทำให้ผู้อ่านเกิดความโศกเศร้าจึงไม่ได้กล่าวถึงตั้งตัวอย่างเหตุการณ์ประหารชีวิตนางจันทาในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยา

เมื่อนั้น นวลนางจันทาก็ใจหาย สมประดีไม่มีอยู่กับตาย แลเห็นข้างปลายเขาเอามา นวลนางกันแสงแล้วไต่ก็ เทวีตั้งแต่จะแลหา จันท์ลูกรักของแม่อา แต่จะตามแม่มาก็ไม่มี แลไปพอเห็นเขาพามา เสนาขับคนให้หลบหนี ฝ่ายว่านวลนางจันท์ กอดบาทชนนี้เข้ารำไร

แม่เจ้าประคุณของลูกแก้ว สุดความคิดแล้วจะทำไฉน ไม้รู้ที่คิดอ่านประการใด สุดใจ ลูกแล้วในครั้งนี้ ลูกทูลขอโทษไม่โปรดให้ ภูวไนจะฆ่าให้เป็นผี ไ้อักรรมอะไรพระชนนี เมื่อ

อยู่ดีดีจะหนีไป แม่เอาชีวิตลูกไปด้วย ลูกจะขอสู่ม้วยไปเกิดใหม่ อยู่หลังลูกวังเวงใจ ลูกจะเห็นหน้าใครเหมือนมารดา แม่เจ้าประคุณของลูกเอ๋ย ไม่ควรเลยจะม้วยสังขาร พากันตายทั้งยายสุเมธา ทั้งขุนโหราก็พลอยม้วย ร้าพลางนางแสนโสภณาลัย ดั่งหนึ่งนางนั้นจะตายด้วย ใจสลดระทระทวย ระหวายเหียนเวียนวังนึ่งแนไป

(บทละครนอกฉบับอยุธยา: 115-116)

1.2. การศึกษาเปรียบเทียบอารมณ์ขัน

ผลจากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์มีอารมณ์ขันมากกว่าบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสมัยอยุธยา ซึ่งแสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพของกวีที่ประพันธ์บทละครให้มีความขบขันและความสนุกสนานมากกว่าต้นฉบับ โดยมีการปรับปรุงเพิ่มเติมความขบขันดังนี้

1.2.1. การแทรกอารมณ์ขัน

ในเหตุการณ์เดียวกัน ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยาไม่สร้างความขบขัน แต่ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กลับมีอารมณ์ขันเพิ่มขึ้นมาดังนี้

ในเหตุการณ์ที่ท้าวสามนต์ให้นางมณฑาไปขอร้องเงาะให้มาตีคลี ในฉบับกรุงเก่ากล่าวถึงกิริยาของนางมณฑาว่า

เมื่อ่นั้น จึงโหมนวลนางสุมณฑา ได้ฟังถ้อยคำพระราชฯ หัวบีเมียวามีฟังเลย พระมาซิงซังแต่เจ้าเงาะ จำเพราะมารักแต่หกเขย ครั้นจนเข้าเล่าเจ้าเมียวเอย หกเขยไม่ช่วยชีวลัย เมื่อกระนี้จะให้ออกไปหา อายแก่เงาะป่าหรือหาไม่ เมียวทูลขอโทษสักเท่าไร ตั้งใจแต่ล้วนจะฆ่าดี ครั้นว่าเท่านั้นก็เอียงอย่าง ออกมาจากปรางค์ปราสาทศรี ถ้ำแก่แลสาวแม่ขันที ตามเสด็จเทวีเจ้าออกไป

(บทละครนอกฉบับอยุธยา. 2508: 74)

แต่ในฉบับพระราชนิพนธ์กวีได้แทรกเหตุการณ์ที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขันขึ้นโดยให้นางมณฑาแสดงกิริยานินทาเยาะเย้ยท้าวสามนต์ก่อนออกเดินทางดังนี้

เมื่อ่นั้น	โหมนวลนางมณฑาเส่นหา
นึ่งเสียไม่ค้ำน้ำรับว้าจา	นางนึ่งนินทาว่าเปรียบเปรย
จนจริงจะวิ่งไปหาเงาะ	นำหัวเราะหนักหนาเจ้าข้าเอ๋ย
สิ้นมานะสะทะแล้วพระเอย	เงาะเงยก็จะให้ไปร้องอน
ว่าพลางทางยืมแยมยหัน	แล้วลูกจากแท่นสุวรรณบรรจรณ์
พรั่งพร้อมสาวสุรางคนิกร	บพจรไปยังบ้านปลายนา

(บทละครนอก. 2545: 156)

เมื่อนางมณฑาไปถึงกระท่อม ในบทละครนอกฉบับอยุธยาเงาะไม่ได้แสดงกิริยาใด
เพียงแต่เฉยอยู่ แต่ในฉบับพระราชานิพนธ์ก็ให้เจ้าเงาะแสดงกิริยาหยอกล้อนางมณฑาดังนี้

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะทำเหมือนถวายเป็นใหม่
เฝ้าแต่แลมาแลไป	ไม่เข้าใจนอบนอมบอกราน
นั่งยองมองดูแล้วปู้ผ้า	พนมมือเมินหน้าท่าแบกขวาน
ราวกับจะรับศีลสมภาร	พึงพาบกราบกรานท่านแม่ยาย
แล้วลุกมาหาคกรกตำหมาก	ไม่พบสากเจ้ากรรมใครทำหาย
ล้วงมือค้นได้ในก้นกระต่าย	เอาปูนป้ายพลูใส่ลงในครก
ฉวยมีดผ่าหมากดิบหีบใส่	อุตส่าห์ตำตั้งใจมิให้หก
ทำเหมือนอยู่วัดวาตั้งทารก	ประเคนครกเข้าไปให้แม่ยาย
แล้วมาเก็บแพงฟักผักหญ้า	ใส่กระบุงแบกมาให้เมียถวายเป็น
รจนาว่าไฮ้เบื้อจะตาย	ช่างไม่อายุสาวสวรรค์กำนัลใน
	(บทละครนอก. 2545: 156)

นางมณฑาและรจนาขอร้องให้เจ้าเงาะไปตีคลี ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับ
อยุธยาพระสังข์ไม่ต้องการถอดเงาะเพราะเกรงว่าจะทำให้ไม่ได้พบพระมารดาจึงคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น พระสังข์ตั้งอกจะแล้งไหล จะถอดเงาะออกเสียก็ไม่ได้ ที่ไหนจะพบพระ
มารดา ครั้นจะมีเข้าไปตีคลี รจนาหน้าที่จะสังข์ขาร์ จะคิดไฉนดีนะออกอา จำจะอาสาพระภูมิ
(บทละครนอกฉบับอยุธยา. 2508: 77-78)

ส่วนในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชานิพนธ์นั้น เจ้าเงาะไม่ได้นึกถึงมารดา
เลยกลับมุ่งที่จะกลั่นแกล้งพ่อตาแม่ยายเพียงอย่างเดียวดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะฟังเมียเสียไม่ได้
สงสารรจนาใจ	ร้องไห้ฮอนว่าน่าเอ็นดู
แต่คิดแค้นแม่ยายกับพ่อตา	จะทรมานเสียก่อนให้อ่อนหู
ถ้าแม่นไม่งอนง้อต่อกู	จะทำเชิงเฉยอยู่ให้ช้านาน
แล้วผินผันหันหลังให้แม่ยาย	หยิบกระบายมาตั้งนั่งสาน
กระดิกเท้าที่ให้เป็นสำราญ	ใครว่าชานอย่างไรไม่นำพา
	(บทละครนอก. 2545: 158)

เหตุการณ์ตอนเงาะขอเครื่องทรงเพื่อไปตีคลี ในบทละครนอกสมัยอยุธยากล่าวถึง
ความรู้สึกของท้าวสามนต์เพียงนึกเสียตายเท่านั้นแต่ก็จัดหาให้ทันทีว่า

เมื่อนั้น ท้าวสามนตรีราชา ได้ฟังสาวศรีทูลมา จัดหาเครื่องทรงทันที ล้วนแก้วมณีมี
ค่า ให้อ้ายเงาะป่านาบัดสี เสียตายของกุลลันดีดี สาวศรีจึงเร่งเอาไป

(บทละครนอกฉบับอยุธยา. 2508: 78)

ส่วนในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ท้าวสามนตรีกลับกล่าววาจา
เยาะเย้ยเงาะทำให้เกิดความขบขันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนตรีหัวเราะเงาะทรงเครื่อง
ชอบแต่นุ่งผ้าค่าบาทเพียง	แหวนทองเหลืองลูกปัดจัดให้มัน
หน้าตาหัวหุ่ยยี้	ถ้าใส่เครื่องชาติรีที่จะขัน
ไม่สมกับเครื่องทองของทั้งนั้น	แต่จะต้องให้มันด้วยจำจน
ว่าพลางทางมีบัญชาการ	สั่งเจ้าพนักงานเครื่องต้น
จงไปจัดมงกุฎกุณฑล	สร้อยสนสังวาลบานพับ
ของกูตีตีมีนักษัตร	เก่าแก่แต่บรรดาเครื่องประดับ
จะเลือกให้อั้วเงาะสักสำหรับ	เร็วเร็วรีบกลับมาฉบับไว
	(บทละครนอก. 2545: 161)

เมื่อพระสังข์ถอดรูปในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยา นางมณฑาเพียงแสดง
อาการดีใจมากเท่านั้นดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายนางสุมณฑาผู้เมื่อยาย เห็นดังจะวายชีวิตม้วย ลูกเขยข้างามเป็นนักษัตร จะไป
บอกพ่อมาให้ดูด้วย

(บทละครนอกฉบับอยุธยา. 2508: 82)

แต่ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ได้เพิ่มให้นางมณฑาทำความ
เคารพพระสังข์เพราะคิดว่าเป็นเทวดาด้วยทำให้เกิดอารมณ์ขบขันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	นางมณฑาแลดูไม่รู้จัก
คิดว่าเทวาสุรารักษ์	อกใจทักทักให้ครั้นคร้าม
นางนบมอบหมอบกราบกราบไหว้	ลูกสาวยุคจุดไว้แล้วร้องห้าม
พระมารดานิ่งอยู่ไม่รู้ความ	ลูกเขยถอดเงาะงามแล้วเป็นไร
นางมณฑาว่าอ้อกระนั้นหรือ	แม่คนชื่อสำคัญว่ามีไช้
ลูกเขยข้าถอดเงาะเหมาะเหลือใจ	นางลูปไหลลูปหลังนั่งมอง
น้อยหรือน่ารักเป็นนักษัตร	หน้าตาจิ้มลิ้มยิ้มย่อง
สอดใส่เครื่องประดับก็รับรอง	ผิวพรรณผุดผ่องดังทองคำ
คิดคิดขึ้นมาหน้าหัวเราะ	เอารูปเงาะสวมใส่ทำไปบ้า
อภัยศอดอายุชายหน้าตา	เจ้าแกแล้งแปลงมาแม่ไม่รู้

รจนายาจิตช่างคิดถูก
ที่นี้แหละลอยแก้วแล้วลูกกู

หมายมั่นพันผูกก็ควรอยู่
โฉมตรูแย้มยิ้มกระหม่อมใจ
(บทละครนอก. 2545: 165)

ฝ่ายท้าวสามนต์ในบทละครนอกฉบับอยุธยา นั้น เมื่อนางมณฑาเรียกให้เข้าไปดูพระ
สังข์ก็ไม่ได้ถือดอกอะไรเพียงแต่เดินเข้าไปด้วยความไม่เต็มใจเท่านั้นดังคำประพันธ์ว่า

ท่านท้าวสามนต์ผู้พ้อตา ไม่เชื่อเมียว่าซังตายไป
(บทละครนอกฉบับอยุธยา. 2508: 82)

แต่ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ท้าวสามนต์ไม่ยอมไปทันที
ทำให้เกิดการโต้ตอบทางวาทะกับนางมณฑายืดยาวสร้างอารมณ์ขันแก่ผู้อ่านดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อ เออรากับใครเขาไม่รู้ ขึ้นจะให้ไปตลกเขยเงาะ อย่าอวดโอ้ไปปลดลเดียว แล้วตรัสกับเสนานินทาเมีย รูปทองที่ไหนเล่าผ้าชมเขย	เมื่อ เขาจะรีบหนีหายทั้งเวียงชัย กลับมาหัวเราะเยาะเย้ยซ้ำ ไม่ลวงหลอกดอกนะพระเอย ฟ้าผีเถิดหนาไม่ว่าเล่น จริงจริงนะข่อยอย่าหัวเราะ	ท้าวสามนต์หัวเราะเยาะยิ้มอยู่ รำคาญหูจู้ไปที่เดียว มันสิเหมาะหนักหนาเหมือนมาเมีย พระอินทร์มาเขี้ยวเขี้ยวไม่เชื่อเลย ตะแกเสียจริตผิดแล้วแหว เงาะเงยหน้าเกลียดขี้เกียจไป นางมณฑาว่าตูดี้ไปได้ น่าซังซางกระไรไม่เชื่อเลย จะว่าใครเป็นบ้าหนีจาเอ๋ย ลูกเขยเราไซรมิใช่เงาะ ท้าวเห็นกลัวแต่จะชมเปาะ แมนไม่เหมาะดีเมียเสียให้ตาย (บทละครนอก. 2545 : 166)
---	---	--

เมื่อพบพระสังข์แล้วท้าวสามนต์ในฉบับพระราชนิพนธ์แสดงความดีใจและโอ้อวดว่า
ในสมัยยังหนุ่มตนเองก็มีรูปร่างงดงามเช่นกันซึ่งพฤติกรรมนี้ไม่ปรากฏในฉบับอยุธยาดังคำประพันธ์
ว่า

เมื่อ เห็นนางมณฑาว่าวุ่นวาย เข้าไปในทับเห็นลูกเขย น้อยหรือรูปร่างเหมือนเทวดา ผิวเนื้อเรื่อเรืองเหลืองประหลาด ฟ้าผีเถิดเอ๋ยลูกเขยเรา	ท้าวสามนต์สรรวสันต์ไม่ผันผาย จึงซังตายดำเนินเดินมา พ่อเจ้าลูกเอ๋ยงามหนักหนา หน้าตาจิ้มลิ้มพริ้มเพรา ดังทองคำธรรมชาติหล่อเหลา งามจริงแล้วเจ้านางมณฑา
--	--

ถึงตัวพี่เมื่อครั้งยังหนุ่มแน่น	รูปร่างก็อ่อนแออันโอ้อ่า
ไม่แก่งอวดทรวดทรงหน้าตา	ใส่ชฎาเครื่องประดับก็รับรอง
แต่ไม่เหมาะเหมือนลูกเขยคนนี้	เป็นต่อพี่อยู่ราวสักสามสอง
แพ้เขาที่เนื้อไม่เป็นทอง	กระนั้นน้องยังรักว่ารูปร่าง
	(บทละครนอก.2545: 166-167)

พร้อมทั้งแก้ตัวว่าที่ขับไล่เงาะออกจากเมืองนั้นเป็นเพราะการยุยงของผู้อื่นไม่ใช่
ความผิดของตน พฤติกรรมเหล่านี้ของท้าวสามนต์สร้างความขบขันแก่ผู้อ่านดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ตบพระหัตถ์ฉัดฉาน
ลูกเขยผู้ดีสิ้นदान	เป็นเผ่าพงศัวงศ์วานกษัตรา
สมยศสมศักดิ์นารักใคร่	ที่นี้ไม่อับอายขายหน้า
พระลูบล้างลูบไหลไปมา	จูบซ้ายจูบขวาลูกข้างาม
อ้ายหกเขยยุพื่อให้ขับเจ้า	แค้นใจยายเฒ่าก็ไม่ห้าม
บิดาโฉดเฉาเบาความ	ไม่รู้เลยว่างามถึงเพียงนี้
อย่าถือโทษโกรธพ้อเลยหนอลูก	ว่าลบหลู่ดูถูกขับหนี
แม้เจ้ามีชัยชนะคลี	พ้อจะมอบบุรีให้ครอบครอง
	(บทละครนอก. 2545: 167)

ในตอนที่พระสังข์ต้องการม้าสำหรับใช้ในการตีคลี บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับ
อยุธยาเหล่าเสนาสามารถจับม้าได้โดยง่ายดังคำประพันธ์ว่า

ได้ฟัง เสนารับสั่งไล่เกศี ชวนกันเร่งออกมา ไล่จับอาซาหันทที่ บัดใจก็ได้พาซี ชาว
ดั่งสำลีศรีใส ออบน้ำชำระมโนมัย แล้วไล่เบาะอานตรระการตา
(บทละครนอกฉบับอยุธยา.2508 :84)

ส่วนในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์นั้นเกิดความซุลมุนวุ่นวายสร้าง
ความขบขันแก่ผู้อ่านกว่าที่เสนาจะได้ม้ามาก็ต้องให้ทเวดามาช่วยดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	เสนีสี่เหล่าที่เฝ้าอยู่
รับสั่งแล้วชิงกันวิ่งพुरु	มาดูเห็นม้าก็ยินดี
จึงแยกย้ายรายกันเข้าล้อม	วิ่งอ้อมเอาเชือกชิงอึงมี
ไล่สกัดทางโน้นทางนี้	พาซีหนีหลบว่องไว
ลางคนเข้ามาเอาหญ้าล่อ	ฉวยผมหน้าควาคอไว้ได้
ม้าชกหกล้มคะม้าไป	เสียวไล่ตีตกกระจัดกระจาย

เทวัญบันดาลให้เสนา
จึงผูกเครื่องสุวรรณพรรณราย

จับม้ามามาได้ตั้งใจหมาย
แล้วจึงมาถวายทันที
(บทละครนอก.2545 :169)

ในระหว่างที่พระสังข์ตีคลีกับพระอินทร์นั้น ฉบับอยุธยาไม่ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของ
ท้าวสามนต์เลยแต่ฉบับพระราชนิพนธ์กล่าวถึงพฤติกรรมของท้าวสามนต์และประชาชนที่มาดูการ
ตีคลีสร้างความขบขันให้กับผู้อ่านว่า

เมื่อนั้น
ตบมืออ้อเอออะเง้อคอ
ลุกขึ้นโลดเต้นเข้มน่ม่ง
มีนเมื่อยเห็น้อยบอบหอบฮัก
ฉวยคนโทถมยามาตีมน้ำ
หยิบบุหรีจุดไฟไหม้ลามเลีย
สาละวนตึงตังกำลังวุ่น
พีกีพานแก่ชราหูตามัว

ท้าวสามนต์ร้องรับให้ตีฟอ
เห็นลูกเขยเป็นต่อหัวร่อคัก
พลัดผลุดลงมาขาแทบหัก
พิงพนักนั่งโยกตะโพกเพลี่ย
หกคว่าสลักแล้วบ้านเสีย
วัดถูกจุมกเมียไม่รู้ตัว
แม่คุณขอโทษอย่าโกรธผัว
ไม่เห็นตัวว่าใครช่างไหนเลย
(บทละครนอก.2545 :177)

บัดนั้น
เห็นเหาะทั้งสองข้างต่างมีฤทธิ์
บ้างแหงนหน้าอ้าปากตะลึงตะไล
เบียดเสียดเบียดยัดตั้งดูมวย
พวกชาววังนั่งเลิกมูลู่ดู
บ้างโกรธเพื่อนพ้อตัดด้วยซัดใจ
ท้าวสามนต์มองร้องทวาด
ได้จะดูอะไรแล้วไม่กลัว
ท้าวนางตกใจเข้าไปห้าม
แม่เจ้าเถิดแม่คุณอย่าวุ่นวาย
พวกผู้หญิงชั้นล่างข้างพลับพลา
จำไซลอนไล่ตีหนีลนลาน

ประชาชนคนดูอึกนินธุ
ให้คิดพิศวงงงวย
แลดูภูวไฉยเอาใจช่วย
แซ่ซ้องร้องอำนวยอวยชัย
อึ้งคะนึ่งหนวกหูห้ามไม่ไหว
ที่ทางอะไรของตัว
อ้อบาร์ทเหล่านี้มีใช้ชั่ว
เคยตัวตีเสียให้แทบตาย
อะไรูปงามงามไม่กลัวหวาย
หลังจะลายเปลาเปลาไม่เข้าการ
เบียดกันรันเข้ามาถึงหน้าฉาน
สับสนอลหม่านมีไป
(บทละครนอก.2545 :178)

หลังจากพระสังข์ตีคลีชนะพระอินทร์ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยาท้าว
สามนต์ดีใจไปรีบพระสังข์ทันทีดังคำประพันธ์ว่า

ท่านท้าวสามนต์ทรงเดช กับองค์อัครเมสเสี ตีใจไปรับพระภูมี เข้าโรงพิธี
ฉับพลัน

(บทละครนอกฉบับอยุธยา. 2508 : 87)

แต่ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ท้าวสามนต์แสดงความดีใจมาก
กวีใช้คำว่า “ท้าวสามนต์ลนลานลงไปหา” และโอ้อวดว่าเมื่อสมัยยังหนุ่มตนก็มีฝีมือในการตีคลี
เช่นกันพฤติกรรมเหล่านี้ทำให้ท้าวสามนต์ดูน่าขบขันขึ้นดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ลนลานลงไปหา
จุงกรต้อนรับขึ้นพลับพลา	แม่ยายพ่อตาเข้าเซยชม
ปราศรัยสวมสอดกอดจูบ	โลมลูบหลังไหล่ลูกเขย
ช่างเคลาคล่องว่องไวกระไรเลย	ทรงสง่างามเอยก็งามครัน
พอนี้แต่ครั้งยังไม่ชรา	อันตีคลีขี้ม้านี้ขยัน
เมื่อครั้งบ้านเมืองตีตีพนัน	ก็ออกซื้อสือกันว่าตัวดี
ที่หนีที่ไล่ก็ไวว่อง	จะเป็นรองเจ้าราวห้าเอาสี่
แต่ลิ้มเลอะที่เดียวแล้วเดี๋ยวนี้	ไฟรีลวงรู้จึงดูเบา

(บทละครนอก.2545 :178-179)

เมื่อทำพิธีอภิเษกพระสังข์ขึ้นเป็นกษัตริย์นั้นในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับ
อยุธยาท้าวสามนต์สั่งการให้ผู้อื่นไปเตรียมการตั้งคำประพันธ์ว่า

วันนี้ ฤกษ์ดีพี่จะให้ทำขวัญ กับโฉมจรณาแจ่มจันทร์ พ่อจะมอบไอศวรรย์ให้วันนี้
ว่าแล้วสั่งให้แต่งการ พนักงานเตรียมไว้ให้ถ้วนถี่ ให้ยกบายศรีมาทันที ถ้าแก่สาวศรีมาพร้อม
กัน

(บทละครนอกฉบับอยุธยา.2508 :86)

แต่ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ท้าวสามนต์กลับลงมือกระทำ
ด้วยตนเอง ทำให้เห็นภาพความวุ่นวายของการเตรียมงานและทำให้ท้าวสามนต์ดูน่าขบขันขึ้น
ดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ไม่อยู่สุขลุกวิ่งไขว่
เที่ยวตรวจงานการช่างหน้าข้างใน	มิได้หยุดยั้งนั่งลงเลย
บัดเดียวไปให้เมียแต่งธิดา	บัดเดียวมาจัดแจงแต่งลูกเขย
ครั้นเสร็จนำหน้าพาไปเกย	ร้องห้ามเฮ้อย่าขวางทางลูกกู

(บทละครนอก.2545 :180)

1.2.2. ขยายอารมณ์ขันให้มากขึ้น

การขยายความขบขันให้มากขึ้นเป็นการเพิ่มอารมณ์ขันที่มีอยู่เดิมในบทละครนอก เรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยาให้มากขึ้นในฉบับพระราชนิพนธ์ดังนี้ เมื่อพระอินทร์ต้องการให้ท้าวยศวิมลไปรับนางจันท์เทวีและพระสังข์กลับมาครองเมือง ในตอนนี้บทละครนอกฉบับอยุธยามีอารมณ์ขันจากความกลัวของท้าวยศวิมลอยู่แล้วดังตัวอย่างเช่น

เหาะร่อนอยู่ตรงบัญชีรชย์ ร้องเรียกเข้าไปเป็นหลายหน เหวยเหวยท้าวยศวิมล จะป่นวันนี้บีแบน จะเชือดเนื้อเถื่อนหงส์กพันชิ้น กากินมิให้จะเหลือแค้น นอนชมอยู่ไยที่ในแท่น ศีรษะจะแบนบีแล้ว เมื่อนั้น ท้าวยศวิมลไต่ยีนแว่ว ตกใจเอ๊ะใครหลากแล้ว ลูกจากแท่นแก้ววิ่งมา พระค้อยเยี่ยมมองตามช่องแกล แลเห็นตกใจเป็นหนักหนา ระวังตัวสันตั้งตีปลา หนีกลับเข้ามาแท่นทอง เจรจาพาทีกี่ไม่ได้ จะหายเหนื่อยหายใจก็ขัดข้อง ทำนอนนิ่งหลับกับแท่นทองไม่รู้ที่จะร้องไปหาใคร

(บทละครนอกฉบับอยุธยา.2508 :88-89)

ในฉบับพระราชนิพนธ์ก็ยังคงรักษาอารมณ์ขันที่เกิดจากความกลัวลนลานของท้าวยศวิมลไว้เช่นเดิม แต่ทำให้ท้าวยศวิมลดูน่าขบขันขึ้นโดยการให้ท้าวยศวิมลร้องขอชีวิตและจะสละบัลลังก์ให้พระอินทร์โดยตนจะไปบวชแต่ยังขอเมียไปปรนนิบัติหนึ่งคน พฤติกรรมที่เพิ่มขึ้นนี้ทำให้ท้าวยศวิมลในฉบับพระราชนิพนธ์ดูน่าขบขันมากขึ้นดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวยศวิมลยังหม่นหมอง
เห็นพระอินทร์ตั้งท่าง่าตระบอง	เอามือป้องร้องว่าข้าพ่อกุณ
เมื่อข้ายูดีดีไม่มีโทษ	ท่านมาโกรธโกรธาว่าวุ่น
จงโปรดบอกข้าเจ้าเอาบุญ	ซึ่งเคื่องชุ่นคังแค้นด้วยข้อใด
หรือจะเอาสมบัติพิสดาน	ยศศักดิ์ศฤงคารเป็นไฉน
เชิญช่วยชี้แจงให้แจ้งใจ	จะมอบให้ทุกสิ่งสารพัด
ตัวข้าก็จะลาออกบวชเสีย	ขอแต่เมียสักคนปรนนิบัติ
จะจำศีลภาวนาอยู่หาวัด	รั้ววังจังหวัดไม่วีแวว
ข้าเป็นคนแก่เฒ่าเฒ่าโง่	ขอโทษเถิดทูลกระหม่อมแก้ว
ยกมือไหว้ท่วมหัวลูกกลัวแล้ว	แม้มิโปรดก็แหวไม่เป็นตัว

(บทละครนอก.2545 :183)

ในเหตุการณ์ที่นางจันทาเข้ามาเยาะเย้ยท้าวยศวิมลเพื่อให้เกิดความอับอายไม่ไปรับนางจันท์เทวีกลับเข้าวัง ในบทละครนอกฉบับอยุธยามีความน่าขบขันจากการโต้เถียงและการทำร้ายนางจันทาดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ครั้นถึงจึงเข้าปราสาทศรี เห็นพระภูมินั่งร้องไห้ บังคมทูลถามไปทันใด ร้องไห้ว่าไร พระราชา นางจันทร์นั้นว่ามาอย่างไร ไม่เหมือนพระทัยปรารถนา ได้ยินว่านางไม่เข้ามา หรือจึงโศกาเป็นบ้าใจ

(บทละครนอกฉบับอยุธยา.2508 :101)

พระจึงจับตัวได้ กูจะตีมิ้งให้หนักหนา โบยซ้ายป่ายขวา ปากกล้าเหลือใจ ว่าไรไม่ ฟังแต่ตั้งเป็นใหญ่ กลัวกูหรือไม่ รอยไม้ทั้งตัว เหวยเหวยอีจันทา ขึ้นหน้าเถียงผัว อุบาทว์ชาติชั่ว ไสหัวมึงไป นางจันทาเถียงเล่า พระองค์เจ้าหลงไหล ไสตีเมียโย พระไม่ปราณี เมียผิดสิ่งไร พระไลโบยตี หรือเป็นกาลี เหมือนที่ขับไป

(บทละครนอกฉบับอยุธยา.2508 :104-105)

ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กล่าวถึงเหตุการณ์นี้เช่นกัน แต่เพิ่มความน่าขบขันให้มากขึ้น โดยในเหตุการณ์ที่ท้าวศรีวิมลไล่ตีนางจันทา กวีได้เพิ่มท่าทางยั่วล้อของนางจันทาและอาการปวดเมื่อยของท้าวสามนต์ที่เกิดจากการไล่ตีนางจันทาทำให้สร้างอารมณ์ขันเพิ่มมากขึ้นดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

อียออีจันทา	กล้าดีแล้วอย่าทำตาเหมียว
ฉวยได้ไม่เรียว	ไล่เลี้ยวพัลวัน
ดูดูด้านหน้า	กลับมาเย้ยหยัน
โกรธเกรี้ยวเคี้ยวฟัน	ตี่รินรำไป
ขันเอยขันจ้าน	งุ่นงานพาลโกรธโลดไล่
เขว่าถูกใจ	จับไม่ไล่ตี
ตบหัตถ์ผัดฟ้อ	เลี้ยวล้อหลีกหนี
เยาะเย้ยภูมิ	ทำที่แยบคาย
ดูเอยดูเอา	ขึ้นเฝ้าเข้ายั่วไม่กลัวหวาย
ตีเสียให้ตาย	แสนร้ายรังแก
หวดด้วยไม้เรียว	ซ้ำเขี้ยวหลายแผล
คนขยันทันแน่	วิ่งแรไปโย
ภูเอยภูมิ	มาทำโพยโบยตีไม่ปราศรัย
แต่ก่อนร่อนชะไร	ท้าวไม่มุทะลุ
เดี๋ยวนี้หนอ	ใจคอร้ายดู
ยิ่งกว่าบ้ายู	ดูรู่ห่าซัง
แกล้งเย้ยยิ้มหัว	เยาะยั่วให้ลั้ง
เลี้ยวล้ออรัง	เหลียวหลังแล่นไป
อียออีชาติชั่ว	ขึ้นเสียงเถียงผัวหากกลัวไม่
เลี้ยงมันไว้โย	จัญไรใจคด

ล้อเล่นเช่นนี้	เหลือที่จะอด
ตัวดีมีพยศ	ไม่ลดละมึง
ทั้งดีทั้งด่า	ปากว่ามีมือถึง
ถูกตองสองตั้ง	ร้องอึ้งอ้อไป
เมื่อนั้น	นางจันทาเศร้าสร้อยละห้อยให้
เจ็บปวดยับย้อยด้วยรอยไม้	น้ำตาไหลเป็นคราบอบแกำคาง
ความกลัวตัวสั้นงก	พลัดตกอ้อมจันทร์ถึงชั้นล่าง
ลุกขึ้นเดินด่วนครวญคราง	กลับมาตำหนักนางทันใด
เมื่อนั้น	ท้าวศวมลบนเมื่อยไหล่
หยุดนิ่งเหนือบอบหอบหายใจ	ร้องเรียกไปใครนือกำนัล
กูดอยากน้ำอยากทานักหนานัก	เร็วเร็วไปตักมาสักขัน
กินน้ำสลักกลืนไม่ทัน	มือสั้นงกหกเพรื่อไป
	(บทละครนอก.2545 :189-191)

ในเหตุการณ์ที่สองตายายแสดงความหวาดกลัวทหาร ในบทละครนอกฉบับอยุธยา นั้นตายายแสดงพฤติกรรมที่น่าขบขันคือกอดคอกันร้องไห้หนีไปได้ถุนแล้วเอาพ้อมครอบเพื่อซ่อนตัวดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น ตาเฒ่าเพชรคงก็ตกใจ จึงบอกยายพลันทันใด เอ๊ะใครแน่นบ้านเรา ดีร้าย
จะมาจับนางจันทร์ เอาไปฆ่าฟันเสียอีกเล่า ความผิดจะติดมาถึงเรา จะปรับเอาผู้ที่มาคบไว้
ตัวเราผิวเมียจะพลอยตาย ตายยายกอดคอกันร้องไห้ หนีเข้าไปได้ถุนวุ่นวาย เอาพ้อมครอบ
ตัวไว้ทั้งยายตา

(บทละครนอกฉบับอยุธยา.2508 :96)

ในฉบับพระราชนิพนธ์ให้ตัวละครสองตายายแสดงพฤติกรรมที่น่าขบขันมากขึ้นโดยสองตายายแสดงความกลัวมากขึ้นจนตัวสั้นหนีขึ้นบ้านเข้าไปถึงห้องแล้วก็ไม่ยอมหยุดก่อนจะเข้าไปซ่อนได้แค่ด้วยความกลัวว่าจะทำให้เกิดเสียงดังจึงได้แต่สวดมนต์ไม่กล้าขยับตัวดังคำกลอนว่า

ฝ่ายสองเฒ่าชราตายาย	เห็นคนมามากมายไม่อยู่ได้
ตัวสั้นงกตกใจ	วิ่งขึ้นกระไดไม่เหลียวแล
เข้าถึงห้องในยังไม่หยุด	ยายพาตามุดเข้าใต้แคร่
กลัวจะดังเกรียบกรอบหมอบกระแต	ไม่ไหวตึงนั่งแน่นภาวนา
	(บทละครนอก.2545 :193-194)

1.2.3. การเพิ่มเหตุการณ์เพื่อสร้างอารมณ์ขัน

การเพิ่มเหตุการณ์เพื่อสร้างอารมณ์ขันเป็นการเพิ่มเหตุการณ์ที่ไม่มีในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยา แต่ปรากฏเหตุการณ์นี้ขึ้นในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ดังนี้

การเพิ่มเหตุการณ์โต้เถียงระหว่างรจนากับพระธิดาทิ้งหก ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยานั้นเมื่อพระสังข์ถอดรูปเงาะแล้วก็ไปตีคณิศรทันที แต่ในฉบับพระราชนิพนธ์ผู้กวีให้พระสังข์เข้าไปในพระราชวังก่อน ทำให้พระธิดาทิ้งหกแสดงความริษยานางรจนาและเกิดการโต้เถียงกันขึ้นสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ทิ้งหกบุตรีพี่ผู้ใหญ่
เห็นพระสังข์นั่งดูตะลึงตะไล	พิศวงหลงไหลใจปอง
งามจริงยิ่งมนุษย์ในใต้หล้า	น้อยหรือน่าร่วมภิรมย์สมสอง
สอดใส่เครื่องประดับก็รับรอง	ผิวเนื้อนวลละอองดังทองทา
ดูพลางทางทำสะเทินอายุ	ซักชายผ้าหมักหมาหน้า
เมียงชม้อยคอยรับนัยนา	เสนาหาต้องจิตตั้งใจ
แล้วเหลียวดูผิวของตัวมั่ง	เห็นนั่งทุกซักร้อนก็ค้อนให้
รู้กระนั้นที่ทั้งพวงมาลัย	จะเลือกเจ้าเงาะไว้เป็นของตัว
ต่างคิดริษยาน้องสาว	มานั่งเท่าแขนเคียงอยู่กับผิว
เริงร่าหน้าบานเป็นใบบัว	ลืมหลับบิตาร้องว่าไป
เมียเจ้ารูปทองสิบสองหนัก	ยศศักดิ์ปึงซาหาน้อยไม่
พี่น้องพร้อมพรั่งซ่งกระไร	แต่จะยกมือไหว้ก็ไม่
เมื่อนั้น	รจนาได้ฟังทิ้งหกพี่
หัวเราะเยาะหยันขึ้นทันที	เออนีอะไรช่างไม่อาย
ออกมานั่งตั้งกระซู่ซุ่ม	เจ้าคารีสีศกรมใจหาย
เมื่อแรกได้ผิวเงาะเยาะวุ่นวาย	ทั้งตัดเป็นตัดตายจะตบตี
ประเดี๋ยวนี้จะกลับมาหนีถือ	นี่ลืมหลับแล้วหรือนะหม่อมพี่
เป็นผู้ใหญ่อะไอย่างนี้	ขำมียอยากไหว้ให้เสียมือ
	(บทละครนอก.2545 :170-171)

ผลจากการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์คุ้นเคยกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยาเป็นอย่างดี โดยกวีนำบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยามาปรับปรุงให้สร้างอารมณ์ขันมาก จากการให้ตัวละครมีพฤติกรรมที่น่าขบขันมากขึ้น เพิ่มเหตุการณ์ที่สร้างความขบขัน ลดหรือตัดเหตุการณ์ที่ไม่สร้างความขบขันและเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดอารมณ์โศกเศร้าออก การที่กวีนำบทละครนอกเรื่องสังข์ทองซึ่งเป็นวรรณคดีของชาวบ้านมาปรับปรุงให้มีความสนุกสนานขบขันมากขึ้นกว่าต้นฉบับนี้แสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพด้านการประพันธ์และการเข้าถึงความรู้สึกของผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

2. การศึกษาบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน มณฑลางกระท่อม ของมหาวิทยาลัยพายัพ พ.ศ. 2537

การศึกษาบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์เปรียบเทียบกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนมณฑลางกระท่อมของมหาวิทยาลัยพายัพนี้เป็นการศึกษาร่วมกับบทละครนอกที่ดัดแปลงจากบทพระราชนิพนธ์เพื่อเพื่อตรวจสอบว่าในการดัดแปลงบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ไปใช้ในการแสดงนั้นมีการนำเสนออารมณ์ขันอย่างไร อารมณ์ขันใดที่สืบทอดจากฉบับพระราชนิพนธ์ที่ได้รับการนำไปใช้ในการแสดง อารมณ์ขันใดเป็นการสร้างขึ้นมาภายหลังอันแสดงให้เห็นความโดดเด่นของอารมณ์ขันในบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง ได้ผลการศึกษาดังนี้

2.1. การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่อง

บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน มณฑลางกระท่อมนี้ แต่งขึ้นเพื่อใช้แสดงละครนอก ณ มหาวิทยาลัยพายัพ ในปี พ.ศ. 2537 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 องค์กร คือ

องค์กรที่ 1 มี 2 ตอนคือ

ตอนที่ 1 รจนาเสียงพวงมาลัย

ตอนที่ 2 พระสังข์ได้นางจรณา

องค์กรที่ 2 มี 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 พระอินทร์ร้อนอาสน์

ตอนที่ 2 มณฑลางกระท่อม

โดยเริ่มจับความตั้งแต่ นางรจนาเสียงมาลัยเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครองจนถึงพระสังข์ยอมถอดรูปเงาะรับอาสาตีคัล โดยเรียงลำดับเหตุการณ์ดังนี้

1. นางรจนาเสียงพวงมาลัยเลือกเงาะ
2. พระอินทร์ยกทัพมาล้อมกรุง
3. นางมณฑาไปอ้อนวอนเงาะให้มาช่วยตีคัล
4. พระสังข์เปิดเผยตัว

เมื่อเปรียบเทียบเนื้อหากับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์พบว่าตรงกับเนื้อเรื่องในตอนที่ 6 พระสังข์ได้นางจรณา ถึงตอนที่ 8 พระสังข์ตีคัล จากการเปรียบเทียบแสดงให้เห็นว่าบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน นางมณฑลางกระท่อม ครอบคลุมเนื้อหาฉบับพระราชนิพนธ์ถึง 3 ตอน แต่บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน นางมณฑลางกระท่อมของมหาวิทยาลัยพายัพได้ปรับเนื้อหาให้สั้นกระชับเหมาะสำหรับใช้ในการแสดงหนึ่งครั้ง เพื่อให้เห็นความแตกต่างของเนื้อหาย่างชัดเจนผู้วิจัยได้จัดทำตารางเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง

ฉบับพระราชนิพนธ์กับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนมณฑลาลงกระท่อมดังนี้

**ตาราง 2 เปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์
กับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนมณฑลาลงกระท่อม**

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์	บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน มณฑลาลง กระท่อม
-นางรจนาเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครองทำให้ถูกขับไล่ให้ไปอยู่กระท่อมปลายนา	-นางรจนาเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครองทำให้ถูกขับไล่ให้ไปอยู่กระท่อมปลายนา
-ท้าวสามนต์คิดกำจัดเจ้าเงาะจึงให้ลูกเขยหาปลาหาเนื้อมาส่ง	
-พระอินทร์ปลอมเป็นข้าศึกมาทำดีคลี	-พระอินทร์ปลอมเป็นข้าศึกมาทำดีคลี
-หกเขยตีคลีแพ้พระอินทร์	
-นางมณฑาไปขอให้เจ้าเงาะมาช่วยตีคลี	-นางมณฑาไปขอให้เจ้าเงาะมาช่วยตีคลี
-พระสังข์เปิดเผยตัว	-พระสังข์เปิดเผยตัว

จากการพิจารณาเนื้อเรื่องพบว่าบทละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนมณฑลาลงกระท่อมนี้ใช้เนื้อหาจากบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์เป็นเนื้อหาหลัก โดยดัดแปลงเนื้อเรื่องคือการเล่าข้ามเหตุการณ์หาปลาหาเนื้อและเหตุการณ์ที่หกเขยตีคลีแพ้พระอินทร์ นอกจากนั้นใช้เนื้อหาตามบทพระราชนิพนธ์เพียงแต่ใช้วิธีการเล่าโดยย่อเพื่อให้เนื้อเรื่องสั้นลง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความสนุกสนานลดลง เพราะทำให้เนื้อหาขาดรายละเอียดและเหตุการณ์ที่ตัดออกไปนั้นล้วนเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้สร้างความสนุกสนานทั้งสิ้น

ในการดัดแปลงบทพระราชนิพนธ์นั้นบางตอนยกเนื้อหาจากบทพระราชนิพนธ์มาทั้งหมด ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เช่น ตอนรจนาเสียงพวงมาลัย ผู้ประพันธ์นำเนื้อหาจากบทพระราชนิพนธ์มาทุกถ้อยคำดังนี้

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะแสนกลคนขยัน
พิศโฉมพระธิดาวิลาวัณย์	สุตผาดผิวพรรณดังดวงเดือน
งามละม่อมพร้อมสิ้นทั้งอินทรีย์	นางในธรณีไม่มีเหมือน
สร้างท่าแลเลี้ยงเปียงเปือน	ให้พื้นเพื่อนเดือนจิตคิดปอง

พระจึงตั้งสัตย์อธิษฐาน	แม่บุญญาริการเคยสมสอง
ขอให้ทราชมสวนวนลน่อง	เห็นรูปพี่เป็นทองต้องใจรัก
เมื่อนั้น	รจนานารีมีศักดิ์
เทพโศอุปถัมภ์นำชัก	นงลักษณ์ดูเงาะเงาะจง
นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน	รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง
ใครใครไม่เห็นรูปทรง	พระเป็นทองทั้งองค์รามตา
ชะรอยบุญเราไซ้จริงได้เห็น	ต่อจะเป็นคู่ครองกระมังหนา
คิดพลางนางเสียดมาลา	แม้ว่าเคยสมภิรมย์รัก
ขอให้พวงมาลัยนี้ไปต้อง	เจ้าเงาะรูปทองจงประจักษ์
เสียดแล้วโถมยงนงลักษณ์	ผินพักตร์ทิ้งพวงมาลัยไป

(ศุนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. 2537: 73)

บางตอนผู้ประพันธ์ตัดทอนเนื้อหาในบทพระราชนิพนธ์ให้สั้นลงและแก้ไขถ้อยคำจากบทพระราชนิพนธ์เล็กน้อย เช่น

เมื่อนั้น	รจนานารีไม่อยากจะแยแส
คิดว่าเงาะลูบหลังทำรังแก	ไม่เหลียวแลหรือยิ่งคะเนียงไป
โมโหหันหน้ามาหยิกทิ้ง	เห็นรูปทองก็ตะลึงหลงไหล
น้อยหรือถอดเงาะเหมาะเหลือใจ	เนื้อหนังช่างกระไรราวกับทอง
หน้าตาจิ้มลิ้มพริ้มเพรา	นงเยาว์กระหึ่มยืมย่อง
คิดไว้ก็สมอารมณ์ปอง	ผิวพรรณผุดผ่องโสภา
เมื่อนั้น	พระสังข์เกษมสันต์สรรษา
เห็นนางอายเอียงเพียงพักตรา	จึงแสสร้งว่าสัพยอกหยอกเอน

(ศุนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. 2537: 76)

เนื้อความตอนนี้อยู่ในบทพระราชนิพนธ์มีเนื้อหา 10 คำกลอน แต่ผู้ประพันธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนนางมณฑาลงกระท่อมตัดให้เหลือเพียง 8 คำกลอนเท่านั้นโดยปรับเปลี่ยนถ้อยคำทำยบาทที่ 6 จากบทพระราชนิพนธ์ว่า “บริสุทธ์ผุดผ่องผิวพรรณ” เป็น “ผิวพรรณผุดผ่องโสภา” เพื่อให้สัมผัสไปยังวรรคถัดไป

บางตอนผู้ประพันธ์แต่งเนื้อหาเพิ่มจากบทละครนอกฉบับพระราชนิพนธ์ เช่น การกล่าวถึงดาวดั่งสี่ซึ่งไม่มีในบทพระราชนิพนธ์ตั้งคำกลอนว่า

ดาวดั่งสี่เทวโลกมโหฬาร	เป็นที่อยู่สำราญฤทัยหรรษ์
สารพัดงามจริงงามจริงทักสิ่งอัน	สารพันอุดมสมใจปอง
เทพบุตรผุดพรรณโฉมยง	งามทรงอาภรณ์ไม่มีหมอง
นางอัปสรลงสวนวนลละอง	งามทรงเครื่องทองและเพชรนิล

(ศุนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. 2537: 77)

บางตอนผู้ประพันธ์แปลงจากการเจรจาต่อรองเป็นร้อยแก้ว เช่น

มณฑา วุ้ย ดูรีพุตออกจอตจ มีทั้งอันทั้งอดตัดพ้อต่อว่าสารพัน โธ่
 พ่อเงาะลูกรักของแม่ เจ้าประชดประชันไปถึงไหน เอาเถอะ
 นะลูกเมีย อันความผิดต่าง ๆ ที่พ่อและแม่เคยทำไปนะ แม่
 ขอโทษหมดทุกอย่าง เวลานี้พระบิดาก็สิ้นเคื่องระคางไม่ถึง
 สานี้กว่า เอ็นดูพาราไว้สักครึ่งเถอะนะลูก อย่าได้พันผูกคิด
 พยาบาทมาดร้ายไปเลย โธ่ ลูกเอ๋ย แม่เห็น โธ่ ดูชิ ลูกจนา
 แม่จะจนปัญญาเสียแล้ว ลูกช่วยวอนพ่อเงาะแทนมีที่เถอะ
 ถ้าพ่อเงาะไม่ช่วยละก็ เขาริบเราหมดเนื้อหมดตัวกันคราวนี้
 ละ

(ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. 2537: 83)

แม่แปลงบทร้อยกรองเป็นร้อยแก้วแล้ว ผู้ประพันธ์ก็ไม่ได้ตัดบทร้อยกรองของบทละคร
 นอกฉบับพระราชนิพนธ์ที่ยังคงนำบทพระราชนิพนธ์มากล่าวซ้ำความอยู่นั้นเอง เช่น

เมื่อนั้น นางมณฑาแลดูไม่รู้จัก
 คิดว่าเทวาสุรารักษ์ ออกใจทักทักให้ครั้นคร้าม
 นางนบนอบหมอบกราบกราบไหว้ลูกสาวยุดจุดไว้แล้วร้องห้าม
 เจรจา
 มณฑา (ลงนั่งคุกเข่า) โอ สารุ
 รจนา (เข้าจับมือ) อย่าเพคะ พระมารดา
 มณฑา อย่าอะไรลูก เทวดาเสร็จมาแล้ว เอ้า กราบท่านเสีย สารุ
 รจนา อย่าเพคะ พระมารดา ไม่ใช่เทวดาหรือเพคะ นี่เงาะไล่ละเพ
 คะ
 มณฑา หว่าไฉนละลูกจนา
 ร้องร้าย (ต่อ)

นางนบนอบหมอบกราบกราบไหว้ ลูกสาวยุดจุดไว้แล้วร้องห้าม
 พระมารดานิ่งอยู่ไม่รู้ความ ลูกเขยถอดเงาะงามแล้วเป็นไร

(ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. 2537: 86)

จากการศึกษาบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน นางมณฑาลงกระท่อม ของมหาวิทยาลัย
 พายัพ พบว่าผู้ประพันธ์ดำเนินเรื่องตามบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ทุกประการ มี
 เพียงการปรับเนื้อหาให้สั้นลงโดยการเล่าข้ามและเล่าย่อเพื่อให้เรื่องสั้นกระชับลงเท่านั้น

2.2. การศึกษาเปรียบเทียบอารมณ์ขัน

เนื่องจากผู้ประพันธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน นางมณฑาลงกระท่อม ดำเนินเรื่องเหมือนบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ จึงทำให้อารมณ์ขันที่พบมีลักษณะเดียวกับบทพระราชนิพนธ์เป็นส่วนใหญ่คือ อารมณ์ขันจากการเกี่ยวพาราสีของเจ้าเงาะ อารมณ์ขันจากเหตุการณ์นางมณฑาเข้าใจผิดว่าพระสังข์เป็นเทวดา และอารมณ์ขันจากเหตุการณ์นางมณฑาโต้เถียงกับท้าวสามนต์ ส่วนอารมณ์ขันที่เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากในบทพระราชนิพนธ์คือ

2.2.1. การเพิ่มอารมณ์ขันโดยการเพิ่มพฤติกรรมของตัวละครให้หน้าขบขันมากขึ้น ดังนี้

เพิ่มบทเจรจาให้นางมณฑาเป็นคนช่างพูด

มณฑา	โธ่ พ่อเงาะลูกรักของแม่ ลูกไม่สงสารแม่บ้างหรือ แม่จะอุตสาห์ปากหน้ามวงนง้อจนถึงนี้ ดูรีท่าที่เหมือนไม่เอาใจใส่ทุกขัรวานี้ นะเป็นทุกขีใหญ่ นะลูกรัก แม่กับพ่อนะไม่เห็นใครพูดที่จะฟังพักได้เท่าลูกเงาะ เอ๊ย อ้า พ่อเงาะ โธ่ คนดี คนดีของแม่ ช่วยกู้หน้าไว้สักครั้งเถอะนะ พ่อนะ ไม่เห็นแก่พ่อก็เห็นแก่แม่เถอะนะ
เจ้าเงาะ	เงาะนี่คือปีศาจอุบาทว์ร้าย
มณฑา	วาย ตาเถรหน้าเงาะเงาะพูดได้ อู๊ยจริงๆ นะแหละ ลูกจรรยา
รจนา	เปล่าหอรอกเพคะ เงาะของลูกพูดได้มานานแล้วเพคะ
มณฑา	อ้อ ยังงั้นหรือ อู๊ยตาย แม่ไม่ยกู้ อู๊ยๆ เงาะพูดได้ เสียงก็ไพเราะ เอาลูก พูดไป แม่จะตั้งใจฟัง ตายตาย แหม นารักจังเลย จริงไหมวะ อีนางเล็ก ๆ (จริงเพคะ) เอ้าพูดไปซีลูกพูดไป พูดไปเถอะ แม่จะฟัง อ้อ นี้อยู่กับลูกมิพูดจ้อทุกวันหรือรจนา (เพคะ) เอ้าพูดซีลูก ทำไมไม่พูดล่ะ แม่จะฟัง
เจ้าเงาะ	ก็หม่อมแม่หยุดเสียที่ซีพะยะคะ ข้าจะได้พูด
มณฑา	อู๊ย ตายตาย ดูกี่เป็นด้วย เอ้า เอาเถอะ แม่หยุดละ โอ คนดีของแม่ นารักจริง

(ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. 2537: 82)

เพิ่มพฤติกรรมให้นางมณฑากับท้าวสามนต์เดินเกาะหลังกันเข้ากระท่อมดังนี้

มณฑา	เอ้าท่านตา เกาะฉันให้แน่น (พาเดินข้ามสะพาน)
สามนต์	ท่านยายปล่อยนะ ชีนปล่อยละฉันแย้เชียว -เล่นตะโพนเดินข้ามสะพาน-

-ท้าวสามนต์ตกสะพาน-

สามนต์	(ตีกรรเชียง กันกระแตก) โอ้ย ท่านยาย ไม่ไหวแล้ว โอ้ย ตะโพกเคล็ดไปหมดแล้ว ฉันไปละนะ
มณฑา	อื้อ มาเถื่อน่า ท่านตา จะบ่นเอาอะไร ก็ท่านตาหรือมีไช่ละ ที่สั่งให้เขามาปลูก

(ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. 2537: 90)

เดิมบทตลกของตัวละครเสนาเมื่อนางมณฑาแสดงท่าทางดีใจที่เห็นพระสังข์มีรูปร่าง
งดงาม เสนาจึงร้องเพลงประกอบท่าทางของนางมณฑาดังเนื้อหาว่า

(ทอด)	ผิวเนื้อเรื่อเหลืองเรืองรอง งามเลิศเหลือมุนขยับแล้วพอ	เปล่งปลั่งดั่งทองนพคุณ ปากคอคิ้วตาเหมือนหน้าหุ่น
-นางมณฑาออกทำหุ่นกระบอก-		
เสนา (ร้องหุ่นกระบอก)	อื้อ อื้อ อื้อ	เทิงปง ๆ ๆ ๆ
สามนต์	จะกล่าวถึงพระอภัยวิไลเหลือ	ไปหลงเขื่องนางฝรั่งชาวกังฉิน
มณฑา	ออกมานั่งส่งพญาพานรินทร์	ให้อยู่กินชีไเก่ที่ในเมือง
สามนต์	(ตื่นางมณฑา) ท่านยาย	เจรจา
มณฑา	ว่าย ตาเถรตกตัก	
สามนต์	เฮ้ย อ้ายเสนาหยุด อะไรของมีงะ	
เสนา	ไม่ทราบเกล้าพะยะคะ เห็นหม่อมแม่ออกหุ่น ข้า	
มณฑา	พุทธเจ้าก็ เลยช่วยร้องให้ชีพะยะคะ	
	เสือนักเขียวเจ้านี่	

(ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. 2537: 88)

2.2.2. การเพิ่มอารมณ์ขันที่เป็นเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยการแทรกเรื่องลอดเตอरीซึ่งไม่มีในสมัยรัชการที่ 2 ดังนี้

มณฑา	ท่านตาขา เร็ว ๆ ค่ะ
สามนต์	เร็วอะไรท่านยาย
มณฑา	อื้อ ที่นี้ละ รวย ๆ ๆ ละ
สามนต์	รวยอะไรท่านยาย รวยเงินรวยทอง รวยหอยหรือ รวยลอดเตอरी
มณฑา	อื้อ ยิ่งกว่านั้นเจ้าคะ ท่านตา รวยลอดเตอरीนะ มัน ไม่ได้ชี้ไชร์รวยอย่างนี้หรอก

(ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. 2537: 87)

ผลจากการศึกษาทำให้สรุปได้ว่าบทละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนมณฑาลงกระท่อมนี้ยึด อารมณ์ขันตามบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมอารมณ์ขัน เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ผลจากการศึกษาเปรียบเทียบบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์กับบทละคร เรื่องสังข์ทองฉบับต่างๆ แสดงให้เห็นว่าลักษณะเด่นของบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราช นิพนธ์คือการนำตัวละครที่มีฐานะสูงโดยเฉพาะกษัตริย์มาล้อเลียนซึ่งก็วิสามารถทำให้เกิดความ ขบขันได้อย่างโดดเด่นเหนือกว่าบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยา เป็นผลมาจากผู้แต่งบท ละครนอกฉบับอยุธยาเป็นสามัญชนจึงไม่มีความรู้ความเข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ของกษัตริย์และ เชื่อพระวงศ์อย่างแท้จริงจึงล้อเลียนได้ไม่ดีเท่าฉบับพระราชนิพนธ์ อีกทั้งการที่ชาวบ้านจะล้อเลียน บุคคลที่มีฐานะสูงมีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ตนได้ก็เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติด้วยความระมัดระวัง ในขณะที่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเคยเป็นทั้งสามัญชนและเป็นกษัตริย์ จึงกล่าวได้ว่า ทรงมีความรู้ความเข้าใจละครนอกแบบชาวบ้านและเข้าใจชนชั้นสูงเป็นอย่างดี อีกทั้งการที่พระองค์ เป็นพระมหากษัตริย์เองจึงทำให้สามารถล้อเลียนหรือกล่าวถึงกษัตริย์ในลักษณะต่างๆ ได้อย่าง เต็มที่ ประกอบกับพระอัจฉริยภาพในการประพันธ์ทำให้บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราช นิพนธ์สร้างความขบขันและความสนุกสนานได้มากกว่าฉบับอื่นๆ

ในส่วนบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน มณฑาลงกระท่อม แม้หน้าบทละครนอก เรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์มาดัดแปลง แต่ก็ไม่สามารถนำเสนออารมณ์ขันได้เหมือนต้นฉบับ โดยลักษณะเด่นของบทละครนอกเรื่องสังข์ทองเกิดจากคนที่มีฐานะต่ำคือเจ้าเงาะได้กลั่นแกล้งคนที่ มีฐานะสูงกว่าคือกษัตริย์ พ่อตา พี่เขย พี่ภรรยา ฯลฯ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสนุกสนานร่วมไปกับ เจ้าเงาะ การที่บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน นางมณฑาลงกระท่อม ตัดตอนให้มีขนาดสั้นโดย นำเสนอเฉพาะเหตุการณ์ที่สร้างอารมณ์ขัน แต่ก็ทำให้ขาดความต่อเนื่องของเนื้อหา เช่น เหตุการณ์ ประชดประชันนางมณฑาของเจ้าเงาะ ไม่ทำให้เกิดอารมณ์สะใจเหมือนฉบับพระราชนิพนธ์เพราะ ไม่มีเหตุการณ์ที่ท้าวสามนต์ดูถูกและคิดกำจัดเจ้าเงาะ เมื่อท้าวสามนต์ให้นางมณฑามาขอร้องให้ เจ้าเงาะไปตีตีสและถูกเจ้าเงาะดูถูกจึงไม่เกิดความรู้สึกขบขันด้วยความรู้สึกเหนือกว่าหรือได้รับ ชัยชนะของตัวละครเอกเหมือนฉบับพระราชนิพนธ์ และแม้บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอน นาง มณฑาลงกระท่อม นำเสนออารมณ์ขันผ่านตัวละครชั้นสูงเช่นเดียวกับบทพระราชนิพนธ์ เช่น การให้ นางมณฑาเป็นคนช่างพูด การให้ท้าวสามนต์และนางมณฑาเกะแวมกันเต้น ก็เป็นการให้ตัวละคร แสดงกิริยาน่าขบขันขึ้นมาเอง ไม่ได้เกิดจากการกลั่นแกล้งของเจ้าเงาะ อารมณ์ขันที่เกิดขึ้นจึงเกิด จากการเห็นพฤติกรรมน่าขบขันของตัวละครเท่านั้นแต่ขาดความรู้สึกร่วมสนุกสนานหรือขบขันไป กับตัวละครของผู้อ่านจึงเป็นอารมณ์ขันที่ให้ความรู้สึกแตกต่างจากบทพระราชนิพนธ์

บทที่ 5

บทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองต่อสังคม

สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในสังคมนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาลอยๆ แต่เกิดขึ้นมาอย่างมีจุดมุ่งหมายของผู้สร้าง ดังนั้นทุกสิ่งจึงมีบทบาทหน้าที่ของตนเองและหากสิ่งใดคงอยู่ในสังคมได้ยาวนานย่อมแสดงให้เห็นว่าสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นว่าสิ่งนั้นสามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองก็เช่นกันเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏว่าบทละครนอกเรื่องนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากสังเกตได้จากมีการนำบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ไปเล่าต่อในรูปแบบต่างๆ เช่น การแสดงละครนอก การแสดงละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ การ์ตูน นิทาน ร้อยแก้ว ฯลฯ จนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าเรื่องสังข์ทองไม่เคยห่างหายไปจากสังคมไทยเลยแสดงให้เห็นว่าบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์สามารถตอบสนองความต้องการของคนในสังคมไทยได้เป็นอย่างดีและมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อสังคมไทย

การศึกษารoles บทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองต่อสังคมนี้เป็นการศึกษาเฉพาะบทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันที่ปรากฏในบทละครนอกฉบับพระราชนิพนธ์เท่านั้น โดยได้ผลการศึกษาดังนี้

1. อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน
2. อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองช่วยลดความเครียด
3. อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน

1. อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์เป็นวรรณคดีที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อสร้างความสนุกสนานเป็นหลัก ดังนั้นบทบาทแรกของวรรณคดีเรื่องนี้จึงเป็นการสร้างความเพลิดเพลินและความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านและสังคม

ความบันเทิงแม้ไม่ใช่หนึ่งในปัจจัยสี่แต่ก็มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่ได้ต้องการเพียงอาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นความต้องการทางร่างกายเท่านั้น มนุษย์ยังมีความต้องการทางด้านจิตใจด้วย ความต้องการทางจิตใจประการหนึ่งคือความต้องการความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพราะความสนุกสนานเพลิดเพลินทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ซึ่งอารมณ์ขันตอบสนองความต้องการนี้ได้เป็นอย่างดี

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สร้างความอารมณ์ขันก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินจากความรู้สึกดังนี้

1.1. ความเพลิดเพลินจากความรู้สึกเหนือกว่า

อารมณ์ขันที่เกิดจากความรู้สึกเหนือกว่าเกิดขึ้นเพราะผู้อ่านรู้สึกว่าคุณเองเหนือกว่าสิ่งทำให้เกิดความขบขัน การถือว่าตนเองเหนือกว่าทำให้การหัวเราะหรือการแสดงความขบขันเป็นการแสดงความรู้สึกมีชัย บางครั้งอาจแฝงความรู้สึกเหยียดหยามเย้ยหยันและมีความรู้สึกเกลียดชังลงไป ด้วยเพราะรู้สึกว่าสิ่งที่น่าหัวเราะนั้นต่ำกว่า ต้อยกว่าหรือโง่เขลากว่า ฯลฯ ความรู้สึกเหนือกว่าทำให้เกิดความขบขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์มี 2 ประการ คือ

1.1.1. ความเหนือกว่าจากการสวมรอยเป็นตัวละครหรือการเข้าข้างตัวละคร

การสวมรอยเป็นตัวละคร หมายถึง การที่ผู้อ่านนำความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร มาเป็นความรู้สึกนึกคิดของตน ส่วนการเข้าข้างตัวละคร หมายถึง การที่ผู้อ่านเลือกวางตนให้อยู่ฝ่ายเดียวกับตัวละครในเรื่อง โดยตัวละครที่ผู้อ่านมักสวมรอยหรือวางตนให้อยู่ฝ่ายเดียวกันมากที่สุดคือตัวละครเอก เพราะตัวละครเอกเป็นผู้ดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ การที่ผู้อ่านติดตามเนื้อเรื่องก็เท่ากับติดตามตัวละครเอกด้วย นอกจากตัวละครเอกแล้วผู้อ่านสามารถสวมรอยเป็นตัวละครอื่นๆ ได้เช่นกัน เป็นเพราะในชีวิตจริงมนุษย์มีหลายบทบาทในคนคนเดียว เช่น คนที่เป็นพี่อาจมีฐานะเป็นน้องด้วย คนที่เป็นพ่อตาก็เคยเป็นลูกเขยมาก่อน ฯลฯ การที่ผู้อ่านมีหลายบทบาทเอื้อให้สามารถสวมรอยหรือเข้าข้างตัวละครได้หลายตัวอย่างไม่จำกัด โดยหากตัวละครมีสถานภาพ บุคลิกหรือลักษณะนิสัยสอดคล้องกับผู้อ่านก็จะทำให้ผู้อ่านสวมรอยเข้าข้างได้ง่ายขึ้น เช่น คนที่เป็นภรรยาอาจสวมรอยหรือเข้าข้างนางมณฑา คนที่เป็นน้องอาจสวมรอยหรือเข้าข้างธรรณาได้ง่ายขึ้น ฯลฯ

การสวมรอยหรือการเข้าข้างตัวละครทำให้ในขณะที่อ่านวรรณคดีนอกจากจะได้ติดตามเนื้อเรื่องและพฤติกรรมของตัวละครแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านรับความรู้สึกของตัวละครมาเป็นความรู้สึกของตนเองมีความรู้สึกทุกข์ สุข สนุกสนาน เสียใจ ฯลฯ รวมไปถึงตัวละครราวกับเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องของตนเองหรือเป็นเรื่องของฝ่ายเดียวกับตนเอง ทำให้การอ่านวรรณคดีนั้นมีรสชาติมากขึ้น

ตัวอย่างหากผู้อ่านสวมรอยหรืออยู่ฝ่ายเดียวกับพระสังข์ย่อมรู้สึกสนุกสนานร่วมไปกับพระสังข์ที่กลั่นแกล้งหยอกเย้ยความสนุกสนานดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์สรวลสันต์กลั่นหัวร่อ
ยิ้มพลางทางตรัสตัดพ้อ	เอออะไรใจคอเหมือนปลาชิว
แล้วเอามีดกรีดลับกับศิลา	ทั้งหกตกประหม่าหน้านิ้ว
มือบีบหนีบจุมูกไว้สองนิ้ว	อย่าบิดพลิ้วดูถูกดิถีพลกเพลง

ทำเรื่องมีตกระหยับจับจ้อง	ที่ใจชัวักลัวร้องจนเสียงแห่ง
เอาแล้วนะณะเชือดเลือดแดง	จุมุกแหวงโหว่วันสิ้นทุกคน
	(บทละครนอก.2545:119)

หรือรับรู้อารมณ์ที่ได้จากการเเยะเย้ยผู้อื่น ซึ่งเป็นการสัมผัสความรู้สึกแห่งชัยชนะ ร่วมกับนางรจนานาที่ได้เเยะเย้ยพระธิดาทังหกและหกเขยดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	รจนาเถียงทะเลาะเเยะหยัน
ช่างแคะไตค่อนว่าสารพัน	ฝากไว้ก็วันจะเอาไป
อย่าอ้ออิ่งมึงมันกระนั้นนะ	ไม่ลดละกันดอกจะบอกให้
ผิวที่รอดตัวเพราะผิวใคร	เห็นเขาไม่ว่าไรแล้วได้ที
	(บทละครนอก.2545:171)

การสวมรอยนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นตัวละครเอกเสมอไป ผู้อ่านที่เป็นภรรยาสามารถสวมรอยเป็นนางมณฑาหรือพระธิดาทังหกที่ดำเนินสามมีที่ไร้ความสามารถของตน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ในเหตุการณ์ที่ท้าวสามนต์ให้นางมณฑาไปขอร้องเจ้าเงาะให้มาตีคลีกับพระอินทร์ นางมณฑาดำเนิน ท้าวสามนต์ที่เคยรังเกียจเจ้าเงาะว่า

เมื่อนั้น	โหมนางมณฑาเสนาหา
นิ่งเสียไม่ค้ำันบรัวจา	นางนึ่งนินทาว่าเปรียบเปรย
จนจริงจะวิ่งไปหาเงาะ	นำหัวเราะหนักหนาเจ้าข้าเอ๋ย
สิ้นมานะสะทะแล้วพระเอย	เงาะเอยก็จะให้ไปง้ออน
ว่าพลางทางยิ้มแยมัยหยัน	แล้วลุกจากแท่นสุวรรณบรรจรณ์
พรั่งพร้อมสาวสุรางคนิกกร	บจรไปยังบ้านปลายนา
	(บทละครนอก.2545: 156)

ภาพที่สะท้อนผู้อ่านที่น่าสนใจคือการร่วมกลั่นแกล้งหรือการเข้าข้างตัวละครเอกของผู้อ่านนี้บางครั้งก็ไร้ข้อจำกัด เพราะแม้ตัวละครกลั่นแกล้งผู้อื่นจนเกินพอดีหรือมีพฤติกรรมที่ไม่สมควรแต่ผู้อ่านก็ยังร่วมขบขันไปด้วยจนถึงความเหมาะสมหรือความถูกต้อง เช่น ผู้อ่านไม่รู้รู้สึกสงสารเห็นใจหกเขยเลยเมื่อเห็นพระสังข์กลั่นแกล้งโดยการตักจุมุกตัดหูจนลิ่มนึกไปว่าเป็นการกระทำที่เกินกว่าเหตุหรือไม่ หรือผู้อ่านรู้สึกสะใจไปกับรจนานาที่โต้เถียงหกธิดาและบิดาอย่างไม่ลดละจนลิ่มนึกไปว่าสาเหตุเกิดจากตัวรจนาเองที่เลือกคู่ครองไม่เหมาะสมกับสถานภาพของครอบครัวโดยไม่ยอมอธิบายเหตุผล เป็นผลมาจากจากความยุติธรรมตามความรู้สึกของผู้อ่านว่าตัวละครเหล่านั้นสมควรถูกกลั่นแกล้งแล้วเป็นความรู้สึกสนใจที่ได้รับชัยชนะหรือผู้ร้ายถูกกำจัด สุชา ศาสตรี (2526: 27-28) กล่าวว่าความยุติธรรมตามความรู้สึกนี้เป็นความรู้สึกสนใจบุคคล

ในสังคมและเป็นไปตาม อุดมคติของสังคม จึงทำให้อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสามารถสะท้อนธรรมชาติของคนไทยได้ทางหนึ่ง

1.1.2. ความเหนือกว่าในฐานะผู้อ่าน

ผู้อ่านเป็นผู้เฝ้ามองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องทำให้เป็นผู้รู้เรื่องราวมากกว่าตัวละคร อีกทั้งเรื่องสังข์ทองแพร่หลายอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลานานแล้วผู้อ่านส่วนมากจึงรู้เหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องเป็นอย่างดีแล้ว ความรู้นี้ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเหนือกว่าตัวละคร และเกิดความขบขันเพราะผู้อ่านรู้ในสิ่งที่ตัวละครไม่รู้หรือรู้ว่าสิ่งที่ตัวละครกำลังประพฤติปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งที่ผิด

ดังตัวอย่างเมื่อพระสังข์หลอกบริวารยักษ์ ผู้อ่านซึ่งเฝ้ามองเหตุการณ์นี้รู้ว่าบริวารยักษ์กำลังถูกหลอกทำให้เกิดความรู้สึกขบขันในความไม่รู้ของบริวารยักษ์ดังกล่าว

บัดนั้น	หม่อมมารทหารน้อยใหญ่
เห็นพระสังข์นั่งอยู่บนต้นไทร	มิได้รู้จักแต่สักตน
เพ่งพิศดูกลางไม่วางตา	คิดว่าเทวาในไพรสณฑ์
ผิวพรรณผุดผาดประหลาดคน	ให้วงงงจนสนทน่หใจ
จึงถามว่าดูก่อนเทวา	เห็นเจ้าเงาะเหาะมามังหรือไม่
อย่าแกลังกล่าวคำอำไว้	จงบอกไปตามจริงบัดนี้
เมื่อนั้น	พระสังข์ฟังคำยักษ์
บอกพลางทางยกมือชี้	เห็นเหาะไปทิศนี้ระฆุนมาร
บัดนั้น	ยักษ์ได้ฟังว่าขาน
ดีใจเลือกสนลนลาน	เหาะทะยานติดตามไปพลัน

(บทละครนอก. 2545: 72-73)

เหตุการณ์เมื่อเจ้าเงาะเดินทางไปถึงเมืองสามนตต์เหล่าเด็กเลี้ยงโคเห็นเจ้าเงาะมีรูปร่างแปลกประหลาดก็เกิดความสงสัยไปต่างๆ นานาทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันในความไม่รู้ของเด็กเลี้ยงโค ดังคำประพันธ์ว่า

ครั้นออกมาถึงที่ท่าไร	จึงปล่อยโคไว้ให้กินหญ้า
เห็นเงาะยืนอยู่บนคันทนา	อ้ายนี้บ้าหรือมิใช่ไยอย่างนี้
รูปร่างหัวหูก็ดูแปลก	ลางคนว่าแขกกะลาสี่
อย่าไว้ใจมันมักควักเอาดี	นึกกลัวเต็มทีวังหนีพลาง
บ้างว่าอ้ายนี้ลิงทโมนใหญ่	บ้างเถียงว่าทำไมไม่มีหาง
หน้าตามันขยับยั้งฟันฟาง	หรือจะเป็นผีสาวที่กลางนา

(บทละครนอก. 2545: 78)

เมื่อพระสังข์ถอดรูปแล้วมีรูปร่างงดงามนางมณฑาทิดาว่าเป็นเทวดาจะทำความเคารพ ก็ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันในความไม่รู้ของตัวละครเพราะผู้อ่านรู้ดีว่าพระสังข์กับเจ้าเงาะเป็นคนเดียวกันดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	นางมณฑาแลดูไม่รู้จัก
คิดว่าเทวาสुरารักษ์	อกใจทักทักให้ครั้นคร้าม
นางนบอบหมอบกราบกราบไหว้	ลูกสาวยุตจุดไว้แล้วร้องห้าม
พระมารดาหนึ่งอยู่ไม่รู้ความ	ลูกเขยถอดเงาะงามแล้วเป็นไร
	(บทละครนอก. 2545: 165)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าความรู้สึกเหนือกว่าในฐานะผู้อ่านนี้ทำให้เกิดอารมณ์ขันได้เพราะผู้อ่านรู้สึกว่าตัวละครตลกกว่าหรือโง่เขลากว่าตน และแสดงให้เห็นว่าความนิยมวรรณคดีของสังคมไทยในอดีตไม่ได้เกิดจากความแปลกใหม่ของเนื้อเรื่อง เพราะผู้อ่านสามารถรู้สึกสนุกสนานกับเรื่องราวที่ตนรู้จักดีอยู่แล้ว แต่ความสนุกสนานเกิดจากความรู้สึกพึงพอใจที่ได้รับจากเหตุการณ์หรือเรื่องราวในเรื่อง ดังนั้นจึงสามารถอ่านเรื่องเดิมซ้ำๆ เพื่อรับความรู้สึกสุขใจได้หลายครั้ง

1.2. อารมณ์ขันจากเห็นความไม่เข้ากัน

อารมณ์ขันนี้เกิดจากมนุษย์มีแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ทำให้เกิดรูปแบบปกติ รูปแบบปกตินี้เป็นความรู้สึกพื้นฐานของสังคม ดังนั้นเมื่อมีการปฏิบัติตนแตกต่างจากที่ควรเป็นก็ทำให้ผู้พบเห็นเกิดอารมณ์ขันขึ้น เพราะผู้ที่ปฏิบัตินั้นไม่ได้ทำตามอย่างที่ควรจะเป็นหรือตามที่คนทั่วไปคาดหวัง ความไม่เข้ากันที่ทำให้เกิดความขบขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์มี 2 ประการ คือ

1.2.1. ความไม่เข้ากันระหว่างตัวละครกับสถานภาพ

สถานภาพของคนเป็นสิ่งที่กำหนดว่าคนนั้นควรมีบทบาทหรือพฤติกรรมอย่างไร การที่ตัวละครมีพฤติกรรมไม่สอดคล้องกับสถานภาพทำให้เกิดความขบขันขึ้น

ดังตัวอย่างเช่นท้าวสามนต์ซึ่งมีสถานภาพเป็นกษัตริย์ เป็นผู้ชาย เป็นสามีของนางมณฑา เป็นบิดาของนางรจนา เป็นพ่อตาของหกเขยและเจ้าเงาะ สถานภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทหรือพฤติกรรมของท้าวสามนต์ว่าควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรตามครรลองอันดีงามของสังคม เช่น ในฐานะกษัตริย์ท้าวสามนต์ต้องประพฤติตามหลักทศพิธราชธรรมซึ่งเป็นจริยวัตรหรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง อีกทั้งกษัตริย์เป็นจอมทัพของเหล่าข้าราชการบริหารท้าวสามนต์ควรมีความสามารถและความกล้าหาญ ฯลฯ แต่ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ท้าวสามนต์บกพร่องในหลักทศพิธราชธรรมหลายประการ เช่น มักแสดงความ

โกรธ ขาดความเที่ยงธรรม ฯลฯ หรือเมื่อมีข้าศึกศัตรูท้าวสามนตกลับแสดงความหวาดกลัวและคิดหนีเอาตัวรอด ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อئั้น	ท้าวสามนต์ตระหนกตกประหม่า
ให้คิดคร้ามครันหวั่นวิญญาน์	เหลียวซ้ายแลขวาละล้าละลิ่ง
ความกลัวตัวสั่นงันงก	เพื่อพุกพุดจาเหมือนบ้าหลัง
ค่อยกระซิบถามเมียเจียหุพัง	เสียงอะไรตึงตังตังเหมือนปืน
เอ๊ะกูอยู่แล้วนะเสนี่	เห็นไฟริจะมากมายหลายหมื่น
นี่หากว่ากล้าหาญพานยังยืน	จึงไม่ตื่นตระหนกตกใจ
เสียแต่แก่ชราหูตามัว	ทั้งตัวก็เจ็บปวดป่วยไข้
ถ้าหนุ่มแน่นแมนเหมือนแต่ก่อนไซริ	จะเกรงกลัวอะไรกับไฟริ
เหวยหมุ่มมาตยาข้าเฝ้า	อย่างไรเล่าเราจะสู้หรือจะหนี
กูเห็นเหลือกำลังแล้วครั้งนี้	สุดที่จะต้านต่อให้ท้อแท้
ไต่ยिनคนข้างหลังกระทั้งไเอ	ตกใจจริงจริงออกวิ่งแรร
ร้องเรียกเมียตัวสั่นว่านั่นแน่	เสียงแซ่หน้ากลัวทั้งรั้ววัง

(บทละครนอก. 2545: 145-146)

ท้าวสามนต์มีพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพความเป็นผู้ชายและสามีที่ควรมีความกล้าหาญและเป็นที่พึ่งแก่ภรรยา แต่ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ท้าวสามนต์กลับต้องให้นางมณฑาซึ่งเป็นผู้หญิงและเป็นภรรยาตกเดือนจึงได้สติดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อئั้น	ท้าวสามนต์ลนลานจะวิ่งหนี
นางมณฑาคร่ำมือไวทันที	ท้าวได้สมประดิกี้แลดู

(บทละครนอก. 2545: 147)

ในฐานะพ่อตาท้าวสามนต์มีสถานภาพเหนือกว่าเจ้าเงาะผู้เป็นลูกเขย แต่ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ท้าวสามนต์กลับแสดงความหวาดกลัวเจ้าเงาะดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อئั้น	ท้าวสามนต์ตื่นกลัวตัวสั่น
ไม่สู้ไม่รบหลบเป็นควัน	งันงันงกกพลัดตกเตียง
สำคัญว่าเงาะตีถูกศึรชะ	สิ้นสติมานะร้องเต็มเสียง
นี่แนยาดูทีหรือทีเพรียง	หัวข้าแตกก็เสี่ยไม่รู้เลย
นางมณฑาว่าไฮ้ที่ไหนนั่น	เมื่อต้อยูทั้งนั้นนี่พ่อเอ๊ย
ตื่นเต้นเช่นนี้ข้ามิเคย	ลูกเขยของตัวกลัวมันไย

ท้าวสามนต์ว่ากล้าก็อย่าหนี
ว่าพลางเหวี่ยงวัดสะบัดไป

เหลือกำลังแล้วพี่ไม่อยู่ได้
เมื่อยจุดจุดไว้พัลวัน
(บทละครนอก. 2545: 140)

จากตัวอย่างพฤติกรรมของท้าวสามนต์ไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตนเองทำให้
ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกขบขัน

1.2.2. ความไม่เข้ากันระหว่างตัวละครกับความคาดหวังของผู้อ่าน

สถานภาพและบทบาทของตัวละครนอกจากกำหนดบทบาทและพฤติกรรมของตัวละครแล้วยังทำให้ผู้อ่านเกิดความคาดหวังกับตัวละครด้วย เมื่อตัวละครมีคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่แตกต่างจากความคาดหวังของผู้อ่านอย่างสิ้นเชิงทำให้เกิดความขบขันขึ้น

ตั้งตัวอย่างตัวละครพระสังข์และนางรจนาเป็นละครที่มีฐานะสูงและตัวเอกของเรื่อง ผู้อ่านย่อมคาดหวังว่าตัวละครเอกควรปฏิบัติต่อกันด้วยความรักความห่วงใย เมื่อเห็นภาพการทะเลาะโต้เถียงกันราวกับชาวบ้านของตัวละครเอกย่อมทำให้เกิดความรู้สึกผิดไปจากที่คาดทำให้เกิดความขบขันขึ้นดังคำประพันธ์ว่า

แล้วว่านาซังซางทำเยี้ย	ชิงเงาะทะเลาะเมียมีไป
ดูตู่ยังดื้อเข้าย้อคร่า	ยั้งว่าแล้วยังหาฟังไม่
จะเอาเงาะของเขาไปเผาไฟ	ทำได้ไม่เกรงขมเหงกัน
หรือเจ้าชอบใจจะใส่เส้น	จะได้เป็นนางเงาะเหมาะชั้น
นอกรีดน้อยหรือมือคั่นคั่น	จะใครรันเข้าสักผางนางคนดี
ทรงเอยทรงฤทธิ์	ชอบผิดจะรับใส่เกศี
แม้ไม่เมตตาจะฆ่าตี	น้องนี้จะสู้ม้วยมุต
พระสวมเงาะร้ายชายหน้าเมีย	จะชิงเอาเผาเสียให้สิ้นสุด
ถึงพระเรี่ยวแรงจะแย่งยุต	ผิดชอบแขนหลุดไม่วางมือ
นำเอยน่าหัวเราะ	เก้อแล้วนี่เงาะของเจ้าหรือ
กลับเถียงเสียงแข็งเข้าแย่งย้อ	เอออะไรใจดีจริงจริงเจียว
ถึงเจ้ามิให้ก็ไม่ฟัง	นำซังน้อยหรือนางมือเหนียว
ฮึดฮัดขัดเขมรเป็นเกลียว	แย่งยุตจุดเหนียวกันไปมา

(บทละครนอก. 2545: 109)

หรือตัวอย่างพฤติกรรมของเด็กเลี้ยงโคที่เข้ามาช่วยเงาะจากการฉุดคร่าของเหล่าเสนา แต่เมื่อเหล่าเสนอนำหากใครบอกวิธีล่อลวงเจ้าเงาะเข้าวังได้จะให้ขนมเป็นการตอบแทน เหล่าเด็กเลี้ยงโคกลับแย่งชิงกันตอปปเพราะอยากได้ขนม พฤติกรรมนี้ผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่านเพราะเด็กเลี้ยงโคเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างฉับพลันจากผู้ช่วยเหลือเจ้าเงาะเป็นผู้ช่วยเหลือเหล่าเสนาดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	เสนาอีกอักษัควาย
เหมเจ้าเหล่านี้หลังจะลาย	อย่าว่านวยอายหัวเหาเต่าเส้น
รับสั่งให้เอาตัวอายเงาะป่า	จะทอดพระเนตรหน้าตาไม่เคยเห็น
มันเป็นไปบ้างว่ายากเย็น	เอ็งรู้ใจได้เล่นกับมันมา
เคยอย่างไรจงบอกอย่าหลอกกัน	ให้ได้มันเข้าไปถวายหน้า
กูจะให้ขนมแข่งของทยา	กินอร่อยหนักหนาประสาจน
บัดนั้น	ฝูงเด็กดีใจเสลือกสลด
ต่างชิงกันบอกออกกลน	แต่เป็นคนแล้วอย่าจุดให้เหน้อยแรง
ถ้าขึ้นยกเข้าเข้าชี้	มันขัดใจจะหนีไปแอบแฝง
จงให้ไปเก็บดอกไม้แดง	มาผูกปลายไม้แกว่งแต่ไกลไกล
คอยวิ่งรอรอส่อเลน	เงาะเห็นก็จะผลุนหมุนไล่
จะพาไปถึงวังได้ตั้งใจ	เอาขนมมาให้ข้าเถิดรา
	(บทละครนอก. 2545: 92)

หรือพฤติกรรมถือตัวของตายายเมื่อท้าวศวิมลขุนบำเหน็จที่ช่วยดูแลนางจันท์เทวี และพระสังข์โดยให้ทรัพย์สินและให้ดำรงตำแหน่งนายบ้าน ตายายได้รับรางวัลก็ถือตัวไม่ทักทายใคร ผิดไปจากความรู้สึกของผู้อ่านที่ไม่คาดคิดว่าตายายจะเปลี่ยนพฤติกรรมฉับพลันดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	สองเต๋ารับรางวัลหรรษา
ชื่นชมสมจิตจินดา	ถวายบังคมลาทั้งตายาย
เรียกบรรดาข้าคนให้ชนของ	เงินทองผ้าเสื้อเหลือหลาย
ผิวเมียรกระหิม์พริ้มพราย	ใครทักทายทำเมินเดินยิ้มไป
	(บทละครนอก. 2545: 197)

1.3. อารมณ์ขันจากเห็นความล้มเหลวหรือความบกพร่องของผู้อื่น

อารมณ์ขันนี้เกิดขึ้นเมื่อผู้อ่านเห็นตัวละครทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่บรรลุวัตถุประสงค์หรือมีความบกพร่องบางประการ เป็นที่น่าสังเกตว่าในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ ผู้อ่านสามารถหัวเราะตัวละครได้ทุกตัวตั้งแต่ตัวละครเอก ตัวละครปรปักษ์ ตัวละครชาวบ้านจนถึงตัวละครที่เป็นกษัตริย์แสดงให้เห็นว่าคนทุกคนย่อมมีข้อบกพร่องด้วยกันทั้งนั้น

เมื่อพิจารณาอารมณ์ขันที่เกิดจากความบกพร่องหรือความล้มเหลวของตัวละครพบว่า มีความแตกต่างกันคือหากตัวละครที่แสดงความบกพร่องนั้นเป็นตัวละครปรปักษ์ผู้อ่านจะหัวเราะโดยแฝงความรู้สึกสนใจลงไปด้วย เช่น ความบกพร่องของท้าวมนต์ หกเขย และนางจันทา เป็นต้น

ตัวอย่างเมื่อท้าวสามนต์และหกเขยล้มเหลวในการทำร้ายเจ้าเงาะทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันด้วยความสนใจดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
 คันมือคันไม้หมั้นใส่พุง
 อีรจนาพาผิวมาเย็บได้
 เพราะอายเขยซี่เค้าเหล่านั้น
 จึงชี้หน้าตำลูกทั้งหกนาง
 ปานนี้มีมานาแค้นใจ

ท้าวสามนต์เคืองขัดพัดหมอนผลุง
 ไม่สมที่หมายมุ่งจะฆ่าฟัน
 แค้นใจเหลือที่จะอดกลั้น
 พากันเซอะชะไปกระไร
 มึงช่างหากำชับผิวไม่
 กูจะใครฆ่าเสียให้ม้วยมุด
 (บทละครนอก. 2545: 121-122)

หรือความขบขันที่เกิดจากเห็นโหรล้มเหลวในการล่อลวงหญิงแม่ครัว เพราะโหรเป็นผู้สูงอายุและมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าชาวบ้านทั่วไปได้รับความเคารพเชื่อถือจากผู้อื่นเป็นอย่างมาก การที่โหรคิดล่อลวงนางแม่ครัวจึงถือเป็นการประทุพติตนไม่เหมาะสมกับสถานภาพและความคาดหวังของสังคม ดังนั้นเมื่อเห็นโหรผิดหวังจึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันด้วยความสนใจดังคำประพันธ์ว่า

แลเหลียวเปลี่ยวคนที่บนเรือน
 สาวไซ้เจ้าเข้าไปในที่
 สาวไซ้อดสูก็รู้เท่า
 ใครจะเข้าไปถึงเตียง
 สบัตมือได้แล้วไหวลา
 จึงวิ่งผลุนหนีพลันทันใด

อิดเอื้อนจะใคร่ประสมศรี
 วานหยิบบุหรีที่ริมเตียง
 ไซ้คุณตาเจ้าช่างกล่าวเกลี้ยง
 ข้าของรายเรียงจะหายไป
 อย่างะฉันทหาอะไรไม่
 มายังวังในไปแจ้งความ
 (บทละครนอก. 2545: 11-12)

แต่ความรู้สึกเกลียดชังนี้จะไม่เกิดขึ้นหากเป็นความบกพร่องของตัวละครฝ่ายดีหรือตัวละครทั่วไป

ตัวอย่างเมื่อเห็นนางรจนาสะดุดข้าวของผู้อ่านเพียงขบขันในความซุ่มซำมของนางรจนาเท่านั้นแต่ไม่เกิดความรู้สึกสนใจหรือเกลียดชังตัวละคร เมื่อเห็นว่าเหตุการณ์นี้ไม่ใช่เหตุการณ์ที่มีผลร้ายแรงต่อตัวละครทำให้ผู้อ่านเข้าใจอย่างสบายใจดังคำประพันธ์ว่า

พอไต่ยีนเสนามาร้องเรียก
 โดนสะดุดสะตึงผ้าตาชุน
 รจนาดีนออกมานอกชาน
 นางจึงถามทักซักไซ้

ตื่นตะเกียกตะกายวายวุ่น
 กระทบหกตกใต้ถุนลงไป
 อำมาตย์เห็นหมอบกราบกราบไหว้
 ธุระอะไรนะเสนา
 (บทละครนอก. 2545: 130)

แม้แต่ตัวละครทำสามนต์ซึ่งเคยเป็นตัวละครปรปักษ์ แต่เมื่อเลิกคิดร้ายต่อเจ้าเงาะแล้ว เมื่อตัวละครแสดงความบกพร่องผู้อ่านเพียงแสดงความรู้สึกขบขันในความไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละครเท่านั้นไม่ได้รับรู้สึกสมใจหรือเกลียดชังดังคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ทำสามนต์ร้องรับให้ดีพอ
ตบมืออือเอออะเง้อคอ	เห็นลูกเขยเป็นต่อหัวร่อคัก
ลุกขึ้นโลดเต้นไขมันมุ่ม	พลัดผลุดลงมาขาแทบหัก
มีนเมื่อยเหนียวบอบหอบฮัก	ฟิงพนักนั่งโยกตะโพกพลี
ฉวยคนโทมยามาตีมน้ำ	หกคว่ำสำคัญแล้วบ้านเสีย
	(บทละครนอก. 2545: 177)

ดังที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกอารมณ์ขันสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่านได้จากสาเหตุหลายประการ ซึ่งความสนุกสนานเพลิดเพลินนี้เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับมนุษย์เพราะทำให้สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

2. อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองช่วยลดความเครียด

การใช้ชีวิตประจำวันในสังคมของมนุษย์ต้องเผชิญปัญหามากมาย บางปัญหาสามารถแก้ไขได้ง่าย บางปัญหาแก้ไขได้ยากหรือไม่สามารถแก้ไขได้เลย ปัญหาเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดความวิตกกังวลหรือความตึงเครียดขึ้นในจิตใจ ความวิตกกังวลหรือความเครียดมีผลทำให้เกิดความทุกข์ ซึ่งอารมณ์ขันเป็นหนทางหนึ่งในการขจัดความเครียดเหล่านั้นได้ ดังที่วิลลา สว่างแจ้ง (2542: 17) กล่าวว่าอารมณ์ขันเป็นกลไกการเผชิญความเครียดของบุคคลชนิดหนึ่งซึ่งจัดว่าเป็นกลไกทางจิตที่บรรลุมารวะ (the mature defense) ซึ่งเป็นการแสดงออกของอารมณ์ที่ผ่อนคลาย ตลกขบขัน ก่อให้เกิดความพอใจต่อตนเองและต่อผู้อื่น ช่วยให้คนเกิดความผ่อนคลายและสามารถทนต่อสภาพต่างๆ ได้ดีขึ้น สอดคล้องกับความเห็นของเทวาพร สุภรัศมิ์จินดา (2538: 40) กล่าวว่าในทางจิตวิทยาบุคคลที่มีความสามารถจะหัวเราะได้เป็นบุคคลที่มีการปรับตัวได้ดี โดยเทวาพรสรุปว่าสิ่งที่ปลดปล่อยไปพร้อมกับอารมณ์ขันมี 4 ประการคือ ความวิตกกังวลและความเครียด ความโกรธและดูร้าย การไม่ยอมรับความจริง ความไม่มีความสามารถและกลัวตาย

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ถือเป็นวรรณคดีที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดอารมณ์ขันได้เป็นอย่างดีและเมื่อมนุษย์สามารถหัวเราะได้ความทุกข์แม้มากมายเพียงใดก็สลายกับเสียงหัวเราะนั้น ถึงแม้ความทุกข์จะหายไปจากจิตใจเพียงชั่วคราวก็ตามแต่ก็ทำให้จิตใจผ่อนคลายลดความตึงเครียดลงพร้อมที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่อไปได้ เพราะสิ่งที่สลายไปกับเสียงหัวเราะคือปมปัญหาที่สะสมอยู่ในจิตใจ

นอกจากสร้างความขบขันเพื่อผ่อนคลายความเครียดทั่วไปแล้ว การที่บทละครนอก นำความขัดแย้งภายในครอบครัวของตัวละครที่มีสถานภาพสูงมาสร้างความขบขันทำให้มีบทบาทในการลดความเครียดและขจัดปมปัญหาเฉพาะด้านคือ ความคับข้องใจจากกฎระเบียบสังคม ความคับข้องใจเรื่องปัญหาในครอบครัวและความคับข้องใจจากผู้ปกครอง เป็นผลมาจากเนื้อเรื่องเหล่านี้ มาสร้างความขบขันช่วยให้ผู้อ่านเบี่ยงเบนปัญหาในชีวิตจริงมาระบายโดยการหัวเราะกับปัญหาในเรื่องเล่าแทน

2.1. ความคับข้องใจจากกฎระเบียบสังคม

ในสังคมทุกสังคมย่อมมีกฎเกณฑ์ของสังคมทั้งกฎเกณฑ์ที่บัญญัติเป็นกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่เป็นกฎจารีตประเพณีที่รับรู้ร่วมกันว่าสิ่งใดสามารถทำได้ สิ่งใดไม่สามารถทำได้ ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสิ่งที่เป็นเป้าในการหัวเราะขบขันคือสมาชิกในครอบครัวและบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงซึ่งมีฐานะและอำนาจเหนือกว่าตัวละครเอกคือ เป็นพ่อ เป็นพ่อตา เป็นพี่ เป็นพี่ภรรยา เป็นพี่เขย เป็นกษัตริย์ ในในชีวิตจริงบุคคลเหล่านี้ถือเป็นผู้ที่มีสถานภาพสูงในสังคมไม่สามารถล่วงเกินได้ เช่น ลูกไม่สามารถล่วงเกินพ่อได้ น้องไม่ควรล่วงเกินพี่ ลูกเขยไม่ควรล่วงเกินพ่อตา ฯลฯ เป็นเพราะสังคมคาดหวังว่าผู้ที่มีทั้งคุณวุฒิและวิญญูคติเหนือกว่า สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีและช่วยปกป้องดูแลผู้ที่มีสถานะต่ำกว่าด้วย แต่ในความเป็นจริงมนุษย์ไม่ได้เป็นดังที่สังคมคาดหวังทุกคน เช่น พ่อบางคนอาจไม่ได้มีความรักและความยุติธรรมต่อลูกเท่ากันทุกคน พี่อาจไม่ได้รับรักและปกป้องน้อง พ่อตาอาจไม่ได้รับรักลูกเขย หรือผู้ปกครองอาจไม่ได้เป็นที่พึ่งของประชาชนได้ ฯลฯ

แม้สมาชิกที่มีสถานภาพเหนือกว่าไม่ได้เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม แต่สมาชิกที่มีสถานภาพต่ำกว่าที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในสังคมก็ไม่อาจจะเมิดกฎกติกาของสังคมได้ เพราะหากลูกล่วงเกินพ่อ ภรรยาล่วงเกินสามี หรือประชาชนตำหนิกษัตริย์ในชีวิตจริงย่อมได้รับการลงโทษจากสังคมฐานะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม

การที่สมาชิกในสังคมไม่สามารถตอบโต้ผู้ที่ล่วงเกินตนได้ทำให้เกิดความตึงเครียดสะสมในจิตใจ หากไม่สามารถระบายความคับข้องใจนี้ออกได้สมาชิกก็ไม่อาจอยู่ในสังคมนั้นได้เช่นกัน เพราะเท่ากับต้องอยู่กับปัญหาที่รุมเร้าตลอดเวลา เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้จิตใจจึงสร้างกระบวนการเบี่ยงเบนความรู้สึกจากเรื่องหนึ่งไประบายกับเรื่องอื่น

ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ระบายความเครียดและล่วงละเมิดกฎระเบียบสังคมได้ด้วยเสียงหัวเราะ เช่น ประชาชนสามารถหัวเราะเยาะฝ่ายปกครองที่มีความบกพร่องไปพร้อมกับการหัวเราะพฤติกรรมบกพร่องของท้าวสามนต์และท้าวยศวิมล หรืออาจร่วมวิพากษ์วิจารณ์ผู้ปกครองร่วมไปกับตัวละครชาวบ้านในเรื่องเมื่อเห็นหกเขยตีคลีแพ้วพระอินทร์ดั่งคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น	ชาวเมืองที่อยู่อิงมี
เห็นหกเขยยอมแพ้แก่ไพร่	ไพร่ผู้ดีเสียใจสิ้นทุกคน
ต่างพุดงูบงิบกระชีบตา	ลูกเขยพระยาไม่เป็นผล
มันพอสมน้ำหน้าท้าวสามนต์	พลอยให้คนฉิบหายทั้งพารา
บ้างว่าจะร้อนใจไปไยเล่า	ใครเขามีบุญก็เป็นข้า
เห็นจะต้องรีบแน่แต่พระยา	เราเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
บ้างตะโกนโพนทนาท้าวสามนต์	ช่างเชื่อคนหูแหวงจุมูกวิน
หน่วยก้านเช่นนี้ดีแต่กิน	ต้องเป็นข้าเขาสันสาแก่ใจ
บ้างพุดจาอีกยกพยักพยเปิด	ฟ้าผีเกิดหวาว่าเล่นไม่
แม้เราได้ลูกสาวของท้าวไท	จะตีคลีมิให้พ่ายแพ้
	(บทละครนอก. 2545: 153)

จากตัวอย่างข้างต้นการหัวเราะเหล่อกษัตริย์ช่วยให้ผู้อ่านได้ละเมียดกฏเกณฑ์ของสังคมที่ไม่อาจปฏิบัติได้อย่างเปิดเผยในชีวิตจริงและช่วยให้ความตึงเครียดจากกฏเกณฑ์เหล่านั้นผ่อนคลายลง

2.2. ความคับข้องใจเรื่องปัญหาในครอบครัว

ครอบครัวในอดีตของไทยเป็นครอบครัวขยาย(Extended family) ที่มีสมาชิกในครอบครัวมากและในขณะเดียวกันก็เป็นครอบครัวผสม(Polygamous family) ซึ่งเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยสามีหนึ่งคนและภรรยาหลายคน การมีโครงสร้างครอบครัวเช่นนี้ทำให้ครอบครัวไทยในอดีตเป็นครอบครัวที่มีขนาดใหญ่และมีสมาชิกอาศัยอยู่ภายในครอบครัวเดียวกันเป็นจำนวนมาก การที่มีสมาชิกมากก็ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในครอบครัวได้ง่าย โดยเฉพาะสมาชิกที่เพิ่มเข้ามาทีหลัง เช่น ภรรยาน้อยและลูกเขย ฯลฯ ที่มักถูกต่อต้านจากสมาชิกเดิม เช่น ภรรยาน้อยถูกต่อต้านจากภรรยาหลวงและลูก ๆ ของภรรยาหลวง ลูกเขยถูกต่อต้านจากพ่อตาและลูกเขยคนอื่น ๆ เป็นต้น

ปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้ง่ายแต่ยากในการแก้ไข บางปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้เลยเพราะต้นเหตุของปัญหาครอบครัวคือสมาชิกในครอบครัวนั่นเอง การแก้ปัญหาจึงอาจเป็นการทำลายครอบครัวไปด้วย ปัญหาที่ไร้ทางออกเหล่านี้ล้วนสร้างความคับข้องใจขึ้นในจิตใจของสมาชิกครอบครัว

การที่บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์มีบทบาทในการคลี่คลายปัญหาครอบครัวได้ เพราะเนื้อหาของบทละครนอกเรื่องสังข์ทองกล่าวถึงความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นพ่อตากับลูกเขย สามีกับภรรยา พี่กับน้อง พ่อแม่กับลูก ลูกเขยกับลูกเขย ฯลฯ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนครอบครัวในสังคมไทยที่ผู้อ่านอาจเคยประสบมาด้วยตนเอง หรือเคยเกิดขึ้นในชุมชนของผู้อ่าน ทำให้บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์สามารถเชื่อมโยงไปถึงความรู้สึกของผู้อ่านได้ เมื่อผู้อ่านพบเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องก็อาจช่วยผ่อนคลายความทุกข์

ในใจได้ เพราะบางครั้งการเพียงแคเห็นผู้อื่นประสบปัญหาเช่นเดียวกับตนก็ทำให้ความทุกข์ของตนเบาบางลงได้ แม้จะเป็นกระบวนการในจินตนาการแต่ก็สามารถคลายความยึดอัดใจในโลกแห่งความเป็นจริงได้ หรือการที่ผู้อ่านสวมรอยหรือเข้าข้างตัวละครก็ทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับตัวละคร ดังตัวอย่างเหตุการณ์นางรจนาประชดท้าวสามนต์ผู้เป็นพ่อเพื่อแสดงความไม่พอใจที่ไม่มี ความยุติธรรมต่อตนเอง เหตุการณ์นี้ผู้อ่านที่สวมรอยหรือเข้าข้างนางรจนาไม่เพียงเกิดความรู้สึก ขบขันเท่านั้น แต่ยังได้ปลดปล่อยความเครียดของตนร่วมไปกับตัวละครด้วยดังคำประพันธ์ว่า

ครั้นถึงพระโรงรัตนรุจี	อัญชลีสองกษัตริย์เป็นใหญ่
เจ้าเงาะยืนยิ้มหัวไม่กลัวใคร	ทิ้งปลาลงไว้ให้พ้อตา
รจนาจิ้งทูลบิดรตรง	นี่ปลาสงส่วนตัวผัวข้า
อุตสาห์เสาะเพราะเกรงพระอาญา	ได้มาน้อยนักสักสองร้อย
ตามประสาอยากเย็นเขี้ยวใจ	ไม่มีปาวมีไพร่ใช้สอย
ผัวเมียสองคนจนกรองกรอย	ไม่เลิกลอยเหมือนลูกสาวของท้าว
หกเขยเขาดีมียศศักดิ์	ท่านพ้อตาโปรดหนักใคร
ไปหาปลามาแล้วหรืออย่างไร	เห็นจะได้มากมายหลายกระบุง
	(บทละครนอก .2545: 121)

จากตัวอย่างข้างต้นการเห็นนางรจนาประชดประชันท้าวสามนต์ซึ่งเป็นพ่อที่ไม่มีความยุติธรรมทำให้ผู้อ่านที่เข้าข้างนางรจนาได้รับความรู้สึกสะใจร่วมไปด้วยซึ่งสามารถระบายความเครียดที่ได้รับจากพ่อในชีวิตจริงได้

แม้ในปัจจุบันครอบครัวของไทยจะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็ยังมีลักษณะเดิมเดิม ยังคงมีพ่อบุญชย มีสามีภรรยา มีพี่น้อง ฯลฯ ซึ่งเชื่อมโยงคนไทยกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทองได้เป็นอย่างดี

2.3. ความคับข้องใจจากผู้ปกครอง

ในอดีตประเทศไทยปกครองด้วยระบบกษัตริย์ โดยมีขุนนางเป็นผู้ปกครองประชาชนในเขตของตน ในบางครั้งผู้ปกครองอาจทำให้ผู้ถูกปกครองรู้สึกอึดอัดใจ หรืออาจได้รับความเดือดร้อน เช่น ถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงาน ถูกเอาเปรียบจากเจ้าขุนมูลนาย เป็นต้น ดังที่ ม.ร.ว.อคินรพีพัฒน์ (2538: 75) กล่าวถึงการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่า

เมื่อสองสามรัชกาลแรกๆ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระมหากษัตริย์ทรงปกป้องคุ้มครองราษฎรด้วยการให้ราษฎรอยู่ใต้อารักขาของขุนนาง ถึงแม้ว่าจะมีพระราชกำหนดและกฎหมายต่างๆ วางไว้ เกี่ยวกับการลงโทษอย่างหนักแก่ขุนนางผู้ซึ่งกดขี่ข่มเหงสามัญชนก็ตาม พระมหากษัตริย์ก็มีได้รับฟังหรือสอบถามกับสาเหตุสามัญชนเหล่านั้นได้รับการกดขี่ข่มเหงอย่างไรบ้าง แต่จะลงโทษ

ขุนนางในกรณีที่มีอาจปิดบังองค์พระมหากษัตริย์ได้ ฉะนั้นจึงไม่มีการรายงานขึ้นมาจากจนถึงพระมหากษัตริย์ เว้นแต่ผ่านทางขุนนางเอง

ระบบการปกครองเช่นนี้แม้ประชาชนจะรู้สึกอึดอัดจากผู้ปกครองแต่ก็ไม่อาจทำอะไรได้ เพราะผู้ปกครองเป็นฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่ามาก ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ทำให้การยอมรับอำนาจของฝ่ายปกครองนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากความเกรงกลัวและมีความรู้สึกต่อต้านแฝงอยู่ด้วย แต่เป็นการต่อต้านที่ไม่อาจแสดงออกได้อย่างเปิดเผย ดังนั้นการแสดงออกโดยการล้อเลียนผ่านตัวละครในเรื่องเล่าจึงเป็นทางออกที่ปลอดภัยที่สุด

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับอยุธยาที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันแสดงให้เห็นเนื้อเรื่องที่กล่าวถึงผู้ปกครองที่ไร้ความสามารถทำให้ผู้ชมละครได้หัวเราะตัวละครที่เป็นชนชั้นสูงเหล่านั้น ซึ่งเป็นการระบายความเครียดหรือความคับข้องใจจากผู้ปกครองได้ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองขึ้นใหม่ก็ยังคงสืบทอดการล้อเลียนผู้ปกครองผ่านตัวละครกษัตริย์คือ ท้าวสามนต์ ท้าวยศวิมล หกเขย พระธิดาทังหก รวมถึงเหล่าเสนาที่ไร้ความสามารถสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านทั้งหลายด้วย ทำให้ผู้อ่านหรือคนที่ชมละครนั้นได้หัวเราะบุคคลที่มีฐานะสูงในสังคม เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดในจิตใจที่เกิดจากฝ่ายปกครองลง แม้การหัวเราะเหล่านั้นเป็นแต่เพียงลดความตึงเครียดที่ไม่มีผลคุกคามอำนาจที่แท้จริงของผู้ปกครองเลย แต่ก็เพียงพอให้รู้สึกคับข้องใจได้ระบายออกและรับการถูกปกครองต่อไปได้

ตัวอย่างเช่นผู้อ่านได้หัวเราะท้าวสามนต์ในฐานะคนแก่ที่ทำอะไรก็ผิดพลาดในเหตุการณ์พระสังข์ตีคลีกับพระอินทร์ท้าวสามนต์ตั้งคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ร้องรับให้ดีพอ
ตบมืออ้อเอออะเง้อคอ	เห็นลูกเขยเป็นต่อหัวร่อคัก
ลุกขึ้นโลดเต้นเข้มน่มง	พลัดผลุดลงมาขาแทบหัก
มีนเมื่อยเหนื่อยบอบหอบฮัก	ฟิงพนักนั่งโยกตะโพกเปลี้ย
ฉวยคนโทถมยามาตีมน้ำ	หกคว่ำสำคัญแล้วบ้านเสี้ย
หยิบบุหรีจุดไฟไหม้ลามเลีย	วัดถูกจุมุกเมียไม่รู้ตัว
สาละวนตึงตังกำลังวุ่น	แม่คุณขอโทษอย่าโกรธผัว
พีกีพานแก่ชราหูตามัว	ไม่เห็นตัวว่าใครข้างไหนเลย
ว่าพลางทางเรียกเอาแว่นตา	ใส่จุมุกแหงนหน้าดูลูกเขย

(บทละครนอก. 2545: 175-176)

หรือหัวเราะในความไร้ความสามารถของเหล่าเสนาที่มีจำนวนมากแต่ไม่สามารถจับม้าได้ ทำดังคำประพันธ์ที่ว่า

บัดนั้น	เสนี่สี่เหล่าที่เฝ้าอยู่
รับสั่งแล้วชิงกันวิ่งพुरु	มาดูเห็นมำก็ยินดี
จึงแยกย้ายรายกันเข้าล้อม	วิ่งอ้อมเอาเชือกชิงอิงมี
ไล่สกัดทางโน้นทางนี้	พาซีหนีหลบว่องไว
กลางคนเข้ามาเอาหญ้าถ่อ	ฉวยผมหน้าคว่ำคอไว้ได้
มำชกหกล้มคะมำไป	เสี่ยวไล่ตีดักตักกระจัดกระจาย

(บทละครนอก. 2545: 169)

และเมื่อเห็นเจ้าเงาะซึ่งเป็นตัวละครที่มีสถานภาพต่ำต้อยในสังคมกลั่นแกล้งทำร้ายทักขย และทำวสามนต์ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสนุกสนานและปลดปล่อยความเครียดของตนร่วมไปกับตัวละคร ด้วยดั่งคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	ทำวสามนต์ตื่นกลัวตัวสั้น
ไม่สู้ไม่รบหลบเป็นควีน	จิ้งนังงกพลัดตกเตียง
สำคัญว่าเงาะตีถูกศีรษะ	สิ้นสติมาะร้องเต็มเสียง
นี่แนยาคูที่หรือที่เพรียง	หัวขาแตกก็เสียวไม่รู้เลย
นางมณฑาว่าไอ้ที่ไหนนั้น	เมื่อต้อยูทั้งนั้นนี่พอเอ่ย
ตื่นเต้นเช่นนี้ขำมิเคย	ลูกเขยของตัวกลัวมันโย
ทำวสามนต์ว่ากล้าก็อย่าหนี	เหลือกำลังแล้วพี่ไม่อยู่ได้
ว่าพาลางเหวี่ยงวัดสะบัดไป	เมื่อยุดจุดไว้พัลวัน

(บทละครนอก. 2545: 140)

ในปัจจุบันแม้ประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม แต่ความอึดอัดที่ได้รับความนิยมจากฝ่ายปกครอง เช่น ข้าราชการ นักการเมือง ฯลฯ ก็คงยังอยู่ อีกทั้งธรรมเนียมการนับถือเคารพผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส ก็มีลักษณะเดียวกับผู้ปกครองในระบบเดิมคือฝ่ายผู้อาวุโสมีอำนาจกว่าอีกฝ่ายอย่างไม่อาจแก้ไขได้ จึงทำให้สามารถถ่ายโอนหรือปรับเปลี่ยนเป้าหมายในการหัวเราะได้ไม่ยาก

3. อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน

สังคมในแต่ละสังคมย่อมมีระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม ระเบียบแบบแผนเป็นสิ่งที่สังคมต้องอบรมสั่งสอนถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นถัดไปเพื่อให้ประชาชนสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง วรรณคดีนับเป็นช่องทางหนึ่งที่ได้รับคามนิยมเพราะเรื่องราวในวรรณคดีเป็นการจำลองชีวิตให้เห็นได้ในระยะเวลาอันสั้น ทำให้เห็นวิถีชีวิตแบบต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว

การที่บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์สร้างอารมณ์ขันผ่านเหตุการณ์ ความขัดแย้งทำให้เห็นการชี้แนะจากกวีได้ชัดเจนขึ้น เพราะการนำสิ่งที่แตกต่างกันหรือตรงข้ามกัน

ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ บุคคล ความรู้สึกหรือความคิดมาเสนอร่วมกันทำให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของแต่ละสิ่งได้ชัดเจนขึ้นกว่าการนำเสนอสิ่งนั้นเพียงลำพัง อีกทั้งการนำเสนอความขัดแย้งถือเป็นการเปรียบเทียบอย่างหนึ่งที่สามารถแสดงให้เห็นความคิดของผู้ประพันธ์เพราะในการเปรียบเทียบมีสิ่งหนึ่งดีสิ่งหนึ่งเลว สิ่งหนึ่งถูกสิ่งหนึ่งผิด เป็นต้น เมื่อพิจารณาว่าอารมณ์ขันที่เกิดขึ้นในเรื่องมาจากพฤติกรรมในทางลบของตัวละคร ระเบียบแบบแผนที่น่าเสนอผ่านบทละครนอกเรื่องสังข์ทองคือแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคมว่าพฤติกรรมใดไม่เหมาะสมบ้าง ทำให้ผู้อ่านสามารถแยกแยะพฤติกรรมที่ดีและที่เลวได้ ความขัดแย้งในวรรณคดีจึงเป็นการจำลองคำถามที่อาจเกิดขึ้นในใจคนสังคม โดยวรรณคดีเป็นผู้ตอบคำถามนั่นเองด้วย ดังนั้นวรรณคดีจึงสามารถขจัดหรือบรรเทาปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

ตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างหกเขยกับเจ้าเงาะและพระสังข์ ถือเป็นการเปรียบเทียบตัวละคร 2 ตัวคือ หกเขยกับเจ้าเงาะและพระสังข์ โดยตัวละครที่นำมาเปรียบนั้นมีสถานภาพใกล้เคียงกันคือ เป็นผู้ชาย เป็นสามีและเป็นลูกเขย ผลจากความขัดแย้งได้ทำให้เห็นว่าเจ้าเงาะและพระสังข์เป็นชายที่มีความกล้าหาญและความสามารถ เป็นสามีที่สามารถปกป้องครอบครัวได้ และเป็นลูกเขยที่ได้รับการยอมรับจากพ่อตาในท้ายที่สุด สารที่น่าเสนอผ่านความขัดแย้งนี้คือลักษณะของผู้ชาย สามี และลูกเขยที่ดีว่าควรเป็นอย่างไร เพราะแม้ผู้อ่านจะหัวเราะกับพฤติกรรมที่ไร้ความสามารถของหกเขยแต่คงไม่มีใครอยากถูกหัวเราะเช่นนั้นบ้าง ดังตัวอย่างหกเขยที่แสดงความขลาดกลัวเจ้าเงาะว่า

เมื่อนั้น	หกเขยเข็ดขยาดไม่อาจสู้
เหลียวซ้ายแลขวาหาประตู	เอ๊ะอยู่แล้วกระมังครั้งนี้
บ้างเข้าแอบหลังภรรยา	รูนเมียออกหน้าเจ้าอย่าหนี
ความกลัวตัวสั้นไม่สมประดี	เต็มทีลงนั่งภาวนา
บ้างกำหมัดขัดเขมรหมายเขม่น	ทำเป็นว่าพีนีคนกล้า
ครั้นเห็นเงาะถือไม้ไถลเข้ามา	ก็วิ่งล้มกลาขาแข่งเพลิง
กลางคนยืนหนึ่งไม่วิ่งหนี	อุตส่าห์ทำใจดีแก่เบี้ย
พูดจาวอดอีกศึกษาหน้าเมีย	สู้เสียชีวิตไม่คิดกลัว
ทำเห็บรังตั้งมวยอยู่แต่่นอก	เห็นเจ้าเงาะเงือกอกก็กลอกหัว
ย่อท้อถอยหลังระวังตัว	ต่างกลัวเงาะป่าทุกคนไป
	(บทละครนอก. 2545: 126)

จากตัวอย่างข้างต้นเพราะคงไม่มีผู้ชายคนใดที่ได้อ่านบทละครเรื่องนี้ต้องการเป็นอย่างหกเขย ผู้หญิงก็คงไม่ต้องการสามีที่ไม่สามารถปกป้องครอบครัวได้ หรือพ่อตาคงไม่ต้องการลูกเขยที่ไร้ความสามารถแบบนี้เช่นกัน

สารประการต่อมาความล้มเหลวของผู้คิดร้าย ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ผู้ที่คิดร้ายไม่ว่าจะเป็นนางจันทา หกเขย พระธิดาทิ้งหก ในที่สุดแล้วก็ต้องพ่ายแพ้แก่ตัวละครฝ่ายดีหรือ

ตัวละครเอกทั้งสี่เป็นตัวช่วยให้ผู้อ่านเห็นชัดเจนถือเป็นการปราชญ์ที่มุ่งร้ายไปในตัว เช่น นางจันทาที่มักใหญ่ใฝ่สูงใส่ร้ายนางจันท์เทวี แต่สุดท้ายนางก็ไม่สมประสงค์แถมยังได้รับผลร้ายจากการกระทำของตนเองคือการถูกท้าวยศวิมลทำร้ายตั้งตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น	นางจันทาเศร้าสร้อยละห้อยให้
เจ็บปวดยับย้อยด้วยรอยไม้	น้ำตาไหลเป็นคราบอาบแก้มคาง
ความกลัวตัวสั่นงันงก	พลัดตกอัมจันทร์ถึงชั้นล่าง
ลุกขึ้นเดินด่วนครวญคราง	กลับมาตำหนักนางทันใด
	(บทละครนอก. 2545: 190)

การนำเสนอแนวทางในการประพฤติปฏิบัติผ่านอารมณ์ขันนี้เป็นในลักษณะแอบแฝง เพราะไม่ได้เป็นการสั่งสอนโดยตรงแต่เป็นการแสดงให้เห็นและเข้าใจได้เอง ถือเป็นการสอนที่แนบเนียนและได้ผลดีกว่าการสอนโดยตรงเสียอีก เพราะการสอนโดยตรงอาจทำให้เกิดการต่อต้าน คำสอนนั้น แต่ในทางจิตวิทยาการให้ผู้อ่านรู้สึกว่าเป็นการค้นพบด้วยตัวเองทำให้เกิดการยอมรับได้ง่ายกว่า

ผลจากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองพบว่า มี 3 ประการคือ อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินจากความรู้สึกเหนือกว่า การเห็นความไม่เข้ากันและการเห็นความบกพร่องหรือความล้มเหลวของผู้อื่น อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองช่วยลดความเครียดจากกฎระเบียบของสังคม จากปัญหาในครอบครัว และจากผู้ปกครอง อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนทางอ้อมโดยการแฝงข้อคิดเตือนใจผู้อ่านตามอุดมคติของสังคม

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษา 2 ประการคือ ศึกษากลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน และศึกษาบทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ต่อสังคมไทย สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กวีมีกลวิธีในการสร้างอารมณ์ขัน 3 ลักษณะคือ การสร้างอารมณ์ขันจากเนื้อเรื่อง การสร้างอารมณ์ขันจากตัวละครและการสร้างอารมณ์ขันจากภาษา ดังนี้

การสร้างอารมณ์ขันจากเนื้อเรื่อง กวีสร้างอารมณ์ขันจากเนื้อเรื่องหรือเหตุการณ์ที่มีความขัดแย้ง แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่ไม่ลงรอยกันและความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบริบท ความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่ไม่ลงรอยกันสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่เป็นสมาชิกในครอบครัวและความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่ไม่เป็นสมาชิกในครอบครัว โดยพบความไม่ลงรอยกันของตัวละครที่เป็นสมาชิกในครอบครัวมากที่สุด ส่วนความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบริบทเป็นความไม่สอดคล้องกันระหว่างตัวละครกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

การสร้างอารมณ์ขันจากตัวละคร กวีมีกลวิธีดังนี้คือ การสร้างอารมณ์ขันผ่านรูปลักษณะของตัวละคร การสร้างอารมณ์ขันผ่านบุคลิกของตัวละครและการสร้างอารมณ์ขันผ่านพฤติกรรมของตัวละคร การสร้างอารมณ์ขันผ่านรูปลักษณะของตัวละครกวีสร้างอารมณ์ขันจากตัวละครที่มีรูปลักษณะบกพร่อง มีรูปลักษณะผิดแปลกแตกต่างไปจากลักษณะปกติของมนุษย์ทั่วไปหรือผิดไปจากความคาดหวังของผู้อ่าน การสร้างอารมณ์ขันผ่านบุคลิกของตัวละคร กวีสร้างอารมณ์ขันจากตัวละครที่มีบุคลิกชอบกลั่นแกล้งผู้อื่น บุคลิกขลาดกลัว และบุคลิกโอ้อวดแต่ไร้ความสามารถ ส่วนการสร้างอารมณ์ขันผ่านพฤติกรรมของตัวละคร โดยให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมที่ผิดไปจากปกติหรือแสดงพฤติกรรมไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตนทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันดังนี้ พฤติกรรมหลอกลวง พฤติกรรมทำร้าย พฤติกรรมโต้เถียง พฤติกรรมโกรธ พฤติกรรมเยาะเย้ย พฤติกรรมดูถูก พฤติกรรมอับอายขายหน้า พฤติกรรมกลัว พฤติกรรมแก้ตัว พฤติกรรมหยอกล้อ พฤติกรรมเขินอาย พฤติกรรมผิดหวัง พฤติกรรมโอ้อวด พฤติกรรมพรั่นแพ้อ้ว พฤติกรรมซุ่มซ่าม พฤติกรรมเหนียวอ่อน พฤติกรรมซุกซนวุ่นวาย พฤติกรรมอิจฉาริชยา พฤติกรรมประชด พฤติกรรมเข้าใจผิด พฤติกรรมขี้เซา พฤติกรรมวิพากษ์วิจารณ์ พฤติกรรมเสียใจ พฤติกรรมเย่อหยิ่ง พฤติกรรมขมขู่ พฤติกรรมง้องอน พฤติกรรมหึงหวง พฤติกรรมโลภ พฤติกรรมสงสัย พฤติกรรมหลอกล่อ พฤติกรรมเมามาย

โดยตัวละครที่มีสถานภาพทางสังคมสูงและตัวละครที่เป็นสามัญชนนั้นแสดงพฤติกรรมที่หน้าบขันไม่แตกต่างกัน

การศึกษาการสร้างอารมณ์ขันผ่านกลวิธีทางภาษา กวีสร้างอารมณ์ขันโดยใช้ถ้อยระดับภาษาปากซึ่งเป็นถ้อยคำสามัญทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายและเป็นระดับภาษาที่ไม่สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละครที่เป็นกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ การใช้เสียงของคำและเสียงสัมผัส การใช้คำขยายบอกลักษณะ คำขยายบอกความรู้สึกและคำขยายบอกกิริยาอาการ การสร้างอารมณ์ขันจากสำนวนและโวหารภาพพจน์คือ อุปมา อุปลักษณ์ เลียนเสียง อวพจน์ และปฏิพากย์

บทบาทหน้าที่ของอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองต่อสังคมไทยมี 3 ประการคือ อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองช่วยลดความเครียดและอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน โดยอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน จากความรู้สึกเหนือกว่า การเห็นความไม่เข้ากันและการเห็นความบกพร่องหรือความล้มเหลวของผู้อื่น อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองช่วยลดความเครียดจากกฎระเบียบของสังคม จากปัญหาในครอบครัวและจากผู้ปกครอง อารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนทางอ้อม

อภิปรายผล

ผู้ประพันธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์นำเรื่องสังข์ทองที่มีอยู่เดิมมาเป็นต้นเค้าในการประพันธ์ โดยกวีสามารถปรับปรุงให้บทละครนอกฉบับพระราชนิพนธ์มีความสนุกสนานเพลิดเพลินมากขึ้นและได้รับความนิยมสืบมาถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพในการประพันธ์และความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของคนไทยของกวี

สาเหตุที่บทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ได้รับความนิยมเกิดจากการนำปัญหาภายในครอบครัวมาสร้างความขบขันและการล้อเลียนบุคคลที่มีสถานภาพสูงโดยคนที่มีสถานภาพต่ำกว่า เพราะปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนสมัยต้องประสบ ทำให้ผู้อ่านทำความเข้าใจบทละครได้ง่ายและบทละครเองก็เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านได้เป็นอย่างดีเช่นกัน แม้ในปัจจุบันครอบครัวไทยเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นโดยหลังจากแต่งงานแล้วก็มักแยกตัวไปสร้างครอบครัวใหม่ แต่ครอบครัวเดี่ยวแบบไทยก็ยังมีลักษณะของครอบครัวขยายแบบเดิมอยู่ คือมีความสัมพันธ์กันในระหว่างเครือญาติอย่างแน่นแฟ้น พ่อตาแม่ยายยังมีอำนาจสามารถเข้าไปจัดการเรื่องต่างๆ ในครอบครัวลูกเขยได้ ส่วนการล้อเลียนบุคคลที่มีสถานภาพสูงนั้นเป็นเพราะผู้อ่านส่วนใหญ่เป็นสามัญชนการได้เห็นตัวละครชั้นต่ำเช่นเจ้าเงาะสามารถถล่มแก๊งตัวละครที่มีสถานภาพสูงกว่าตนย่อมเป็นที่ถูกใจ

ผลจากการศึกษากลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์แสดงให้เห็นว่าอารมณ์ขันในบทละครนอกเรื่องนี้เป็นการแสดงความตลกผ่านความขัดแย้ง

ของตัวละครและการแสดงพฤติกรรมทางกาย เช่น การกลั่นแกล้ง การทำร้าย การโต้เถียง ฯลฯ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เห็นได้ชัดเจนผ่านภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่ใช่อารมณ์ขันที่ต้องขบคิดหรือแสดงความเฉลียวฉลาดทางสติปัญญา ลักษณะเช่นนี้สามารถสะท้อนให้เห็นรสนิยมด้านอารมณ์ขันของคนไทยได้ประการหนึ่ง และยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น ในการแสดงตลกของคณะตลกต่างๆ หรือการแสดงบทตลกในละครที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ เป็นต้น

การนำบทละครนอกเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ไปดัดแปลงเพื่อใช้ในการแสดงนั้นพบว่าผู้ผลิตละครยังคงรักษาโครงเรื่องและตัวละครหลักของเรื่องไว้ ส่วนการนำเสนออารมณ์ขันนั้น มีทั้งการนำเสนออารมณ์ขันจากบทละครนอกฉบับพระราชนิพนธ์และการเพิ่มเติมอารมณ์ขันที่ไม่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ โดยเฉพาะการเพิ่มเติมอารมณ์ขันที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์สังคมในช่วงเวลาที่มีการผลิตละครเรื่องนั้นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าอารมณ์ขันในละครฉบับดัดแปลงกับต้นฉบับพระราชนิพนธ์นั้นมีความแตกต่างกันบางประการคือ บทละครฉบับพระราชนิพนธ์นำเสนออารมณ์ขันผ่านตัวละครสำคัญที่มีสถานภาพสูงเป็นหลัก แต่ในบทละครฉบับดัดแปลงมีการเพิ่มเติมอารมณ์ขันจากตัวละครประกอบ

ความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้อารมณ์ขันที่เกิดขึ้นกับผู้อ่านและผู้ชมมีความแตกต่างกัน โดยอารมณ์ขันในบทละครนอกฉบับพระราชนิพนธ์นั้นพุ่งเป้าการหัวเราะไปที่บุคคลสำคัญที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัว เช่น กษัตริย์ พ่อตา แม่ยาย ลูกเขย พี่น้อง เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงความรู้สึกขบขันไปถึงครอบครัวและผู้ปกครองในชีวิตจริงได้ ส่วนในละครฉบับดัดแปลงผู้ชมมักหัวเราะตัวละครประกอบ เช่น สนมกำนัล เสนา อมาตย์ ชาวบ้าน ฯลฯ ถือเป็นบุคคลทั่วไป การได้หัวเราะคนเหล่านี้จึงทำให้ผู้อ่านเชื่อมโยงถึงความรู้สึกที่มีต่อคนทั่วไปในสังคมแทน

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาอารมณ์ขันจากวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทำให้เข้าใจวิธีการสร้างอารมณ์ขันและรสนิยมด้านอารมณ์ขันของผู้ประพันธ์ยิ่งขึ้น
2. ศึกษาเปรียบเทียบอารมณ์ขันในบทละครชนิดต่างๆ ของไทย เช่น ละครนอก ละครใน ฯลฯ ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร
3. ศึกษาพัฒนาการของวรรณคดีอารมณ์ขันของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำให้เข้าใจวิวัฒนาการของวรรณคดีอารมณ์ขันตลอดจนทัศนคติของคนไทยที่แฝงอยู่ในอารมณ์ขันด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ สุวรรณวิทย์. (2539). อารมณ์ขันในวรรณกรรมของไมตรี ลิมปิชาติ. ปรินิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- กุสุมา รัชชมนี. (2549). การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กุหลาบ มัลลิกมาศ.(2528). วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ไกล่รุ่ง อามระดิษ. (2533). ร้อยแก้วแนวخبขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- คณางค์ บุญทิพย์. (2545). การวิเคราะห์สารจากตัวตลกหนึ่งตะลุง. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร
มหาบัณฑิต(วาทวิทยาและสื่อสารการแสดง). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- จันทิมา หวังสมโชค.(ก.ค.-ธ.ค. 2549) กลวิธีสื่ออารมณ์ขันในบทละครตลกสถานการณ์ของไทย
จากมุมมองวิจนปฏิบัติศาสตร์. วารสารศิลปศาสตร์ คณะศิลปศาสตรมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์. 6(2):100-127
- ชนัญญา ไยลลอ. (2544). การสื่อสารอารมณ์ขันของนักแสดงตลก “รายการก่อนบ่ายคลาย
เครียด”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (การสื่อสารมวลชน). กรุงเทพฯ: บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ณรงค์วิทย์ แสนทอง. (2547). EQ ดี อารมณ์ดี ชีวิตดีไซ. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- ดวงมน จิตรจำนง. (2528). หลังม่านวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- (2541). สุนทรียภาพในภาษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์. (2521). อารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยแก้วของไทยระหว่าง พ.ศ.
2453-2516. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชนวัฒน์ กุมนราถ.(2546). ตัวละครในนิทานมุขตลกภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.
- ธิดา โมสิกรัตน์. (2526). วรรณคดีสื่ออารมณ์ขัน. เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 :
วรรณคดีไทย หน่วยที่ 1-7. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- ชิตติมา วิทยาวงศรุจิ. (2527). **วิเคราะห์บทละครนอกสามสมัย**. ปรินญาณิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่าย
เอกสาร.
- ชิตติสรณ์ ศรีธาดา. (2542). **การใช้ภาษาในการแสดงตลก: การศึกษาวิเคราะห์**. ปรินญาณิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นงลักษณ์ แซ่มโซติ. (2521). **หาสรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์พ.ศ.
2325 - พ.ศ.2475**. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2539). **การใช้ภาษาภาพพจน์ในวรรณคดีร้อยกรองสมัยอยุธยาตอนต้น**.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2538). **ปัญญาสชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อย
กรองไทย**. กรุงเทพฯ: แม่น้ำผาง
- นิตารัตน์ สุทธิวรรณ. (2542). **วิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในบทขำขัน
เรื่องเพศจากอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ [http://www. Sanook.com/jokes](http://www.Sanook.com/jokes)**. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). พิษณุโลก: บัณฑิต วิทยาลัยมหาวิทยาลัยนเรศวร.
ถ่ายเอกสาร.
- นิตา เมลานนท์. (2541). **การละเล่นและการเล่นจำอวดพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. (2517). **วิเคราะห์วรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
----- (2529). **แฉ่งวรรณกรรม**. กรุงเทพฯ : อานไทย.
- เบญจวรรณ ฉัตรเนตร์. (2517). **พระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชการที่ 2: การศึกษาในเชิง
วิจารณ์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ประภัสสร ภัทรนาวิก. (ตุลาคม 2540 – มีนาคม 2541). **การชุบชีวิตนิทานในเชิงล้อเลียน เสียดสี
ชวนขบขันในคอลัมน์คัทลียาจี๊เจ้าของคัทลียา นุดล**. วารสารปาริชาติ. 10(2):17
- พรพรรณ วรรณ. (2544). **การศึกษาวิเคราะห์เพลงตลกคำเมือง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต(ภาษาและวรรณกรรมล้านนา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
ถ่ายเอกสาร.
- พรณทิพา อุปลวรรณ. (2540). **กลยุทธ์การใช้อารมณ์ขันในการโฆษณาทางโทรทัศน์**.
วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (การ สื่อสารมวลชน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2446). **ตำนานละครอิเหนา**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ไทย.
- พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. (2545). **บทละครนอก**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ. (2523). **ลักษณะความขัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร. ----- (2538). **อารมณ์ขันในพระราชนิพนธ์บทละครพูดในรัชกาลที่ 6**. วารสาร ศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 3(1) มกราคม-มิถุนายน
- พัชรีย์ จันทร์ทอง. (2543). **ศึกษาบทความแนวขนบของไทยระหว่าง พ.ศ. 2539 – 2540**. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต(ภาษาไทย). สงขลา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. ถ่ายเอกสาร.
- พัฒน์ เฟื่องผลา. (2535). **ชาดกกับวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เมธา เสรีธนาวงศ์. (2539). **การวิเคราะห์รูปแบบเนื้อหา กลวิธี การนำเสนอमुखตลกของรายการตลก ทางโทรทัศน์และวิดีโอเทป**. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (การสื่อสารมวลชน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ยุรฉัตร บุญสนิท.(2522). **พระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย : การศึกษาวิเคราะห์ในด้านระบบครอบครัวและการสมรส**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ราตรี ผลาภิรมณ์. (2520). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังข์ทอง**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วรรณรินทร์ วินิจกิจเจริญ. (2547). **การใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในเพลงตลกคำเมือง: การศึกษาตามแนววรรณศาสตร์และวัฒนธรรมปฏิบัติศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.ถ่ายเอกสาร.
- วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน. (2545). **แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง: ความแพร่หลายและการแตกเรื่อง**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วัลลภา สว่างแจ้ง.(2542). **ศึกษาอารมณ์ขันของพยาบาลวิชาชีพที่ให้การดูแลผู้ป่วยจิตเวช**. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (สุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

- ศิริพร ณ ถลาง. (2539). **สังข์ทอง: ความแตกต่างในการตีความโดยบุคคลต่างสถานภาพภายในครอบครัว**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- (2545). **ชนชาติไทยในนิทาน: แลลอดแวงคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน
- (2548). **ทฤษฎีคติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร ศรีวรกานต์. (2544). **ศรีธนญชัย ไทย-เยอรมัน การศึกษาเปรียบเทียบนิทานมุขตลก: ศรีธนญชัยกับทิลล์ ออเลนชปีเกล**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ. (2537). **สังข์ทอง**. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ: เชียงใหม่.
- สมบูรณ์ ศรีระสันต์. (2542). **วิเคราะห์ค่านิยมทางสังคมและการใช้ภาษาจากคำบริภาษในบทละครนอก พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). สงขลา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. ถ่ายเอกสาร.
- สมพร ร่วมสุข. (2521). **วิเคราะห์บทบาทตัวละครมนุษย์ในบทละครในและละครนอก**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สิทธา พินิจภูวดล. (2541). **เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1-7**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุชา ศาสตรี. (2526). **รายงานการวิจัยโครงสร้างความตลกในบทละครนอก**. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สุดาร์ตน์ บัวศรี. (2547). **การศึกษาภาษาและกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันจากเรื่องขบขันในนิตยสารแพรวและนิตยสารชีวจิต**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- สุภักดิ์ มหาวรรการ. (2548). **การแปรรูปวรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง : รายงานการวิจัย**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุรพล บัณฑิตุเศรณี. (2539). **อารมณ์ขันใน พล นิกร กิมหงวน ของ ป.อินทรปาลิต**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2515). **บทละครนอกสมัยอยุธยา**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- (2538). **วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- เสฐียรโกเศศ. (2546). **การศึกษาวรรณคดีแนววรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- หม่อมราชวงศ์อคิน ทรัพย์พัฒน์. (2527). **สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หม่อมหลวงต๋อย ชุมสาย. (2524). **วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช
- หทัยวรรณ ไชยะกุล. (2539). **การสร้างมุกตลกในเรื่องข้ามชั้นของล้านนา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาและวรรณกรรมล้านนา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2547). **สังข์ทองกลอนสวด**. สภาวัฒนธรรมจังหวัดตราด สำนักวัฒนธรรมจังหวัดตราด
- อัญชลี นิมสะอาด.(2537). **การวิเคราะห์ความหมายแฝงในบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อันธิยา หล่อเรื่องศิลป์. (2549). **การวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ชั้นในละครตลกสถานการณ์เรื่องบางรักซอย 9**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2436). **อารมณ์ชั้นในสื่อมวลชน**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Henry Ward Beecher.(มกราคม 2552).**แรงบรรดาลใจ**.นิตยสารพีว. 2(24): 3

ประวัตย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อสกุล	นายไพศาล กรุมรัมย์
วันเดือนปีเกิด	19 เมษายน พ.ศ. 2522
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	44 หมู่ 14 ตำบลสะแกชำ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2541	มัธยมศึกษาตอนปลาย จากการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี
พ.ศ. 2545	ศึกษาศาสตรบัณฑิต (การสอนภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2554	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

